

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R147:1985

Grannrelationer i förort

**En studie av socialt liv i bostadsområden
med många problemhushåll**

Arne Modig

INSTITUTET FÖR
BYGGDOKUMENTATION

Accnr

Plac *ser*

Bygghforskningsrådet

R147:1985

GRANNRELATIONER I FÖRORT

En studie av socialt liv i bostadsområden
med många problemhushåll

Arne Modig

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 800648-9
från Statens råd för byggnadsforskning till Sociologiska
institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

R147:1985

ISBN 91-540-4493-6
Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid

FÖRORD	7
SAMMANFATTNING	8
1 STUDIENS SYFTEN OCH UPPLÄGGNING	9
1.1 Storstadsmiljö, livsform och grannrelationer i förort	9
1.2 Grannrelationer i förortsområden med många problemhushåll	10
2 STORSTADSMILJÖ OCH LIVSFORM	11
2.1 Stadslivets fragmentering	11
2.2 Urbanismen som livsform	12
2.3 Olika slags stadsliv	13
2.4 Det planerade grannskapet	15
2.5 Den urbana myten	17
2.6 Teman i den stadssociologiska teoridiskussionen	17
3 FÖRORTEN SOM MILJÖ FÖR GRANNRELATIONER	19
3.1 Förortens stadsmässighet	19
3.2 Förortens befolkning	20
3.3 Förortskritiken	20
4 GRANNRELATIONER I FÖRORT - EN REFERENS RAM	22
4.1 Definition av begrepp	22
4.2 En referensram	24
4.3 Grannrelationers uppkomst och innebörd	26
4.3.1 Grannrelationers utveckling	26
4.3.2 Grannskapet - ett av flera kontaktförmedlande sammanhang	27
4.3.3 Grannrelationers innebörd	28
4.4 Bostadens omgivning som lokal kontext	29
4.4.1 Byggd miljö, institutionella och organisatoriska förhållanden	30
4.4.2 Omflyttning	32
4.4.3 Ansamling av barnfamiljer	32
4.4.4 Ansamling av problemhushåll	33
4.4.5 Likhet mellan grannar och homogenitet i befolkningen	34
4.4.6 Lokala normer	36
4.5 Hushållsegenskaper och grannrelationer	36
4.5.1 Stadium i livscykel	37
4.5.2 Socialklass	38
4.5.3 Etniska förhållanden	39
4.5.4 Boendetid, tid för kontakter och bundenhet till området	39
4.5.5 Livsstil	41
4.5.6 Behov av hjälp	41
4.5.7 Attityder till område, grannar och grannkontakt	42
5 DEN EMPIRISKA STUDIENS SYFTE OCH UPPLÄGGNING	44
6 PROBLEMHUSHÅLL: DEFINITION, HYPOTESER OCH DATA	46
6.1 Begreppet problemhushåll	46
6.2 Utgångshypoteser	47
6.3 Socialvårdens klienter	47
6.4 Data om socialvårdskontakter	49
6.5 En definition av problemhushåll	51
6.6 Socialvårdskontakter bland problemhushållen	52
6.7 Problemhushållens egenskaper	53
6.8 Sammanfattning	54

7	BOENDESEGREGATION BLAND SOCIALVÅRDENS KLIENTER I STOCKHOLM	56
7.1	Segregation mellan församlingar och stadsområden	56
7.2	Segregation mellan Fob-områden	59
8	UNDERSÖKNINGSOMRÅDE, TRAPPUPPGÅNGAR OCH LOKAL LIVSMILJÖ	65
8.1	Undersökningsområdet	65
8.2	Urval av trappuppgångar	66
8.3	Trappuppgångar med och utan problemhushåll	68
8.4	Befolkning i undersökta uppgångar	69
8.5	Lokal livsmiljö	70
8.6	Graden av särboende inom området	72
9	RELATIONER I UTEMILJÖN - EN OBSERVATIONSUNDERSÖKNING	75
9.1	Observationsundersökningens genomförande	75
9.2	Användning av utomhusutrymmen	77
9.3	Variationer i utomhusaktiviteter	79
9.4	Utomhusaktiviteter och inslaget av problemhushåll	81
10	INTERVJUUNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING OCH GENOMFÖRANDE	83
10.1	Urval av intervjupersoner	83
10.2	Intervjun	84
10.3	Vad representerar de intervjuade hushållen?	85
11	DE INTERVJUADE HUSHÅLLENS LIVSSITUATION	87
12	GRANNRELATIONER I UNDERSÖKNINGSOMRÅDET	93
12.1	Positiva grannrelationer	93
12.1.1	Kännedomsrelationer	93
12.1.2	Umgängesrelationer	96
12.1.3	Gemenskap	98
12.1.4	En jämförelse med Hägerstensåsen 1949-1950	98
12.2	Negativa grannrelationer	99
12.2.1	Störningar	99
12.2.2	Upplevd belastning	101
12.3	Utspridda grannrelationer	101
12.3.1	Lokalt igenkännande	101
12.3.2	Stadsdelsumgänge	102
12.4	Sammanfattning	103
13	GRANNRELATIONER I PROBLEMHUSHÅLLENS UPPGÅNGAR	106
13.1	Positiva grannrelationer	106
13.2	Negativa grannrelationer	107
13.3	Utspridda grannrelationer	108
13.4	Sammanfattning	109
14	OMGIVNING, HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH POSITIVA GRANNRELATIONER	111
14.1	Indikatorer på positiva grannrelationer	111
14.2	Indikatorer på omgivnings- och hushållsegenskaper	113
14.2.1	Omgivningsegenskaper	113
14.2.2	Hushållets demografiska, socioekonomiska och etniska sammansättning	115
14.2.3	Tid för kontakter, situation vid inflyttning och flyttningssplaner	115
14.2.4	Annat umgänge och attityder i boendet	117
14.2.5	Kommentarer	117
14.3	Analysens genomförande	118
14.4	Inslag av problemhushåll, hushöjd och andra omgivnings-egenskaper	123
14.5	Hushållets demografiska sammansättning	125
14.6	Boendeförhållanden	126

14.7	Vanor	128
14.8	Attityder	129
14.9	Sammanfattning	130
15	OMGIVNING, HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH NEGATIVA GRANNRELATIONER	132
15.1	Störningar	134
15.1.1	Inslag av problemhushåll, hushöjd och andra omgivnings-egenskaper	134
15.1.2	Hushållsegenskaper	137
15.2	Upplevd belastning	139
15.3	Sammanfattning	140
16	OMGIVNING, HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH UTSPRIDDA GRANNRELATIONER	142
16.1	Lokalt igenkännande	142
16.1.1	Inslag av problemhushåll, hushöjd och andra omgivnings-egenskaper	145
16.1.2	Hushållsegenskaper	146
16.2	Stadsdelsumgänge	148
16.2.1	Inslag av problemhushåll, hushöjd och andra omgivnings-egenskaper	148
16.2.2	Hushållsegenskaper	148
16.3	Sammanfattning	150
17	PROBLEMHUSHÅLLENS SITUATION	152
17.1	Intervjuer med problemhushåll	152
17.2	De intervjuade problemhushållens livssituation	153
17.3	Problemhushållens grannrelationer	155
18	SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	159
18.1	Segregation bland socialvårdens klienter	159
18.2	Problemhushåll och lokal livsmiljö	160
18.3	Användning av utemiljön	161
18.4	Livssituation bland problemhushållens grannar	162
18.5	Grannrelationer i undersökningsområdet	162
18.6	Problemhushållens betydelse för grannrelationerna	163
18.7	Andra faktorerers betydelse för grannrelationerna	164
18.8	Problemhushållens situation	167
	NOTER	169
	BILAGA: Segregationsindex och dissimilaritetsindex	175
	BILAGA: Multiple Classification Analysis	176
	TABELLBILAGA	178
	REFERENSLITTERATUR	181
	SUMMARY	188

FÖRORD

Boendesegregationen utgör ett centralt inslag i den samhälleliga differentieringen. Utgångspunkten för detta avhandlingsarbete har varit ett intresse för de konsekvenser denna rumsliga åtskillnad får för människors vardagliga tillvaro.

Jag vill här tacka min lärare Marja Walldén, som varit inspirationskälla både för ämnet och arbetet. Hennes kunniga och engagerade handledning har varit utvecklande på ett sätt som haft betydelse långt utöver avhandlingsarbetet.

Sociologiska institutionen vid Stockholms Universitet har erbjudit goda betingelser för arbetet. Ett tack till alla hjälpsamma kollegor. Inte minst Arne Bjurman för ständig beredskap att lösa olika problem i samband med datorbearbetningen. Ett tack också till Birgitta Melin för hennes tålmodiga och kompetenta arbete med utskrifter av manuskriptets olika versioner.

Stockholms Socialförvaltning, och där främst Rut Wächter, har på ett tillmötesgående sätt medverkat till att ta fram centrala data. Peder Andersson, Per Claug, Seija Hagos, Thomas Hartman, Elisabeth Heinonen, Viveka Lundberg, Bengt Melin, Anne Nyssönen och Sten Olson har på olika sätt varit behjälpliga med den omfattande datainsamlingen. Karen Leander har översatt sammanfattningen.

Till sist vill jag tacka Er som i intervjuer ställt upp och svarat på alla mina frågor.

Stockholm den 10 november 1985

Arne Modig

SAMMANFATTNING

Syftet med studien är att beskriva och analysera grannrelationer i förortsområden med många problemhushåll. För studien definieras begreppet problemhushåll operationellt som hushåll med omfattande och återkommande kontakter med socialvården.

Utgångshypotes är att såväl de som har problemhushåll bland sina grannar som problemhushållen själva har mindre av positiva och mer av negativa grannrelationer än andra.

I en bakgrundsbeskrivning visas att socialvårdens klienter i Stockholm bor segregerat. Den empiriska undersökningen av grannrelationer har förlagts till ett stort förortsområde med flerfamiljshus. I undersökningen jämförs trappuppgångar med respektive utan problemhushåll. En observationsundersökning visade att utomhusaktiviteterna är något livligare i de delar av undersökningsområdet där det bor problemhushåll.

Som huvudsaklig metod att studera grannrelationer genomfördes intervjuer. Intervjuundersökningen omfattar endast hushåll med svenskfödd kvinna. Sammanlagt intervjuades 233 kvinnor i vanliga hushåll och 45 i problemhushåll. Som väntat är ytliga positiva grannrelationer, dvs känslor av gemenskap och igenkännande, mindre vanliga när man bor bland problemhushåll. Den närmare analysen visar dock att denna olikhet mer tycks bero av andra omständigheter än just inslaget av problemhushåll. För mer utvecklade positiva grannrelationer, dvs umgänge, finns inga sådana skillnader. De som har problemhushåll bland sina grannar besväras oftare än andra av negativa grannrelationer t ex bråk, oväsen och konflikter. Här har inslaget av problemhushåll i närmiljön en tydlig självständig betydelse.

De undersökta problemhushållen har själva bara lite mer av negativa och lite mindre av ytliga positiva grannrelationer. Den självständiga betydelsen av att tillhöra den undersökta kategorin av problemhushåll i jämförelse med motsvarande vanliga hushåll tycks därmed i det närmaste försumbar. Inslaget av hela gruppen problemhushåll har, som framgått, konsekvenser för främst de vanliga hushållens negativa grannrelationer. Sannolikt har i denna studie ej intervjuade kategorier av problemhushåll, främst ensamstående män, en betydelsefull roll i detta.

KAPITEL 1. STUDIENS SYFTEN OCH UPPLÄGGNING

Detta är en studie av grannrelationer i den moderna storstadens förortsområden.

Många av dessa förortsområden har kommit att betraktas som hårt problembelastade: det sociala liv som utvecklats där är bristfälligt, områdena har ofta dåligt anseende, ofta förekommer skadegörelse, stöld, våld etc. Denna otrivsel, isolering, förslitning, m m som man tyckt sig finna i dessa bostadsområden har ofta förklarats med att områdena tagit emot ett så stort inslag av människor som på olika sätt har problem.

I studien ges en beskrivning och ett försök till analys av grannrelationer i några sådana bostadsområden med många problemhushåll. Huvudfrågeställningen för studien är att granska vilka konsekvenser en ansamling av problemhushåll i närmiljön får på grannrelationerna. Med grannrelationerna avses här det enskilda hushållets förhållande till sina grannar. Exempel på frågor är: Har man mer med varandra att göra i hus utan problemhushåll? Känner man sig oftare störd och är det vanligare med konflikter i hus där det också bor problemhushåll?

Utgångspunkten för studien är således föreställningar om boendesammansättningens betydelse för det lokala sociala liv som utvecklas i olika bostadsområden.

Under arbetets gång har allt klarare framgått att det insamlade materialet, utöver att möjliggöra granskning av hypoteser om boendesammansättningens konsekvenser, även ger underlag för vissa allmänna beskrivningar och analyser av grannrelationer i förortsmiljö. Detta, i kombination med ett med tiden allt tydligare uppfattat behov av att placera in studien i ett bredare stadssociologiskt sammanhang, har lett fram till studiens slutliga utformning.

1.1 STORSTADSMILJÖ, LIVSFÖRM OCH GRANNRELATIONER I FÖRORT

Grannrelationer kan sägas utgöra en del av storstadsbornas levnadssätt eller livsform. Den första delen (kapitel 1-4) inleds med en översiktlig beskrivning av hur frågor om sociala relationer i storstadsmiljö behandlats i stadssociologiska sammanhang. Denna genomgång av vad som kan kallas storstadslivets socialpsykologi inriktas på relationernas utformning, men berör delvis också bakomliggande orsaker och konsekvenser av storstadens livsformer.

Förorten utgör en modern utveckling av storstadsmiljön. I ett andra kapitel diskuteras vad som avses med en förort och vilka speciella förutsättningar för grannrelationer som förorten innebär. Dessutom berörs den kritiska hållning till förortsboende och förortsliv som varit framträdande i Sverige sedan slutet av 1960-talet.

Med dessa utgångspunkter skisseras därefter en allmän teoretisk referensram för studiet av grannrelationer i moderna svenska förortsområden. I referensramen diskuteras den betydelse befolkningsammansättning och andra områdesegenskaper har för grannrelationerna. Det enskilda hushållets relationer till sina grannar beror dock även av sådant som förekomst av barn i familjen. Mot denna bakgrund diskuteras också hushållsegenskapernas betydelse för grannrelationerna.

1.2 GRANNRELATIONER I FÖRORTSOMRÅDEN MED MÅNGA PROBLEMHUSHÅLL

Del två (kapitel 5-18) redovisar en empirisk studie av grannrelationer i förortsområden med många problemhushåll.

I det första kapitlet diskuteras begreppet problemhushåll. Operationellt definieras problemhushåll som hushåll med omfattande kontakter med socialvården. I kapitlet beskrivs dessa kontakter. Därefter följer ett försök till beskrivning av boendesegregationen bland socialvårdens klienter i Stockholm.

Undersökningen av grannrelationer har förlagts till två av Stockholms förortsområden byggda som en del av det s k miljonprogrammet. Båda dessa har ett stort inslag av problemhushåll. I ett separat kapitel beskrivs dessa områden, den inre differentieringen i dessa och den lokala livsmiljön de erbjuder.

Som ett första led i beskrivningen av grannrelationerna redovisas i nästkommande kapitel resultat från en observationsundersökning inriktad på att beskriva relationer i utemiljön.

Beskrivningen av grannrelationerna grundar sig dock huvudsakligen på de intervjuer som genomförts med de boende i området. Intervjuundersökningen omfattar enbart hushåll med svenskfödd kvinna. I två kapitel redovisas intervjuundersökningens uppläggning och de intervjuade hushållens livssituation.

Därefter beskrivs i två kapitel grannrelationernas omfattning och karaktär och vad som skiljer förhållandena i problemhushållens närhet från andra delar av dessa förortsområden.

I ytterligare tre kapitel analyseras närmare hur olika slags positiva, negativa och utspridda grannrelationer varierar efter såväl inslaget av problemhushåll i närmiljön som andra omgivnings- och hushållsegenskaper.

Intervjuer avseende livssituation och grannrelationer har genomförts med en kategori problemhushåll boende i området. För att möjliggöra jämförelser har också här en avgränsning gjorts till hushåll med svenskfödd kvinna.

Avslutningsvis diskuteras vilka sammanfattande slutsatser som kan dras av studien.

KAPITEL 2. STORSTADSMILJÖ OCH LIVSFORM

Inom den stadssociologiska teoribildning som på olika sätt behandlar människors levnadssätt i stadsmiljö finns skilda och delvis motstridiga uppfattningar om stadsmiljöns innebörd. Många har hävdad att staden, och då speciellt den moderna storstaden med sina speciella egenskaper som stor och blandad befolkning inom en begränsad yta har betydelsefulla effekter på de människor som bor där. Stadsbon förvandlas av den flod av stimuli som sköljer över henne i det brusande storstadslivet. Hon blir kalkylerande och hennes kontakter med andra människor blir opersonliga, ytliga, kortvariga och fragmentariska. I opposition mot denna syn har andra hävdad att också storstadsliv för det mesta levs i avgränsade och överblickbara sammanhang, i familjen eller andra mer stabila grupper. Dessa har menat att det inte finns något som tyder på att staden i sig skulle ha stora självständiga effekter. Det speciella med staden skulle i stället vara att den drar åt sig olika sorters människor. Därigenom kommer tydliga skillnader att finnas mellan olika grupper av stadsbor. Dessa beror dock snarare än något annat på skillnader i personliga egenskaper som social klass, stadium i livscykel eller livsstil.

Ett speciellt tema i denna teoretiska diskussion är vidare om inte förhållanden man tycker sig finna i storstaden snarast är uttryck för det moderna masssamhällets egenskaper.

I detta kapitel presenteras och diskuteras några inlägg i den stadssociologiska teoridebatten. Kapitlet avslutas med en summering av några teman i diskussionen om den moderna storstadens livsformer.

2.1 STADSLIVETS FRAGMENTERING

Klassisk socialekologisk teoribildning om innebörden i att leva i storstaden tar ofta sin utgångspunkt i en artikel, "Die Grosstädte und das Geistesleben", skriven 1903 av George Simmel (1). En utgångspunkt är där att i den moderna storstaden översköljs människor av en strid och växlande ström av intryck. Människan är en varelse som reagerar på skillnader och de i storstaden snabbt växlande intrycken medför en "intensifiering av nervlivet". Denna förhöjning av medvetandet kommer framför allt att hanteras av de förståndsmässiga eller intellektuella skikten av personligheten. Dessa klara, medvetna skikt i vår själ har lättast att anpassa sig. I stället för att reagera känslomässigt - känsla och emotionella relationer som har sina rötter i själens mer djupt liggande omedvetna skikt - reagerar människan huvudsakligen med förståndet. Denna intellektualisering blir ett medel att skydda sig mot "storstadens övervåld". Stadslivet får därmed en intellektualistisk karaktär.

Denna förståndsmässiga människa blir likgiltig för det som är individuellt i egentlig mening, eftersom detta ger upphov till relationer och reaktioner, som inte enbart styrs av det logiska

förståndet. Stadsmänniskan får genom detta en kalkylerande hållning till de människor hon möter i mer eller mindre offentliga sammanhang. Tvärtom förhåller det sig med den trängre grupp där kunskaper om individernas särdrag ger förhållningssätten en mer känslomässig ton. Stadslivet ger således en klarare uppdelning i ett offentligt, intellektualistiskt förhållningssätt och en för privatsfären mer känslomässigt anpassat förhållningssätt.

Ytterligare en iakttagelse är att dessa upprepade nervretningar med tiden medför allt svagare inre reaktioner, dvs man får en tillvänjning. Detta är den främsta orsaken bakom den för stadslivet så karaktäristiska blaserade attityden /die Blasiertheit/ - en sorts oförmåga att reagera lagom starkt på nya retningar (2).

Storstadsmänniskornas förhållningssätt mot varandra kan betecknas som reservation. Detta i kombination med "den rättmätiga misstänksamhet vi hyser inför de passerande individer i storstadslivet, som vi flyktigt råkar, tvingar oss till en reserverad attityd. Detta gör att vi inte ens till utseendet känner dem vi i årtal bott grannar med och att vi ofta framstår som kalla och känslolösa i småstadsbans ögon" (Simmel 1981: 215).

En annan sida av den reserverade hållningen är dock den personliga frihet som storstaden erbjuder. Likgiltigheten är en viktig betingelse för den andliga obundenhet som återfinns i storstadslivet i motsats till den trängsynthet och de fördomar som utgör småstadsbans begränsningar. Denna frihet innebär dock att man under vissa omständigheter kan känna sig mer ensam och övergiven i storstadsvimlet än någon annanstans.

2.2 URBANISMEN SOM LIVSFORM

Louis Wirth och hans essä "Urbanism as a way of life" har haft speciellt stor betydelse för debatten. Mot den bakgrunden uppmärksammas här hans vidareutveckling av Simmels resonemang (3). Wirth menar att ju större, ju mer tätbefolkat och ju mer heterogent sammansatt ett samhälle är desto mer accentuerade blir de kännetecken som hör samman med urbanismen.

Ett stort antal invånare och stor boendetäthet betyder att den personliga ömsesidiga bekantskap emellan invånare som är vanlig grannar emellan saknas. Denna situation innebär att det traditionella samhällets gemenskapsband och solidaritet ersätts med konkurrens och formella kontrollmekanismer. Det stora antalet personer som är i kontakt med varandra omöjliggör en fullständig personkontakt. Detta framtvirgar en uppdelning av de mänskliga kontakterna. Stadsborna möter varandra i små rollavsnitt och är mindre beroende av varje individ. Staden karaktäriseras mer av sekundära än av primära kontakter. Stadsbornas kontakter är oftare personliga, ytliga, kortvariga och fragmentariska.

Därmed inte sagt att stadsborna har färre bekantskaper än landsbygdens invånare. Motsatsen kan rent av vara fallet. Men relationernas karaktär förklarar den sofistisering och rationalism som tillskrivs stadsborna. Kontakterna tenderar att dikteras av nytan, dvs de tjänstgör som medel att uppnå andra syften.

Detta ger en fördel genom att skapa möjlighet till frigörelse från den personliga och emotionella kontroll som närstående grup-

per kan utöva. Samtidigt har det den nackdelen att den spontana utlevelse, det moraliska stöd och den känsla av delaktighet som följer av att leva i ett integrerat samhälle går förlorad. Detta senare kan förklara den sociala desorganisationen, anomi eller det sociala tomrummet i ett av tekniken dominerat samhälle.

Karaktäristiskt för det moderna stadslivet är att de fysiska kontakterna är täta men att de sociala kontakterna är få.

Det sociala växelspelet mellan den mängd personlighetstyper som stadsmiljön erbjuder tenderar att bryta upp den stela uppdelningen i socialgrupper och att komplicera klasstrukturen. Individens ansluter sig aldrig helhjärtat till en enda grupp utan ingår som medlem i flera helt olika grupper, vilka var och en bara fungerar i förhållande till en del av hans personlighet. Eftersom både den fysiska och den sociala rörligheten är betydande är omsättningen på medlemmar i olika grupper i allmänhet snabb. Det är svårt att vidmakthålla en förtrolig och varaktig bekantskap mellan medlemmar. Detta gäller i hög grad lokala områden i staden, framför allt sådana där yttre omständigheter tvingat befolkningen samman. Som en person som inte är bofast eller inte är bunden av traditionens eller känslans band har stadsbon sällan utvecklade grannrelationer.

Eftersom stadsbon försätts i ett tillstånd av maktlöshet i egen-skap av individ måste han organisera sig i grupper tillsammans med andra med likartade intressen för att uppnå sina syften. Resultatet blir en mängd frivilliga organisationer. Medan de traditionella banden mellan människor försvagas i staden byggs ett mycket större ömsesidigt beroende och en mer flyktig form av ömsesidiga förbindelser på många områden.

Olika befolkningselement i ett tätbefolkat samhälle tenderar att ansamlas i olika delar av staden så att en mosaik av sociala världar uppstår. Existensen av från varandra avvikande personer och levnadsformer sida vid sida ger gärna upphov till ett relativistiskt synsätt och en känsla av tolerans mot olikheter.

I en genomgång av empiriska belegg för Wirths antaganden skriver Fisher (1972: 216): "there is little evidence of sufficient quality to draw an adequate conclusion for or against the theory. Fisher menar dock att data ger en känsla av att "Wirth was wrong or not well supported on many specities (kinship, isolation, malaise), but correct on a couple of critical ones, differentiation and, especially, deviance. For many parts of the model (e.g. selection, personality, differentiation) it would be wrong to say that there is even a feel in the data" (a.a. 216).

2.3 OLIKA SLAGS STADSLIV

I senare stadssociologisk teoridiskussion har Wirth kritiserats både för sin syn på stadslivets konsekvenser och för att inte tillräckligt ha uppmärksammat olikheterna mellan olika slags stadsliv.

En av de mest betydande kritikerna är Herbert J. Gans (4). Ett grundtema i kritiken är att Wirth, snarare än att granska städer och stadsliv, ägnar sig åt det modern-urbana samhället med alla dess moderna institutioner. "His analysis does not distinguish

ways of life in the city from those in other settlements within modern society" (Gans 1968: 97).

Gans menar att Wirths beskrivning av vad som karaktäriserar storstadslivet möjligtvis är tillämpligt på delar av befolkningen i den inre staden, men att även vissa av dem och definitivt den absolut största delen av befolkningen i den yttre staden och förorterna har en helt annan livsform (5). Vad Wirth inte tillräckligt förstod var att stadsbefolkningen, även de som bor i de inre delarna, "consists mainly of relatively homogenous groups, with social and cultural moorings that shield it fairly effectively from the suggested consequences of number, density and heterogeneity" (a.a. 99). Andra grupper i den inre staden har speciella önskemål eller behov, t ex "kosmopoliter" med subkulturinriktning och unga ogifta och barnlösa, som står inför livsförändringar, som gör att de lever sitt liv ganska avskilt och således oberoende av förhållanden i grannskapet.

Wirths beskrivning av den urbana livsformen passar enligt Gans bäst in på innerstadsområden i omvandling och de av dessa områdets invånare, "the deprived and the trapped", som är hänvisade till att leva sitt liv där. "Their social relationships thus display anonymity, impersonality, and superficiality" (a.a. 103).

Gans anknuter vidare till Wirths tanke att den tätbefolkade staden med dess stora och heterogena befolkning leder till en uppdelning av staden i avgränsade grannskap med homogen befolkning (6). Denna beskrivning passar väl in på den yttre stadens bostadsområden, där en majoritet av stadens invånare bor. Trots att, som Gans säger, mycket lite är känt om dessa områden är det ganska klart att ett gemensamt drag i livsformen i dessa grannskap är vad som kan kallas kvasiprimära relationer mellan grannar. Oberoende av frekvens och intensitet i dessa relationer "the interaction is more intimate than a secondary contact, but more guarded than a primary one" (a.a. 104). Det finns mycket lite av anonyma och opersonliga relationer. Dessutom finns det faktiskt ganska få relationer av sekundär natur mest på grund av att arbetsplatser och ekonomiska institutioner sällan återfinns i dessa bostadsområden. "The quasi-primary way of life is associated with the family stage of the life-cycle, and the norms of childrearing and parental role found in the upper working class, the lower middle-class, and the non-cosmopolite portions of the uppermiddle and upper classes..." (a.a. 111).

I ett av sina bidrag till den stadssociologiska teoridebatten skriver antropologen Oscar Lewis att det dominerande intresset för studier av skillnader mellan det urbana och det rurala har lett till att man alltför mycket bortsett från de grundläggande likheterna i hur människor i dessa olika miljöer lever sina liv. (Lewis 1965: 500). "Social life is not a mass phenomenon. It occurs for the most part in small groups, within the family, within households, within neighborhoods, within the church, formal and informal groups, and so on" (a.a. 497). Lewis fann, vid sina studier av Mexico Citys fattiga befolkning, att staden delades in i små, sammanhållna grannskap och att människor ofta levde hela sitt liv inom ett begränsat geografiskt område. Detta menar Lewis är exempel på att faktorer som stadens storlek, täthet och heterogenitet inte är avgörande som determinanter av det sociala livet eller personligheten. Lewis menar att det finns många olika slag av sådana mellanliggande variabler, t ex familjetillhörighet

och släktskap. Så skriver han om storstadsutveckling och den utvidgade familjen, en i Mexico viktig social grupp, att "increased communication facilities especially the telephone and the car, may strengthen rather than weaken extended family ties" (a.a. 499). Familjebanden är således sådana att de både kan överleva och utvecklas i den teknologiskt avancerade storstadsmiljön och samtidigt erbjuda en närmast smågruppsmässig bas för storstadslivet även utan gemensam bosättning.

Lewis skriver vidare om förhållningssätt och personliga relationer: "I suspect there are deeper, more mature human relationships among sympathetic, highly educated, cosmopolitan individuals who have chosen each other in friendship, than are possible among sorceryridden, superstitious, ignorant peasants, who are daily thrown together because of kinship or residential proximity" (a.a. 498).

Detta ska, menar Lewis, ses mot bakgrund av att i de flesta samhällen, urbana som rurala, utvecklade som outvecklade, är antalet djupa, varma och förstående mänskliga relationer eller bindningar sannolikt begränsade. Det är vanligt med kulturella traditioner som på olika sätt ger anvisningar om reservation och begränsning i förhållande till andra människor.

Short (1971) bemöter den sorts kritik framförd av Lewis, som går ut på att urbanisering ofta inte alls har några dramatiska effekter, med att Wirth inte avsåg alla slags städer utan bara snabbt växande sådana med stor inflyttning av heterogent sammansatta immigrantgrupper. Han medger dock att Wirth misslyckades med att "conceptualize adequately the simultaneous existence within the city of diversity in behavior and in forms of social organization, and of intensely meaningful interpersonal relationships" (Short 1971: XXVIII). Han citerar Matza som skriver "the Chicagoans conceived disorganization /but/ they described diversity" (Matza 1969: 48).

En av de mest framträdande egenskaperna hos staden, menar Lewis, är att den åtminstone potentiellt erbjuder alternativa möjligheter när det gäller typ av arbete, bostäder, mat, kläder, utbildning, hälsovård, kommunikationer, frivilliga organisationer, människor etc. Med detta sätt att betrakta staden och stadslivet kan man se olika delar av befolkningen i en och samma stad som i olika grad urbaniserad beroende på tillgången på denna typ av alternativ. Urbanism blir därmed något som, förutom att karaktärisera en hel stad, i olika utsträckning kan karaktärisera olika delar av dess befolkning. Detta innebär att många olika livsformer kan existera parallellt i en och samma stad. Detta sätt att beskriva en stadsbefolknings olika delar innebär en utvidgning av Gans resonemang om stadens olika delar och de olika kategorierna av stadsmänniskor i och med att det på ett annat sätt tar fasta på tillgång på eller utnyttjande av omgivningsegenskaper vid sidan av det direkta grannskapets egenskaper. Resonemangen kompletteras varandra i en beskrivning av vad som kan kallas den differentierade staden.

2.4 DET PLANERADE GRANNSKAPET

En inflytelserik stadssociologisk föreställning, som främst tagit sig uttryck som planeringsideologi, tar fasta på och söker ut-

veckla grannskapet och dess betydelse i den moderna staden. Tanken att planera för grannskapsenheter lanserades på 1920-talet av C.A. Perry (7). Den kan ses som ett svar på bilden av den moderna storstadsmänniskan som rotlös, isolerad och utan djupare känslomässiga relationer till andra människor. Ett materiellt rum skulle skapas för stabilisering och utveckling av grannskapets sociala grupper. Denna planeringsideologi kan således sägas ta fasta på och planmässigt söka utveckla den differentierade staden.

Geografiska områden inom stadens olika delar kan således beskrivas och analyseras som "grannskap". Begreppets innebörd är ett lokalt avgränsat (bostads-)område (8). I sin mest begränsade form tar begreppet fasta på "merely the houses and people located in a given area, even when there are few relationships of any kind, whether institutionalized or informal, manifest or latent" (Dennis 1968: 74). Andra definitioner förutsätter förekomst av sociala relationer, gemensamma traditioner och levnadssätt, en gemensam kultur, social kontroll etc. I vissa fall förutsättes dessutom att samspelet mellan invånarna ska vara av viss omfattning och intensitet: "Community is said to exist only when patterns of primary relationships exists within a residential context" (Reiss 1954, citerad i Dennis 1968: 77).

Med grannskapsenheter avses i planeringsssammanhang ett stadsbyggande som skapar byar i storstaden. Tanken var att man genom utformning av byggnader och lokal självförvaltning skulle stärka familjen som primärgrupp men framför allt ge nödvändiga förutsättningar för människors behov av kontakter, ge bättre förutsättningar för sociala gruppbildningar. Grannskapsplaneringen har, åtminstone periodvis, haft stort inflytande på svensk stadsplanering.

Franzén och Sandstedt (1981) hävdar att huvudparten av den nyexploatering som i Sverige ägt rum under miljonprogrammets tid har inneburit ett byggande av grannskapsenheter. En förutsättning för att hävda detta är dock att man avgränsar definitionen av grannskap till "en i ett sammanhang planerad fysisk struktur, som innefattar ett avgränsat område innehållande bostäder och bostadskomplement, där ett flertal av dessa är samlade i ett centrum. Nödvändiga bostadskomplement är livsmedelsaffär(er), skola, samt öppna ytor" (a.a. 165). Denna definition tar således fasta på grannskapsenheten som "materiellt projekt". Med denna definition faller de i denna studie undersökta förortsområdena inom kategorin "grannskapsenheter".

Invändningar mot dessa resonemang har dock inte saknats. Även om det i varje urbant område finns ofrivilligt isolerade människor, vilka inte accepteras av sina grannar, finns det andra som "söker isolering, obekymrade om det grannskap i vilket de lever; det finns sålunda även i en stilla förort människor som inte har någon önskan att träda i förbindelse med sina grannar och som tycker om att bli lämnade ifred" (Anderson 1971: 98). Anderson beskriver vidare en situation med omfattande sociala kontakter utspridda över större delen av stadens område där t ex arbete eller skolgång förmedlat kontakterna. Personen ifråga uppfattar sig som hemmahörande i ett visst grannskap utan att för den skull efterfråga omfattande grannkontakter. Anderson menar att uppfattningen om de sociala relationerna i staden i alltför hög omfattning dominerats av den rumsliga dimensionen. "Vi har sett hur

stadsplanerare och samhällsorganisatörer förgäves sökt påtvinga stadsbefolkningen den traditionella uppfattningen om grannskaps-gemenskap" (a.a. 199).

Annan kritik har gått ut på att den harmoniuppfattning som ligger till grund för tanken om grannskapsenheter döljer eller motverkar grundläggande motsättningar i det kapitalistiska samhället. Frågan har dock två sidor i och med att bostaden, dess grannskap och därmed också grannskapsarbeten också har stor betydelse både för arbetarklassens livsvillkor och dess fortsatta kamp. I en översikt hävdas "att såväl definitionen av grannskapet som makten över dess institutioner är några av de frågor som klasskampen gäller i ett kapitalistiskt samhälle" (Hedman 1979: 50).

2.5 DEN URBANA MYTEN

Wirths beskrivning av storstadslivet underströk förekomsten av sekundära sociala relationer, segmenterade sociala kontakter, anonymitet, formell i stället för informell kontroll, instrumentella relationer, sociala avvikelser etc. Som bakomliggande förklaring pekade han ut urbanismen i sig (storlek, täthet och heterogenitet). En speciell sorts kritik har under 1970-talet växt sig stark mot denna och andra traditionella urbansociologers uppfattningar. Kritiken går ut på att urbansociologin har skapat en myt om det urbana som ett teoretiskt självständigt studieobjekt. Det mytskapande ligger i att man som Wirth ser stadens egenskaper som producenter av stadens sociala form när den verkliga bakgrunden finns i det kapitalistiska samhället som en historiskt bestämd ekonomisk, politisk och social enhet. Det är således inte det urbana som skapar den sorts urbana livsform som Wirth beskriver. Denna livsform är i stället "det kulturella uttrycket för marknadsekonomin framväxt, kapitalistisk industrialisering och det moderna samhällets rationalisering" (Bohm 1979: 60).

Man har dock knappast några egentliga invändningar mot den empiriska beskrivningen av den urbana livsformen. Det moderna storstadslivet tycks också för dessa kritiker ha den form Wirth så utförligt beskrivit. Det perspektiv dessa kritiker hävdar anknyter till den kritik som går ut på att Wirth inte kunnat klara ut skillnaden mellan de förutsättningar staden ger och andra lev-nadsomständigheter i det moderna samhället (t ex Gans 1968: 97).

2.6 TEMAN I DEN STADSSOCIOLOGISKA TEORIDISKUSSIONEN

Utgångspunkten för nästan alla beskrivningar av livsformer i storstadsmiljö är att i storstaden går den personliga bekantskapskapen och de personliga relationerna förlorade, stadsborna blir intellektualiserande och nyttoinriktade i sina segmenterade kontakter med andra människor, känslan av tillhörighet går förlorad, en reserverad och blasé attityd mot främlingar utvecklas parallellt med ett för privatsfären mer utpräglat känslomässigt förhållningssätt. Det moderna storstadslivet beskrivs som atomiserat. I den stadssociologiska teoridiskussionen är ett genomgående tema beskrivningens giltighet.

Ett annat tema i diskussionen är i vilken utsträckning denna bild av ytliga relationer till omgivningen gäller hela stadens befolkning eller bara mycket begränsade delar av befolkningen. Gans har

då hävdad att beskrivningen bara är giltig för vissa innerstadsboende.

Ett tredje tema gäller arten av de relationer grannar i storstaden kan ha till varandra. Senare teoretiker har hävdad att en majoritet av den moderna storstadens befolkning lever i miljöer med mycket goda förutsättningar för nära relationer mellan grannar. Gans har kallat denna mer nära typ av grannrelationer för kvasiprimära, dvs trots att det i strikt mening rör sig om sekundärgrupper är relationerna delvis av primärgruppskaraktär.

Ett fjärde tema avser frågan om storstadslivet verkligen levs i ständiga möten med okända. Lewis hävdar ju här att det finns större likheter än skillnader mellan det urbana och det rurala livet i och med att merparten av allt mänskligt liv, oberoende av miljö, utspelas i avgränsade och stabila sociala sammanhang.

Ett femte tema rör det lokala grannskapets betydelse. Man har därvid hävdad att det moderna storstadslivet och avsaknad av kontakt med grannar innebär isolering. Grannskapsplaneringen vill motverka detta för att bättre integrera den alltför lättrörliga storstadsbon i ett lokalt sammanhang. Andra hävdar dock att man kan leva väl integrerat i ett socialt nätverk utan att ha speciellt starka relationer just i det lokala grannskapet. Till detta bidrar att moderna kommunikationsmedel som bil och telefon gjort det mycket lättare att upprätthålla vänskaps- och familjeband över större avstånd.

Ett sjätte tema rör frågan om den rumsliga närheten mellan bostäder är tillräcklig för att närmare relationer ska kunna utvecklas. Kritiker har här hävdad att ett betydande mått av likhet grannar emellan är nödvändig för att ett lokalt socialt liv ska uppstå. Anknutet till detta är frågan om grannskapsplanering döljer grundläggande samhällliga motsättningar.

De klassiska stadssociologernas bild av storstadslivets innebörd har betraktats som alltför statisk. Detta tema i diskussioner kan sägas röra i vilken utsträckning storstadens livsformer är en del av dynamiska förlopp där situationen förändras efter sådant som stadium i livscykel, livsstil och ställning i samhället.

Ett sista tema, som bl a innebär att grannskapsplanering enbart får till effekt att man söker dölja grundläggande motsättningar i samhället, tar fasta på frågan om diskussionerna verkligen handlar om storstaden. Den livsform som beskrivs skulle i detta perspektiv snarast vara ett uttryck för de livsvillkor som det moderna, industrialiserade, kapitalistiska samhället erbjuder, dvs beskrivningen är korrekt men tolkningen felaktig.

KAPITEL 3. FÖRORTEN SOM MILJÖ FÖR GRANNRELATIONER

Förorten har beskrivits som en modern utveckling av storstaden. Men innebär detta att teorier om storstadsliv också kan tillämpas på de under miljonprogrammet tillkomna Stockholmsförorterna? Är dessa förorter i någon rimlig mening stadsmässiga?

I detta kapitel diskuteras kort dessa förorters stadsmässighet. Vidare berörs befolkningens sammansättning. Avsikten är att antyda något om de allmänna förutsättningarna för grannrelationer i denna typ av bostadsområden. Kapitlet avslutas med en kort beskrivning av innehållet i den kritik som i Sverige riktats mot dessa förorter.

3.1 FÖRORTENS STADSMÄSSIGHET

Begreppet förort har definierats som "a community which lies apart from the city but is adjacent to and dependent of it" (Poppenoe 1977:1). Beroendet kan vara administrativt eller t ex bestå av gemensam arbetsmarknad.

De förorter som byggts efter kriget i Stockholm har i stor utsträckning planerats som avgränsade lokalsamhällen eller grannskap. De har utformats fysiskt, och i viss mån organisatoriskt, så att de utgör självständiga bebyggelseenheter med viss upplevd egen identitet.

Vid en internationell jämförelse framstår många av Stockholms förorter inte som speciellt självständiga. Poppenoe (1977: 49) "envisioned Vällingby more as an 'urban extension' than as a true suburb in the usual sense". Den gemensamma lokala administrationen, de snabba kommunikationerna, det faktum att så många arbetar i centrala staden gör att Vällingby är nära förbundet med innerstaden. Han konstaterar också att de boende i Vällingby, åtminstone i viss utsträckning, använder sig av Stockholms innerstad på sin fritid. Liknande förutsättningar gäller också senare tillkomna förorter (se t ex Daun 1974). Förortslivet är således beroende av hela stadens förutsättningar. I denna mening utgör dessa förorter således en direkt förlängning av staden.

Poppenoe (1977) anser samtidigt att det relativt stora inslaget av sparad natur och dess lugn ger Vällingby en närmast "rural" karaktär. Senare stadsdelar, som Skärholmen och Tensta har i större utsträckning getts en fysisk utformning med stadsmässiga förtecken. Högre markutnyttjande, större ingrepp i naturen med helt konstgjorda gårdar mellan husen och de ofta större byggnaderna är exempel på detta.

Miljonprogrammets stora förortsområden kan således ses som en åtminstone i vissa avseenden stadsmässig utsträckning av staden.

3.2 FÖRORTENS BEFOLKNING

Utbyggnaden av Stockholms förorter har inneburit att stora områden stått inflyttningsklara nästan samtidigt. Av naturliga skäl har detta medfört att dessa områden kommit att få en överrepresentation av nybildade och nyinflyttade hushåll. Inslaget av unga människor och då speciellt unga barnfamiljer har därigenom blivit stort. Förortsområdena innehåller därmed oftast relativt få ensamstående personer och framför allt mycket få äldre.

Den under efterkrigstidens första decennier mycket påtagliga bostadsbristen medförde samtidigt att den nyinflyttade förortsbefolkningen blev relativt blandad i socioekonomiskt avseende. Det relativa överskott av bostäder som uppstod under 1970-talet har dock, tillsammans med den stora nyproduktionen av småhus, medfört att moderna förortsområden bebyggda med flerfamiljshus förlorat relativt många av de mest resursstarka hushållen. Samtidigt har en inte helt obetydlig ansamling av resurssvaga hushåll ägt rum.

Parallellt med och som en del i dessa processer har dessa områden fått ta emot många invandrarhushåll (Andersson-Brolin 1984). Detta innebär alltså att åtminstone vissa av miljonprogrammets förortsområden har stora inslag av hushåll med utländsk bakgrund.

Det finns dock stora olikheter i befolkningsammansättning mellan miljonprogrammets olika förortsområden. Dessa skillnader kan delvis förklaras med olikheter i lägenheternas storlek och upplåtelseform. Till detta bidrar också bostadsförmedlingens begränsade möjligheter att sprida olika slags resurssvaga hyresgäster på olika bostadsområden. Vissa områden har därmed kommit att få ta emot speciellt många resurssvaga invånare och ett stort inslag av sociala problem vilket bidragit till att ge områdena mycket dåligt anseende.

3.3 FÖRORTSKRITIKEN

Miljonprogrammets förortsområden har utsatts för betydande kritik. I september 1968 invigdes Skärholmens centrum. Detta kom att bli upptakten till en stark våg av kritisk debatt om förorter och förortsboende.

Detta slags förortsbyggande sågs som ett led i en ohämmad storstadstillväxt som tvingat glesbygdens människor till uppbrott för ett liv i isolering och maktlöshet i omänskliga betongghetton. Genom att förorterna byggdes ut som tydligt identifierbara enheter kom också förortslivet att betraktas som en speciell sorts livsform. Den genomplanerade miljön gav inget utrymme för inflytande och både arkitektur och omflyttning ansågs medföra ett främlingskap mellan de boende. Förorten utarmades och blev "ett samhälle tomt på mellanmänniska relationer" (Franzén och Sandstedt 1981: 24).

Förortsboendet uppmuntrar därigenom ett privatiserat och samhällsfrånvänt levnadssätt. Förortsmiljöns inriktning på bostad, hem och familj sägs vända människorna bort från ett engagemang i den samhälleliga utvecklingens frågor. Ett exempel på detta är att egoism skulle ersätta klassmässig solidaritet. Förortsboendet skulle i detta perspektiv vara ett svar på "den revolutionära faran av att 'de farliga klasserna' bodde koncentrerat" (Hedman

1979: 50). På detta sätt skulle utspridandet av arbetarklassen till förorterna användas som ett "motgift till klasskampen" (a a: 50).

Förorten har som begrepp förändrats under intryck av denna debatt. Från att tidigare ha varit associerat med utveckling och framsteg (man fick det bättre, fick större och modernare bostad etc) har ordet förort kommit att associeras med något dåligt (Franzén & Sandstedt 1981: 28).

KAPITEL 4. GRANNRELATIONER I FÖRORT - EN REFERENS RAM

I de närmast föregående kapitlen har grannrelationer diskuterats som en form av sociala relationer i storstadsmiljö. Dessa stads-sociologiska resonemang ska främst ses som en allmän utgångspunkt för den betydligt mer begränsade teoretiska referensram för studiet av grannrelationer i svenska förortsområden som presenteras i detta kapitel.

4.1 DEFINITION AV BEGREPP

Människor uppfattar begreppet "grannar" på olika sätt. En undersökning av vilka de boende i några olika flerfamiljshusområden kallade sin "grannar" visade att dessa i regel fanns i den egna trappuppgången, resten av det egna huset eller ett par av de närmast liggande husen (Andersson-Brolin, Lindén 1974: 100).

För denna studie avgränsas begreppet grannar till att gälla människor som, utan att höra till samma hushåll, bor inom en och samma trappuppgång i ett visst flerfamiljshus. Med grannrelationer avses det enskilda hushållets förhållande till sina grannar.

Grannrelationer kan visa sig både i overt beteende som att hälsa på eller besöka varandra eller i känslor som att tycka illa om sina grannar eller i värdeladdade föreställningar som att på ett besvärande sätt känna sig utanförstående i ett i övrigt socialt homogent hus.

Kontakten mellan grannar utspelas på olika nivåer. Grannar stöter på varandra i trappuppgången, vid parkeringsplatsen eller den lokala mataffären. Denna rumsliga kontakt innebär en fysisk närhet som ger möjlighet till attitydformation och även mer utvecklade samspel. Samspel innebär att två eller fler personer deltar i ömsesidigt, direkt beteende där den enes agerande påverkar den andres och tvärtom. Man nickar en hälsning eller stannar och pratar när man möts i trappan.

Som ett resultat av rumslig kontakt och eventuellt samspel formas attityder till grannar. Exempel på detta är vad man tycker om sina grannar, deras egenskaper och sätt att leva, om man är nöjd med kontakterna med grannarna, om man föreställer sig att man uppnår ett bättre anseende genom att bo bland de grannar man har eller om man anser att man inte passar in, om miljön uppfattas som stabil eller otrygg och om man ser sitt hus som speciellt problembelastat.

Dessa känslor och föreställningar kan således ha olika karaktär. Vissa är positiva och innebär en känsla av tillhörighet. Detta kallas här gemenskap.

I den mån samspel med grannar kan anses styrt av förväntningar på att grannen kommer att bete sig på visst sätt kan man säga att en social relation föreligger. Ett motiv att studera attityder är

just att de kan innebära att en sådan förväntan existerar (Rex 1969: 50).

Sociala relationer uppstår således som ett resultat av samspel och har betydelse utanför den direkta interaktionssituationen. Man kan ha sociala relationer med människor man träffar sällan likaväl som med dem man träffar ofta. Sociala relationer kan vara av många olika slag, från snabbt övergående till mycket varaktiga, från samarbete till djupaste konflikt osv. Ytliga sociala relationer till grannar kan bestå i att man känner till deras existens, vet var de bor och kanske hälsar eller småpratar i hissen. Dessa kallas här kännedomsrelationer. Mer utvecklade sociala relationer består i att man är närmare bekanta och kanske umgås. En speciell aspekt av de mer utvecklade vänskapliga sociala relationerna mellan grannar rör inslaget av stöd och hjälp. Relationer till grannar tillgodoser (eller frustrerar) inte bara sociala behov av kontakt, trygghet, stimulans etc utan kan ha instrumentella inslag, dvs ha praktisk betydelse i det dagliga livet i övrigt. Allt detta kallas här umgängesrelationer.

Som sammanfattande beteckning på kännedomsrelationer, umgängesrelationer och känslor av gemenskap används här begreppet positiva grannrelationer.

Grannrelationerna kan också ha en negativ karaktär. De består av att man vid de mest opassande tillfällen störs av klapprande träskor, barnskrik, hög musik eller störande fester. Störningarna uppträder i vissa fall vid enstaka tillfällen medan det i andra fall sker kontinuerligt. Den relation detta ger upphov till är sådan att man kanske föredrar att vara helt utan kontakt med sina grannar. Relationen innefattar då en negativ attityd. Någoting upplevs som problematiskt, oönskat eller inkräktande. Detta kan röra förhållandet till såväl grannar som andra företeelser i huset. Ljud som kommer från grannlägenheter, vissa grannars beteenden, barns ritande på trappuppgångens väggar, en trasig ruta i entrédörren är exempel på sådana företeelser som får sin negativa innebörd först när de uppfattas som inkräktande, oönskade etc. Ljud blir till störning när det upplevs som okontrollerbart eller på annat sätt oönskat och ovanligt beteende blir störande när det upplevs som "underligt". Barns ritande blir negativt klotter när det sker på oönskat sätt och en trasig ruta upplevs som skadegörelse när den inte kan definieras som en olyckshändelse. Dessa företeelser ges här beteckningen störningar.

Som en speciell aspekt av de negativa relationerna uppmärksammas i vilken utsträckning man föreställer sig att huset är särskilt problembelastat. Detta kallas upplevd belastning.

Som sammanfattande beteckning på störningar och upplevd belastning används begreppet negativa grannrelationer.

Ett huvudsyfte för studien är att undersöka relationer mellan grannar, dvs mellan människor boende inom samma trappuppgång. För att möjliggöra en mer fullständig belysning av relationer mellan människor boende inom ett och samma bostadsområde innefattas i studien också vissa undersökningar av positiva relationer till andra boende i området. För dessa utspridda grannrelationer kommer såväl lokalt igenkännande som stadsdelumgänge att beskrivas.

I varje bostadsområde finns, förutom de boende, även andra människor som mer eller mindre kontinuerligt vistas där. Socialförvaltningens personal på barnstugor och i hemservice, personal i mataffärer m.m. utgör exempel på detta. Åtminstone vissa av de boende i området kommer att utveckla samspel och sociala relationer med dessa. Trots ytligt innehåll kan relationerna vara viktiga för trivsel och känsla av tillhörighet till området.

Till sist bör framhållas att merparten av de för människor mest betydelsefulla sociala relationerna utspelas dels inom den egna familjen och dels på andra platser än det lokala bostadsområdet.

4.2 EN REFERENS RAM

Grannrelationer har studerats på många olika sätt. Man har undersökt vilka relationer till sina grannar olika kategorier av hushåll har (se t ex Lopata 1973). Man har jämfört olika bostadsområden med avseende på vilka grannrelationer som förekommer (se t ex Irving 1975). Man har undersökt vilka hushåll inom ett och samma bostadsområde som har kontakt med varandra (se t ex Festinger et al. 1971). Ibland har dessa olika sätt också kombinerats så att man undersökt hur en viss hushållskategori grannrelationer påverkas av bostadsområdets egenskaper (se t ex Huckfeldt 1983).

Frågor rörande enskilda hushåll och dessas relationer till sina grannar kan med fördel behandlas inom en socialpsykologisk referensram. Det socialpsykologiska perspektivet innebär att samspelet mellan inre och yttre förhållanden studeras med hushållen som utgångspunkt. Hushållets egenskaper utgör då de inre förutsättningarna för grannrelationer. Den omgivande miljön, både den fysiska miljön, befolkningen, lokala traditioner och lokal social organisation, utgör de yttre betingelserna. Samhälleliga förhållanden bildar en ram för dessa yttre betingelser. Analysen avser hur grannrelationer formas och utvecklas i växelverkan mellan dessa inre förutsättningar och yttre betingelser.

Ett ekologiskt perspektiv betonar betydelsen av rumsliga förhållanden, dvs sätter området och den fysiska miljön i centrum. Studier av hur grannrelationerna varierar mellan olika bostadsområden utnyttjar med fördel en ekologisk referensram. Förekomst av olika slags grannrelationer relateras därvid till sådant som områdets läge i regionen, dess befolkning, storlek, bebyggelse, anseende etc. Studier av vem som kommer i kontakt med vem inom ett bostadsområde hör också hit. Här granskas sådant som styr människors förflyttning inom ett område, dvs bostädernas läge i förhållande till varandra, gångvägars och gators placering, lokalisering av andra mötesplatser som allmänna kommunikationer och affärer.

Dessa olika perspektiv på grannrelationer går knappast att renodla. De ekologiska förhållandena kan sägas ge en ram för de socialpsykologiska aspekterna att verka inom. Samtidigt sätter de socialpsykologiska förutsättningarna gränser för de ekologiska förhållandenas möjliga inflytande.

Huvudfrågeställning för undersökningen är att granska i vilken utsträckning en ansamling av problemhushåll i närmiljön får konsekvenser för vilka grannrelationer som utvecklas. Frågeställ-

ningen behöver passas in i ett teoretiskt sammanhang där ansamling av problemhushåll i närmiljön sätts i relation till andra förhållanden med möjlig betydelse för hur grannrelationerna kommer att gestalta sig. Den teoretiska referensram som presenteras här syftar således till att ge en översikt och en strukturering av olika förhållanden med förväntad betydelse för förekomst av och innehåll i grannrelationer i moderna svenska förortsområden. Referensramen innehåller såväl ekologiska som socialpsykologiska moment. Vid sidan av inslaget av problemhushåll innefattas såväl andra egenskaper hos omgivningen som egenskaper hos de enskilda hushållen i referensramen.

Omgivningens egenskaper underlättar eller försvårar utvecklandet av olika slags grannrelationer. I detta perspektiv betraktas omgivning och situation som en lokal kontext inom vilken grannrelationerna utspelar sig.

En del av denna kontext, de fysiskt-institutionella förhållandena, påverkar mönstret för grannars förflyttningar och mötesplatser. De som bor i samma uppgång stöter oftare på varandra. Föräldrar med barn på samma daghem träffas oftare.

Förekomst av skilda slag av lokala organisationer som bostadsrättsförening, kontaktkommitté inom hyresgästföreningen, mer spontant bildade grupper för samverkan mellan de boende etc, ökar såväl behov som möjligheter till samspel med grannarna. Det är delvis svårt att här dra en entydig gräns i förhållande till institutionella omständigheter. Befolkningens sammansättning påverkar stämningar och kontaktbenägenhet hos grannar. En hög grad av homogenitet i den lokala befolkningen, t ex vad gäller kulturell bakgrund, stödjer känslor av likhet och underlättar kontakttagande. En hög omflyttning skapar däremot osäkerhet om vilka som är ens grannar vilket sannolikt försvårar kontakttagandet. Lokala traditioner kan vidare ha betydelse för att vanor och förväntningar avseende grannrelationer varierar. Dessa förhållanden, dvs lokala organisationer, befolkning och lokala traditioner kan sägas utgöra ett grannskaps sociala och kulturella kontext. På samma sätt som gäller för de fysiskt-institutionella delarna av denna lokala kontext verkar denna stimulerande eller hämmande på olika slags grannrelationer.

Hushåll varierar i sina behov av grannrelationer. Vissa är beroende av att ha tillgång till relationer till andra människor i bostadens närhet, medan andra lever så att dessa behov väl uppfylls antingen inom familjen eller i andra sammanhang utanför bostadsområdet. Beroende av behov, men också av andra förhållanden, varierar hushåll i sina önskemål om grannrelationer. Olika heter i livsstil eller attityder medför sådana skillnader i efterfrågan på närmare kontakter med grannarna.

Hushåll varierar också i sina resurser att realisera behov och önskemål när det gäller grannrelationer. Socialklastillhörighet antas oftast ha betydelse för hur bunden man är till bostadsområdet, vilket i sin tur påverkar antalet tillfällen att stöta ihop med och därigenom bli bekant med sina grannar. Utbildning är också en resurs som ibland antas ge människor kompetens att ta och underhålla kontakter i sin omgivning.

Hushåll varierar i sin attraktivitet, dvs i den dragningskraft de utövar på sina grannar. Ett närmare umgänge kan resultera i

fördjupade positiva känslor eller verka fränstötande. I interaktionen klagörs de mellanmänskliga relationerna. Rumslig närhet och interaktion är således förutsättningar för att attraktion ska kunna utvecklas.

Socialt och kulturellt definierade normer styr de boendes förväntningar på sina relationer till grannarna. Beroende av bakgrund och föreställning om det aktuella bostadsområdet varierar väntad omfattning av och initiativtagande till kontakter med grannarna.

För vissa slag av samspel tycks gälla att samspel med en person lik en själv är belönande och med en olik person förvirrande eller bestraffande. Likhet, faktisk eller upplevd, ger därigenom förutsättningar för attraktion. I andra fall är komplementaritet av större betydelse. En positiv utveckling av spelet mellan grannar tycks dock främjas av åtminstone en känsla av likhet.

Sannolikt samspelar också en kontexts egenskaper med hushållens egenskaper så att interaktionseffekter uppstår. Ett exempel på detta är att omfattningen av de grannkontakter som hushåll i olika socialklasser har, delvis beror av vilken socialklass som i övrigt dominerar området.

Det socialpsykologiska perspektivet förutsätter att såväl hushållens som den lokala kontextens egenskaper ses som del i och beroende av sociala, ekonomiska, kulturella och politiska förhållanden i det omgivande samhället.

Med utgångspunkt i referensramen diskuteras i följande avsnitt den betydelse olika omgivningsegenskaper, och däribland en ansamling av problemhushåll, kan förväntas ha på grannrelationerna. I ett separat avsnitt diskuteras olika hushållsegenskapers förväntade betydelse. Avsikten är att redovisa och strukturera kunskaper om dessa förhållandens förväntade effekter på grannrelationerna. Före detta ges en kort diskussion av grannrelationers uppkomst och innebörd.

Framställningen syftar till en systematisk genomgång av relevanta förhållanden utan att presentera en strikt formaliserad modell över de förväntade sambanden.

De resonemang som i det följande förs om grannrelationer är formulerade så att de gäller för närboende som kan komma i kontakt med varandra i bostadens närhet. Rimligtvis är de även giltiga för grannar som begreppet definierats här.

4.3 GRANNRELATIONERS UPPKOMST OCH INNEBÖRD

4.3.1 GRANNRELATIONERS UTVECKLING

Relationer mellan människor utvecklas antingen genom passiva kontakter eller aktiva kontakter beroende av i vilken utsträckning kontakttagandet är avsiktsstyrt (Festinger et al. 1971: 189-190). I det första fallet kommer kontakten till stånd utan avsikt eller strävan från någon av de inblandade. Det senare fallet innebär att någon vidtar direkta åtgärder i avsikt att etablera kontakt.

Inledande kontakter mellan grannar är, åtminstone i vårt land, företrädesvis av relativt passiv karaktär. Svenska kulturella värderingar föreskriver mycket sällan att det är lämpligt att ta kontakt med sina grannar.

Passiva grannkontakter utvecklas ibland men inte alltid vidare. Att hälsa på sina grannar är inte detsamma som att börja utveckla närmare relationer med dem. Hälsningarna kan vara ett första steg mot närmare kontakt. Vardagligt småprat och kommentarer om det man vet att man kan ha gemensam erfarenhet av är sådana vidare-steg. Prat om väder, barn, hyror etc kan "ge en viss uppfattning om personlighetstyp och intressen, och på basis av sådan kunskap kan beslut fattas om att antingen försöka utveckla kontakten eller bibehålla den yttligare relationen" (Daun 1974: 157). På detta sätt kan processen att knyta närmare umgänges- eller utbyteskontakter med grannarna ses som bestående av två etapper. Den första är att överhuvudtaget komma i kontakt med varandra. Den andra är att utveckla kontakten till vänskap. Man kan betrakta olika slags mer eller mindre ytliga grannrelationer som olika utvecklingsnivåer mellan kontakt och vänskap. Känna igen, hälsa på och prata med är exempel på sådana mellannivåer. Allmänt kan man säga att en förutsättning för denna utveckling är något slags ömsesidigt gillande eller sympati.

Möjligheter till kontakt utgör en förutsättning för uppkomst av vänskapsrelationer. Ju fler kontakter två personer har med varandra desto lättare utvecklas kontakten till vänskap.

4.3.2 GRANSKAPET - ETT AV FLERA KONTAKTFÖRMEDLANDE SAMMANHANG

Grannar bor visserligen nära varandra men de arbetar på olika ställen, har sina släktingar på olika platser, har tidigare bott på olika platser och tillbringar sin fritid med skilda slags samsättningar på olika håll (Huckfeldt 1983: 653). Trots att de således tillhör samma grannskap hör de samtidigt till många andra sociala sammanhang vilka alla erbjuder möjligheter att utveckla vänskapsrelationer.

Grannskapet liknar på detta sätt släktskap och arbetskamratskap. Det för människor i kontakt med varandra och fungerar därigenom som en av flera möjliga "kontaktförmedlande sociala organisationer" (Daun 1974: 135).

Grannskapet har i det sammanhanget endast en begränsad betydelse. Delvis föreligger också ett konkurrensförhållande mellan de olika kontaktvägarna.

Det tycks vidare inte vara helt ovanligt att man i och med att man bosätter sig i ett visst område kommer att stöta på bekanta sedan tidigare som också bosatt sig där. Det kan röra sig om människor som tidigare varit grannar, tidigare studiekamrater, barn- domsvänner, kontakter från militärtjänstgöringen, arbetskamrater eller släktingar (a.a: 174). Dessa personer utgör en viktig grund för grannrelationer och andra lokala sociala relationer i och med att de redan är åtminstone delvis etablerade. I vissa fall har också dessa kontakter bidragit till att man bosatt sig just här. Detta blir en del av bilden av "förortslivet" som något självvalt och del i en sammanhängande livs- och boendekarriär.

4.3.3 GRANNRELATIONERS INNEBÖRD

Grannrelationer, likaväl som andra sociala relationer, fyller olika sociala funktioner eller svarar mot olika behov. Ett sätt att systematisera detta identifierar fyra olika funktioner: intimitet, social integration, värdebekräftelse samt stöd och hjälp (Weiss 1969, citerad i Popenoe 1977: 208-211). Avsaknad av sociala relationer inom något av dessa områden leder till olika slags personliga eller sociala svårigheter.

1. Intimitet. "Intimate social relationships are those in which one can freely express feelings without self-consciousness; they depend on trust, feelings of emotional solidarity, and ready access; they often take a long time to become established... The sources of intimate relationships are typically a marriage partner; a close relative such as a brother, sister, parent or child; or a very close friend." (Popenoe 1977: 208)

2. Social integration. "Each individual has a need to belong - to participate with others in common endeavors, to share ideas, information, and experiences, to feel that others agree with his objectives and goals... The social integration relationships involve one's ties to the larger social world... For men and working women, work associates provide the major source of social integration relationships" (a.a: 209).

3. Värdebekräftelse. "This function is served by those relationships which attest to the individual's competence in major roles: worker, housewife, student, community participant. The main sources for the relationships are associates and superiors in the various activity groups" (a.a: 210).

4. Stöd och hjälp. "Every household needs assistance and help in the forms of service, resources (including financial resources), and specialized information and knowledge... Only relatives can commonly be relied on for more than limited assistance and help" (a.a: 210).

Grannrelationer har oftast begränsad betydelse för behovet av intimitet, utom i den betydelsen att många och innehållsrika grannkontakter, precis som andra kontakter ger större sannolikhet för att någon relation utvecklas till intimitet.

Relationerna till grannarna har större betydelse för den sociala integrationen. Tillhörigheten till ett grannskap, via relationen till grannarna, blir på detta sätt en del av en större samhällslig tillhörighet.

Sociala relationer till grannar kan bekräfta en persons värde i olika roller som hemmafru, förälder eller "samhällsmedborgare". Vid sidan av detta har föreställningar om symbolvärdet hos hus och grannskap som livsmiljö betydelse för självbilden. Ett område prestigé eller allmänt accepterade anseende påverkar värdebekräftelsen (Walldén 1984).

I den typ av flerfamiljshus som denna studie rör har grannrelationerna sannolikt bara ett begränsat inslag av åtminstone materiell hjälp. Informationsspridning och emotionellt stöd är sannolikt viktigare inslag.

Man kan diskutera i vilken utsträckning grannrelationer har eller kan ha de egenskaper som brukar tillskrivas den klassiska primärgruppen. Litwak och Szeleny (1971) menar att granngruppen passar bäst för primärgruppsuppgifter som kräver vardagskontakt och fler än två vuxna, dvs omedelbara krissituationer, vardagssocialisationsuppgifter etc.

I centrum för denna studie står det enskilda hushållet och dess relationer till sina grannar. Grannrelationernas innebörd har diskuterats i detta perspektiv. Men grannrelationer har, vid sidan av vad de betyder för de direkt inblandade, även betydelse för andra boende i området. Omfattande positiva grannrelationer bidrar till att skapa och upprätthålla stabilitet och social kontroll. Resultatet blir ett lokalt socialt liv som gagnar området som sådant och som därmed även kommer de hushåll som inte själva deltar tillgodo. På motsvarande sätt kan undandragande, negativa attityder och konflikter grannar emellan bli del i en allmän utveckling mot förslitning, skadegörelse och andra, för området som sådant, problematiska förhållanden.

4.4 BOSTADENS OMGIVNING SOM LOKAL KONTEXT

Ett huvudsyfte med undersökningen är att beskriva några tänkbara effekter av att bo i lokalt avgränsade miljöer med en ansamling av problemhushåll. Vi studerar således den betydelse omgivning och situation, dvs lokal kontext, har för hur grannrelationer gestaltar sig. Dessa s k kontextuella effekter avser beteenden och attityder som individerna uppvisar just därför att de finns i en viss omgivning med speciella egenskaper.

Man kan tänka sig dels direkta och dels indirekta effekter av en ansamling av problemhushåll. De direkta effekterna skulle uppstå som ett resultat av att problemhushållens direkta samspel med grannarna har ett speciellt innehåll. Detta kan vara svårt att fastställa p g a att problemhushållen är så få. Indirekta effekter skulle uppstå genom att problemhushållens levnadssätt medför indirekta störningar t ex genom större förslitning och skadegörelse.

Hittillsvarande kvalificerade svenska studier, med syfte att fastställa eller mäta förekomst av kontextuella effekter, har främst karakteriserat det undersökta området efter vilken social-ekonomisk kategori som dominerar i befolkningen (Lindberg 1967, Arnell-Gustafsson 1975. Se även Carlsson 1972). Man har därefter sökt granska vilken kontextuell effekt detta haft på "arbetare" respektive "borgare". "Subenhetens" ställning som medlem i en majoritetsrespektive minoritetsgrupp i området blir därvid väsentlig.

När förhållandena i en viss miljö är speciella i något visst avseende är det dock långt ifrån alltid fråga om kontextuella effekter. Om ett kvarter med rivningshotade fastigheter i Stockholms innerstad karakteriseras av utvecklade grannrelationer och detta kan förklaras av att många kontaktbenägna människor med okonventionell livsföring sökt sig dit, är detta i stället ett exempel på att s k selektionseffekter föreligger. Selektionseffekter innebär således att de speciella förhållandena i ett visst område, t ex utvecklade grannrelationer, förklaras av att speciella människor, t ex kontaktbenägna, samlats i området. Des-

sa kontaktbenägna människor skulle således ha ägnat sig åt sina grannar lika mycket även om de bott någon annanstans.

Ett centralt problem vid studier av kontextuella effekter är att skilja dessa från möjliga selektionseffekter. Hushållsdelen av referensramen kan ses som ett försök att diskutera möjliga selektionseffekter. I den empiriska undersökningen av grannrelationer har det i viss mån varit möjligt att kontrollera för selektionseffekter. Detta sker genom urvalet av intervjupersoner och genom den valda analysmetoden (9).

I det följande diskuteras vilken betydelse olika egenskaper hos bostadens omgivning kan förväntas ha för hur grannrelationerna utformas. I ett inledande avsnitt berörs den byggda miljön, institutioner och organisationer. Därefter behandlas i separata avsnitt omflyttning, ansamling av barnfamiljer, ansamling av problemhushåll, respektive betydelsen av likhet mellan grannar och homogenitet i befolkningen. Ett sista avsnitt berör lokala normer.

4.4.1 BYGGD MILJÖ, INSTITUTIONELLA OCH ORGANISATORISKA FÖRHÅLLANDEN

En förutsättning för sociala kontakter är att olika individers aktivitetsfält åtminstone någon gång sammanfaller. I den utsträckning människor inom ett bostadsområde inte söker upp varandra av andra skäl, t ex att de är arbetskamrater eller släkt, borde det fysiska avståndet mellan bostäderna ha betydelse för vem som hur ofta kommer i kontakt med vem. I de vardagliga förflyttningarna till och från en arbetsplats har man oftare chansen att möta någon som bor nära än någon som bor längre bort. En rimlig utgångspunkt är att "sannolikheten för att kontakt mellan två personer ska uppstå inom en given tidsrymd är större ju mindre det fysiska avståndet mellan deras bostäder är" (Festinger et al. 1971: 190). Närheten ger upphov till visuell kontakt och denna kan omvandlas till rumslig kontakt och samspel om avståndet är tillräckligt litet.

Resultaten från de klassiska undersökningarna i Westgate och Westgate West bekräftar detta (a.a.). Även mycket små skillnader i fysiskt avstånd ger upphov till märkbara skillnader i kontakter. Det genomsnittliga avståndet mellan dörrarna i det ena av de två undersökta bostadsområdena var bara ca 6 m. Trots detta var det sannolikare att man mötte sin närmaste granne än att man mötte den som bodde två dörrar bort. Med ökande boendetid ökar dock sannolikheten för att två hushåll, oberoende av var inom ett område de bor, ska komma i kontakt med varandra. Man kan således vänta sig en tendens till en viss minskad betydelse för det fysiska avståndet med ökande boendetid.

En annan ekologisk faktor vid sidan av det fysiska avståndet är vad som kallats det funktionella avståndet. Med detta avses de anordningar och arrangemang i miljön som styr eller påverkar de boendes förflyttningssvårigheter och förflyttningskostnader. Det rör den fysiska utformningen av gator och gångvägar, entréer och trappuppgångar. Entréerna till bostäderna kan t ex vara placerade emot eller ifrån varandra och därigenom styra vem som går förbi vem. Det kan genom gångvägens inplacering i terrängen vara mer eller mindre ansträngande att i ett bostadsområde ta sig från

en del till en annan.

Allmänt gäller att en funktionell förbindelselänk mellan två människor ökar sannolikheten för att kontakt ska uppstå mellan dem. Det innebär att en gemensam trappuppgång ökar sannolikheten för kontakt mellande boende (Festinger et al. 1971: 192). "I hyreshus träffas hyresgäster som har gemensam vestibul, men de som bor i olika våningsplan kommer med mindre sannolikhet att göra det" (Gans 1971a: 226).

Undersökningarna i Westgate och Westgate West bekräftar tydligt det funktionella avståndets självständiga betydelse. Sålunda gav lägenhetsentréernas placering i förhållande till trappuppgångar och förbindelsevägar kontaktmönster som avviker från det utifrån fysiska avstånd förväntade (Festinger et al. a.a.).

Ett genomgående resultat är att just placeringen av entrédörrar har en speciell betydelse genom att denna påverkar vem som ser vem och vem som stöter på vem (Caplow, Forman 1950; Merton 1948; Kuper 1953). Det blir på detta sätt vanligare med mer intensiva såväl vänskapliga som fientliga relationer till grannar till vilka det funktionella avståndet är minst. Det visar sig således att trots att man väl vet vilka grannarna är på andra sidan om den gemensamma väggen i parhuset så har man oftare kontakt med andra grannar vars entré ligger närmare den egna entrén. Den gemensamma väggen både i radhus och flerfamiljshus leder, speciellt om den är dåligt ljudisolerad, ofta till irritation och att man själv känner sig både störd och begränsad. Detta är särdeles framträdande när man inte har närmare kontakt med grannarna på andra sidan väggen (Kuper a.a.).

Hus av olika storlek ger, i och med att de innehåller olika många hushåll, skilda förutsättningar för grannkontakter. Utifrån en avgränsning av begreppet grannar till att gälla de boende i samma flerfamiljshus skriver Daun (1974: 153) att "själva omständigheten att ha många grannar" hindrar en öppen hållning mot grannarna.

Om perspektivet på de ekologiska faktorernas betydelse för uppkomsten av sociala kontakter vidgas till att gälla "environment as opportunity" (Kennedy 1978: 185) innefattas egenskaperna hos alla de platser där människor bor, arbetar och roar sig och förflyttningslederna mellan dessa. Affärer, allmänna kommunikationsmedel, barnstugor, lekplatser, idrottsplatser och kurslokaler är sådana platser i bostadsområdet. Dessa kan som alternativ erbjuda möjligheter till sammanträffanden med andra än de extremt närboende.

Även andra formella institutioner kan ha liknande funktioner. Föräldraföreningen i skolan, kontaktkommittéer inom hyresgästföreningen, idrottsföreningar och politiska organisationer tjänar som kontaktförmedlare inom bostadsområdet.

Några av dessa platser och institutioner samlar många olika slags deltagare medan andra i första hand fungerar för vissa kategorier. Vissa vänder sig i första hand till vuxna, ofta i egenskap av föräldrar, andra främst till barn eller ungdomar. Förskolor och grundskolor har härvid en speciell funktion genom att barns möten här ibland också för föräldrarna närmare varandra.

Skolor på olika nivåer utgör allmänt sett ett viktigt inslag i bostadsområdenas sociala liv. Den mer eller mindre aktiva samvaro dessa genererar, utgör en grund för grannrelationer utanför den egna uppgången och det egna huset.

Vid sidan av fysiskt eller funktionellt avstånd mellan bostäder har således såväl andra fysiska förutsättningar som organisatoriska förhållanden styrande inverkan på uppkomst och utveckling av grannrelationer. Kanske är dessa andra förhållanden speciellt viktiga som kontaktpunkter för människor med olika bakgrund.

Här finns vidare en betydelsefull skillnad mellan boende i bostadsrätt respektive hyresrätt. Bostadsrättsboende innebär att man är organiserad i en lokal förening med ansvar för husens och bostädernas förvaltning. Denna boendeform innebär således en formellt organiserad kontaktform mellan grannar.

4.4.2 OMFLYTTNING

Daun (1974: 154) diskuterar på vilka sätt omflyttning bland grannar kan verka hämmande på grannkontakter. Ett problem är att det blir svårare att veta vilka som verkligen bor i huset och vilka som är tillfälliga besökare. Denna svårighet blir än större när grannarna är många. Detta innebär bl a att man får svårare att betrakta de närmsta grannarna som en social enhet, dvs att vänskapen minskar. Stor omflyttning medför också att man inte i samma utsträckning som annars engagerar sig i sina grannar eftersom man är medveten om risken att de snart byts ut.

Whyte visar emellertid att lokalt fungerande sociala enheter kan uppstå trots hög rörlighet (1957). Hans studier av ett stort bostadsområde med en geografiskt mycket rörlig och socialt uppåtsträvande befolkning visade att olika gårdar kunde uppvisa en egen "kultur" trots den stora omflyttningen. Han kunde vidare visa att kontaktmönstren mellan familjer boende i olika hus förblev mycket likartade över längre perioder trots att många av de ursprungliga familjerna bytts ut. Det speciella levnads sättet hos vad Whyte kallat "the organization man" gav således oberoende av omflyttningen stort utrymme åt ekologiska faktorer att göra sig gällande.

4.4.3 ANSAMLING AV BARNFAMILJER

En rimlig utgångspunkt är att barnfamiljer oftare än andra är öppna för kontakter och därigenom har mer omfattande relationer till sina grannar.

Av detta följer att en ansamling av sådana mer kontaktbenägna hushåll till ett visst område i motsvarande grad ökar förutsättningarna för omfattande relationer mellan grannar. Det förefaller dessutom rimligt att anta att denna ansamling dessutom påverkar det lokala livet och stämningen så att möjligheterna för andra att också utveckla sina grannrelationer förbättras. Fler kommer att uppehålla sig ute och det blir därigenom oftare tillfälle att passivt stöta på sina grannar. Möjligtvis kan även en ansamling av andra typer av mer kontaktbenägna hushåll ha denna "överspridningseffekt".

En ansamling av barnfamiljer i grannskapet medför mer av liv och rörelse både inomhus och utomhus. Det blir vanligare med ljud av olika slag och förslitning av entréer och gräsmattor tilltar. Allt detta kan också utgöra en källa till störningar.

4.4.4 ANSAMLING AV PROBLEMHUSHÅLL

Med problemhushåll avses hushåll som av ett eller annat skäl har svårare än andra att klara sitt dagliga liv och hushåll som genom olika slags avvikelser i sitt sätt att fungera är besvärande för sin omgivning (10).

I en diskussion av den sociala gemenskapen i äldre homogena arbetarklassområden skriver Rudvall och Swedner: "Erfarenheterna från Östergårdsområdet visar emellertid också att en utveckling mot förslumning och 'hårdsegregation' kan leda till att denna gemenskap bryts ner och övergår i en markerad tendens att isolera sig inne i bostaden och att överhuvudtaget undvika grannkontakter" (Rudvall, Swedner 1975: 126). Här rör det sig visserligen om ett betydligt äldre område och en mycket kraftig ansamling av allvarliga sociala problem men sannolikt kan detta ändå ses som ett stöd för tanken att ansamling av problemhushåll tenderar att sammanhånga med isolering och undvikande av grannar. Studier av moderna bostadsområden har sällan specifikt uppmärksammat detta samband.

Studier av problemhushållens roll i bostadsområdet kan sägas anknyta till den socialekologiska tradition som studerat samband mellan befolkningssammansättning och social organisation å ena sidan och förekomst av olika slags avvikande beteende å andra sidan (se t ex Timms 1971: 9-35). Man har t ex visat att i socialt disorganiserade grannskap klarar inte föräldrarna av att uppvisa ett enhetligt socialt liv som modell för de uppväxande. I denna miljö utvecklas avvikande normer inom ungdomsgruppen med åtföljande hög ungdomsbrottslighet. Studier har också visat att man i vissa socialt desintegrerade områden med hög social belastning har ett stort motstånd mot att lägga sig i vad andra människors barn gör.

En ansamling av problemhushåll medför sannolikt också en betydande ökning av de negativa grannrelationerna.

Under vissa betingelser kan dock olika slag av problem och störningar utgöra incitament för grannar att söka sig samman för att försöka lösa problemen. Daun (1974: 18) beskriver ett fall där kontakten mellan två närboende män utvecklats på grund av att den granne som bodde i lägenheten mellan dem bråkade och hade fester. Männerna hade en gång börjat tala med varandra om en händelse när det lät som om man hos den störande grannen höll på att slå sönder inredningen. Kontakten mellan dem hade sedan utvecklats vidare.

Dessa frågor diskuteras närmare i kapitel 6 i samband med att begreppet problemhushåll ges en närmare definition. Där presenteras också de två mer preciserade utgångshypoteser om problemhushåll och grannrelationer som ligger till grund för den empiriska studien.

4.4.5 LIKHET MELLAN GRANNAR OCH HOMOGENITET I BEFOLKNINGEN

De i tidigare avsnitt refererade studierna av hur ekologiska faktorer strukturerar relationer inom bostadsområden, hade alla den mycket väsentliga förutsättningen att befolkningen i undersökta områden var mycket homogen. I Westgate och Westgate West bodde gifta krigsveteraner från andra världskriget, vilka alla hade antagits för teknisk utbildning vid det högt prestigefyllda och intellektuellt krävande Massachusetts Institute of Technology (Festinger et al. 1971).

Det råder knappast något tvivel om att likhet i olika avseenden mellan närboende har stor betydelse för hur grannkontakterna utvecklas. Ibland uttrycks det som att likheten är en förutsättning för att kontakter, utöver ett artigt utväxlande av hälsningar, ska utvecklas (Gans 1971a). Andra gånger betonas att avsaknad av likhet kan leda till undandragande, ovilja till kontakter, spänning eller t o m till konflikter mellan grannar (Keller 1971).

Ett socialpsykologiskt perspektiv betonar det enskilda hushållets likhet med en eller flera grannar. Likhet underlättar samspel och uppkomst av sociala relationer. Ju större likhet och ju fler likar i omgivningen desto större möjligheter att utveckla positiva grannrelationer.

Ett ekologiskt perspektiv uppmärksammar grad av heterogenitet respektive homogenitet i befolkningen. Detta är en egenskap hos området. Större homogenitet går ofta hand i hand med mer utvecklade grannrelationer. Denna homogenitet behöver inte ha positiv innebörd för det enskilda hushållet. En ensam invandrares samspel med grannarna underlättas i sig inte av i övrigt homogen befolkning.

Det råder delade meningar om i vilka avseenden närboende behöver vara lika för att något så när omfattande och positiva grannrelationer ska utvecklas. Vissa hävdar att samstämmighet avseende beteendemönster, värderingar och intressen är avgörande. Invånarna i ett samhälle behöver inte vara lika "vad beträffar yrke, familjens sammansättning, klasstillhörighet och så vidare. Men deras livsstil och deras inställning till grannarna måste vara sådan att de kan existera sida vid sida" (Kuper 1953: 151, citerad efter Keller 1971: 266). Stadium i livscykel och socialklass anses dock i viss utsträckning påverka livsstil och intressen (Gans 1971a: 229), varför likhet i dessa avseenden åtminstone indirekt påverkar grannrelationerna.

Andra understryker dock vikten av likhet avseende social status, vilket anses vara en förutsättning för att vänskapliga mer omfattande relationer ska kunna utvecklas mellan grannar: "människor föredrar att skaffa vänner bland sina egna och ... ömsesidiga val är vanligare bland personer av samma status" (Keller 1971: 260). Likheten i samhällsklass medför livligare kontakter inom såväl arbetarklass som medelklass. Men även det omvända tycks gälla: "ju större de sociala, yrkesmässiga och kulturella skillnaderna är mellan ett områdes invånare, desto mindre otvungna är de i sina informella relationer till varann" (a.a. 261).

Man bör dock notera att begreppet social status här ges en vid innebörd genom att i detta också inkludera livsstil.

Kellers utvidgade socialklassbegrepp är väl förenligt med uppfattningen att en grundläggande likhet i samhällsklass grannar emellan ger utrymme för utvecklade grannrelationer trots olikhet i etniska, religiösa, utbildningsmässiga och kulturella karaktistika (Keller a.a. 266). Dessa olikheter kan då ses som "variationer på ett gemensamt tema" och snarare berika än hindra nära relationer mellan grannar. Amerikanska medelklassförorter fungerar ofta på detta sätt (Gans 1971b).

Här kan man möjligtvis invända att Sverige, i förhållande till USA, måste betraktas som ett åtminstone kulturellt relativt homogent samhälle. Senare decenniernas invandring har dock något förändrat denna bild, speciellt vad gäller de slags förortsområden som denna studie gäller. Här kan kulturellt betingade olikheter, både mellan etniska grupper och mellan människor med i övrigt olikartad bakgrund, medföra såväl en ökning av de negativa grannrelationerna som en minskning av de positiva (se t ex Kuper 1953).

Vid sidan av faktisk likhet tycks också upplevelsen av likhet respektive olikhet i förhållande till grannarna ha självständig betydelse. Tomeh (1964) fann att ju större upplevelsen av likhet var bland de boende i ett grannskap, desto större var deras deltagande i grannskapet.

Denna känsla av likhet kan naturligtvis orsakas av en faktisk likhet men kan också i viss mån skapas på annat sätt. Gans (1971a) beskriver hur husförsäljarna i Lewittown underströk att alla som flyttade in i området var respektabla människor. Denna känsla av likhet tycks också hänga ihop med om man är allmänt nöjd med sin bostad. Här tycks också stora skillnader finnas mellan boende i småhus eller villor respektive boende i flerfamiljshus. De förra tycks snarast överdriva likheten, medan studier av boende i flerfamiljshus tycks uppfatta stora olikheter mellan sig själva och andra hyresgäster (11).

Keller (1971: 255) uppmärksammar inslaget av relativism i människors bedömningar av likheter och olikheter t ex i förhållande till grannar. Hennes grundtanke är att det alltid finns statusskillnader mellan olika människor eftersom ju mer lika människor är varandra desto subtilare blir de statusskillnader som faktiskt uppfattas. Hon menar att undersökningar har visat att man i bostadsområdena använder många olika kriterier för att bedöma varandras sociala ställning: boendetid, ägande av hus eller lägenhet, barnuppfostran, antal barn, yrken, inkomst, bilmärken, möbler osv. "Dessa synliga indikatorer får särskilt stor betydelse i nya förstäder och bostadsområden" (a.a. 252). De boende kan således uppfatta många olika slags skillnader i social ställning även i de fall som utifrån tycks karaktäriseras av social likhet.

Vissa människor är av ideologiska skäl eller av nödvändighet mer benägna än andra att acceptera och överse med olikheter i förhållande till grannar (Keller 1971: 267). Det gäller t ex människor för vilka etniska eller kulturella skillnader inte utgör något särskilt hot. Den som inte upplever sin sociala position som hotad bör ha lättare att acceptera sociala olikheter. Möjligtvis kan man också lättare acceptera förhållandena i sin bostadsomgivning om man uppfattar bostaden som enbart temporär, vilket samtidigt innebär att man har färre skäl att engagera sig i sin omgivning.

4.4.6 LOKALA NORMER

Studier har visat att lokala kulturella förhållanden kan vara mycket stabila trots en betydande omsättning i befolkningen. Ett tydligt exempel på detta är situationen där en stabil lokal norm uppmuntrar och rent av förutsätter ett intensivt umgänge mellan grannar trots en omflyttning som innebär att nästan samtliga boende byts ut (Whyte 1957).

Bell och Westius (1972: 79-99) argumenterar för betydelsen av lokala normer när det gäller uppkomst, utveckling och bibehållande av grannrelationer. De menar att interaktionen mellan grannar i hög grad styrs av normer och förväntningar. Dessa förväntningar anger när det är lämpligt att ta kontakt med sin granne, vad denna kontakt ska innehålla, hur relationer bör utvecklas etc. Samtidigt argumenterar de för en uppfattning att det just är den faktiska interaktionen mellan konkret existerande grannar, med allt vad det innehåller av både regelmässighet och tillfälligheter som formar dessa normer. "Olika former av interaktion kan leda till normen att man bör delta i sådan interaktion... (vi vill) hävda att handlingar betingas av normer och handlingar, och att normer betingas av handlingar och normer" (a.a. 82-83). Problemet med detta "dynamiska betraktelsesätt" är naturligtvis att undvika ett enkelt cirkelresonemang när det gäller orsak och verkan. Sannolikt bör denna sorts resonemang främst ses som ett sätt att peka ut förekomst av lokalt existerande normer för grannrelationer mer än att ange bakgrunden till dessa normer. Detta kan sedan om man så vill uttryckas så att det i grannskapet existerar en subkultur, dvs "en social verklighet som är en självständig realitet" (Arnell-Gustafsson 1975: 28) eller att "interaktionen i mindre enheter genererar ett socialt mönster som är unikt för enheten" (Bell, Westius 1972: 94).

Det av Chicagoskolans sociologer använda begreppet social värld ("social world") ansluter i stora delar till ovan förda resonemang. Begreppet används för att beskriva "life as it is experienced by participants in a particular group, community, or institution" (Short 1971: XXXV). Avsikten är att fånga in subjektiva, upplevelsemässiga aspekter av de sociala förhållandena. Bland Chicagoskolans sociologer innebar detta ofta att en mer objektiv, systematisk beskrivning kompletterades med osystematiska iakttagelser av undersökare som deltagande observatör. Genom att beskriva språk, värden, personliga relationer, informella regler, informell struktur etc ville man lägga "a human quality" (a.a: XXXV) till beskrivningen.

4.5 HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH GRANNRELATIONER

Människor och hushåll varierar vad avser förutsättningar för att utveckla och upprätthålla olika slags relationer till sina grannar. Vissa förhållanden som förekomst av småbarn ger ofta en större öppenhet mot grannar eller ett större behov av utvecklade sociala relationer till grannarna. Andra förhållanden, som avvikande levnadssätt, kan medföra konfliktfyllda relationer till grannarna.

Diskussionen om hushållsegenskapers betydelse kommer att struktureras på följande områden: stadium i livscykel, socialklassstillhörighet, etniska förhållanden, boendetid, tid för kontakter och

bundenhet vid området, livsstil, behov av hjälp och attityder till område, grannar och grannkontakt.

Även om detta inte behandlas explicit är det också väsentligt för förståelsen av olika sammanhang att ha ett livsförloppsperspektiv både på "sociabilitet" och grannkontakter (Gans 1968). Olika ske-den i livsförloppet innebär olika behov och olika efterfrågan på grannrelationer. Dessa blir på detta sätt en del i varierande och sig förändrande levnadsomständigheter.

De diskuterade individuella eller hushållsbundna egenskaperna bör vidare ses som ledtrådar till socialt skapade och kulturellt definierade roller, val och behov vilket ger ett samhällsperspektiv på frågan om de lokala grannrelationerna.

4.5.1 STADIUM I LIVSCYKEL

Med stadium i livscykel avses normalt en kombination av en persons ålder och familjesituation.

Människor genomgår under sin levnad typiska stadier: barntillvaro i ursprungsfamiljen, ensamboende, familjebildning, egna barn och till sist ålderdom utan barn i hushållet. Michelson (1976: 95-110) särskiljer tre stadier som speciellt relevanta för relationen till den byggda miljön: hushåll med barn, barnlösa vuxna och äldre. I det följande diskuteras framför allt förekomst av barn i hushållet och dess betydelse för grannrelationerna.

Förekomst av barn medför ofta att både behovet av och tillfälle till grannkontakter ökar. I en undersökning av husmödrar i förort framgick att över hälften av dem med problem när det gäller övervakning av barnen praktiserar någon form av grannhjälp (Dahlström 1951: 164-165). Det var huvudsakligen förskolebarn som föranledde olika typer av barnvaksarrangemang. Skolbarnen lämnades vanligen åt sig själva. I allmänhet gällde grannhjälpen bara en viss familj. Det visade sig också att de som har barn oftare känner respektive hälsar på sina grannar. De med barn har oftare intimare relation till grannarna (a.a. 214-218).

Också senare studier bekräftar detta: "De som har barn, och i synnerhet småbarnsföräldrarna, har genomgående mera kontakt med grannar än personer utan barn. Detta gäller såväl utbyte av tjänster som umgänge med grannar" (Levnadsförhållanden 1980: 84).

Barn kan på detta sätt ses som en tillgång, som ett medel att få kontakt med grannar. "Barnen försätter mödrarna i sociala situationer, t ex på mödravårdscentralen, som tenderar att involvera dem i någon form av social interaktion, oavsett om denna är eftersträvad eller ej" (Daun 1974: 170-171).

Det tycks vidare föreligga en större öppenhet i attityden till kontakter mellan närboende barn än till vuxnas egna kontakter. Så uppfattas t ex socialklasskillnader oftare som hinder för egna umgängeskontakter än för barns kontakter med varandra (Dahlström 1951: 248-249). Möjligtvis bidrar också detta till att göra barnfamiljer mer öppna för grannkontakter. En viss reservation skall dock anföras: "Inställningen till kontakt mellan socialgrupperna förefaller ....ej ha något påtagligt sammanhang med egna vanor" (a.a. 250).

Sannolikt är de som själva har barn mer förstående och toleranta än andra när det gäller den typ av ljud och förslitning som orsakas av barn och deras lek. Känslan av att vara störd av detta bör inte bli lika framträdande. Kanske gäller detta speciellt för familjer med små barn.

Barn, och speciellt små barn, är extremt beroende av ekologiska faktorer i sitt val av lekkamrater: avståndet tycks helt bestämma vem som leker med vem. Detta är en viktig grundval för närboende föräldrars kontakter. Möjligtvis har denna faktor på senare tid fått minskad betydelse för grannrelationerna. Orsaken är att en allt större del av också de allra yngsta barnen tillbringar huvuddelen av sin vakna tid på institutioner som inte sällan finns på visst avstånd från bostaden.

Barn utgör dock fortfarande det dominerande inslaget i utemiljön i de flesta bostadsområden. En observationsstudie i två bostadsområden i Stockholms innerstad visade att flickor i åldern 4 till 9 år och pojkar i åldern 4 till 12 år tillbringade mest tid utomhus. Ungdomar och yngre barn var ute i mindre utsträckning. Trots att befolkningen i området till 80 % utgjordes av vuxna svarade de endast för 30 % av utomhusaktiviteterna (Björklid 1982: 122-126).

Vid sidan av förekomst av barn i hushållet kan ungdomarnas och de vuxnas ålder ha viss betydelse för grannrelationerna. Det tycks vara så att yngre vuxna oftare än äldre har mer kontakt med sina grannar (se t ex Hunter 1975a, Kasarda & Janowitz 1974). Detta kan dock förklaras av att de yngre oftare har hemmavarande barn. Antagandet stöds av svenska studier som visat att ungdomar och yngre barnlösa har speciellt liten kontakt med grannar (Levnadsförhållanden 1980: 84).

4.5.2 SOCIALKLASS

I detta avsnitt diskuteras dels allmänna socialekonomiska olikheters samband med grannrelationer, dels speciellt utbildningens betydelse.

Social ställning anses ofta ha stor betydelse för vilken sorts relation människor har till sin omgivning. Så skriver t ex Keller: "Samhällsklass tycks... vara en av de främsta av de faktorer som bestämmer arten och omfånget av umgänget grannar emellan, de tillfällen vid vilka det förekommer och dess intensitet" (Keller 1971: 259). Keller, som egentligen mer än att beskriva olikheter mellan samhällsklasser beskriver områden dominerade av olika samhällsklasser, menar att arbetares umgänge är föga selektivt eller personligt utan mer ett uttryck för känslan av att höra samman med ett lokalt område.

Medelklassens umgänge beskrivs som mer selektivt och mer personligt. Den individuella överensstämmelsen i livsstil och värderingar betyder här lika mycket som likhet i social ställning. "Den större ekonomiska välmågan minskar behovet av ömsesidig hjälp och leder till en förskjutning av tonvikten från grannarna som en tillgång under krisperioder till grannarna som en källa till kontakter och information" (a.a. 260).

Dessa antagna olikheter i omfattningen av grannkontakter visar

sig inte alltid. Dahlström (1951: 242) fann inga påtagliga skillnader i omfattningen av olika typer av grannkontakter mellan socialgrupperna. Han fann däremot att arbetare oftare än andra hade sina närmaste vänner boende i stadsdelen eller övriga intilliggande områden. Detta tolkas som en del av arbetarnas större "bundenhet till området" (se även Arnell-Gustafsson 1975: 29 och Kasarda & Janowitz 1974).

Lopata (1973: 617) menar sig i en studie ha visat att kvinnors utbildningsnivå påverkar "the direction, the type, and the level of her social engagement". Detta visade sig i att nivå och komplexitet på grannkontakter ökade med ökad utbildning. De minst utbildade kvinnorna hade mindre kontakt med sina grannar men samtidigt ett större inslag av utbyte av tjänster med grannarna. De isolerade kvinnorna "tend to be the less educated women of a historical generation which socialized all but the elite females into a restricted social life space and a limited use of the resources of the modern urban scene" (a.a: 618). Det rör sig här således om en grupp som, förutom att de har låg utbildning, också är speciell på andra sätt. Sannolikt har detta minst lika stor betydelse som olikheterna i utbildning.

4.5.3 ETNISKA FÖRHÅLLANDEN

Normer, värderingar och andra kulturella förhållanden har betydelse för hur olika människors umgängesmönster gestaltar sig. Detta är en del av förklaringen till undersökningsresultat som visar att "bland utländska medborgare i flerfamiljshus är grannkontakter högre än bland infödda svenskar som bor i flerfamiljshus" (Levnadsförhållanden 1980: 84). Olikheterna mellan skilda invandrargrupper är dock stora. Detta har också visat sig ha avgörande betydelse för boendeförhållandena (Andersson-Brolin 1984).

I studier av framför allt stora städer i USA har man visat att grupper av människor på etnisk grund har kommit att bilda tät sammanhållna grannskap med en speciell livsstil bl a karaktäriserad av täta grannkontakter (Michelson 1976: 63-67). I Sverige finns bostadsområden med stora inslag av invandrare. Dock finns knappast någon motsvarighet till denna ansamling av människor med enhetlig etnisk tillhörighet i avgränsade bostadsområden. Den fysiska närheten tycks dessutom mer betydelsefull än kulturellt betingade förutsättningar för grannkontakter. Så har t ex Hunter (1975) visat att svarta hade färre kontakter än vita trots en förväntan om motsatta förhållanden utifrån erfarenheter från svarta grannskap.

4.5.4 BOENDETID, TID FÖR KONTAKTER OCH BUNDENHET TILL OMRÅDET

Studier av småhusområden har visat att grannkontakterna där till en början är omfattande. Den uppfattade likheten och det ömsesidiga behovet av hjälp medför att man i allmänhet varken vill eller kan resa längre sträckor för kontakter och umgänge. I stället får man en koncentration av umgänge och kontakter med andra människor till det egna området. Vartefter tiden går minskar behovet av hjälp, barnen börjar i skolan och får vänner på andra håll och man börjar upptäcka olikheter i förhållande till grannarna. Detta leder ofta till ett mer intensivt umgänge med vissa

grannar men i övrigt ett över större områden utspritt umgänges-
mönster. Andra kontaktgrunder som t ex arbetet framträder som mer
viktigt (Michelson 1976: 183-187).

Eftersom det i nybyggda flerfamiljshusområden normalt inte ini-
tialt utvecklas samma omfattande grannkontakter äger sannolikt
inte samma utglesning av kontaktmönstren rum efter hand. Det
förefaller snarare sannolikt att en längre boendetid, eftersom
detta ger genomsnittligt fler tillfällen till passiv kontakt,
skulle öka sannolikheten för mer utvecklade grannrelationer. Sam-
tidigt måste man också här räkna med att stadium i livscykeln,
och då framför allt situationen att ha små barn hemma, under ett
begränsat antal år ger speciella förutsättningar för grannkontak-
ter. När dessa sedan försvinner minskar kanske grannkontakterna
speciellt om det samtidigt sker en omflyttning bland grannarna.

Dahlströms studie av Hägerstensåsen visade att de som bott längst
tid i detta relativt nybyggda förortsområde hade hunnit skaffa
sig mer intima kontakter med sina grannar (Dahlström 1951: 218).
Boendetidens längd tycks också vara viktigare än annat: "neither
social class nor stage in life-cycle are as powerful or consis-
tent in affecting local social bonds as is length of residence"
(Kasarda & Janowitz 1974: 334). Andra studier har dock visat att
boendetid inte har samband med grannkontakter (Hunter 1975a).

I planeringssammanhang understryks ofta att barn, deras vårdare,
handikappade och äldre i större utsträckning än andra är hän-
visade till bostaden och dess grannskap. Den som i sitt dagliga
aktivitetsmönster är mer bunden till bostaden och dess närmaste
omgivning är i större utsträckning än andra hänvisad till att
söka sitt sällskap där. Samtidigt finns ofta olikheter i aktivi-
tetsmönster så att grannar trots närboende inte stöter på varan-
dra. Till detta bidrar inte minst olikheter i arbetstidens längd
och förläggning (Daun 1974: 154).

Det är också vanligt att människor reser bort från sin ordinarie
bostad på fritiden. Både weekenderesor och semesteresor för en
bort från bostaden. Man hälsar på släkt och vänner på andra
orter, reser utomlands eller gör andra resor inom landet. Spe-
ciell betydelse har tillgången till fritidshus.

Genom ägande eller på annat sätt hade hälften av barnfamiljerna i
Dauns studie av Vårberg tillgång till fritidshus (Daun 1974:
100). Nästan alla dessa reste varje helg under sommarhalvåret
till sitt lantställe, förutom att man tillbringade semestrar där.
Daun (a.a: 128) kommenterar detta så här: "Det tycks vara så att
många tenderar att betrakta sitt liv som uppdelat i två skilda
men komplementära aktivitetsfält. Permanentbostaden tycks man se
från en mera praktiskt betonad synvinkel... Fritidsbostaden
bedöms snarare från en emotionell utgångspunkt." Vid sidan av den
rent fysiska frånvaron från permanentbostaden och dess grannskap,
innebär detta att man i mindre utsträckning identifierar sig med
sin förort, vilket sannolikt verkar begränsande på önskemålen om
kontakter med grannarna.

Gans (1968) påpekar att detta att leva i relativ avskildhet från
den närmaste omgivningen kan gälla olika grupper av människor.
Det finns i många människors liv åtminstone perioder där man valt
att leva så att bostadens närmaste omgivning är helt ointressant.
Detta kan gälla unga ogifta människor. Motsvarande kan också

gälla den som vet att han snart ska flytta. Det blir därigenom inte lika avgörande med goda relationer till grannarna. Man kanske inte heller tycker det är lönt att etablera relationer som man vet att man snart ska lämna (Daun 1974: 154).

4.5.5 LIVSSTIL

Människor varierar i sitt levnadssätt med avseende på vilka roller och livsfärer man uppfattar som centrala. Vissa betonar t ex rollen i familjen och ser hemmet som det centrala fältet medan andra betonar yrkesrollen och karriär. Livsstil används här som ett sammanfattande begrepp för dessa företeelser.

En familistisk livsstil, med inriktning på familj, hem och barn innebär att grannkontakter på ett helt annat sätt blir viktiga än vid en karriärstisk livsstil. En liknande skillnad finner man också mellan en lokal och en kosmopolitisk livsstil. Den lokala livsstilen innebär en inriktning mot att vistas i och använda det lokala grannskapet medan den kosmopolitiska livsstilen typiskt använder sig av hela staden och har sina kontakter med andra människor utspridda över större områden (Michelson 1976: 77-91).

En aspekt av livsstilen rör det totala umgänget med andra och synen på detta. Utifrån ett resonemang om mättnadsnivåer när det gäller umgänge med andra skriver Daun (1974: 151) att efterfrågan på grannkontakter, åtminstone mer tidskrävande sådana, minskas om man redan har många umgängesvänner på annat håll och möjligtvis även om man i sitt arbete träffar många människor. Han diskuterar även den rädsla för närmare kontakter med grannar som motiveras med att möjligheterna till avskildhet och privatliv minskas och att man riskerar bli indragen i något man inte själv kan kontrollera eller styra.

Människor kan på detta sätt sägas variera i efterfrågan på grannkontakter: vissa är angelägna om nära sociala relationer med grannar, andra är nöjda med att bli lämnade i fred. "En del människor begränsar av princip de sociala kontakterna med sina omedelbara grannar till ett minimum, för att förhindra eventuella olikheter att orsaka meningsskiljaktigheter" (Gans 1971a: 228). Möjligtvis hör också andra förhållanden, som innehav av hund, till livsstilen. Hundar kan ses som en tillgång för grannkontakter. Hundägare måste med nödvändighet vistas en hel del utomhus i bostadens närhet. En hund utgör dessutom ofta en naturlig inkörsport till samtal (Daun 1974: 171). Man kan därför också räkna med att mer kontaktbenägna personer oftare än andra skaffar hund och därmed förbättrar möjligheterna att tillfredsställa detta behov.

4.5.6 BEHOV AV HJÄLP

Byte av tjänster mellan grannar kan fungera som en inledning till (mer utvecklad) relation eller vara ett uttryck för en redan etablerad relation.

Den speciella fördelen med grannar är att de finns nära. Detta är särskilt viktigt i olika slag av nödsituationer. I åtminstone vissa nödsituationer är det därför legitimt att be grannar om hjälp, t ex om man låst sig ute. Denna situations undantagskaraktär medför inte heller förpliktelser som ibland kan verka avhåll-

lande på kontakttagandet (Daun 1974: 179).

Kontakter grundade på behov av hjälp motiveras i övrigt mer av ömsesidigheten i behovet än av hjälpbehovets storlek. Mindre men ömsesidiga behov kan därför leda till utbyte, t ex lån av cigaretter medan i och för sig större behov av hjälp inte riktas mot grannarna, då man vet att behoven sannolikt inte är ömsesidiga. Här spelar således den egna föreställningen om grannarnas situation en avgörande roll. Kanske är en del av småbarnsfamiljernas större öppenhet mot grannar grundad på att man tydligare ser deras situation och behov, t ex av barnvakt?

Behov av ömsesidig hjälp tycks annars oftast föreligga när man flyttar in i nybyggda bostäder, vilkas slutgiltiga färdigställande fordrar en del arbete av de boende själva. Denna situation föreligger i nybyggda småhusområden där det ömsesidiga behovet av hjälp och råd är stort vid färdigställande av inredning och trädgård. Omflyttning tycks, åtminstone i viss mån, hålla detta behov levande (Michelson 1976: 188).

Detta slags ömsesidiga behov av hjälp föreligger naturligtvis mycket mer sällan i flerbostadshusen. Filosofin bakom mycket av detta byggande har ju i stället oftast varit att allt ska vara klart och all service sköts av bostadsföretaget. Denna syn på hyresgästerna som ett slags hotellgäster håller visserligen på att ändras men är i huvudsak fortfarande den dominerande. Möjligtvis finns, för vissa förmodat resurssvaga grupper, detta ömsesidiga behov av hjälp vid flerfamiljshusboende. En studie i New York har visat att ensamstående mödrar i "public housing" både satte mer värde på grannkontakter och faktiskt också hade mer kontakter med sina grannar än andra (Bellin, Kriesberg 1965). Man kan tänka sig att även andra grupper, t ex invandrare från vissa kulturer, också har dessa ömsesidiga behov av hjälp även i flerfamiljsboendet.

4.5.7 ATTITYDER TILL OMRÅDE, GRANNAR OCH GRANNKONTAKT

Människors upplevelser av otrygghet till liv och egendom i svenska bostadsområden är mycket lite undersökt. Frågan har dock berörts i samband med studier av förslumning av äldre bostadsområden och i viss mån även vid studier av vandalisering i moderna bostadsområden (Rudvall, Swedner 1975: 104-109). Det råder dock knappast någon tvekan om att förutsättningarna för en känsla av trygghet i bostaden och dess omgivning varierar mellan, men även inom, bostadsområden. Uppenbarligen är detta en inte oviktig del i de boendes känsla och uppfattning om sin närmaste boendemiljö och dess invånare.

Man har vidare konstaterat att olikheter i attityder är förknippat med olikheter i grannrelationer. Kennedy (1978: 178-180) fann ett klart samband mellan sociala kontakter, både inom och utom grannskapet, och tillfredsställelse med bostad och grannskap. De med mer omfattande sociala kontakter var mer nöjda oberoende av hustyp.

Olika delar av staden har också olika symboliska innebörder, något som visat sig ha betydelse för möjligheterna att efter flyttning anpassa sig till ett nytt bostadsområde. Områden som uppfattas stå i överensstämmelse med den egna upplevda sociala

ställningen underlättar anpassningen medan områden med negativt symboliskt värde kan ge upphov till anpassningssvårigheter och t o m sorgereaktioner (Gutman 1971: 206). Ett bostadsområdes eller ett grannskaps symboliska innebörd har på detta sätt sannolikt också viss betydelse för de boendes föreställning om sig själva.

KAPITEL 5. DEN EMPIRISKA STUDIENS SYFTE OCH UPPLÄGGNING

Syftet med denna del av studien är att utifrån överväganden i referensramen genomföra en empirisk undersökning av grannrelationer i några av miljonprogrammets förortsområden.

I ett inledande kapitel diskuteras närmare vad som avses med problemhushåll och på vilket sätt förekomst av sådana hushåll i närmiljön kan ha betydelse för vilka relationer som utvecklas bland grannar. Problemhushåll definieras som hushåll med omfattande kontakter med socialvården. Här presenteras också två mer detaljerade utgångshypoteser om problemhushåll och grannrelationer. I kapitlet beskrivs de undersökta problemhushållen och dessas kontakter med socialvården. I ett följande kapitel beskrivs omfattningen av särboendet bland socialvårdens klienter i Stockholms kommun.

Den empiriska undersökningen av grannrelationer har förlagts till två Stockholmsförorter. Båda karaktäriseras av ett betydande inslag av problemhushåll. Problemhushållen är dock ojämnt fördelade inom respektive förortsområde. I vissa kvarter, gårdar, hus och trappuppgångar finns en betydande ansamling. I andra delar finns inga problemhushåll. Problemhushållen uppvisar således ett segregat bosättningsmönster även inom dessa områden.

Områdena gränsar till varandra och bildar därigenom ett sammanhängande undersökningsområde. I detta ingår endast flerfamiljshus. I ett tredje kapitel beskrivs detta område och den lokala livsmiljö som områdets olika delar erbjuder.

Som ett första led i beskrivningen av grannrelationerna har en observationsundersökning av människors relationer i utemiljön genomförts. Uppläggning och resultat redovisas i ett fjärde kapitel.

Data om grannrelationer har dock huvudsakligen insamlats genom intervjuer. Ett urval omfattande 233 svenskfödda kvinnor boende i undersökningsområdet har intervjuats. I två kapitel beskrivs intervjuundersökningens uppläggning och den livssituation de intervjuade kvinnorna och deras hushåll befinner sig i. Därefter ges i ett separat kapitel en utförlig beskrivning av grannrelationerna i undersökningsområdet.

I det följande kapitlet jämförs sedan grannrelationer hos hushåll som bor i trappuppgångar där det också finns problemhushåll med grannrelationer hos hushåll som bor i trappuppgångar utan problemhushåll. Detta första försök att fastställa förekomst av kontextuella effekter innebär således att i vissa avseenden likartade hushåll boende i olika lokala miljöer (kontext) jämförs vad gäller grannrelationer. Jämförelserna genomförs på mycket låg geografisk nivå.

Trappuppgångar med problemhushåll innehåller oftare än andra en ansamling av barnfamiljer. Vissa av de intervjuade hushållen har

barn medan andra är barnlösa. För att systematiskt särskilja betydelsen av att bo bland problemhushåll från dessa och andra omgivnings- och hushållsegenskaper har omfattningen av positiva, negativa och utspridda grannrelationer därefter närmare analyserats med hjälp av en multivariat analysmetod. Resultaten av dessa analyser redovisas i tre separata kapitel.

Hittills presenterade beskrivningar av grannrelationer i undersökningsområdet grundas på uppgifter från hushåll som inte definierats som problemhushåll. I ett sista resultatkapitel beskrivs boendesituation för en kategori problemhushåll som bor i området. Beskrivningen innefattar livsvillkor och grannrelationer och grundas på intervjuer med 45 svenskfödda kvinnor tillhöriga hushåll som på grund av sina omfattande kontakter med socialvården definierats som problemhushåll.

I ett avslutande kapitel sammanfattas de viktigaste slutsatserna från studien.

KAPITEL 6. PROBLEMHUSHÅLL: DEFINITION, HYPOTESER OCH DATA

Hittills har begreppet problemhushåll använts utan närmare precisering. I detta kapitel genomförs en diskussion av begreppets innebörd. Diskussionen resulterar i att begreppet problemhushåll för denna undersökning ges en definition i termer av hushållsmedlemmarnas registrerade kontakter med socialvården. Vidare redovisas graden och arten av de undersökta problemhushållens socialvårdskontakter. Kapitlet avslutas med en kortfattad beskrivning av dessa problemhushålls demografiska och etniska egenskaper. I ett separat avsnitt presenteras två utgångshypoteser för studien.

6.1 BEGREPPET PROBLEMHUSHÅLL

I debatten om problemhushåll och deras betydelse för förhållandena i miljonprogrammets förortsområden har olika hushållsegenskaper utpekats som problematiska. Resurssvaghet har ansetts vara ett allvarligt handikapp, ibland i kombination med vissa andra hushållsegenskaper, t ex många barn, ensamstående mamma, invandrare. Ibland har problemen handlat om att människor som samlats i dessa nybyggda områden haft så olika bakgrund. Kulturella olikheter, både mellan etniska grupper och mellan människor med i övrigt olikartad bakgrund har påtalats. Detta har ansetts kunna ge upphov både till direkta konflikter och olika slags avståndstagande och främlingskap gentemot bostadsgivningen och dess invånare. Speciellt uppmärksamhet har också riktats mot ansamlingen av människor med avvikande och för omgivningen ofta direkt störande levnadssätt.

De problematiska hushållen har således ansetts vara av olika slag: dels resurssvaga, dels sådana med avvikande levnadssätt, antingen direkt störande eller i övrigt uppfattade som avvikande. Diskussionen om problemhushåll har därmed kommit att spänna över ett ganska vitt fält av sinsemellan olikartade problem och hushållsegenskaper. Kanske kan man sammanfatta genom att säga att det rör sig om hushåll som av ett eller annat skäl har svårare än andra att klara sitt dagliga liv och hushåll som genom olika slags störningar i sitt sätt att fungera är besvärande för sin omgivning.

Undersökningen syftar till att belysa i vilken utsträckning en ansamling av detta slags hushåll i närmiljön har betydelse för vilka slags relationer som utvecklas mellan grannar.

Ett rimligt antagande är att problemhushållens egna relationer till grannarna delvis är speciella till sin karaktär. Oftare än andra bör dessa relationer karaktäriseras just av störningar i förhållande till omgivningen. Resurssvaghet kan innebära sämre förutsättningar att delta i samspel med närboende, både genom att olika slags gemensamma aktiviteter kan dra kostnader av olika slag och att resursbristen kan ge en känsla av mindre värde vilket i sin tur kan hämma deltagande. Bakgrund i annan kultur kan innebära avvikelser i levnadssätt som av grannar uppfattas som

främmande och olämpligt t ex när det gäller barnuppfostring. Missbruk eller andra allvarliga sociala eller psykiska problem bland vuxna eller barn i ett hushåll medför troligen att relationerna till grannarna blir sämre.

Om problemhushållen själva har speciella relationer till grannarna påverkas således grannrelationernas omfattning och karaktär i problemhushållens närmiljöer. Men det förefaller dessutom rimligt att anta att närvaron av problemhushåll i bostadens grannskap också påverkar övriga hushålls relationer till varandra. Det undandragande som kan vara förknippat med resursbrister gör förutsättningarna för livaktiga grannrelationer sämre. Olika former av avvikelser i beteenden och livsmönster kan, utan att vara direkt störande, uppfattas som "underliga" och därmed uppamma känslor av främlingskap inom grannskapet.

Vilka vägar står då till buds för att lokalisera problemhushåll definierade i termer av att vara problematiska i sina relationer till omgivningen? De resurser som stod till projektets förfogande gjorde att en förutsättning var att uppgifter om förekomst av problemhushåll måste tas ur någon form av redan existerande sammanställning eller register. I den empiriska undersökningen kom mot den bakgrunden problemhushåll att definieras som hushåll vars medlemmar haft mer omfattande kontakter med socialvården. För dessa hushåll har upprepade beslut enligt en eller flera av de tidigare socialvårdslagarna fattats.

Denna empiriska avgränsning kan inte anses direkt svara mot den utifrån teoretiska överväganden önskade inriktningen på begreppet problemhushåll. Socialvårdens klienter karaktäriseras visserligen oftare än andra grupper av såväl bristande resurser som olika former av avvikelser i levnadssättet. Däremot kan man inte göra troligt att samtliga hushåll med problematiska relationer till omgivningen skulle förekomma i socialvårdens register. Sannolikt undantas mycket av kulturella variationer med åtföljande kollisioner mellan levnadssätt. Även beteenden som på andra grunder uppfattas som "underliga" faller till stora delar utanför. Olika slag av störningar förknippade med mer konventionell brottslighet som skadegörelse eller läghenhetsbråk kommer åtminstone delvis utanför den på detta sätt definierade kategorin hushåll. Vidare kan långtifrån alla människor som kommer i kontakt med socialvården förmodas ha problematiska relationer till sin omgivning.

6.2 UTGÅNGSHYPOTESER

En första utgångshypotes är att de som har problemhushåll bland sina grannar i jämförelse med andra har mindre av positiva och mer av negativa grannrelationer. Utspridda grannrelationer kan inte antas vara påverkade i samma utsträckning.

En andra utgångshypotes är att problemhushållen själva i jämförelse med andra har mindre av positiva och mer av negativa grannrelationer. Deras utspridda grannrelationer kan dessutom antas vara mindre omfattande än andras.

6.3 SOCIALVÅRDENS KLIENTER

Problemhushåll kan i denna undersökning sägas vara operationellt

definierade som hushåll med manifesta sociala problem. Med manifesta sociala problem avses då att problemen är av den karaktären och den omfattningen att socialvården bedömt det som relevant med något slags formellt agerande. Detta kan variera alltifrån utredning utan åtgärd eller utbetald socialhjälp till olika former av tvångsvisa förändringar i den berördes livssituation. Åtgärderna kan avse socialhjälp, barnavård eller nykterhetsvård. "Genom socialhjälpen ges ekonomiskt stöd till personer som inte själva kan försörja sig. Inom barnvården ska man å ena sidan ... se till att barn inte far illa, t ex genom misshandel i hemmet. Denna verksamhet riktar sig i hög grad mot föräldrar eller andra vårdnadshavare. Å andra sidan ska man ingripa mot barn eller ungdomar som själva överträder lagar och förordningar. Den senare verksamheten är att jämföra med kriminalvård, men gäller de unga lagöverträdarna. Socialvården har dessutom till uppgift att söka återföra alkoholmissbrukare till ett nyktert liv" (Puide 1981:32). Åtgärderna regleras i socialhjälpslag, barnavårdslag respektive nykterhetsvårdslag (12).

Vilka är då de beteenden i vilka de sociala problemen manifesteras? Barnavårdslagen nämner "brister hos fostraren eller i hemmiljön som kan äventyra hälsa eller utvecklingen hos barn under 18 år. Bland barnen själva behandlas vidare beteenden som brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt, underlåtenhet att ärligen försörja sig, missbruk av rusdrycker eller narkotiska medel. Enligt nykterhetsvårdslagen bör åtgärder vidtas mot klienter som missbrukar alkohol, är farliga för sig själva eller annans säkerhet och hälsa, utsätter annan för nöd, ligger det allmänna eller sin familj eller annan till last, är ur stånd att ta vård om sig själva eller för ett grovt störande levnadssätt. Ett eller flera av de ovan uppräknade beteendena karaktäriserar barna- eller nykterhetsvårdsklienter" (Puide 1981:53). En stor del av nykterhetsvårdsärendena aktualiseras genom en anmälan från polisen om fylleförseelse. Även en stor del av barnavårdsärendena gäller fylleförseelse. I andra fall kan det t ex röra en anmälan om stöld (se t ex Puide, Kempe 1975). Socialhjälpssärenden grundar sig framför allt på behov av ekonomisk hjälp. Socialhjälpsklienterna uppger oftast att orsaken till att man sökt hjälp är sjukdom, arbetslöshet och bristande inkomster (Puide, Kempe 1975). En framträdande skillnad mellan å ena sidan socialhjälpsklienter och å den andra sidan barna- och nykterhetsvårdsklienter är att de senare definieras genom sitt sätt att bryta mot vissa dominerande värden och normer. De är avvikare på ett helt annat sätt än vad som (definitionsmissigt) gäller för socialhjälpsklienter (Puide 1981:53). Ett uttryck för detta är skillnader i sättet att kontakta socialvården: socialhjälpsklienter kontaktar själva socialbyrån medan den allra största delen av barna- respektive nykterhetsvårdsklienterna kallas till socialbyrån för utredning. Således en tydlig olikhet i frivilligheten i den första kontakten. (Se Puide 1981, Pettersson 1978).

Nu är de faktiska olikheterna i situationen mellan olika kategorier av klienter inte så entydiga. Dels förekommer ett inte helt obetydligt inslag av personer eller hushåll med kontakter enligt flera av lagområdena (se t ex Berglind 1976:146-147), dels finns det fall av likartad problematik men där den formella kontakten med socialvården sker enligt olika lagar. Ett exempel på detta är att det sannolikt inte är helt ovanligt med missbruksproblem bland ensamstående män med socialhjälp där den uppgivna orsaken till behovet är avsaknad av arbete (Berglind 1976:138). Det finns

också anledning att anta att praxis för att registrera ärenden på ärendetyp har varierat lokalt och över tid. Detta bl a som ett utslag av debatten om socialvårdens kontrollerande funktion under åtminstone delar av den för undersökningen aktuella perioden (Pettersson 1978).

Vid en jämförelse mellan olika grupper av socialhjälpstagare och ett antal i vissa avseenden likvärdiga jämförelsegrupper framkom att socialhjälpstagarna oftare hade nedsatt rörelseförmåga, dåliga tänder, oftare kände sig trötta och oftare hade nedsatt psykiskt välbefinnande. Speciellt stora var de flesta skillnaderna för en grupp långvariga socialhjälpstagare. Hjälpstagarna var klart sämre lottade än jämförelsegrupperna när det gäller fysiskt och psykiskt allmäntillstånd (Korpi 1971:94-108).

Visst belägg för att socialvårdens klienter har en speciell betydelse för de negativa grannrelationerna finns i en sammanställning av anmälningar av "störande grannar" som inkom till de olika distrikten inom Stockholms socialförvaltning under februari 1984 (13). Av dessa sammanlagt 98 anmälningar rörde 70 % sådana personer som redan var kända som klienter hos socialdistrikten. Samtidigt framkom att så många som 44 % av de inkomna anmälningarna avsåg ensamstående män. Av denna kategori var 84 % kända av socialdistriktet. Uppenbarligen har förekomst av problemhushåll, och bland dem speciellt ensamstående män, betydelse för hur mycket grannarna blir störda.

Vi kan här konstatera att socialvårdens klienter sannolikt i mycket olika grad kan karaktäriseras som hushåll med problematiska relationer till omgivningen. Helt visst är problematiska förhållanden av denna typ speciellt vanliga i denna grupp. Men vi har också stora grupper av människor vilkas tillfälliga och/eller kortvariga kontakt med socialvården på intet sätt kan anses vara en indikator på att de utgör problemhushåll i för oss relevant mening. Den typ av barnfamiljer med heltidsarbetande familjeförsörjare vilkas höga boendekostnader medför en extra känslighet för tillfälliga avbrott i inkomsterna på grund av arbetslöshet eller sjukdom kan vara exempel på detta (Korpi 1971:69).

6.4 DATA OM SOCIALVÅRDSKONTAKTER

Enligt den vid tiden för undersökningen gällande socialvårdslagstiftningen fördes anteckningar över alla typer av formella kontakter (beslut) som olika personer hade med socialvården. Dessa anteckningar samlades på hushållets huvudperson i akter och arkiverades i det sk socialregistret. Separata akter lades upp för åtgärder enligt de olika lagområdena.

Undersökningen avser en population hushåll boende i två Stockholmsförorter. Uppgifter om undersökningspopulationens socialvårdskontakter insamlades genom inhämtande av uppgifter ur dessa socialregisterakter för dem som någon gång varit aktuella vid socialförvaltningen i Stockholms kommun (14).

Datainsamlingen skedde under våren och sommaren 1982. Från socialregisterakterna inhämtades uppgifter om socialvårdens beslut enligt såväl socialhjälpslag som barnavårds- och nykterhetsvårdslag.

Uppgifterna om förekommande socialvårdskontakter bokfördes på respektive hushåll, inte på den eller de personer i hushållet som stått för kontakten med socialvården. På detta sätt erhöles ett mått på de samlade socialvårdskontakterna för hushållet.

Hushållet definierades som de personer som vid tiden för datainsamlingen var mantalsskrivna på samma adress och lokaliserade till samma lägenhet (15). På detta sätt kom i vissa fall uppgifter om socialvårdskontakter att summeras för ett år 1982 existerande hushåll, trots att socialvårdskontakterna ägt rum innan hushållet bildades.

Från socialregisterakterna noterades dels om det i hushållet fanns minst en person som någon gång varit i kontakt med socialvården (oberoende av innehållet i denna kontakt), dels vilka beslut som från socialvårdens sida fattats under en observationsperiod omfattande fem år före året för datainsamlingen (1977-1981). Uppgifter om beslut noterades oberoende av var i Stockholms kommun denna kontakt ägt rum. Denna innebär att socialvårdskontakterna inte avgränsas till dem som ägt rum under hushållets boende i undersökningsområdet (16).

Vid överföringen av uppgifter från socialregistret gjordes en indelning av observationsperioden i tre delar: period 1 omfattar två år (1977-1978), period 2 omfattar också två år (1979-1980) och period 3 omfattar ett år (1981, dvs året före datainsamlingen).

För socialhjälpärenden antecknades antalet kalendermånader med utbetald socialhjälp oberoende av beloppets storlek (17). För period 1 antecknades enbart förekomst respektive ej förekomst av socialhjälp. Avslag på ansökan om socialhjälp noterades inte.

Barnvårdsärenden noterades med antalet beslut inom hushållet uppdelat på avskrivna ärenden, ärenden man låtit bero vid gjord utredning etc respektive hjälpåtgärder, tvångsvisa åtgärder etc. Uppgifter om beslut noterades för period 2 respektive period 3. För hushåll med vid undersökningstillfället omhändertagna barn gjordes separat anteckning om detta. För period 1 noterades enbart förekomst respektive ej förekomst av barnvårdsärende.

Nykterhetsvårdsärenden noterades på motsvarande sätt med antalet beslut inom hushållet under period 2 respektive period 3. Ingen uppdelning gjordes efter typ av beslut; avskrivna p g a utebliven kontakt, bero vid gjord utredning, stödåtgärd, tvångsingripande etc noteras enbart som separata beslut. För de omhändertagna noterades detta på samma sätt som vid barnvårdsärende. För period 1 noterades enbart eventuell förekomst av nykterhetsvårdsbeslut.

Indikator på förekomst och omfattning av socialvårdskontakt är således, vid sidan av antalet månader med socialhjälp, antalet beslut i barnvårdsärende och/eller nykterhetsvårdsärende. Ett problem med detta är den ganska stora skillnad som kan finnas mellan innebörden i olika beslut enligt en viss lag. Ett beslut kan i ett fall vara kopplat till en obetydlig och tillfällig förseelse och i ett annat fall till mycket allvarliga och omfattande missförhållanden. Ett annat problem är att det i vissa fall kan vara vanskligt att räkna samman antalet beslut inom ett hushåll. I ett ärende, som rör missförhållanden inom en familj, kan en och

samma händelse resultera i flera beslut (18). I ett annat fall med kontinuerlig övervakning kan en serie händelser resultera i enbart ett beslut.

Ytterligare en svaghet i materialet är att enbart uppgifter om de kontakter som ägt rum med socialvården i Stockholm kunnat tas fram. Sannolikt innebär detta en underskattning av både antalet hushåll med kontakter och omfattningen av olika hushållskontakter med socialvården.

En unik tillgång i materialet är dock att de insamlade uppgifterna, på ett annat sätt än den officiella statistiken, ger en rättvisande bild av hur socialvårdskontakterna fördelar sig mellan olika hushåll. Den officiella statistiken över familjer i socialvården har nämligen den avgörande svagheten att den redovisar sammanboende ej gifta personer som separata hushåll, vilket medför en underskattning både av antalet ingripanden och antalet lagområden som är aktuella i varje hushåll (19).

I vår undersökning har det ju varit möjligt att undvika detta problem genom att som hushåll sammanföra personer boende i samma lägenhet. Möjligtvis överdriver dock detta i enstaka fall hushållets storlek genom att t ex inneboende person räknats till hushållet. Detta måste dock betraktas som ett mycket litet fel.

6.5 EN DEFINITION AV PROBLEMHUSHÅLL

Ovan definierades problemhushåll som hushåll med mer omfattande kontakter med socialvården. Mer preciserat avses hushåll med minst två separata ingripanden från socialvården. Belut enligt barna- eller nykterhetsvårdslagarna, socialhjälp under minst 6 månader period 3 (1981), minst 6 månader period 2 (1979-1980) respektive förekomst av socialhjälp under period 1 (1977-1978) räknas därvid som separata ingripanden.

Kravet på upprepade ingripanden sattes för att utesluta hushåll med tillfälliga kontakter. Definitionen innebär trots detta att förhållandena kan variera en hel del mellan olika problemhushåll. Det kanske minst belastade fallet skulle vara ett hushåll med socialhjälp vid något enstaka tillfälle 1977 eller 1978 och där socialvården avskriver en anmälan enligt barnavårdslagen efter gjord utredning 1980. Hårt belastade hushåll är tänkbara med många olika förhållanden av återkommande kontakter.

Utsträckningen över tid kan också variera en hel del. Barnavårds- resp nykterhetsvårdsärenden kan vara ganska koncentrerade i tid men ändå utgöra grund för att klassificera hushållet som problemhushåll. En förutsättning för att föras till kategorin problemhushåll enbart på grund av socialhjälp är att hjälpen sträcker sig över åtminstone delar av flera av de skilda observationsperioderna.

Ovan har levnadsomständigheter för grupper av långvariga socialhjälpstagare beskrivits. För att om möjligt undvika att få med hushåll med mycket tillfälliga kontakter sattes gränsen för socialhjälpen vid 6 månader för att räknas som separat "ingripande" under period 2 resp 3. Gränsen ligger över det för riket genomsnittliga antalet månader för hushåll som erhållit socialhjälp (20).

6.6 SOCIALVÅRDSKONTAKTER BLAND PROBLEMHUSHÅLLEN

Hela undersökningen omfattar sammanlagt 1 221 hushåll. Av dessa uppfyller 9.8 % (120) kraven för att definieras som problemhushåll.

Även bland övriga hushåll finns många som varit i kontakt med socialvården. 39.7 % av dem har en eller flera hushållsmedlemmar som återfinns i socialregistret. För huvuddelen av dessa ligger kontakterna långt tillbaka i tiden, vilket inte hindrar att så många som 18.4 % omfattats av minst ett beslut från socialvården under perioden 1977 till 1981. Omfattningen av dessa senare kontakter är dock (definitionsmissigt) mindre än vad som gäller för problemhushållen.

Som väntat varierar problemhushållen efter vilken eller vilka vårdlagar som varit aktuella, hur pass omfattande kontakterna varit, om kontakterna varit koncentrerade till viss period, omfattat en kortare eller längre period m m.

Tabell 6:1. Andel problemhushåll med beslut enligt olika lagområden.

Lagområde	Andel med beslut % n	Enbart detta lagomr	I kombination med social barna nykt hjälp vård vård	Samtliga tre lagomr
Socialhjälp	80.8 (97)	23.7	- 43.3	26.8 6.2
Barnavård	55.8 (67)	25.4	62.7 -	2.9 9.0
Nykt. vård	31.7 (38)	10.5	68.4 5.3	- 15.8

Den klart vanligaste typen av socialvårdskontakt inom gruppen problemhushåll är socialhjälp. Fyra av fem hushåll har uppburit socialhjälp åtminstone någon gång under de senaste 5 åren. Men också andra typer av beslut från socialvårdens sida är vanliga. För drygt hälften av hushållen har de sociala myndigheterna fattat beslut enligt barnavårdslagen. Beslut enligt nykterhetsvårdslagstiftningen har fattats i knappt en tredjedel av fallen.

En mindre del av problemhushållen har haft kontakt med socialvården enligt endast ett lagområde. 58.3 % av alla problemhushåll har varit föremål för beslut enligt två lagområden. Endast ett fåtal (5 %) har varit föremål för beslut enligt samtliga tre vårdlagar.

Om man ser till de tre lagområdena var för sig har cirka en fjärdedel av socialhjälpfallen respektive barnavårdfallen enbart berört detta lagområde. Nykterhetsvårdfallen avgränsas till nykterhetsvård bara i 10.5 % av fallen.

Den största övertäckningen finns mellan barnavård och socialhjälp respektive mellan nykterhetsvård och socialhjälp. Sambandet mellan barnavård och nykterhetsvård är av naturliga skäl betydligt svagare.

Under samtliga perioder är socialhjälp vanligast; mellan knappt

50 och 70 % uppbar socialhjälp under respektive period. Inslaget av barna- och nykterhetsvård är under de olika perioderna inte obetydligt. Mellan cirka 15 och 40 % har varje period beslut enligt vart och ett av dessa lagområden. Med tanke på att den senaste observationsperioden bara omfattar ett år framstår siffran på 20 % med nykterhetsvård som relativt hög.

Andelen som inte haft någon formell kontakt med socialvården under respektive period varierar. Under de två första perioderna ligger den under 15 % för att under den sista perioden omfatta en fjärdedel, vilket samtidigt innebär att för ca 75 % beslut fattats under det senaste året.

Drygt hälften av alla problemhushåll har socialvårdskontakt under samtliga tre perioder. Bara en mycket liten del (5.8 %) har kontakt under enbart en period.

Av dem som har kontakt under sista perioden har de flesta kontakt under samtliga perioder och nästan samtliga övriga under två perioder.

Nästan samtliga problemhushåll i vårt material har kontakt med socialvården under intilliggande perioder. Endast 4.2 % av problemhushåll har kontakt under första och sista perioden med ett uppehåll under mellanperioden.

I en stor del av hushållen med barna- resp nykterhetsvårdsärenden har man under åren 1977-1980 sammantaget haft flera separata beslut enligt samma lagstiftning. Av problemhushållen har 35.8 % två eller fler barnavårdsbeslut och 21.7 % två eller fler nykterhetsvårdsbeslut.

Tidigare har framgått att 80.8 % av problemhushållen uppburit socialhjälp vid åtminstone ett tillfälle. Andelen som uppburit socialhjälp vid åtminstone ett tillfälle under var och en av de tre perioderna är 38.3 %. Om man avgränsar sig till de hushåll som uppburit socialhjälp under minst 6 månader under var och en av de sista två perioderna och minst en månad under den första perioden uppgår de till 22.5 %.

Uppenbarligen ringar den använda definitionen av problemhushåll in en grupp hushåll med omfattande kontakter med socialvården.

6.7 PROBLEMHUSHÅLLENS EGENSKAPER

Som väntat i denna typ av förortsområden dominerar barnfamiljerna bland problemhushållen. Sammanlagt tillhör två tredjedelar denna kategori. Dessutom är inslaget av stora barnfamiljer markant. Gruppen med två eller fler barn är den större bland problemhushållens barnfamiljer.

Vid jämförelser mellan olika ålderskategorier visar det sig att problemhushållens vuxna är överrepresenterade i åldrarna 30 till 40 år. Detta sammanhänger naturligtvis med att detta slags problemhushåll oftast är barnfamiljer, ofta med många barn. Bara ett av tjugo har "huvudperson" i åldern 65 år och uppåt.

Inslaget av ensamstående mödrar är stort. Ett av fyra problemhushåll befinner sig i denna situation. I jämförelse med övriga

befolkningen är gruppen ensamstående mödrar dubbelt så stor bland problemhushållen.

Tabell 6:2. Andel i olika hushållskategorier bland problemhushåll och övriga hushåll.

Hushållskategori	Problemhushåll	Övriga hushåll
En vuxen	20.8	29.2
Par utan barn	15.8	30.3*
En vuxen med barn	26.7	13.0*
Par med barn	36.7	27.5*
Två eller fler barn	41.7	18.9*
Pensionär	5.8	15.2*
Invandrare	47.5	26.9*
Boendetid		
- 2.99	27.5	26.1*
3 - 5.99	29.2	20.3
6 - 8.99	24.2	18.0
9 -	19.2	35.7
Huvudpersonens ålder		
18 - 29	16.7	19.4*
30 - 44	55.0	37.1
45 - 64	23.3	30.9
65 -	5.0	12.6

* Signifikant. Chi-två, 5 %

Bland de barnlösa problemhushållen är det framför allt sådana som innehåller två vuxna utan barn som är underrepresenterade. Andelen är bara hälften (15 %) mot övriga befolkningen (30 %). Det är också relativt ovanligt med ensamboende vuxna bland problemhushållen. En av fem tillhör denna kategori.

Nästan hälften av problemhushållen har definierats som invandrarhushåll, dvs minst en av de vuxna i hushållet har utländsk bakgrund. Inslaget är nästan dubbelt så stort som bland övriga hushåll.

Väl förenligt med det hittills beskrivna är att problemhushållen har en genomsnittligt något kortare boendetid än övriga hushåll. Framför allt är det färre som bott riktigt länge i sin nuvarande bostad.

6.8 SAMMANFATTNING

Begreppet problemhushåll har diskuterats i termer av resurssvaghet och avvikande beteende. Operationellt har problemhushåll definierats som hushåll med omfattande kontakter med socialvården, dvs med minst två separata ingripanden. Av sammanlagt 1 221 undersökta hushåll definieras 9.8 % som problemhushåll.

Problemhushållens kontakter med socialvården avser oftast social-

hjälp (80.8 %), följt av barnavård (55.8 %) och nykterhetsvård (31.7 %). För både barnavård och nykterhetsvård gäller att gruppen med upprepade beslut är större än den med enstaka beslut. Många problemhushåll har haft kontakt enligt flera lagområden.

Granskningen visar att problemhushållen förvisso i hög utsträckning karaktäriseras av bristande resurser och avvikande beteende. Det finns således goda skäl att anta att denna grupp av hushåll oftare än andra har olika typer av problem i relationen till sin omgivning.

Svagheter i denna avgränsning ligger i att inte samtliga dessa hushåll kan anses problematiska i den här intressanta meningen och att samtidigt andra problematiska hushåll kan falla utanför definitionen.

Bland problemhushållen är barnfamiljer och då speciellt ensamstående mödrar och familjer med många barn överrepresenterade. På motsvarande sätt är hushåll utan barn underrepresenterade. Det gäller både enpersonshushåll och par utan hemmavarande barn.

Nästan hälften av problemhushållen är invandrarhushåll. Bara ett litet fåtal är pensionärer. Problemhushållen har en genomsnittligt något kortare boendetid än övriga hushåll.

Beskrivningen av denna grupp och dess socialvårdskontakter torde också vara giltig för problemhushåll i andra liknande bostadsområden.

KAPITEL 7. BOENDESEGREGATION BLAND SOCIALVÅRDENS KLIENTER I STOCKHOLM

Ansamlingen av problemhushåll i miljonprogrammets förorter utgör ett tecken på att boendesegregation föreligger. Att problemhushållen är speciellt många i vissa bostadsområden och speciellt få i andra innebär att denna hushållskategori uppvisar ett segregerat bosättningsmönster. Detta kan också uttryckas som att en viss grad av särboende eller rumslig åtskillnad föreligger.

Orsakerna bakom denna ansamling står främst att finna i att det rör sig om resurssvaga grupper med begränsade möjligheter att själv välja mellan olika lägen för sin bostad. Detta särboende utgör därmed en del av den socioekonomiska segregationen. Problemhushållens övriga egenskaper, som att oftare än andra ha många barn eller utländsk bakgrund, gör att deras särboende också blir del i ett mönster av demografisk och etnisk segregation.

Tillgången på bostäder för denna kategori, karaktäriserad av såväl resurssvaghet som olika former av avvikelser i levnadssättet, är dessutom begränsad genom att t ex privata hyresvärdar kan vägra acceptera sådana hyresgäster. De blir därmed i större utsträckning än andra hänvisade till de allmännyttiga bostadsföretagens lägenheter. Sannolikt har olika slag av samhällsinsriktningen en annan och större betydelse för dessa grupper. De är i större utsträckning än andra direkt beroende av t ex bostadsförmedlingens och socialförvaltningens agerande.

Troligen bidrar dessa hushåll genom sitt avvikande levnadssätt dessutom själva till att stöta bort andra skötsamma och mer resursstarka hushåll.

Detta slags segregerade bosättningsmönster utgör den allmänna bakgrunden till den frågeställning som står i centrum för denna studie, nämligen den lokala befolkningssammansättningens betydelse för grannrelationerna. Som en bakgrund till studiens behandling av denna fråga ges i detta avsnitt en sammanställning av några uppgifter om problemhushållens boendesegregation.

För denna redovisning har det inte varit möjligt att använda den ovan presenterade definitionen av problemhushåll. I stället beskrivs i det följande bosättningsmönstret för hela gruppen av socialvårdens klienter, dvs för samtliga hushåll som under olika år varit föremål för beslut enligt socialhjälpslag, barnavårdslag respektive nykterhetsvårdslag. Beskrivningen omfattar förhållandena inom Stockholms kommun.

7.1 SEGREGATION MELLAN FÖRSAMLINGAR OCH STADSOMRÅDEN

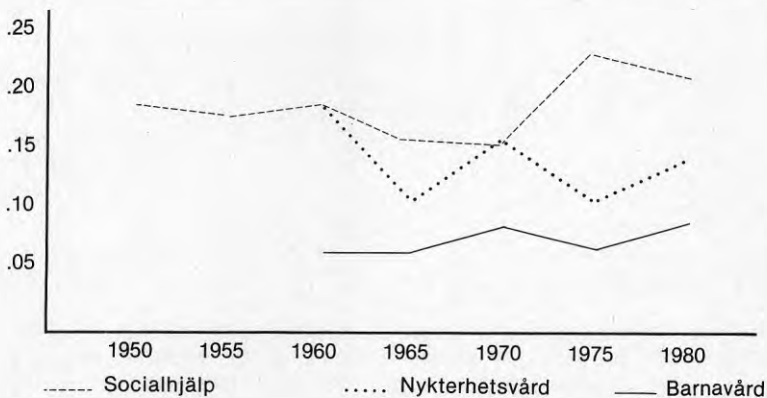
Här ges en beskrivning av omfattningen av socialvårdsklienternas särboende under perioden 1950 till 1980. Dels beskrivs graden av särboende mellan församlingar för personer som uppburit socialhjälp och dels särboende mellan olika större stadsområden för personer som under året aktualiserats enligt barnavårdslag res-

pektive nykterhetsvårdslag (21).

Särboendets styrka beräknas med hjälp av segregationsindex (se bilaga). Indexvärdet anger hur del av en befolkningsslag som skulle behöva flytta till ett annat delområde för att fördelningen skulle bli densamma för kategorin som för den övriga befolkningen.

Av figuren nedan framgår att en femtedel av alla personer som under 1980 levde i familjer som uppbar socialhjälp skulle behöva byta församling för att fördela sig som den övriga befolkningen. Siffrorna för nykterhetsvårdsärenden respektive barnavårdsärenden blir som framgår vid beräkningen för de större stadsområdena som avses tydligt lägre. Sannolikt är dessa skillnader i indexvärden till stor del beroende av att de beräknats för olika områdesnivåer. Delområdesskillnader tenderar empiriskt att utjämnas vid en

Figur 7:1. Segregationsindex: barnavårds- och nykterhetsvårdsärenden 1960 - 1980 och socialhjälpstagare 1950 - 1980.

summering till större områden (Janson 1977:113). Oberoende av i vilken utsträckning det förhåller sig på detta sätt måste styrkan på den konstaterade segregationen på dessa områdesnivåer betraktas som måttlig.

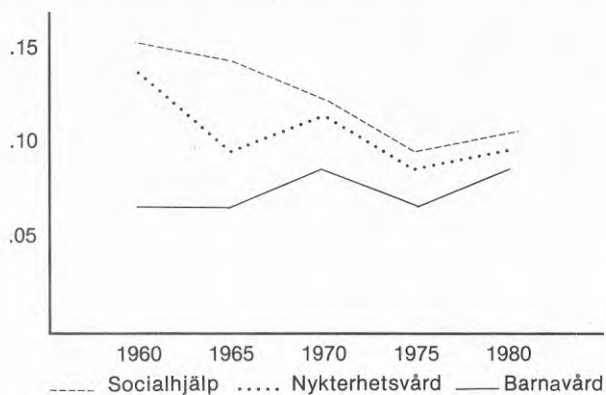
När det gäller utvecklingen över tid kan man konstatera att förändringarna varit relativt små. Möjligtvis har ansamlingen av personer med socialhjälp tilltagit något under senare delen av 1970-talet. När det gäller barna- och nykterhetsvårdsärenden har knappt någon förändring ägt rum.

För att bättre kunna jämföra de tre kategoriernas indexvärden redovisas för samtliga i diagrammet nedan värden beräknade på sex stadsområden (de som ovan användes enbart för barnavårdsärenden).

Styrkan i segregationen ger fortfarande samma rangordning mellan de tre kategorierna. Socialhjälpstagarna har genomgående aningen högre värden än övriga. Intressant är dock att man för både socialhjälpstagare och nykterhetsvårdsärenden på denna visser-

Figur 7:2. Segregationsindex:barnavårds- och nykterhetsvårdsärenden och socialhjälpstagare 1960-1980. Sex stadsområden.

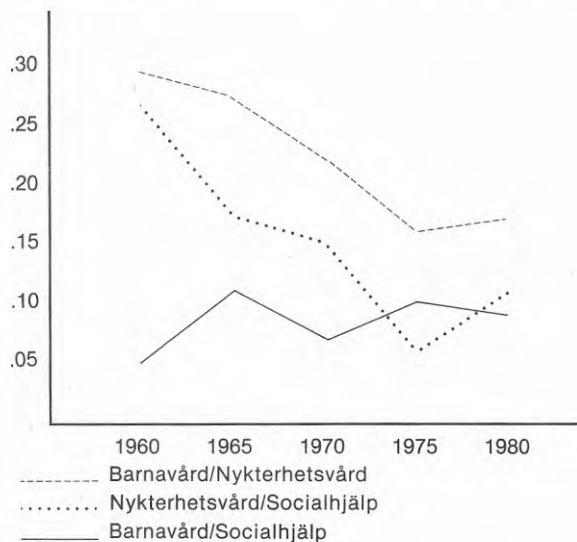

ligen relativt grova områdesnivå får en tydligt avtagande tendens i segregationens styrka.

Resultatet kan tolkas så att i några församlingar har en viss ökad ansamling av främst socialhjälpstagare ägt rum under senare delen av perioden. Dessa ligger dock i olika delar av staden vilket medfört att de olika stadsområdena snarast blivit mer lika varandra.

En sammanfattande slutsats av hittills gjorda redovisning blir att när det gäller olikheter mellan de stora stadsområdena har

Figur 7:3. Dissimilaritetsindex:barnavårds- och nykterhetsvårdsärenden och socialhjälpstagare 1960-1980. Sex stadsområden.

segregationen minskat eller varit oförändrad under de senaste 20 åren. Möjligtvis har senare delen av 1970-talet inneburit en svag ökning av socialhjälpstagarnas särboende mellan församlingarna.

De dissimilaritetsindex som beräknats visar hur stor andel av t ex barnavårdsärenden som skulle behöva byta stadsområde för att fördela sig på samma sätt som t ex socialhjälpstagarna. Av figur 7:3 framgår att just dessa två grupper under hela den studerade perioden uppvisat mycket likartade bosättningsmönster. Detta är ett väntat resultat.

Samtidigt framgår att barnavårdsärenden och nykterhetsvårdsärenden respektive socialhjälpärenden och nykterhetsvårdsärenden inbördes kommit att få allt mer lika bosättningsmönster. De olika kategorierna av socialvårdsklienter uppvisar således allt större likheter i sin fördelning mellan dessa stadsområden. Detta är oväntat inte minst när det gäller de traditionellt så olika ärendekategorierna barnavård respektive nykterhetsvård.

7.2 SEGREGATION MELLAN FOB-OMRÅDEN

Uppgifterna om boendesegregationen bland socialvårdens klienter 1980 har gjorts till föremål för närmare analys på lägre geografisk nivå. De områden som används som utgångspunkt för Folk- och bostadsräkningarna, de s k Fob-områdena, har därvid valts som geografiska enheter. Stockholms kommun var 1980 indelad i 344 Fob-områden. Områdena är mycket olika till sin befolkningsmässiga storlek. I bearbetningarna ingår endast de 278 områden vilka vid undersökningstillfället hade en befolkning om minst 50 hushåll.

Ett speciellt problem vid analyser av detta slag är att det för en del av socialvårdens klienter inte är möjligt att hänföra dem till visst Fob-område. För 1980 uppgår andelen till 22 %. Sannolikt rör det sig om personer eller hushåll med osäkra boendeförhållanden, sådana som flyttar mycket eller av annat skäl bara

Variabel	Består av
Samtliga hjälpfall	En summering av samtliga hushåll i kontakt med socialvården.
Enbart socialhjälp	Samtliga hushåll som enbart uppburit socialhjälp. Barn över 16 år som själv uppbur socialhjälp räknas som självständigt hjälpfall.
Barnavårdsfall	Samtliga hushåll som innehåller en eller flera personer vilka varit föremål för beslut enligt barnavårdslagen oberoende av ev. övriga kontakter med socialvården.
Nykterhetsvårdsfall	Samtliga hushåll som innehåller en eller flera personer vilka varit föremål för beslut enligt nykterhetsvårdslagen oberoende av ev. övriga kontakter med socialvården.

tillfälligt uppehållit sig i Stockholm. Analysens siffror bör därför tolkas med en viss försiktighet (22).

Till skillnad från analysen av segregationen mellan församlingar grundas denna analys på uppgifter om hushåll som 1980 varit föremål för beslut enligt en eller flera av socialhjälpslag, barnavårdsfall respektive nykterhetsvårdsfall.

I den mån ett visst hushålls medlemmar varit föremål för beslut enligt flera lagar kan således hushållet förekomma i flera kategorier. Kategorin "enbart socialhjälp" dominerar genom sin storlek (62 %) kategorin "samtliga hjälpfall".

Som väntat uppvisar de undersökta hushållskategorierna bosättningsmönster som på denna låga geografiska nivå måste betraktas som tydligt segregerade. Även om indexvärdena bör tolkas med viss försiktighet ligger de klart över dem som erhöles vid jämförelser mellan församlingar respektive mellan stadsområden. I dessa större områden kan alltså finnas såväl Fob-områden med många socialvårdsklienter som Fob-områden med få klienter. Resultaten visar således att socialvårdens klienter även uppvisar segregerade bosättningsmönster inom t ex Stockholms församlingar.

Tabell 7:1. Segregationsindex: olika socialvårdskategorier.

Socialvårdskategori	Segregationsindex
Samtliga hjälpfall	.31
Enbart socialhjälp	.31
Barnavårdsfall	.45
Nykterhetsvårdsfall	.28

Det högre värdet för barnavårdsfallen kan till viss del bero på kategorins begränsade storlek med ett genomsnittligt antal på ca 8 per Fob-område.

Också värdena för särboende mellan de studerade kategorierna blir högre på denna nivå.

Tabell 7:2. Dissimilaritetsindex: enbart socialhjälp, barnavårdsfall respektive nykterhetsvårdsfall inbördes.

Kategorier	Diss. index
Enbart socialhjälp/barnavårdsfall	.26
Enbart socialhjälp/nykterhetsvårdsfall	.20
Barnavårdsfall/nykterhetsvårdsfall	.36

På samma sätt som framkommit tidigare finns den största olikheten i bosättningsmönster mellan barnavårdsfall och nykterhetsvårdsfall. Övriga kategorier har något mer likartade bosättningsmönster.

På kartan nedan redovisas de 12 Fob-områden som vid en summering av samtliga hjälpfall uppvisar det största inslaget av socialvårdsklienter.

Figur 7:4. Karta över Stockholms kommun. 12 Fob-områden med högsta totala hjälpfallsandelarna uttryckade.

Flertalet av dessa Fob-områden domineras av förortsbebyggelse uppförd som en del av miljonprogrammet under senare delen av 1960-talet. Resultatet kan ses som en tydlig återspeglning av den tidigare diskuterade ansamlingen av problemhushåll i denna typ av områden.

Nedan redovisas ett försök att systematiskt relatera inslaget av olika slag av socialvårdsklienter i de olika Fob-områdena till några olika områdesegenskaper. Som ett första steg har korrelationer beräknats.

Inslaget av hushåll med enbart socialhjälp (och därmed samtliga hjälpfall) har starkast samband med andelen allmännyttigt ägda bostäder respektive andelen enföräldershushåll. Invandrarhushållen tycks också i stor utsträckning lokalisera till samma områden som socialvårdsklienterna. Noteras kan vidare det negativa sambandet med såväl äldres bosättningsmönster som inkomster.

Också här framgår sambandet med miljonprogrammets byggande även om korrelationen inte kan betraktas som speciellt stark.

När det gäller barnavårdsfallens lokalisering påminner mönstret en hel del om det som gäller för de rena socialhjälpfallen med

Tabell 7:3. Korrelationer mellan olika områdesegenskaper och inslaget av olika socialvårdskategorier.

Områdesegenskap (andel)	Samtl hjälp fall	Enbart social hjälp	Samtl barna vård	Samtl nykt vård
Enpersonshushåll	-.10	.00	-.34	.12
Barnfamiljer	.19	.20	.48	-.03
Enförälderhushåll	.65	.67	.70	.33
Pensionärshushåll	-.34	-.30	-.39	-.24
Ungdomshushåll	.25	.22	-.11	.40
Invandrarhushåll	.47	.50	.36	.27
Personer 0-15 år	.17	.18	.44	-.04
Personer 16-24, år	.27	.22	.20	.26
Personer 25-44 år	.26	.32	.19	.12
Personer 45-64 år	-.13	-.21	-.10	.03
Personer 65-	-.34	-.32	-.43	-.22
Bostäder byggda 1965-1980	.34	.37	.47	.08
Allmännyttigt ägda bostäder	.69	.62	.51	.63
Medianinkomst	-.33	-.32	-.07	-.32

Variablerna definieras i not 23.

den skillnaden att sambandet med förekomst av barn och barnfamiljer är starkare. Dessutom tycks lokaliseringen av detta slags ärenden i mindre omfattning härja samman med inkomstförhållanden. På detta sätt framstår barnavårdsingripandena som mindre "klassbundna".

Nykterhetsvårdsfallen är också ansamlade i områden dominerade av allmännyttan. Det mycket svaga sambandet med andelen nybyggda bostäder antyder att dessa fall är mer jämnt spridda mellan äldre och yngre allmännyttigt ägda områden.

Det negativa sambandet med inkomst respektive inslaget av äldre är det väntade. Noteras kan också det relativt tydliga sambandet med de rena ungdomshushållen, vilket möjligtvis antyder att båda dessa kategorier är överrepresenterade i områden med många smålägenheter.

Genom stegvisa multipla regressionsanalyser, med de i tabellen ovan ingående variablerna som prediktorer, görs ett försök att i sammanfattande modeller beskriva vilka områdesegenskaper som har störst "betydelse" för socialvårdsklienternas bosättningsmönster. I denna analys prövas vilka en-, två-, treprediktorsmodeller etc som ger maximalt tillskott i andel förklarad varians (R^2) för inslaget av olika socialvårdskategorier mellan Fob-områden. Metoden börjar med att ta fram den enskilda prediktor som ger högst R^2 . Därefter inkluderas den variabel som ger det största till-

Tabell 7:4. Stegvis multipel regressionsanalys av inslaget av olika socialvårdskategorier.¹

S A M T L I G A H J Ä L P F A L L			
Prediktor	Steg 1	Steg 2	Steg 3
Andel allmännyttigt ägda bostäder	.68	.45	.39
Andel enförälderhush.		.42	.44
Medianinkomst			-.20
R^2	.48	.61	.65

E N B A R T S O C I A L H J Ä L P				
Prediktor	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Andel enförälderhush	.68	.49	.39	.50
Andel allmännyttigt ägda bostäder		.35	.35	.30
Andel invandrarhush			.25	.32
Andel barn (0-15 år)				-.24
R^2	.47	.56	.61	.65

B A R N A V Ä R D S F A L L			
Prediktor	Steg 1	Steg 2	Steg 3
Andel enförälderhush.	.70	.60	.47
Andel allmännyttigt ägda bostäder		.18	.23
Andel barnfamiljer			.21
R^2	.49	.51	.54

N Y K T E R H E T S V Ä R D S F A L L			
Prediktor	Steg 1	Steg 2	Steg 3
Andel allmännyttigt ägda bostäder	.58	.55	.52
Andel ungdomshush		.26	-
Andel enpersonshush			.42
Andel pensionärshush			-.44
R^2	.40	.47	.52

Här redovisas analyssteg som medfört åtminstone 2 % ökning av R^2

skottet i R^2 . En prediktor som ingått i ett tidigare analyssteg kan dock komma att ersättas av en annan i ett senare steg om tillskottet i andelen förklarad varians därvid blir större.

Som framgår av tabellen erhålls i analysen en modell med tre prediktorer, andel allmännyttigt ägda bostäder, andel enföräldershushåll och medianinkomst, som tillsammans förklarar 65 % av variansen i inslaget av samtliga hjälpfall mellan områdena. Resultatet bekräftar således de ovan gjorda iakttagelserna angående dessa förhållandens avgörande betydelse för förekomsten av socialvårdsklienter i allmänhet.

Inslaget av barnvårdsfall bestäms också i hög grad av förekomst av allmännyttans bostäder och enföräldershushåll men också av barnfamiljer i allmänhet. Denna treprediktormodell ger en förklarad varians på 54 %. Också detta bekräftar tidigare resultat.

Också nykterhetsvårdsfallen är vanligare i allmännyttans områden. Den treprediktormodell som ger det bästa förklaringsvärdet visar på positivt samband med förekomst av enpersonshushåll och negativt samband med förekomst av pensionärshushåll.

Ett genomgående tydligt resultat är således att socialvårdens klienter, oberoende av ärendekategori, är ansamlade till områden med stort inslag av allmännyttigt ägda bostäder. Som väntat visar sig olika sorters andra områdesegenskaper ha betydelse för de olikheter i ansamlingsmönster som trots allt finns mellan de olika klientkategorierna.

KAPITEL 8. UNDERSÖKNINGSOMRÅDE, TRAPPUPPGÅNGAR OCH LOKAL LIVSMILJÖ

I följande kapitel beskrivs det förortsområde i vilket undersökningen genomförts. Vidare beskrivs tillvägagångssättet vid det urval av trappuppgångar som gjorts inom området.

I kapitlet beskrivs också några framträdande drag hos vad som kan kallas lokal livsmiljö i denna typ av förortsområden. Syftet är att i ett mycket snävt avgränsat geografiskt perspektiv beskriva den extrema närmiljön runt problemlushållen.

Slutligen görs ett något ovanligt försök att på denna låga geografiska nivå uppskatta graden av särboende, dvs segregationsgraden, inom det undersökta förortsområdet.

8.1 UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

Undersökningen förlades till två intill varandra liggande stadsdelar i Stockholms förorter. De båda stadsdelarna byggdes ut som delar av det s k miljonprogrammet. De färdigställdes under 60-talets sista år och utgör exempel på den typ av förortsområden som utsatts för kritik under 1970-talet. Den större stadsdelen hade därvid förmodligen något sämre anseende än den mindre.

De två stadsdelarna är uppbyggda på likartade sätt omkring var sin centrumanläggning innehållande kommersiell och offentlig service. Bebyggelsen består i de centralare delarna av flerfamiljshus och i de mer perifert placerade delarna av småhus. Flerfamiljshusens utformning varierar mellan olika kvarter när det gäller hushöjd, färgsättning, utformning av fasader m.m. Bland småhusen finns såväl radhus som villor. Området är delvis ganska kuiperat och bebyggelsens utformning i kombination med inplaceringen gör att den till stora delar kommer att uppfattas som bestående av ett slags naturliga enheter. Trafikseparering är genomförd så att separata system av tillfartsvägar till de olika delarna finns för biltrafik respektive gångtrafik. Kommunikationssystemen är uppbyggda för att möjliggöra snabba och säkra förflyttningar till och från centrumanläggningarna. Det kan som ett resultat av detta i vissa fall vara svårt att gående ta sig mellan olika kvarter inom respektive stadsdel.

Utrymmena mellan husen består mest av bearbetad mark, endast mindre områden av sparad natur finns kvar. Anlagda gångtytor, gräsmattor, planteringar, gator och parkeringsplatser upptar större delen av utemiljön på det sätt som är typiskt för de flesta förortsområden byggda under denna tid.

Stadsdelarna är delvis olika; den ena är större och har en större centrumanläggning med ett serviceutbud avsett för ett område betydligt större än den egna stadsdelen.

Stadsdelarna är planerade så att flerfamiljshusbebyggelsen i de två stadsdelarna gränsar till varandra utan mellanliggande klar

gräns i form av grönområde etc. Det är detta sammanhängande flerfamiljshusområde, vilket alltså sträcker sig över två olika stadsdelar, som utgör undersökningsområde för denna undersökning. Undersökningsområdet hade 1982-12-31 en sammanlagd befolkning på 11 919 personer.

8.2 URVAL AV TRAPPUPPGÅNGAR

Som geografisk jämförelseenhet valdes trappuppgångar i flerfamiljshus. Detta innebär att ett antal trappuppgångar väljs ut för undersökningen och att grannrelationer bland de boende i dessa uppgångar undersöks. I enlighet med studiens huvudsyfte valdes dels ett antal trappuppgångar där det inte bodde några problemhushåll och dels ett antal där det bodde problemhushåll (24).

Avgränsningen kan teoretiskt motiveras utifrån de undersökningsresultat som tyder på att en stor del av existerande grannrelationer innefattar mycket närboende grannar. En studie av det då relativt nybyggda Vällingby visade t ex att merparten av de kontakter med andra familjer i stadsdelen som innehöll något slags ömsesidig hjälp berörde familjer i den egna trappuppgången (Dahlström 1957). Den förväntat större intensiteten i relationerna mellan familjer boende i samma trappuppgång kan gälla såväl vänskapliga som konfliktyllda aspekter. De störningar i förhållande till omgivningen som de problematiska hushållen uppvisar drabbar naturligtvis i första hand andra hushåll i samma trappuppgång (Festinger m fl 1963, Kuper 1953).

En speciell fördel med den på detta sätt fastställda rumsliga avgränsningen av jämförelseenheterna är att den på annat sätt än större geografiska enheter är begreppsligt entydig. Det rör sig dock om mycket små geografiskt-fysiska enheter. Det är t o m tveksamt om man här överhuvudtaget kan tala om geografiskt område. Man avgränsar på detta sätt områden som endast i mycket liten utsträckning kan förmodas täcka in de boendes aktivitetsfält utanför den egna bostaden. Även om den del av gård, tillfartsvägar etc som ligger i direkt anslutning till trapphusens entréer inkluderas kommer en stor del av interaktionen mellan de boende i en och samma jämförelseenhet att med nödvändighet i stor utsträckning äga rum utanför "området".

Vid urvalet av trappuppgångar bedömdes den rumsliga organisationen av lägenheterna inom trappuppgången, dvs lägenheternas entréer, vara en betydelsefull faktor att hålla under kontroll.

I undersökningsområdet förekommer tre olika typer av trappuppgångar. För det första finns ett antal loftgångshus där lägenheternas entréer ligger bredvid varandra i en rad om fyra eller fler mot en gemensam gång. För det andra finns ett antal hus där lägenheterna i huvudsak är placerade fyra på varje våningsplan med lägenheternas entréer mot en gemensam avsats i trappuppgången. För det tredje finns hus med trappuppgångar som normalt innehåller två lägenheter per trappuppgång, vilka således också vetter mot en gemensam avsats i trappuppgången. Detta är den klart dominerande hustypen i området. I undersökningen ingår endast trappuppgångar av denna typ.

Även till det yttre helt standardiserade och enhetliga hus kan dock innehålla lokala avvikelser från den normala lägenhetsför-

delningen. I några fall innehåller den valda typen av uppgångar avvikelser så att våningsplan med en eller tre lägenheter kan förekomma.

Vidare används i några fall det som i andra likadana hus är lägenheter till annan verksamhet, t ex daghem. Avvikelser förekommer dock endast i ett fåtal fall.

Den undersökta typen av trappuppgång förekommer inom området i hus av varierande höjd, från två till sju våningar höga. Vanligast är dock de med tre våningar respektive de med sex eller sju våningar.

Trappuppgångarnas storlek har speciell betydelse som betingelse för grannrelationer. Storleken bestämmer i stort hur många människor som ingår i den grupp inom vilken grannrelationer är möjliga. En större sådan grupp ökar å ena sidan chansen till likhet mellan närboende hushåll. Å andra sidan ger en stor grupp både längre avstånd och en mer oöverskådlig situation. T ex visade det sig att mödrar boende i höghus i det då nybyggda Vällingby hade kontakt med fler familjer i den egna trappuppgången i jämförelse med mödrar i låga hus. Detta gällde det absoluta antalet kontakter. Vad gäller andelen familjer man hade kontakt med i den egna trappuppgången var resultatet det motsatta. Låghusmödrarna hade kontakt med en betydligt större andel av sina grannar (Dahlström 1957). Att de höga husen innebär speciella förutsättningar för relationerna till omgivningen framgår vidare av vad man bland de undersökta Vällingbymödrarna uppfattade som nackdelarna med att bo i höghus. "De som bor högt upp nämner särskilt ofta besväret med hissen och barnen och svårigheten att se till barnen, medan de som bor lågt ner oftare nämner att det är för mycket folk och för mycket barn" (a. a. 33, se även Björklid 1982:131). De höga husen i denna undersökning har hiss, vilket saknas i de låga husen. Detta kan i viss utsträckning ha betydelse för vem som spontant möter vem inom trappuppgången, var och under vilka omständigheter detta sker.

Mot denna bakgrund valdes uppgångar av två slag: dels sådana i låga hus med tre våningar och dels sådana i höga hus med sex eller sju våningar. Dessa definierades dock som uppgångar med sex eller sju lägenheter (låga hus) respektive uppgångar med 12, 13 eller 14 lägenheter (höga hus). Orsaken till att denna definition valdes var ovan påtalade avvikelser, vilket t ex medförde att hus med tre våningsplan i något fall visade sig innehålla bara fyra lägenheter.

Tabell 8:1. Trappuppgångar i flerfamiljshus i undersökningsområdet med 6, 7 resp 12, 13 och 14 lägenheter.

	Låga hus	Höga hus	Summa
n	149	107	254
%	57.9	42.1	100

Dessa 254 trappuppgångar utgör den urvalsram ur vilken det närmare valet av jämförelseenheter gjordes.

Undersökningsområdet omfattar sammanlagt 38 kvarter. Eftersom bebyggelsen i undersökningsområdet i huvudsak är likartad inom respektive kvarter innebar urvalsförfarandet att vissa kvarter helt kom att uteslutas från undersökningen. De 254 uppgångarna i urvalsramen återfinns i och utgör därmed också huvuddelen av uppgångarna i 21 av dessa kvarter.

8.3 TRAPPUPPGÅNGAR MED OCH UTAN PROBLEMHUSHÅLL

Utifrån uppgifter i ett arbetsregister på det för undersökningsområdet aktuella socialdistriktet gjordes en preliminär indelning av trappuppgångarna efter förekomst av vissa typer av socialvårdsärenden under året före datainsamlingen (25). På detta sätt erhöles fyra grupper av uppgångar efter hushöjd och förekomst av socialvårdsärende 1981.

Den väg som stod till buds för att granska den preliminära indelningen av trappuppgångarna var att gå via socialregistret. Som detta är upplagt kan sökningar i registret endast göras för att konstatera om en viss person är eller varit aktuell som klient.

Det var därför nödvändigt att först ta fram en förteckning över de boende i de valda trappuppgångarna. Detta var möjligt via det s k folkregistret, dvs det på skattehuset manuellt förda kortregistret som ligger som grund för folkbokföringen inom Stockholms kommun. Registret innehåller personuppgifter och är upplagt efter bostadens adress.

Framtagning av uppgifter av folkregister och socialregister skedde manuellt och innebar ett relativt omfattande arbete. För projektet anställdes fyra assistenter, vilka som sin första arbetsuppgift på folkregistret förde över uppgifter om de boende (bl a namn och personnummer) från registerkorten till en speciellt framtagen registerblankett. Därefter lämnades listor med de boendes namn och personnummer till socialregistret där registrets egen personal via det datorbaserade registret tog fram socialregisterakter för dem som var eller varit aktuella som klienter. Projektledaren gick därefter igenom dessa akter (26).

Tabell 8:2. Valda trappuppgångar efter hushöjd och förekomst av problemhushåll.

Problemhushåll i uppgången	Låga		Höga		Summa	
	n	%	n	%	n	%
Ja	27	38.0	37	62.7	64	49.2
Nej	44	62.0	22	37.3	66	50.8
Summa	71	100	59	100	130	100
	(54.6 %)		(45.4 %)			

På grundval av de på detta sätt framkomna uppgifterna gjordes en definitiv klassificering av uppgångarna i hus med respektive utan problemhushåll.

De för projektet tillgängliga resurserna gjorde det nödvändigt att begränsa urvalet av trappuppgångar till 130. Målsättningen var att de valda trappuppgångarna skulle vara så jämnt som möjligt fördelade på trappuppgångar med respektive utan problemhushåll. Inom respektive kategori skulle de vara jämnt fördelade på låga respektive höga hus. Trappuppgångarna valdes slumpmässigt inom respektive grupp.

Uppgångarna fördelar sig relativt jämnt på hushöjd respektive förekomst av problemhushåll var för sig. De höga trappuppgångarna innehåller dock betydligt oftare än de låga problemhushåll. De höga trappuppgångarna innehåller samtidigt minst dubbelt så många lägenheter som de låga. Sannolikheten för att en viss trappuppgång i ett högt hus ska innehålla ett problemhushåll är därmed dubbelt så stor som för en trappuppgång i ett lågt hus. Skillnaden i andel trappuppgångar med respektive utan problemhushåll mellan de höga och låga husen är inte större än att den skulle kunna förklaras av denna skillnad i antal lägenheter.

Urvalsförfarandet har medfört att trappuppgångar i låga hus i viss mån är underrepresenterade i förhållande till urvalsramen. Möjligtvis är trappuppgångar med problemhushåll något överrepresenterade. Data att belysa detta senare saknas dock.

8.4 BEFOLKNING I UNDERSÖKTA UPPGÅNGAR

Av den totala befolkningen i undersökningsområdet bor 59.7 % i kvarter med undersökta trappuppgångar. 25.1 % bor i de 130 upp-

Tabell 8:3. Befolkningens fördelning på ålderskategorier.

Ålder	Hela flerfamiljs- husområdet 821231 (38 kvarter)	Kvarter med under- sökta trappuppgångar 821231 (21 kvarter)	Undersökta trappupp- gångar
0- 6	9.9	9.9	9.6
7-12	8.6	8.9	10.3
13-17	8.2	8.5	8.6
18-29	18.4	19.0	17.6
30-44	23.1	24.0	25.8
45-64	19.0	19.6	20.6
65-	12.7	9.9	7.6
n	11.919	7.120	2.991

gångar som ingår i undersökningen. Befolkningen i de undersökta trappuppgångarna omfattade vid datainsamlingen 2 991 personer fördelade på 1 221 hushåll. Hushåll definieras här som personer mantalsskrivna på samma adress och lokaliserade till samma lägenhet (27).

8.5 LOKAL LIVSMILJÖ

Trappuppgångarna kan hänföras till endera av följande fyra kategorier avseende typ av lokal livsmiljö:

1. Trappuppgång utan problemhushåll i lågt hus (44 st).
2. Trappuppgång utan problemhushåll i högt hus (22 st).
3. Trappuppgång med problemhushåll i lågt hus (27 st).
4. Trappuppgång med problemhushåll i högt hus (37 st).

Denna indelning i lokala livsmiljöer innebär inte att geografiska enheter avgränsas utan endast en kategorisering av trappuppgångar. I det följande redovisas ett försök att lite närmare beskriva några centrala egenskaper hos dessa olika typer av lokal livsmiljö.

Beskrivningen kan sägas avse om problemhushållen, förutom att de är ansamlade till denna typ av förortsområden, också inom dessa bor ansamlade till miljöer som erbjuder speciella förutsättningar för grannrelationer och socialt liv. Är förhållandena väsentligen annorlunda i de miljöer problemhushållen bebor? Finns där en ansamling av vissa kategorier och en uttunning av andra? I vilken utsträckning bidrar problemhushållen själva, genom att de har delvis andra hushållsegenskaper än övriga hushåll, till att forma denna lokala livsmiljö?

Tabell 8:4. Befolkningssammansättning i olika typer lokala livsmiljöer. Andel av hushållen.

Hushållskategori	Utan problemhushåll		Med problemhushåll	
	Lågt hus	Högt hus	Lågt hus	Högt hus
Barnfamiljer	40.1	35.2	57.1 (45.7)	43.3 (39.6)
En förälder	12.9	10.4	21.0 (19.1)	15.1 (12.9)
Två eller fler barn	19.5	16.6	31.1 (26.0)	21.2 (17.9)
En person	33.8	28.8	16.2 (16.8)	29.2 (30.5)
Pensionärshushåll	18.8	19.4	6.6 (6.9)	11.5 (12.6)
Par utan barn	26.1	36.0	25.8 (28.2)	27.6 (30.0)
Invandrarhushåll	20.2	29.5	26.4 (22.1)	34.1 (31.0)
Förek. i soc.reg.	33.5	36.3	49.7 (35.9)	56.0 (47.1)
Soc reg 1977-1981	16.2	13.3	31.1 (12.2)	37.7 (25.2)
Problemhushåll	-	-	21.6	16.7

Siffror inom parentes är beräknade med problemhushållen uteslutna.

Detta innebär samtidigt att problemhushållens närmiljöer lyfts fram som levnadsbetingelse för övriga hushåll. Frågan blir därvid i vilken utsträckning lokala livsmiljöer, karaktäriserade av en ansamling av enligt den använda definitionen problematiska hushåll, samtidigt kännetecknas av att befolkningen också på andra sätt har en speciell sammansättning.

En tydlig skillnad i lokal livsmiljö gäller lägenheternas upplåtelseform. Nästan hälften av de uppgångar där det inte bor problemhushåll återfinns i bostadsrättshus. Däremot är bara en mycket liten del (9.4%) av trappuppgångarna med problemhushåll bostadsrätt. Speciellt gäller detta de höga husen, där nästan alla uppgångar med problemhushåll (utom en) innehåller hyresrättslägenheter.

Problemhushållens uppgångar innehåller fler barnfamiljer. Speciellt gäller detta de låga husens uppgångar med problemhushåll där hela 57 % är barnfamiljer. Problemhushållen, som ju oftare än andra har barn, svarar dock inte helt för denna överrepresentation. De är i stället ansamlade till miljöer där det också finns många andra barnfamiljer.

Anmärkningsvärt är att andelen ensamstående föräldrar bland barnfamiljerna är i stort densamma i alla dessa olika lokala livsmiljöer.

De höga husen utan problemhushåll innehåller speciellt många par utan barn. De låga husen med problemhushåll innehåller speciellt få enpersonshushåll. Motsvarande höga hus innehåller däremot ett mer genomsnittligt inslag av enpersonshushåll.

Problemhushållens trappuppgångar innehåller definitionsmässigt fler hushåll med omfattande kontakter med socialvården. I de låga husen tycks problemhushållen själva stå för det mesta av denna överrepresentation. I de höga husens uppgångar med problemhushåll finns dessutom ett betydande inslag av även andra med socialvårdskontakt.

Således finns vissa tydliga skillnader mellan problemhushållens uppgångar i låga respektive höga hus:

- Dessa låga hus innehåller många barnfamiljer och få enpersonshushåll. Problemhushållen tycks själva stå för det mesta av överrepresentationen av socialvårdskontakter.
- Dessa höga hus innehåller inte lika många barnfamiljer men däremot ett betydande inslag enpersonshushåll. Hos övriga boende finns fler socialvårdskontakter än i någon annan lokal livsmiljö.

Skillnaderna i boendetid mellan de olika slagen av lokala livsmiljöer är obetydliga. Detta är oväntat med tanke på att förekomst eller ansamling av problemhushåll i närmiljön har förutsatts påverka grannrelationer och trivsel. Eventuella existerande olikheter i hur pass nöjd man är med sitt boende och därmed också med sina grannar tar sig således inte uttryck i en markant större omflyttning i de lokala livsmiljöer där det också finns problemhushåll.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att det finns vissa inte helt obetydliga skillnader mellan problemhushållens lokala livsmiljö och övrig livsmiljö i denna typ av förortsområden.

8.6 GRADEN AV SÄRBOENDE INOM OMRÅDET

Hittills har lokala livsmiljöer beskrivits. I det följande avsnittet presenteras ett försök att ur en annan synvinkel beskriva bosättningsmönster för problemhushåll och andra inom det undersökta området. Vad som avses är en sammanfattande beskrivning av i vilken grad olika typer av hushåll uppvisar olikartade rumsliga fördelningar inom området så att vissa är ansamlade i vissa delar medan andra är ansamlade på andra håll. Beskrivningen ovan av trappuppgångar med respektive utan problemhushåll visade att där fanns vissa olikheter. Frågan är nu om dessa och andra olikheter är så stora att de slår igenom i det allmänna mönstret. Ett sätt att belysa detta är att beskriva likheter och skillnader mellan olika kategoriers bosättningsmönster vad gäller graden av segregation inom det undersökta området.

Segregationen studeras här på i princip samma sätt som i kapitel 7. Segregationens styrka har beräknats med de 130 undersökta trappuppgångarna som geografiska "delområden". Förfarandet kan utifrån vissa utgångspunkter betraktas som delvis oegentligt eftersom dessa "delområden" tillsammans inte täcker hela undersökningsområdet. Tillvägagångssättet ska dock ses som en summering av i vilken utsträckning en viss hushållskategori är överrepresenterad respektive underrepresenterad i var och en av de 130 uppgångarna. Mättet uttrycker då hur stor andel av en viss hushållstyp som skulle behöva byta trappuppgång för att få samma fördelning mellan trappuppgångarna som den övriga befolkningen.

De beräknade måtten (dissimilaritetsindex) är beroende av antalet individer i jämförda befolkningskategorier i förhållande till antalet områden upp till en viss nivå, varefter det blir ganska okänsligt. De teoretiska möjligheterna att hamna nära de förväntade relativvärdena styr detta. Ju färre individer som ska fördelas, alternativt ju fler delområden det rör sig om, desto större skillnad blir det mellan en exakt proportionell fördelning av element på delområden och den som teoretiskt är möjlig. Människor är ju som bekant odelbara. Detta fel ger ett för högt värde på index. Detta fel kan kallas "avrundningsfelet".

Vid de aktuella beräkningarna uppkommer sådana fel. I denna undersökning beräknas avrundningsfelet på följande sätt: Först beräknas den studerade hushållskategoriens exakta, "osegregerade" fördelning på trappuppgångarna (dvs proportionellt till andelen övriga hushåll). Därefter avrundas det förväntade antalet av hushållskategori för respektive trappuppgång enligt gängse avrundningsregler till närmaste heltal. Avrundningsfelet beräknas därefter som dissimilaritetsindex mellan de två på dessa sätt uppkomna fördelningarna.

Motsvarande beräkningar genomfördes även med de 21 kvarteren som geografisk enhet. Dessa beräkningar kommer således enbart att grundas på en mindre del av befolkningen i respektive kvarter, nämligen de som bor i undersökta trappuppgångar. Det antal hushåll per kvarter som beräkningarna grundar sig på varierar mellan 6 och 146. Medelvärdet är 55.5.

Vi kan se att avrundningsfelet som också kan ses som den maximalt möjliga överskattningen av segregationsindex faktiskt ställer till vissa problem åtminstone när värdena beräknats för de 130 trappuppgångarna. När ett så litet antal individer ska ges en

exakt proportionerlig fördelning på så många delgrupper framträder problemet med odelbarheten tydligt. Speciellt gäller detta just problemhushållen, vilket ju förklaras av att de är relativt få. Vid beräkningarna på kvartersnivå är dock dessa fel försumbara.

Det höga värdet för problemhushållens segregation var det väntade mot bakgrund av att uppgångarna valts så att hälften innehåller problemhushåll.

Tabell 8:5. Graden av särboende för olika hushållskategorier mellan trappuppgångar respektive mellan kvarter. Segregationsindex och avrundningsfel.

Hushållskategori	Trappuppgångar		Kvarter	
	Segr. index	Avr. fel	Segr. index	Avr. fel
En vuxen	37.3	4.7	36.1	1.6
En vuxen med barn	37.7	7.1	21.6	.9
Par med barn	31.1	4.0	17.8	.6
Pensionär	45.1	8.4	26.1	1.4
Invandrare	33.9	4.0	17.5	.7
Kort boendetid <3 år	29.6	5.4	13.9	.8
Minst ett beslut fr socialv. 1977-81	42.2	5.0	31.4	.8
Socialhjälp (end) minst en gång 1977-81	45.6	6.7	29.8	1.7
Problemhushåll	55.0	16.3	28.7	1.9

På samma sätt var de nästan lika höga värden för såväl hela gruppen hushåll som på något sätt varit i kontakt med socialvården 1977 till 1981 som för gruppen som enbart uppburit socialhjälp väntade. Ca 45 % av var och en av dessa kategorier skulle behöva byta trappuppgång för att få samma fördelning som befolkningen i övrigt.

Även de demografiskt definierade hushållskategorierna uppvisar ett tydligt segregerat bosättningsmönster i sitt sätt att fördela sig mellan trappuppgångarna. Mellan en fjärdedel och en tredjedel av såväl enpersonshushåll, ensamma föräldrar som par med barn behöver flytta för att ingen segregation ska föreligga. Invandrarhushållen och hushåll med kort boendetid får indexvärden på samma nivå. Den lilla gruppen pensionärshushåll får något högre värde.

Mot bakgrund av att det urvalsförfarande som använts och att de studerade enheterna är så pass små kan siffrorna knappast ses som speciellt höga. Samtidigt innebär dessa att det faktiskt finns en betydande variation mellan enskilda trappuppgångar i befolkningsammansättning och en variation som bara delvis fångas in i jämförelser mellan uppgångar med respektive utan problemhushåll i låga och höga hus.

Med undantag för enpersonshushållen får vi genomgående markant lägre värden på index på den högre geografiska nivån. Detta är också väntat; mellanområdesvariationen blir ofta mindre när delområden slås samman till större geografiska enheter. Innebörden är ju den att skillnader som finns mellan enskilda trappuppgångar i viss mån summeras inom samma kvarter och att kvarteren inbördes är mer lika varandra än trappuppgångarna.

För de olika kategorierna av hushåll definierade av sina kontakter med socialvården får man indexvärden på ca 30 %. Här finns tydligen tecken på att det, vid sidan av den tidigare konstaterade ansamlingen till vissa trappuppgångar, finns en inte helt obehaglig variation i inslaget av olika slags mer problematiska hushåll mellan kvarteren. Sannolikt bidrar den kvartersvisa variationen i upplåtelseformer till detta.

Segregationsvärdet blir lite högre för enpersonshushållen. De relativt låga värdena för par med barn, invandrare och hushåll med kort boendetid innebär att inslaget av dessa grupper inte varierar särskilt mycket mellan olika kvarter.

De olika undersökta kvarteren har således delvis olikartad befolkning, dvs det finns även inom området tydliga segregationsmönster. Denna segregation är speciellt tydlig för hushåll med socialvårdskontakter av olika slag. Det rör dock mer hela denna grupp än att det speciellt gäller de mest problematiska hushållen

Ensamboende personer och pensionärer uppvisar också tydliga tendenser till ansamling i vissa delar. Dessa tycks dock vara ansamlade på andra håll än hushåll med socialvårdskontakt.

Barnfamiljer, invandrare och hushåll med kort boendetid uppvisar ett i viss mån mindre markerat särboende.

KAPITEL 9. RELATIONER I UTEMILJÖN - EN OBSERVATIONSUNDERSÖKNING

En stor del av de rumsliga kontakterna och åtminstone det initiala eller ytliga samspelet mellan grannar utspelar sig sannolikt på de gångvägar, lekplatser och andra utomhusutrymmen som ligger i direkt anslutning till det egna husets entré. Det sociala liv som finns runt bostadshusen har därigenom betydelse som miljöförutsättning för grannrelationer t ex när det gäller nyinflyttade grannar. Samtidigt har naturligtvis existerande grannrelationer viss betydelse för i vilken utsträckning de boende uppehåller sig utomhus respektive har kontakt med varandra utomhus.

Det sociala liv som utspelas utomhus är således en del av både kännedomsrelationer och umgängesrelationer med såväl positiva som negativa inslag. Detta inslag i utomhusmiljön utgör samtidigt ett viktigt inslag i den lokala livsmiljön.

Mot denna bakgrund genomfördes en observationsundersökning med syfte att kartlägga det sociala livet utomhus. Undersökningen inriktas på de utrymmen som ligger i direkt anslutning till de undersökta trappuppgångarna och ger svar på frågor som: hur många vistas utomhus, vilka är de, används utemiljön enbart för passage till och från bostaden eller uppehåller man sig utomhus även av andra skäl, vilket samspel och vilka gruppbildningar finns?

Tidigare studier har visat att markutrymmena i moderna bostadsområden mest utnyttjas av barn, i synnerhet av barn i åldrarna 4-6 år. Vuxna vistas ute i mycket liten utsträckning. En allmän slutsats är att markutrymmena bedöms vara "föga utnyttjade i förhållande till deras "kapacitet", i förhållande till omfattningen av de boendes fritid samt i förhållande till den aktivitetsmängd som skulle krävas för att en troligen positivt livlig miljö skulle erhållas" (Mårtensson 1973:77). Man kan mot denna bakgrund inte förvänta sig särskilt stor utomhusaktivitet i undersökningsområdet.

Observationsundersökningen ger en beskrivning av det utåt synliga sociala liv som utspelas i området. Dessutom ger den vissa svar på hur detta synliga sociala liv varierar mellan olika delar av undersökningsområdet efter sådant som husens höjd, upplåtelseform för lägenheterna och befolkningens sammansättning, främst förekomsten av problemhushåll. Mot denna bakgrund föreföll det rimligt att förlägga datainsamlingen till perioder och tidpunkter med förväntat höga frekvenser på olika kategoriers utomhusvistelse.

9.1 OBSERVATIONSUNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE

Observationerna genomfördes i det område som utgörs av de sammanlagt 53 gårdar vid vilka 129 av de 130 undersökta uppgångarna finns (se kap. 8) Med gård avses här ett avgränsat område framför ett hus eller inom en husgrupp mot vilket husets entréer vetter. Gårdarna varierar i storlek och utseende. Vid respektive

gård ligger mellan ett och tre flerfamiljshus. Antalet uppgångar varierar således mellan tre och tio. På samtliga gårdar finns gångvägar, planteringar och gräsmattor. På många finns också mindre lekplatser. Gårdarna har olika karaktär: vissa är mer eller mindre omslutna av bebyggelse eller har andra naturliga gränser ("slutna gårdar"), andra är mer öppna till sin karaktär och kan bestå av en gångväg närmast huset och en grässlänt mot en gata ("öppen gård"). Vissa är mer än andra planerade så att gångvägarna används för förflyttningar genom området ("genomfartsgård").

Sammanlagt ligger 233 uppgångar vid dessa gårdar. Gårdarna utgör därmed huvuddelen av motsvarande utomhusutrymmen i de 21 kvarter som berörs av studien. Gator, parkeringsplatser, gångvägar av genomfartskaraktär, större gräsmattor, större lekplatser etc omfattas således inte av observationsundersökningen.

En för undersökningen viktig skillnad mellan gårdarna är den olikartade förekomsten av uppgångar med problemhushåll. Den i tabellen nedan använda klassificeringen har gjorts trots att data bara föreligger för 129 av 233 uppgångar. Denna osäkerhet innebär att resultaten bör tolkas med försiktighet.

Det har tidigare framgått att ungefär hälften av trappuppgångarna innehåller problemhushåll. Tabellen visar således att den segregation av problemhushåll som finns inom området långtifrån innebär en fullständig ansamling till vissa gårdar. Man kan i stället säga att problemhushåll förekommer i de flesta av de undersökta gårdarna. Samtidigt framgår också här det väntade sambandet mellan upplåtelseform, hushöjd och förekomst av problemhushåll. Vidare framgår att det finns ett visst samband mellan gårdens karaktär och inslaget av problemhushåll. Samtliga gårdar av genomfartskaraktär bebos av problemhushåll medan nästan samtliga gårdar utan problemhushåll är slutna. Däremot finns inget tydligt samband med hur många lägenheter det finns i de hus vilkas entréer vetter mot gården.

Tabell 9:1. 53 gårdar efter husens höjd, lägenheternas upplåtelseform, gårdens karaktär, antal lägenheter vid gården och förekomst av problemhushåll vid gården.

Uppgång med problemhushåll 1)	Hushöjd		Upplåtelse		Gårdens karaktär			Antal lägenheter				
	Låg	Hög	Hyr	Bo-rätt	Slu	Öpp	Gen	18-24	36	42	54-72	S:a
Nej	6	4	4	6	9	1	0	3	4	1	2	10
Några	18	15	27	6	22	8	3	6	17	5	5	33
Flera	0	10	10	0	2	5	3	0	6	4	0	10
Summa	24	29	41	12	33	14	6	9	27	10	7	53

1) Uppgifterna avser enbart de 129 undersökta av sammanlagt 233.

Observationsundersökningen genomfördes under tiden 3 maj till 10 juni 1983. Undersökningen ger således en bild av hur markutrymmen i undersökningsområdet utnyttjas under en period som normalt erbjuder relativt goda klimatmässiga förutsättningar för utomhusvistelse.

Observationerna genomfördes med en strukturerad metod. Denna består i att en observatör, som försöker hålla sig så omärklig som möjligt, går från gård till gård och i "ögonblicksbilder" läser av situationen. Observationerna registreras i ett i förväg uppgett välstrukturerat observationsprotokoll.

Observationerna genomfördes vardagar mellan kl 10 och kl 17.30. Den tiden på dagen kan man förvänta sig de högsta frekvenserna för antalet personer utomhus. Detta gäller både barn, äldre och andra vuxna, kanske främst kvinnor, som vistas i området dagtid. Men tidpunkterna är också valda för att en hel del av dem som dagtid är borta för förvärvsarbete ska hinna passera på väg hem.

Observationerna omfattar 25 vardagar. Varje gård besöktes en gång per dag och kom därigenom att observeras sammanlagt 25 gånger. För varje "ögonblicksbild" av respektive gård antecknade observatören för de personer som uppehöll sig där kön, ålder, aktivitet och storlek på grupp personen ingick i. För personer som bedömdes vara 18 år eller äldre noterades eventuella samspel eller konflikter personen var inblandad i. Vidare gjordes anteckning om personen tycktes vara i området i tjänsten (fastighetsskötare, brevbärare etc) och eventuella tecken på att personen var "synligt problematisk" (berusad, mycket smutsig, trasiga kläder etc).

För varje dag under observationstiden gjordes anteckningar om lokala väderleksförhållanden (28).

9.2 ANVÄNDNING AV UTMOMHUSUTRYMMEN

Under de 25 dagarnas vandringar genom området observerades sammanlagt 2 135 personer i olika åldrar på de 53 gårdarna. Genomsnittet för en endagspromenad blir således 85.4 observerade personer, dvs ett genomsnitt för hela perioden på 1.61 personer per gård. Gårdarna var ofta helt tomma (55.3 % av observationerna). Vid 31 % av observationerna fanns en eller flera vuxna på gården. Bara i 13 % av fallen fanns 5 eller fler vuxna eller barn på gården. Det allmänna intrycket av gårdarna är således att de knappast är livligt utnyttjade. Snarare är utomhusmiljön också i detta bostadsområde underutnyttjad både i förhållande till dess kapacitet och befolkningens möjligheter att utnyttja den. Möjligtvis är dock det sociala livet något livligare i de delar av undersökningsområdet som inte omfattas av observationsundersökningen. T ex innebär de transporter som sker på de större gångvägarna att ett större antal personer faktiskt är synliga i området.

Förskolebarnen utgör 35 % av de observerade trots att de bara utgör 10 % av befolkningen (tab 9:2). Det visar sig också att med ökande ålder minskar andelen som uppehåller sig utomhus. Trots att de äldsta rimligtvis oftare än de något yngre vistas mer i bostaden är de mest underrepresenterade bland de observerade. Förutom att de utgör en liten grupp bland de boende innebär detta att de dessutom i minst utsträckning vistas utomhus. På detta

Tabell 9:2. Åldersfördelning i befolkning och bland observerade samt genomsnittligt antal observerade i olika åldrar.

Ålder	Befolkning i kvarter med und.gårdar	Andel bland obs.	Obs Bet	Antal/Obs
0 - 6	9.9	35.3	3.56	.57
7 - 12	8.9	22.6	2.54	.36
13 - 17	8.5	9.0	1.06	.14
18 - 44	35.0 ¹	18.7	.53	.30
45 - 64	24.5 ¹	11.9	.49	.19
65 -	9.9	2.5	.25	.04
Samtliga				1.61

1. Dessa siffror är skattade eftersom befolkningsstatistiken använder andra klassgränser.

sätt blir de en speciellt "osynlig" kategori i miljöer som kritiserats för ensidigt sammansatt ung befolkning. Möjligtvis är detta åtminstone delvis ett resultat av att dessa utomhusutrymmen genomgående getts en sådan utformning att de främst svarar mot de små barnens behov.

53 % av de observerade kan sägas tillhöra kategorin vuxna, dvs de är 18 år eller äldre. Mot bakgrund av en allmänt utbredd föreställning om att denna typ av bostadsområden åtminstone under dagtid i stor utsträckning domineras av kvinnor i olika åldrar kan man vänta sig att dessa ska vara fler också utomhus. Det visar sig också att något fler av de vuxna som syns utomhus är kvinnor (60 %). Detta kan också uttryckas som att vid 16 % av observationerna registrerades en eller flera vuxna män på gården. Motsvarande siffra för kvinnorna är 21 %. Möjligtvis kunde man här förväntat sig en ännu större överrepresentation för kvinnorna.

En stor del av dessa vuxna (41 %) rör sig över den observerade gården på ett sådant sätt att de ger intryck av att vara på väg till eller från bostaden eller annat mål utanför gården. Samtidigt innebär detta att så många som 59 % faktiskt tycks uppehålla sig på gården för kortare eller längre tid. En stor del (64 %) av samtliga vuxna utomhus befinner sig i något slags gruppsituation. Detta gäller således både de som passerar och de som uppehåller sig på gården. De flesta som uppehåller sig på gården är aktivt sysselsatta med något t ex samtala med andra. Av samtliga observerade vuxna var 38 % tillsammans med någon annan vuxen och 29 % med minst ett barn.

Ungefär 10 % av de vuxna ger intryck av att vara fastighetsskötare, brevbärare etc som vistas i området p g a sitt arbete. 3.5 % av samtliga observerade ger, genom att vara synligt berusade eller i övrigt se ut som "gubbar", intryck av att vara "synligt

problematiska". Var och en av de 53 gårdarna besöktes 25 gånger. Bara vid 8 av dessa sammanlagt 1 325 observationer registrerades således sådana problematiske personer.

9.3 VARIATIONER I UTMOMHUSAKTIVITETER

För att närmare analysera hur utomhusaktiviteterna varierar i omfattning efter såväl gårdarnas egenskaper som väderleksförhållanden och tidpunkt på dagen genomfördes en serie analyser med MCA-teknik (29). I tabellen nedan redovisas resultatet av en

Tabell 9:3. MCA för antal personer som vistas på gården. 25 observationer per gård.

Variabel	Variabelvärde	n	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Antal lägenheter vid gården	18 - 24	225	.63	.24	.28	.28
	36	675	1.68		1.68	
	42	250	1.26		1.50	
	54 - 72	175	3.10		3.23	
Hushöjd	Låghus	600	2.01	.13	2.32	.22
	Höghus	725	1.28		1.02	
Upplåtelseform för lägenheter	Hyresrätt	1025	1.60	.01	1.78	.11
	Bostadsrätt	300	1.65		1.03	
Gårdens karaktär	Sluten	825	1.86	.19	1.70	.14
	Öppen	350	.74		1.05	
	Genomfart	150	2.29		2.46	
Uppgångar med problemhushåll	Nej	250	.90	.13	1.01	.11
	Några	825	1.86		1.69	
	Flera	250	1.50		1.94	
Väderleksförhållanden	Soligt	530	1.86	.11	1.86	.11
	Molnigt-växlande	318	1.82		1.82	
	Nederbörd	477	1.19		1.20	
Tidpunkt	k1 10 - 12	450	.85	.25	.88	.25
	k1 13 - 15	436	1.42		1.40	
	k1 15.30 - 17.30	439	2.57		2.57	
Medelvärde: 1.61		R^2 : .20	R^2 justerat: .08	n: 1325		

analys av hur många personer i samtliga åldrar som vistas på respektive gård vid respektive observationstillfälle. Underlagsdata består således av de sammanlagt 1 325 observationerna.

Inledningsvis bör man konstatera att den prövade modellen bara har ett begränsat förklaringsvärde. De nedan diskuterade sambanden ska därför tolkas mot bakgrund av att de använda prediktorerna inte ens sammanlagt kan ge mer än en liten del av förklaringen till varför antalet människor utomhus i detta område varierar.

Självklart har antalet människor (här ersatt med antalet lägenheter) som bor vid de olika gårdarna betydelse för hur många som vistas utomhus. Vidare framgår att antalet människor som kan

observeras på de olika gårdarna är beroende av vid vilken tid på dagen observationerna görs. Flest personer uppehåller sig på eller passerar förbi de olika gårdarna under senare delen av eftermiddagen. Detta är en iakttagelse som stämmer väl med tidigare studier (Mårtensson 1973:85).

Även skillnaden mellan låga och höga hus tycks ha en viss självständig betydelse som inte kan förklaras av t ex antalet lägenheter vid de olika gårdarna. Eftersom det tidigare framgätt att det finns olikheter i befolkningssammansättningen mellan dessa hus typer kan man dock inte utan vidare dra slutsatsen att det handlar just om husens höjd. Benägenheten att vistas utomhus har ju t ex starkt samband med personens ålder. Även övriga samband som erhållits mellan andra gårdsegenskaper och användningen av gårdsutrymmena kan givetvis också ha påverkats av skillnaden i befolkningssammansättning. För att närmare analysera detta problem hade det varit nödvändigt med uppgifter om t ex befolkningens fördelning på olika åldrar. Dessa uppgifter är dock inte möjliga att få fram.

Också gårdens karaktär hänger ihop med olika intensitet i det sociala livet utomhus. Högst värden får genomfartsgårdarna, vilket sannolikt förklaras just av den högre genomströmningen av människor som varken uppehåller sig på eller bor vid gården. I övrigt får de slutna gårdarna något lite högre värden än de öppna gårdarna.

Förekomst av uppgångar med problemhushåll visar ett visst svagt men ändå entydigt samband med hur många personer man kan iakttä på gården. Inte oväntat är det fler utomhus på gårdar vid vilka det bor problemhushåll.

Värt att notera är att man här inte återfinner den förväntade skillnaden mellan bostadsrätter och hyreshus. En förklaring till detta kan vara att barnfamiljerna är underrepresenterade i bostadsrätterna.

Vädret har viss betydelse även om den är mindre än väntat. Dagar med regn någon del av dagen får lägre värden än övriga omständigheter.

Tabell 9:4. MCA för olika åldersgrupper. Eta och Beta för modellens prediktorer.

Ålder	Antal lgh		Hushöjd		Upplåt. form		Gårdens karaktär		Problem- hushåll		Väder- lek		Tidpunkt	
	Eta	Beta	Eta	Beta	Eta	Beta	Eta	Beta	Eta	Beta	Eta	Beta	Eta	Beta
0-6	.23	.25	.14	.22	.06	.02	.13	.05	.11	.13	.08	.08	.14	.14
7-12	.10	.16	.10	.11	.05	.21	.14	.13	.06	.01	.09	.09	.28	.27
13-17	.08	.11	.04	.12	.07	.07	.06	.05	.05	.03	.05	.05	.18	.18
18-39	.18	.18	.04	.13	.00	.01	.15	.13	.10	.09	.10	.10	.08	.08
40-64	.16	.15	.03	.06	.01	.02	.21	.21	.07	.05	.03	.03	.05	.05
65-	.09	.08	.01	.02	.06	.04	.07	.09	.04	.06	.03	.03	.03	.03

I syfte att närmare beskriva ovan diskuterade förhållandens betydelse för olika åldersgrupper genomfördes motsvarande analys för var och en av sex åldersgrupper separat.

Antalet lägenheter har självständig betydelse främst för hur många förskolebarn, skolbarn samt vuxna 18-64 år som kan iakttas på respektive gård. Förskolebarnen är flest på gårdar i låga hus. Även äldre barn och yngre vuxna är i viss mån fler. Skillnaden är obetydlig för de äldre.

När det gäller gårdarnas karaktär visar det sig föga oväntat att förskolebarn och skolbarn är något vanligare på de slutna gårdarna. Detta tycks dock i viss mån förklaras av andra förhållanden. Vuxna i yrkesverksam ålder är som väntat vanligast på genomfarts-gårdarna. De öppna gårdarna har färre utnyttjare av alla åldrar.

För samtliga åldersklasser bekräftas den tidigare diskuterade svaga men entydiga tendensen att fler befinner sig utomhus på gårdar där det också finns problemhushåll. Tydligast är sambandet för förskolebarnen och den åldersgrupp som kan antas innehålla deras vårdare (18-39 år).

Den tydliga variationen i utomhusvistelse efter tidpunkt på dagen tycks vara speciellt framträdande för skolbarn och tonåringar. Tidpunkten har genomgående mindre betydelse för vuxna i olika åldrar.

Slående är här också i hur liten utsträckning variationer i den äldsta gruppens, dvs pensionärernas, utomhusvistelser låter sig förklaras med de undersökta förhållandena.

Vid en analys av hur stor andel av de vuxna som vid utomhusvistelsen befann sig i något slags gruppsituation visar det sig att gårdens karaktär här har störst betydelse. På de slutna gårdarna befann sig 56 % i denna situation mot 43 % på genomfarts-gårdarna (Beta .17). Även inslaget av problemhushåll har viss betydelse. Gruppsituationer är vanligare på de gårdar där det bor problemhushåll (Beta .14). Vid en separat analys av de gruppsituationer som innebär att den vuxne direkt samspelar med ett eller flera barn får man liknande resultat. 29 % av de vuxna på problemhushållens gårdar befinner sig i denna situation mot 13 % för övriga (Beta .20). På motsvarande sätt är samvaro med barn vanligare på de slutna gårdarna (Beta .18). Av analysen framgår också att såväl antal lägenheter som hushöjd och upplåtelseform har betydligt mindre betydelse för dessa förhållanden.

9.4 UTOMHUSAKTIVITETER OCH INSLAGET AV PROBLEMHUSHÅLL

En utgångspunkt för denna studie är att både problemhushållen själva och deras grannar kan antas ha andra relationer till sin närmaste omgivning än andra boende i området. De grannrelationer dessa problemhushåll och deras grannar utvecklar har därvid antagits ha speciellt lite positiva och speciellt mycket negativa inslag. De i detta avsnitt studerade utomhusaktiviteterna har inget helt självklart samband med dessa olika typer av grannrelationer. Det förefaller dock inte orimligt att anta att om utgångsantagandena om grannrelationerna är riktiga så borde detta visa sig i mindre omfattande utomhusaktiviteter och framför allt mindre omfattande samspel i olika slags gruppsituationer i prob-

lemhushållens närhet. Gårdar med problemhushåll skulle då uppvisa lägre värden i detta avseende i jämförelse med andra gårdar. I studien framkommer dock ingenting som tyder på att det skulle förhålla sig på detta sätt. Inte för någon åldersgrupp är utomhusaktiviteten lägre på gårdar där det finns problemhushåll. Inte heller kan man visa att de gruppsituationer som innebär att vuxna samspelar med andra vuxna och/eller barn är mindre omfattande vid de gårdar där det bor problemhushåll.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att det i observationsundersökningen inte framkommer något som tyder på att inslaget av problemhushåll i närmiljön skulle ha en hämmande inverkan på omfattningen av olika slags utomhusaktiviteter och därmed ge sämre grannrelationer.

KAPITEL 10. INTERVJUUNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING OCH GENOMFÖRANDE

Som viktigaste metod för att undersöka grannrelationerna genomfördes personliga intervjuer med ett antal personer boende i de utvalda trappuppgångarna.

10.1 URVAL AV INTERVJUPERSONER

Ett huvudsyfte är att studera hur människors sociala kontakter varierar efter befolkningssammansättningen i närmiljön. För att så långt möjligt undvika sammanblandning av effekter från miljön med individuellt grundade skillnader bör de som undersöks i skilda miljösituationer vara så lika varandra som möjligt.

Mot denna bakgrund avgränsas populationen för intervjuundersökningen till hushåll med svenskfödd kvinna född 1918 till 1964 tillhörande den hushållsbärande generationen (30). Vidare ingår i populationen enbart vanliga hushåll, dvs hushåll helt utan anteckningar i socialregistret eller anteckningar omfattande högst tre månader med socialhjälp åren 1979-80 eller anteckning om socialhjälp 1977-78.

I varje hushåll intervjuas den kvinna som tillhör den hushållsbärande generationen.

För intervjuundersökningen beslöts att två hushåll skulle väljas från var och en av de 130 undersökta uppgångarna (se kap. 8). Om det fanns mer än två möjliga hushåll (enligt definitionen ovan) skedde urvalet slumpmässigt. I åtta trappuppgångar i låga hus och en trappuppgång i ett högt hus visade det sig inte möjligt att identifiera två sådana hushåll. Dessa nio uppgångar uteslöts därför från intervjuundersökningen. Urvalet kom på detta sätt att omfatta 242 hushåll.

Tabell 10:1. Trappuppgångar med intervjuade hushåll efter hushöjd och förekomst av problemhushåll.

Problem- hushåll i uppgången	Låga hus		Höga hus		Summa	
	n	%	n	%	n	%
Ja	24	38.1	35	61.4	59	49.2
Nej	39	61.9	22	38.6	61	50.8
Summa	n					
	%	63	57	120		
		52.5	47.5			

Betydande ansträngningar lades ner på att få kvinnorna i urvalet att medverka i undersökningen (31). Trots detta uppstod ett bortfall på 14 personer (5.8 %). För att kompensera för detta gjordes för de trappuppgångar detta var möjligt ett tilläggsurval. Sammanlagt intervjuades 7 sådana kvinnor. Slutresultatet blev således 235 genomförda intervjuer.

Vid närmare kontroller av de personer som intervjuats visade det sig att två av dem haft mer omfattande kontakter med socialvården än vad som tilläts för denna kategori. Det slutgiltigt använda intervjumaterialet omfattar därför 233 hushåll. Dessa hushåll återfinns i sammanlagt 120 olika trappuppgångar.

Nedan redovisas i en tabell hur dessa hushåll fördelar sig efter höjden på huset, förekomst av problemhushåll i trappuppgången och antal intervjuade hushåll i uppgången.

Tabell 10:2. Antal intervjuade hushåll efter hushöjd, förekomst av problemhushåll i trappuppgången och antalet intervjuade i resp uppgång.

Problem- hushåll i uppgången	Låga hus		S:a	Höga hus		S:a	S:a
	Ant int/uppg			Ant int/uppg			
	2	1	2	1			
Ja	48	0	48	64	3	67	115
Nej	74	2	76	40	2	42	118
S:a	122	2	124	104	5	109	233

10.2 INTERVJUN

Undersökningen genomfördes med en väl strukturerad intervju. Formuläret består av två delar. En första del vars frågor ställs av intervjuaren och en andra enkät del med frågor och påståenden som den intervjuade själv besvarar. Intervjudelen består av 63 frågor, de flesta med fasta svarsalternativ. Till några frågor användes svarskort. Enkät delen omfattar 24 påståenden och 5 frågor.

En provundersökning omfattande 21 intervjuer genomfördes innan den definitiva versionen av formuläret fastställdes. Provundersökningen användes också till utbildning av intervjuarna.

Intervjuerna genomfördes som personliga besöksintervjuer, antingen i bostaden eller i en lokal i undersökningsområdet som socialförvaltningen ställt till förfogande. Några intervjuer genomfördes på arbetsplatser, lunchrestauranger etc. I ett fåtal fall genomfördes intervjun per telefon.

Intervjuerna tog vanligtvis mellan 30 och 60 minuter att genomföra. De genomfördes under tiden maj till december 1982, med uppehåll juni till augusti.

10.3 VAD REPRESENTERAR DE INTERVJUADE HUSHÅLLEN?

Undersökningens huvudsyfte är att göra en jämförande beskrivning av de boendes grannrelationer i olika slags närmiljöer.

Samtidigt ger undersökningen visst underlag för en allmän beskrivning av vissa inslag i det slags storstadsliv som levs i den studerade typen av förortsområden. Trots att materialet inte i första hand är insamlat för en sådan beskrivning förefaller det rimligt att utnyttja den insamlade informationen även i detta syfte.

Man kan troligen betrakta de intervjuade hushållen som representativa för en intressent hushållskategori. Det undersökta området är sålunda säkerligen i väsentliga avseenden rätt karaktäristiskt för en stor del av produktionen under miljonprogrammet. Den teoretiska populationen skulle mot den bakgrunden bestå av svenskfödda kvinnors hushåll i denna typ av områden. Ur populationen har då hushåll med mer än mycket begränsade kontakter med socialvården uteslutits.

I det följande diskuteras det rimliga i att utifrån intervjumaterialet generalisera till denna teoretiska population.

I de 130 undersökta trappuppgångarna finns sammanlagt 561 sådana vanliga hushåll med svenskfödd kvinna enligt definitionen för intervjuundersökningen. De utgör således 45.9 % av de sammanlagt 1 221 hushållen i de undersökta trappuppgångarna.

Av dessa 561 vanliga hushåll har 233 intervjuats, dvs 41.5 %. En genomgång av likheter och olikheter mellan intervjuade och övriga bland de vanliga hushållen i de undersökta trappuppgångarna visade att olikheterna genomgående är små. Hushållssammansättningen är i de båda grupperna mycket likartad. Ungefär hälften av hushållen i båda grupperna är barnfamiljer. Ett fåtal har tre barn eller fler. De intervjuade är dock något oftare enförälderhushåll (ej signifikant). Ungefär 15 % är enpersonshushåll. Inslaget av pensionärer (ca 3 %) respektive invandrare (ca 7 %) är också likartat. Något fler bland de icke intervjuade har bott kortare tid än tre år i sin nuvarande bostad. I båda grupperna bor cirka en fjärdedel i bostadsrätt. De båda grupperna uppvisar vidare i stort samma mönster för kontakter med socialvården. Förhållandena bland de intervjuade hushållen kan därför i stor utsträckning anses återspegla vad som gäller för samtliga vanliga hushåll i de undersökta trappuppgångarna och möjligtvis därmed också i hela undersökningsområdet.

Avviker då förhållandena i det undersökta området från vad man kan finna i andra av miljonprogrammets stora förortsområden? Detta är en svår fråga att svara på. Varje bostadsområde har sina speciella särdrag samtidigt som mycket går igen mellan olika områden. Den aktuella typen av flerfamiljshusområden skiljer sig ofta åt vad gäller läge i regionen, befolkningssammansättning, anseende, servicetillgång etc. Det här aktuella området har både väl utbyggda kommunikationer och kommersiell och offentlig service. Den senare utbyggnaden av bostadsområden i regionen har medfört att området numera inte hör till de mest perifert belägna. Inslaget av invandrare är inte lika stort som i vissa andra motsvarande områden. Dess anseende är numera knappast speciellt lågt. Området har inga problem med tomma lägenheter. Undersök-

ningsområdet kan ses som ett i någon mening representativt område om det betecknas som ett exempel på de lite mer lyckade av miljonprogrammets förortsområden. De undersökta vanliga hushållen är naturligtvis inte i strikt mening representativa för hela gruppen förortsboende vanliga hushåll. Sannolikt ger dock beskrivningen en god uppfattning om det slags förortsliv man lever i de svenskfödda kvinnors hushåll vilkas medlemmar högst haft mycket begränsade kontakter med socialvården.

KAPITEL 11. DE INTERVJUADE HUSHÄLLENS LIVSSITUATION

I detta kapitel ges en beskrivning av några inslag i de intervjuade hushållens livssituation. Beskrivningen kan sägas omfatta både viktiga livsbetingelser som social status, utbildning, boendeförhållanden och sådant som i sig utgör centralt livsinnehåll. I centrum för intresset står därvid lokala förhållanden och det som formar de intervjuade kvinnornas relationer till sin närmiljö. Kapitlet beskriver hur mycket man är hemma, hur man ser på sin bostadssituation, om man deltar i lokala föreningsaktiviteter etc. Den utförliga beskrivningen av de direkta grannrelationerna ges först i nästa kapitel.

Redovisningen grundas på svaren från de 233 intervjuade kvinnorna. Framställningen inskränks till en deskription egenskap för egenskap utan försök till analys av hur dessa förhållanden hänger ihop. Ibland är sambanden uppenbara och ibland är de svårare att upptäcka.

Beskrivningen ska i första hand ge en bakgrund till kommande beskrivning och närmare analys av grannrelationer och hur dessa varierar. Men beskrivningen av de intervjuade hushållens livssituation kan samtidigt ses som ett intressant bidrag till beskrivningen av levnadsförhållandena i denna typ av förortsområden. Resultaten kan både bekräfta och lägga till något till befintlig kunskap om livssituationen för människor som bor på detta sätt.

Ett tema i den kommande beskrivningen är jämförelser mellan olika lokala livsmiljöer: är situationen annorlunda när man bor bland problemhushåll i jämförelse med att bo utan sådana grannar? Vilka skillnader finns mellan låga och höga hus? För en bakgrundsbeskrivning är det för dessa jämförelser tillräckligt att peka på olika stora och små skillnader. Men om syftet är att generalisera krävs närmare analyser av dessa skillnaders signifikans. De signifikansprövningar som görs ska därför ses som ett försök att testa rimligheten i att funna likheter respektive skillnader också gäller för den population ur vilken urvalet antas draget. Det begränsade antalet enheter gör dock att "faktiska" skillnader måste vara stora för att kunna säkerställas. När olikheter i livssituation mellan lokala livsmiljöer i denna typ av förortsområden diskuteras görs detta därför mot bakgrund av såväl de genomförda signifikanstestningarna som vissa mer resonemangsvisa prövningar t ex av i vilken utsträckning flera närliggande frågor ger likartat resultat (32).

Bland de intervjuade hushållen har ungefär hälften barn. Av dessa utgör de ensamstående mödrarna en tredjedel och paren två tredjedelar. Av de barnlösa utgör enpersonshushållen en fjärdedel och paren tre fjärdedelar. Ett fåtal har tre eller fler barn. I 3 % av hushållen finns personer i åldern 65 år och uppåt.

Dessa demografiska egenskaper är i stort sett lika oberoende av om man bor bland problemhushåll eller ej. Skillnaden i åldrar är

också liten.

När det gäller inslaget av hushåll med vuxen invandrare finns något oväntat en mindre (ej signifikant) skillnad. I uppgångar utan problemhushåll har 8.5 % av de intervjuade denna egenskap mot 4.4 % av dem som bor bland problemhushåll.

Med utgångspunkt från uppgifter om yrke för hushållets vuxna medlemmar har en socioekonomisk indelning av hushållen gjorts. I de fall yrkesuppgift fanns för endast en vuxen har hushållet klassificerats efter denna. När uppgifter för både kvinna och man förelåg klassificerades hushållet efter en dominansordning grundad på prövningar av vilken kategori som tenderar att prägla förhållandena inom hushållet (33).

Av samtliga intervjuade hushåll har 29 % klassificerats som arbetarhushåll, 60 % som tjänstemän på mellannivå eller lägre och 11 % som högre tjänstemän, fria yrkesutövare eller företagare. Här finns vissa (ej signifikanta) skillnader mellan hushåll boende i olika slags uppgångar. Inslaget av de högre socioekonomiska skikten, dvs både högre tjänstemän, fria yrkesutövare, företagare och tjänstemän på mellannivå, är större i uppgångar utan problemhushåll (46 mot 27 %). I problemhushållens uppgångar är framför allt de lägre tjänstemännen överrepresenterade.

Som tidigare framgått kan också vissa av de intervjuade hushållen ha varit i kontakt med socialvården. Ungefär en tredjedel har haft sådan kontakt, oftast långt tillbaka i tiden. 8.6 % har dock vid något tillfälle uppburit socialhjälp under perioden 1977 till 1980, de flesta de två första åren. Något oväntat är inslaget (signifikant) högre bland dem som bor i trappuppgångar utan problemhushåll (13.6 mot 3.5 %). Den tidigare beskrivningen har visat att problemhushållen lever i miljöer som även på andra sätt är speciellt problembelastade. Uppenbarligen bidrar inte de intervjuade hushållen till detta.

I intervjun ställdes frågor om den intervjuade kvinnans utbildning. 29 % hade högst genomgått folkskola medan 24 % tagit realexamen eller genomgått fullständig grundskola. Övriga 47 % har således mer omfattande skolutbildning. De flesta av dem var dock utan studentexamen eller annan motsvarande gymnasieutbildning. En mindre grupp (14 %) har studentexamen (motsvarande) eller utbildning därutöver. Också här finns vissa mindre (ej signifikanta) skillnader sammanhängande med förekomst av problemhushåll bland grannarna. De som bor i uppgångar utan problemhushåll tillhör som väntat något oftare den högsta utbildningskategorin (18 mot 10 %). De kvinnor som bor bland problemhushåll har något oftare än andra enbart genomgången folkskola som högsta utbildning.

Överlag tycks de intervjuade hushållen ha rymliga bostäder. Ett sätt att beskriva utrymnesstandard är att ange hur många som bor trångt i bemarkelsen att de har mer än en person (barn eller vuxen) per rum inklusive vardagsrum. Detta är något litet vanligare i problemhushållens uppgångar än bland övriga.

Beskrivningen visar således att det finns vissa genomgående olikheter när det gäller frågor som har med hushållens resurser att göra. De som bor bland problemhushåll har en genomsnittligt något sämre resurssituation än andra. Denna slutsats förefaller rimlig just genom likheten över flera olika frågor trots att ingen

enskid olikhet gav signifikant utslag i testet. Skillnaden är således inte stor men går i den förväntade riktningen. Man bör samtidigt notera att inte alla indikatorer på resurssituationen stöder denna tolkning: det är faktiskt vanligare med socialhjälp i denna grupp bland dem som inte bor bland problemhushåll.

Flyttningar över små avstånd, t ex inom en och samma stadsdel, ger sannolikt andra och bättre betingelser för grannrelationer i och med att den nya miljön är åtminstone delvis känd. Av de intervjuade hushållen hade 27 % även sin närmast föregående bostad i den stadsdel där man nu bor. 15 % hade den t o m inom samma delområde (bestående av 1-3 kvarter). Detta är något vanligare för dem som nu bor i uppgångar utan problemhushåll. 22 % har flyttat in från någon plats utanför Stockholms kommun. Detta slags långväga flyttningar är något vanligare bland dem som bor i problemhushållens uppgångar. Dessa skillnader är inte signifikanta.

28 % av de intervjuade uppger att de vid flyttningen hade speciella önskemål om att komma till just den aktuella trappuppgången, huset eller husgruppen. Detta innebär att en inte helt oväsentlig grupp var inriktad på att bo i just den närmiljö där den för närvarande är bosatt. De allra flesta (77 %) såg vid inflyttningen sin nya bostad som stadigvarande. Dessa siffror kan på olika sätt sägas utgöra indikatorer på att mycket av detta slags förortsboende i hög utsträckning uppfattas som självvalt och önskat. 25 % uppger vidare att de vid flyttningen hade flera bostadsalternativ att välja på. Siffran är dock svårtolkad inte minst med tanke på att vad som uppfattas som alternativ sannolikt varierar högst avsevärt från person till person.

Av samtliga intervjuade kvinnor förvärvsarbetar 85 %. Bara en mindre del (10 %) arbetar deltid. Detta innebär att 15 % till vardags befinner sig "i hemmet", dvs de har uppgivit att de sköter hemmet, är pensionerade, långvarigt sjukskrivna, arbetslösa eller graviditetslediga. Det lilla antalet studerande har förts till kategorin heltidsarbetande.

I nästan samtliga fall där det finns vuxna män i hushållet förvärvsarbetar dessa.

Skillnaden mellan den på detta sätt beskrivna sysselsättnings-situationen är liten när man jämför hushåll i uppgångar med problemhushåll med övriga.

Sysselsättnings-situationen har betydelse för hur mycket man uppehåller sig i eller omkring sin bostad. För att ge ytterligare belysning åt detta ställdes i intervjun frågor om hur mycket man varit borta från sin bostad under två veckor närmast före intervjutillfället. 44 % uppger att de varit bortresta så att de minst en natt ej bott i lägenheten. 19 % har varit bortresta minst 5 dagar. Eftersom intervjuerna huvudsakligen genomfördes under sommarhalvåret rör det sig sannolikt om weekendbesök i fritidshus, semesterresor etc.

Skillnaderna mellan olika uppgångar i de låga husen är små. Man har i stort sett varit bortrest lika mycket oberoende av om man bor bland problemhushåll eller ej. Däremot finns en tydlig (signifikant) skillnad mellan hushåll boende i olika uppgångar i de höga husen. I uppgångar utan problemhushåll har 55 % varit bort-

resta mot endast 37 % i uppgångar med problemhushåll.

80 % av hushållen har varit hemifrån en eller flera vardagskvällar de senaste två veckorna. Nästan 30 % har varit borta fem kvällar eller mer. Närmare uppgifter om vad man gjort dessa kvällar saknas. De kan innehålla både arbete och fritidssysselsättning. För vissa har det uppenbarligen inneburit organiserad verksamhet. 18 % säger sig under de senaste två veckorna ha deltagit i någon form av organiserad verksamhet i den egna stadsdelen. Gruppen som deltagit i föreningsmöte, studiecirkel etc är något större än den som deltagit i organiserad idrotts- eller motionsverksamhet. Skillnaderna mellan olika slags uppgångar är här små.

Flyttningsavstånd, önskemål i samband med flyttning, sysselsättning, bortavaro från bostaden och deltagande i lokalt organiserad verksamhet utgör exempel på förhållanden som kan antas ha betydelse för vilka grannrelationer som utvecklas. Beskrivningen visar att det genomgående är mycket små skillnader i dessa avseenden mellan hushåll som bor bland problemhushåll och övriga.

På en direkt fråga om man trivs med att bo där man bor svarar 60 % oreserverat "mycket bra". Ytterligare 32 % tycker att det är "ganska bra" medan gruppen som är tveksamma eller tycker det är direkt dåligt omfattar 8 %. Här finns en markerad (signifikant) skillnad mellan uppgångar med och utan problemhushåll. Tydligast avviker förhållandena i de uppgångar i de höga husen som innehåller problemhushåll. Den oreserverat positiva gruppen omfattar här 51 % medan de tveksamma utgör 15 %.

När det gäller frågan hur man ser på sitt bostadsområde som en miljö för barn att växa upp i är man genomgående något mindre entusiastisk. Bara 27 % är odelat positiva. Gruppen direkt tveksamma omfattar 10 % och de som ser området som mer eller mindre dåligt utgör 18 %. De som på olika sätt är negativa eller tveksamma är således lika många som de mest positiva. I uppgångarna med problemhushåll är (signifikant) fler missnöjda med miljön. I de höga husen är man också något mer tveksam till området som barnmiljö. Speciellt så i de uppgångar där det bor problemhushåll. 39 % av dem som bor i dessa uppgångar ser miljön som mer eller mindre dålig. Samtidigt ser 15 % den som "mycket bra".

Omflyttning och planer på att flytta tolkas ofta som ett tecken på att man inte trivs. De flesta flyttningar tycks dock mer orsakade av att familjen behöver större eller mindre bostad, att man vill ha eget hus, att man bytt arbete etc än av att man är direkt missnöjd med grannar och område. Så tycks också vara fallet här.

46 % av de intervjuade uppger att de åtminstone inom några år har planer på att flytta eller byta bostad. 14 % vill byta till annan bostad inom samma stadsdel, vilket sannolikt innebär att man nu behöver eller räknar med att behöva större eller mindre bostad. Den tredjedel som i sina flyttplaner inkluderar flyttning till annan plats har rimligtvis oftare mer sammansatta motiv. Skillnaderna mellan intervjuade hushåll i olika miljöer är små. En viss liten (ej signifikant) skillnad finns i att de som bor bland problemhushåll oftare vill flytta bort från stadsdelen och att övriga något oftare önskar flytta inom stadsdelen.

Av dem som har flyttplaner hänvisar ungefär hälften till lägenhetens storlek eller kostnader. 24 % uppger att man inte trivs med

området, inte trivs med människorna som "bor här omkring" eller att man vill ha en bättre uppväxtmiljö för barnen. Denna senare typ av motiv är lite vanligare (ej signifikant) bland dem som bor bland problemhushåll. Det är också något vanligare (ej signifikant) bland dem som bor i höga hus. 41 % hänvisar till detta motiv i de höga husens uppgångar med problemhushåll mot 12 % i de låga husens uppgångar utan problemhushåll.

På en fråga om man uppfattar sin nuvarande boendesituation så att man när det gäller sättet att leva känner sig ganska lik "de människor som bor i den här trappuppgången" svarar 46 % ja och 17 % nej. En tredjedel känner sig tveksamma eller vet helt enkelt inte. Sannolikt beror en stor del av denna tveksamhet på att man inte alls brukar tänka i dessa banor. Skillnaderna är här mycket små. Det är dock något fler (ej signifikant) som upplever olikhet eller tveksamhet i problemhushållens uppgångar.

Frågor om flyttningsplaner, upplevd likhet i förhållande till grannarna och hur man ser på barnmiljön kan alla sägas beröra den känsla man har inför sin boendesituation. Beskrivningen visar här klart att det finns både tydliga och genomgående olikheter så att de som bor bland problemhushåll uppenbarligen finner sig mindre väl tillrätta i sin boendesituation än övriga. Man kan säga att det rör sig om en attitydskillnad som ligger väl i linje med utgångshypotesen att människor som bor bland problemhushåll har sämre relationer till sina grannar och sin omgivning.

Denna studie behandlar relationer mellan människor i ett lokalt avgränsat perspektiv. Grannskapet fungerar dock bara som en av flera möjliga kontaktförmedlande sociala organisationer. Sannolikt spelar relationer till andra människor än grannarna oftast en större roll för hur människors totala livssituation gestaltas sig. De intervjuade har också ett omfattande umgänge med såväl släktingar som andra vänner boende på andra håll i Stockholm. 88 % uppger att de brukar umgås med en eller flera släktingar och 91 % en eller flera vänner. Den största delen av dessa har träffat sådana släktingar (67 %) eller vänner (83 %) de senaste två veckorna före intervjun. Skillnaden mellan olika kategorier av hushåll är här små.

En slutsats av detta är att trots att de som bor bland problemhushåll tycks ha allmänt något sämre relationer till sin närmaste omgivning så finns det inget som tyder på att dessa människor skulle vara mer isolerade än andra. Möjligtvis är detta ett tecken på att negativa och positiva relationer existerar parallellt och att boendesituationen bara har en begränsad betydelse för människors sociala relationer.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att skillnaderna mellan hushåll i olika studerade uppgångar i regel är små: demografiska och etniska egenskaper, önskemål i samband med inflyttning, flyttningsavstånd, sysselsättning, bortavaro från bostaden, deltagande i lokalt organiserad verksamhet och umgänge med släktingar och vänner på andra håll utgör exempel på detta. Däremot finns vissa genomgående olikheter i resurssituation: samtliga indikatorer (utom förekomst av socialhjälp) tyder på att de som bor bland problemhushåll har en genomsnittligt något sämre resurssituation än övriga. Än tydligare skillnader finns när det gäller de boendes attityder till sin boendesituation: de som bor bland problemhushåll trivs inte lika bra som andra. Speciellt gäller detta dem

som bor i höga hus.

Vissa av de konstaterade skillnaderna kan givetvis som bakgrund ha omständigheter som inte alls sammanhänger med varken förekomst av problemhushåll eller hustyp. Andra skillnader har ett orsakssammanhang med just de studerade omständigheterna. Denna studies uppläggnings ger dock inte utrymme för närmare analys av dessa frågor.

Även om avsnittets beskrivning främst har som syfte att utgöra bakgrund till den senare analysen kan vissa resultat lyftas fram som en komplettering av etablerad kunskap om boendesituationen i den studerade typen av förortsområden. Ett framträdande resultat är att en betydande grupp vid inflyttningen både hade fler alternativ att välja på och uttalade önskemål om att komma just dit de flyttade. Detta motsäger bilden av förortsboende som något slags "förvisning". Som väntat trivs de allra flesta bra. Bara en mindre grupp säger sig trivas direkt dåligt. Samtidigt finns en större grupp som av olika skäl vill förändra sin bostadssituation. De flesta av dessa vill flytta för att lägenheten inte passar. Men en inte helt obetydlig grupp, kanske 10 till 20 %, tycks direkt missnöjda med situationen, med grannar och andra inslag i miljön. Ett sammanfattande intryck av detta blir att också denna boendeform innehåller många människor som trivs bra och uppfattar sin boendesituation som åtminstone i huvudsak självvald. Samtidigt finns en annan, sannolikt mindre grupp, som upplever olika slags brister i sin miljö och därmed inte känner sig nöjd med sin situation. Undersökningen visar också att det är vanligare med denna situation i de lokala miljöer där det bor problemhushåll.

Ett annat framträdande drag är att så många umgås med andra än sina grannar och andra närboende. Bostadens grannskap är således långt ifrån den enda omständighet som erbjuder möjligheter till kontakter med andra människor. Man har släktingar och andra vänner man umgås med. Bidragande till detta är sannolikt att de flesta förvärvsarbetar och att många reser bort på sin fritid.

KAPITEL 12. GRANNRELATIONER I UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

I detta kapitel beskrivs de intervjuade hushållens positiva, negativa och utspridda grannrelationer. Denna beskrivning kan ses som en bakgrund till den genomgång som i nästa kapitel görs av vad som skiljer grannrelationer hos dem som bor bland problemhushåll från de grannrelationer som andra har. Den redogörelsen utgör i sin tur ett första steg i en analys av vilken betydelse förekomst eller ansamling av problemhushåll i den extrema närmiljön har för vilka grannrelationer som utvecklas. I de efterkommande kapitlen redovisas dessa analyser där betydelsen av inslaget av problemhushåll ställs i relation till betydelsen av andra omgivnings- och hushållsegenskaper.

Den beskrivning som ges i detta kapitel kan samtidigt sägas ge ett bidrag till kunskapen om hur svenskfödda kvinnors grannrelationer ser ut i denna typ av områden. På samma sätt som vid beskrivningen av de intervjuade hushållens livssituation förefaller det rimligt att generalisera till en sådan population. Uteslutna är då hushåll som haft mer än mycket begränsade kontakter med socialvården.

I detta kapitel granskas olikheter mellan hushåll boende i låga och höga hus. Dessa olikheter behandlas och bedöms på det sätt som beskrivs i inledningen till föregående kapitel. I texten ges vissa sifferuppgifter. Utförligare uppgifter finns i en tabellbilaga.

12.1 POSITIVA GRANNRELATIONER

I detta avsnitt beskrivs förekomsten av kännedomsrelationer, umgängesrelationer och känslor av gemenskap.

12.1.1 KÄNNEDOMSRELATIONER

Att känna igen sina grannar, att hälsa på dem och att stanna och prata med dem kan sägas utgöra tecken på att kännedomsrelationer föreligger.

Den enklaste formen av relation till grannar kanske består i att man känner igen dem till utseendet så att man, när man möter en person i eller invid trappuppgången, kan säga om han eller hon är en granne i betydelsen att han eller hon bor i någon av trappuppgångens lägenheter.

Lite mer utvecklad kännedom om grannarna kan då innebära att man vet vem av grannarna som bebor vilken lägenhet. Detta innebär för den enskilde en viss grad av överblickbarhet och förutsägbarhet i den egna närmiljön. För huset som helhet innebär det förmodligen att ett ökande inslag av boende med denna överblick medför mer utvecklade förutsättningar för gemenskap och social kontroll inom trappuppgången.

Av de intervjuade hushållen uppger ungefär hälften att de känner till sina grannar så väl att de vet i vilken lägenhet samtliga bor. Ytterligare en fjärdedel menar att de vet var de flesta bor. Drygt 20 % vet bara var några bor. Endast i något enstaka fall vet man inte var någon av grannarna bor. De flesta har alltså en god överblick över vilka grannar man har i den egna trappuppgången.

I de låga husen uppgav ca 75 % av de intervjuade hushållen att de vet var alla grannar bor. Motsvarande siffror för de höga husen är bara drygt 20 %. De låga husen ger således, på ett helt annat sätt än de höga, förutsättningar för en fullständig överblick över vilka grannar som bor i trappuppgången.

Om man sänker kraven på fullständighet i överblicken och i stället i jämförelsen inkluderar andelen som uppger sig kunna placera "alla" eller "de flesta" blir dock skillnaden betydligt mindre. I de låga husen blir siffran ca 85 % mot knappt 65 % för de höga husen.

Situationen att bara känna igen "några" grannar är nästan tre gånger så vanlig i de höga husen som i de låga. Även om detta, för såväl låga som höga hus, innebär att man bara delvis kan överblicka situationen i trappuppgången bör det vara så att de höga husen ger utrymme för att inkludera fler grannar i begreppet "några".

Att hälsa på sina grannar kan vara en del i mycket olikartade situationer. Ytlig och "enkel" är den situation där man känner igen varandra till utseendet och som ett resultat av detta nickar en hälsning. Relationen inskränker sig då just till igenkännade. I andra fall kan hälsandet vara en del av en situation där man känner varandra ganska väl, man hälsar och stannar och pratar. Man kanske dessutom umgås på annat sätt. Hälsningar är då en del av en mer fast och omfattande relation.

Av samtliga hushåll uppger klart mer än hälften att man brukar hälsa på alla grannar man möter. Ytterligare en fjärdedel hälsar på de flesta. Över 80 % har således denna hälsningsrelation till alla eller de flesta grannarna. Resten hälsar bara på ett fåtal grannar. Den situation där man inte hälsar på någon granne finns nästan inte alls.

Detta mönster är i stort sett detsamma som när det gäller hur stor andel av grannarna man känner igen och vet var de bor. Nästan ingen tycks således leva helt avskärmat från sina grannar.

Vi såg tidigare att det är vanligare att man känner igen en större del av sina grannar i de låga husen än i de höga husen. Det förhåller sig på samma sätt här. I de låga husen hälsar tre fjärdedelar på alla grannar. I de höga husen är det en tredjedel. Om även de som hälsar på "de flesta" tas med kvarstår skillnaderna, även om de minskar. 90 % hälsar på alla eller de flesta i de låga husen. I de höga husen rör det sig om knappt 75 %. I de låga husen är det ganska ovanligt att man bara hälsar på ett fåtal. En dryg fjärdedel av de boende i höga hus hälsar bara på ett fåtal.

En något mer utvecklade form av kontakt mellan grannar innebär att man, när man stöter på varandra i trappuppgången eller på gården,

stannar och pratar. Den närmare innebörden av detta varierar naturligtvis på samma sätt som för hälsningsrelationerna. Att byta några ord om vädret innebär ju något helt annat än att diskutera barnuppfostringsfrågor.

90 % av de intervjuade uppger att de brukar stanna och prata med åtminstone några av sina grannar. En stor del av dessa (40 %) säger sig ha denna pratkontakt med en majoritet av grannarna.

Denna typ av relation är således mycket vanligt förekommande. Samtidigt bör dess innebörd inte överdrivas. Att man brukar stanna och prata med en viss granne innebär naturligtvis inte att man gör detta varje gång man möts. Pratrelationen behöver inte heller innebära närmare bekantskap. Detta framgår av att endast 10 % säger sig helt sakna pratrelation medan hela 25 % inte känner en enda vuxen granne till förnamnet.

De som känner en eller flera grannar till förnamnet har oftare bättre överblick, de hälsar på fler och brukar oftare stanna och prata. Det är dock inte fråga om någon absolut skiljelinje. Man både hälsar och pratar med grannar utan att veta vad de heter.

Det finns betydande skillnader i pratkontakter mellan höga och låga hus. Drygt 20 % av de boende i de låga husen brukar prata med samtliga grannar. Detta är naturligtvis mycket ovanligt i de höga husen. I de höga husen är det vanligast (65 %) att man har pratrelation till några grannar. Något oväntat är kanske att gruppen som inte har denna pratrelation till någon granne är dubbelt så stor i de låga (13 %) som i de höga husen (6 %). Möjligtvis är detta ett uttryck för att man faktiskt har fler grannar i de höga husen och att detta ökar sannolikheten att någon ska "passa".

Om man frågar den som brukar stanna och prata med åtminstone några grannar var dessa sammanträffanden oftast sker får man följande svar.

Tabell 12:1. Platser där man oftast träffar på grannar bland dem som brukar stanna och prata med grannar.

Plats	Låga hus	Höga hus	S:a
Trappen	66.7	51.0	59.1
Gården	74.1	71.6	72.9
Lekplats	10.2	10.8	10.5
Tvättstuga	16.7	19.6	18.1
Hiss	-	44.1	(21.4)
Annat	24.1	30.4	27.1
n	108	102	210

De helt dominerande platserna för dessa är helt naturligt gården framför huset respektive den egna trappuppgången. Hiss och tvätt-

stuga uppges också som vanliga träffpunkter. En mindre del pekar ut lekplatsen. En dryg fjärdedel pekar vidare ut platser som inte ligger direkt i anslutning till det egna bostadshuset som gångvägar i området, i affärer, tunnelbanan etc.

Likheten mellan låga och höga hus är slående. Gård, lekplats och tvättstuga har samma betydelse oberoende av husets höjd. De höga husens hissar tar över och ersätter en del av trappens betydelse.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finns tydliga skillnader mellan hushåll i låga och höga hus när det gäller kännedomsrelationer. Trots att inte samtliga skillnader framstår som statistiskt signifikanta (delvis p g a testets utformning) visar entydigheten i dessa resultat att de boende i de låga husen har en klart bättre kännedom om sina grannar än de boende i de höga husen. Resultatet är det väntade och bekräftar en utbredd föreställning om att en förutsättning för goda grannrelationer är att flerfamiljshus byggs så att de utgör överblickbara enheter. Om grannarna blir för många minskar möjligheterna att hålla reda på vilka de är.

12.1.2 UMGÄNGESRELATIONER

Under denna rubrik beskrivs i vilken utsträckning man känner sina grannar till förnamnet, och om man brukar umgås eller utbyta småtjänster med dem.

Att känna sina grannar till förnamnet innebär oftast att man har eller har haft personlig kontakt. Denna kunskap skulle således vara resultatet av något mer än en ytlig hälsa-på-varandra-relation. Kanske är denna kännedom också en första förutsättning för mer utvecklade sociala relationer i form av utbyte av tjänster och umgänge.

Det är vanligt att man känner varandra till förnamnet. Knappt 75 % uppger att de känner till förnamnet på en eller flera vuxna grannar. Knappt 40 % säger sig veta förnamnet på fyra eller fler grannar.

Samtidigt finns ett betydande antal som helt står utanför denna form av granngemenskap. Av samtliga hushåll uppger en dryg fjärdedel att de inte känner någon enda vuxen granne till förnamnet.

För dessa får man förutsätta att relationerna till andra boende i samma trappuppgång är ganska utvecklade. Sannolikt inskränker man sig till att högst hälsa på de andra.

Också här finns, som väntat, vissa (ej signifikanta) skillnader mellan de låga och de höga husen. Skillnaderna är dock inte lika stora som när det gäller att känna igen grannarna. I de låga husen säger man sig något oftare känna 4-6 vuxna till förnamnet. I de höga husen är det något vanligare att känna ett fåtal (1-3).

Hittills beskrivna former av relationer mellan grannar har till största delen rört ett ganska ytligt plan. Man kan hälsa på eller småprata med grannar utan att detta får någon djupare innebörd. Den sorts grannrelation som innebär att man umgås med varandra medför betydligt mer av social integration och i viss mån också stöd och hjälp, värdebekräftelse och intimitet.

I intervjun ställdes frågan om man anser att någon i samma trappuppgång tillhör det egna umgänget. Drygt 20 % av hushållen uppger sig ha sådana umgängesrelationer. Några anser t o m att flera olika grannfamiljer tillhör umgänget.

Här finns ingen skillnad mellan de låga och de höga husen. I båda fallen umgås ungefär en av fem hushåll med en eller flera av grannfamiljerna.

En allmänt omfattad föreställning är att det moderna flerfamiljshusboendet i mycket ringa utsträckning sammanför grannar för ömsesidig hjälp (Michelson 1976: 189). Instrumentella behov, som t ex hjälp med barnpassning och inköp i vissa situationer, tycks dock finnas (Arnell-Gustafsson 1975: 89).

I undersökningen ställdes frågan om man brukar utbyta småtjänster t ex barnpassning eller lån av småsaker med någon granne i den egna uppgången. Nästan hälften av samtliga hushåll uppger att de har denna form av utbytesrelation till någon granne i den egna trappuppgången. Vanligast är naturligtvis att man utbyter småtjänster med en familj men inte mindre än knappt 20 % har sådant utbyte med två eller fler grannfamiljer. Man kan naturligtvis diskutera i vilken utsträckning detta utbyte av "småtjänster" innebär att man har verkligt betydelsefullt stöd och hjälp från sina grannar. 3 % uppger att de utbyter "småtjänster" med sina grannar och trots detta inte känner en enda till förnamnet.

Sambandet mellan förekomst av stödjande relationer och umgänge är tydligt. Nästan samtliga umgängesrelationer finns hos dem som också utbyter småtjänster med grannarna. Bland dem som har hjälp av sina grannar umgås 40 % också med grannar. Oftast rör det sig om samma personer eller familjer. En del av umgänget består i att hjälpa varandra på olika sätt.

Dessa typer av grannrelationer innebär också att man känner sina grannar till förnamnet. De som umgås har alla (100 %) och de som utbyter småtjänster har så gott som alla (94 %) sådan kännedom om åtminstone en granne. Rimligtvis har detta betydelse både för värdebekräftelse och social integration.

Skillnaden i utbytesrelationer mellan låga och höga hus är mycket liten. Möjligtvis är det något vanligare med utbytesrelationer i de höga husen.

Beskrivningen visar således att de olika slagen av umgängesrelationer är i stort sett lika vanliga i de olika hustyperna. Inga skillnader är signifikanta och de små skillnader som finns går åt olika håll. Detta resultat är oväntat inte minst mot bakgrund av vad som framkom i förra avsnittet om att kännedomsrelationerna är mer utvecklade i de låga husen. Den mer överskådliga situationen i de låga husen borde ge bättre förutsättningar för närmare relationer att utvecklas. Möjligtvis motverkas detta av att det mindre antalet grannar där minskar sannolikheten för att någon ska svara mot krav på likhet etc. De låga husens lägenheter uppläts också ungefär dubbelt så ofta som de höga husens lägenheter med bostadsrätt. Även detta borde genom den organiserade form av samverkan det innebär betyda att de mer utvecklade grannrelationerna blev vanligare.

12.1.3 GEMENSKAP

Den utbredda form av grannrelationer som yttrar sig i att man känner igen, hälsar på och stannar och pratar med grannar motsvaras av att man oftast tycker att det går ganska bra att leva bland sina grannar. Över 90 % instämmer mer eller mindre helt i ett påstående om att "grannsämjan i huset är god". De som inte instämmer känner sig tveksamma, vilket innebär att så gott som ingen menar sig leva i en situation helt utan grannsämja.

Om man höjer kraven och frågar om samhörigheten mellan grannarna visar det sig att en majoritet (60 %) tar avstånd från ett påstående om att det inte skulle finnas en känsla av gemenskap mellan dem som bor i uppgången. Här är dock invändningarna mer framträdande: en av fyra uppfattar situationen så att känslan av gemenskap saknas.

Kanske kan dessa känslor för grannarna sammanfattas så att det i de allra flesta fall går bra att komma överens. Ofta innebär detta att man lämnas ifred. Många tycks dessutom uppleva något slags gemenskap med sina grannar. Detta gäller dock långt ifrån alla. Gruppen som inte känner så är inte helt obetydlig (24 %).

Skillnaderna mellan låga och höga hus är tydlig (signifikant). Det är sämre ställt med grannsämjan men framför allt känslan av gemenskap i de höga husen. Den är dock inte obefintlig: 50 % av de höga husens invånare uppfattar en mer eller mindre stark känsla av gemenskap med sina grannar.

12.1.4 EN JÄMFÖRELSE MED HÄGERSTENSÅSEN 1949-1950

Ett i debatten inte helt ovanligt påstående är att det är betydligt sämre ställt med de positiva grannrelationerna i miljonprogrammets "betongmiljöer" än i äldre tiders mer mänskliga bostadsområden. Det kan mot denna bakgrund vara intressant att här göra en jämförelse med vad som framkom vid en likartad undersökning av de boende i flerfamiljshusen i Hägerstensåsen i Stockholm 1949-1950 (Dahlström 1951). Detta område bestod till övervägande delen av smalhus och till en mindre del av punkthus. Områdets tillkomst hade påverkats av den tidens intresse för grannskapsenhetsplanering. De boende hade vid undersökningen kunnat bo högst sex år i området. En speciell förutsättning låg i att många av de anställda i det intilliggande LM Ericssons telefonaktiebolag bodde i undersökningsområdet och att företaget också hade annan verksamhet, t ex förmedling av bostäder, daghem och fritidsverksamhet, som grep in i de boendes liv.

Bland de som intervjuades i Hägerstensåsen var 80% gifta samboende och 20% ensamstående. 61.5% av alla intervjuade hade barn. Andelen samboende och andelen med barn var således större än bland dem som intervjuats här.

I Hägerstensåsen ställdes frågan om man känner till sina grannar i trappuppgången så väl att man vet vem som bor i vilken lägenhet. I svaren på denna fråga finns en slående likhet med vår undersökning. T ex menade sig också i Hägerstensåsen ungefär hälften kunna placera samtliga grannar på rätt lägenhet. Vidare uppgav sig knappt 80% hälsa på alla eller de flesta grannar man möter. Också detta tyder på stor likhet. Möjligtvis var däremo-

t andelen som inte alls hälsade på någon granne något större i Hägerstensåsen.

32% av de intervjuade i Hägerstensåsen svarade att de inte brukar stanna och prata med någon av sina grannar. Motsvarande andel är i vår studie 10%. Samtidigt förefaller gruppen som stannar och pratar med ett flertal av sina grannar i vår studie något större. Här framkommer således ingenting som tyder på att dessa former av positiva grannrelationer skulle vara mindre omfattande idag än för drygt 30 år sedan. Snarare fanns i Hägerstensåsen en något större grupp som helt stod utanför t.o.m dessa ytliga grannrelationer.

I vår studie uppger drygt 20% att de betraktar en eller flera av sina grannfamiljer som hörande till det egna umgänget. I Hägerstensåsen säger sig drygt 40% "titta in och hälsa på hos varandra ibland" med minst en grannfamilj. Möjligtvis innebär denna senare formulering att kraven på vad som ska räknas som umgänge blir lägre. Det framgår vidare att 8% av dem som har "titta-in-kontakt" i Hägerstensåsen menar att detta förekommer sällan, 19% ibland och 14% ofta. Mycket talar således för att denna typ av mer utvecklade positiva grannrelationer var åtminstone något vanligare i Hägerstensåsen.

12.2 NEGATIVA GRANNRELATIONER

I detta avsnitt beskrivs dels förekomst av olika slags störningar och dels i vilken utsträckning man tycker det egna huset har speciella problem, dvs upplevd belastning.

12.2.1 STÖRNINGAR

I allmänhet är det ganska lugnt och tyst i husen. Lite mer än hälften säger sig aldrig bli störda av sina grannar. Ytterligare 20 % uppger att det kan förekomma, men att det dock sker sällan.

En mindre grupp tvingas emellertid stå ut med störningar. De störningar som förekommer tycks i många fall vara hanterbara även om vissa kan vara nog så påfrestande. De störningar man beskriver (oberoende av hur ofta man störs) är t ex klapprande barnskor och hundskall (13 %), hög musik och bullrande fester (28 %) och bråk, fylleri och slagsmål (13 %).

Det tycks ha varit något mindre vanligt med störningar i Hägerstensåsen. Där uppgav 81% att det aldrig brukade förekomma. Bara 4% menade att det hände ofta.

Ungefär 10 % menar att "bråk och oväsen från andra lägenheter är ett stort problem i den här trappan". Till detta kan läggas att 14 % säger att de skulle tycka att det vore bättre att bo i lägenheten om åtminstone någon av grannarna inte bodde här och att nästan lika många instämmer i ett påstående om att det i uppgången finns människor som vållar problem för den egna familjen.

Om man frågar om det tidigare varit så att man varit störd av sina grannar säger också här knappt hälften att så varit fallet. För många gäller detta enstaka händelser. Vanligare är dock att det hänt flera olika gånger.

Samtidigt finns tecken på att man själv är medveten om och tänker på att också den egna livsföringen kan vara störande för grannarna. Så många som 30 % säger sig ha en känsla av att grannarna åtminstone någon gång kan störas av den egna familjen.

I intervjun gjordes ett försök att skilja störningar som den intervjuade personens familj utsatts för från en allmän uppfattning om hur vanligt det är med konflikter och osämja mellan grannar, dvs mellan människor i olika lägenheter. Drygt 20 % uppger att det kan förekomma konflikter och osämja mellan grannar. Det tycks vara ungefär lika vanligt att det sker sällan som med viss regelbundenhet. Något förvånande visade det sig således vara vanligare att man själv var störd än att det förekom konflikter i uppgången. En rimlig förklaring kan vara att "konflikter" bedöms som allvarigare än "störd".

Även om skillnaderna måste betraktas som ganska små (ej signifikanta) finns det systematiska olikheter mellan förhållandena i låga respektive höga hus. I de höga husen är man genomgående något mer störd och upplever något oftare grannkonflikter.

Även om de allra flesta således inte störs eller är bekymrade över konflikter etc är vissa otillfredsställda med situationen. Ett tecken på detta är att så många som en fjärdedel åtminstone vid något tillfälle pratat med andra i uppgången om att försöka göra något åt hyresgäster som varit störande för den egna eller någon annan familj. Samtidigt instämmer 7 % helt eller delvis i ett påstående att man aldrig kan känna någon riktig trygghet i ett sånt här hus. En rimlig slutsats är uppenbarligen att kanske 10 till 20 % upplever olika typer av mer eller mindre allvarliga problem med störningar, konflikter och otrygghet.

En överväldigande majoritet har dock inga problem med bråk, oväsen, problemgrannar eller otrygghet. En icke obetydlig andel pekar dock på andra problem: skadegörelse (17 %) och stölder och inbrott (22 %). Här är också skillnaderna mellan låga och höga hus mycket påtaglig (signifikanta). 37 % av de boende i höga hus menar att stölder och inbrott är ett problem i den egna uppgången.

Beskrivningen visar således på klara skillnader i störningar mellan låga och höga hus. När det gäller bråk, oväsen, konflikter, osämja och känslan av att vara störd av sina grannar är visserligen ingen enskild skillnad signifikant. Däremot pekar alla skillnader åt samma håll. Genomgående upplever man mer av dessa störningar i de höga husen. Det förefaller därför rimligt att dra slutsatsen att förhållandena i de höga husen i dessa avseenden är annorlunda än i de låga husen. Men det är däremot inte säkert att det är hustypen i sig (antal lägenheter, förekomst av hiss etc) som ligger bakom denna skillnad. Här finns samtidigt andra både organisatoriska och befolkningsmässiga skillnader. De höga husens lägenheter upplåts ju mer sällan med bostadsrätt samtidigt som dessa hus har ett större inslag av problemhushåll. Betydelsen av dessa och andra olikheter mellan olika typer av uppgångar kommer att beaktas i senare analyser av grannrelationerna.

Samma resonemang måste även föras beträffande de signifikanta skillnaderna mellan de problem man tycker sig uppleva med skadegörelse, stölder och inbrott i de olika hustyperna. Allt detta är klart vanligare i de höga husen.

12.2 UPPLEVD BELASTNING

En speciell aspekt av grannrelationerna rör i vilken utsträckning man föreställer sig att det egna huset, och särskilt dess invånare, är annorlunda än övriga hus i stadsdelen. För att få en uppfattning om detta ställdes i intervjun några frågor om man föreställer sig att det egna huset har större inslag av skadegörelse, bråk mellan grannar, människor med "allvarliga problem" respektive människor med socialhjälp än andra hus i stadsdelen.

De flesta hade svårt att svara på dessa frågor. Nästan ingen ansåg dock inslaget större i det egna huset. Många (41-64 %) ansåg att inslaget av de uppräknade företeelserna var antingen mycket eller något mindre i det egna huset.

Uppenbarligen tycker nästan ingen att förhållandena i det egna huset är värre än vad man föreställer sig finns på andra håll, i andra liknande hus. Tydligt gäller detta oberoende av om man själv upplever problem med sådant som bråk mellan grannar eller skadegörelse.

12.3 UTSPRIDDA GRANNRELATIONER

Grannar har för denna studie definierats som människor boende inom en och samma trappuppgång. Trots detta används begreppet utspridda grannrelationer för att beteckna de boendes relationer till människor som bor på andra håll i samma stadsdel. Här beskrivs vad som kallats lokalt igenkännande respektive stadsdels-umgänge.

12.3.1 LOKALT IGENKÄNNANDE

Med lokalt igenkännande avses de boendes kännedomsrelationer till de människor som bor i andra uppgångar i samma eller intilliggande hus. Dessa människor och de hus de bor i utgör de dominerande inslagen i närmiljön. Den snäva avgränsningen innebär att normalt endast låga eller höga hus innefattas.

Av ekologiska orsaker bör man vänta sig att grannar i samma uppgång har intensivare samspel än människor boende i skilda uppgångar. Nästan alla hälsar ju, om än i varierande utsträckning, på den egna uppgångens grannar. En av fem säger sig inte alls ha denna hälsningsrelation till andra boende i närmiljön. Skillnaden är alltså den väntade.

Samtidigt är relationer utanför uppgången vanliga. 65 % säger sig hälsa på flera av dem som bor i närheten. Omfattningen av denna ytliga hälsningsrelation skiljer sig inte åt mellan grannskap med låga respektive grannskap med höga hus. Här tycks således inte de höga husens betydligt större antal boende ge förväntat utslag.

Att stanna och prata med grannar man möter ställer större krav än en enkel hälsning.

Också "stanna-och-prata"-relationerna är i viss mån koncentrerade till de allra närmaste grannarna. En av tre stannar aldrig och pratar med människor från andra uppgångar. Motsvarande inom den egna uppgången gäller bara en av tio. Resultatet innebär dock att

många faktiskt brukar prata med andra grannar i närmiljön.

Också här är skillnaderna mellan låga och höga hus små. De höga husens invånare stannar dock inte riktigt lika ofta (ej signifikant) som de låga för att prata med andra i trappuppgångens omgivning.

Sammanfattningsvis är således skillnaderna i lokalt igenkännande mellan hushåll boende i låga och höga hus mycket små.

12.3.2 STADSDELSUMGÄNGE

Med stadsdelsumgänge avses här de mer utvecklade relationer man har till människor som bor på andra håll i den egna av de två undersökta stadsdelarna. Stadsdelsumgänge kan innebära såväl utbyte av småtjänster som närmare umgänge.

Tidigare framgick att många har ganska nära relationer till grannar. Varannan utbyter småtjänster med åtminstone någon granne i uppgången. Många har dessutom sådana relationer även till andra i närmiljön. Sammanlagt 65 % uppger sig ha något slags stöd och utbyte i relationen till en eller flera familjer i det egna eller intilliggande huset. Oftast gäller det enbart den egna uppgångens grannar (33 %). I vissa andra fall omfattas enbart andra familjer (17 %). För åter andra innefattas boende både i samma uppgång och i andra hus i omgivningen (15 %). Det är således endast en mindre grupp som lever helt utan påtagligt stödjande relationer i närmiljön.

Det relativt omfattande utbytet av småtjänster innebär att grannar och andra i närmiljön trots allt ofta har betydelse som stöd och hjälp i vardagen. Detta bör dock inte överdrivas. Sannolikt rör det sig oftast om mycket enkla och socialt mindre krävande tjänster. Innebörden i "brukar" varierar naturligtvis också. För vissa rör det sig om ofta återkommande handlingar, medan det för andra mycket har karaktär av tillfällighet.

Dessa utbytesrelationer tycks nästan aldrig vara del av integrerade sociala nätverk. Oftast rör det sig om parvisa relationer utan närmare förbindelse med varandra. Detta ligger väl i linje med den moderna urbaniserade tillvarons "sektorerade" karaktär där olika kontaktfält och nätverk sällan överlappar varandra (Arnell-Gustafsson 1975: 31, Hellspong & Löfgren 1974: 339). Dessa relationer har knappast heller någon avgörande materiell innebörd eller formell funktion. Snarare är deras främsta funktion troligen integrerande och värdebekräftande. Iakttagelserna kan dock ses som ett bevis för att inslag av nytta, eller instrumentalitet, i grannrelationer i moderna förortsområden långt ifrån saknas.

När det gäller umgänge ställdes frågor om hela stadsdelen. De begränsade avstånden inom respektive stadsdel innebär att man har ganska nära till varandra oberoende av var man bor. 60 % av hushållen säger att de brukar umgås med en eller flera familjer på andra håll i stadsdelen. För lite mer än 20 % gäller detta tre eller fler familjer. Om dessa uppgifter läggs samman med uppgifter om umgänge med den egna uppgångens grannar visar det sig att 65 %, dvs ungefär två av tre har åtminstone någon i området man brukar umgås med.

Det är således ganska vanligt med denna typ av relationer. Samtidigt innebär ju resultatet att en av tre faktiskt saknar sådana umgängesrelationer. Trots all den tid som normalt tillbringas i bostaden, dess omgivning, på väg till och från arbete etc är dessa inte mer bekant med någon enda person i sin stadsdel.

Det är främst barnlösa hushåll som står utanför umgänget med grannar. Speciellt gäller detta hushåll med två vuxna. Över hälften av de umgängeslösa tillhör denna kategori.

De umgängeslösa uppger något oftare än andra att de varit bortresta någon period under de senaste två veckorna. De har vidare något fler släktingar och vänner på andra håll i Stockholm de brukar umgås med. Trots detta har de under den senaste tiden snarast färre sådana sammanträffanden med släktingar och vänner.

De umgängeslösa har bott i området lika länge och förvärvsarbetar i samma utsträckning som övriga. De tycks dock inte trivas riktigt lika bra som andra. De är inte heller lika aktiva i föreningar etc i stadsdelen. Ingenting tyder på att de aktivt efterfrågar närmare grannrelationer. Också dessa uppger att de på det hela taget är nöjda med sina kontakter med andra människor i bostadens omgivning.

Många av dem som umgås med grannar brukar också utbyta smätjänster. De olika slagen av grannrelationer omfattar dock delvis olika grupper, vilket medför att endast 22 % inte har någon i stadsdelen de brukar utbyta smätjänster eller umgås med.

I de höga husen är det, vilket knappast var väntat, något vanligare att man överhuvudtaget utbyter smätjänster (69 % mot 63 % för de låga husen). Samtidigt har de boende i de låga husen, som väntat, något oftare detta slags utbyte med grannar i intilliggande uppgångar.

I de låga husen är det något vanligare (ej signifikant) att man överhuvudtaget har någon familj man brukar umgås med (68 % mot 60 % för de höga husen).

Som en sammanfattning kan man konstatera att de hushåll som bor i låga hus tycks ha ett i viss mån mer utspritt umgängesmonster än andra. Inte heller här är någon skillnad (egentligen) signifikant även om alla skillnader går i samma riktning. Denna slutsats måste därför betraktas som mycket preliminär. Här kan det också vara på sin plats att upprepa att det inte nödvändigtvis är hustypernas utformning, utan snarare sådant som upplåtelseform och inslag av barnfamiljer som kan utgöra den bakomliggande förklaringen.

12.4 SAMMANFATTNING

Nästan ingen lever helt utan relation till sina grannar. De allra flesta känner uppenbarligen igen och hälsar på en majoritet av grannarna i uppgången. 90 % brukar stanna och prata med åtminstone några, ofta de flesta av grannarna.

Innehållet i dessa kännedomsrelationer varierar naturligtvis avsevärt. I vissa fall är de tecken på närhet och kontinuitet. Andra måste betecknas som ytliga och styrda av tillfälligheter.

Mer utvecklade positiva relationer till uppgångens grannar har hälften av de boende. Man har åtminstone någon man utbyter småtjänster med, känner några till förnamnet eller brukar stanna och prata med de flesta.

En av fem betraktar åtminstone en annan familj i uppgången som hörande till det egna umgänget. Dessa har således väl utvecklade umgängesrelationer i den egna trappuppgången.

Samtidigt finns en ungefär lika stor grupp som står utanför det mesta av även ytliga positiva relationer till grannarna. 10 % stannar aldrig och pratar och 25 % känner inte någon enda av uppgångens grannar till förnamnet.

Gransämjan är i allmänhet god. En av fyra uppfattar dock situationen så att en känsla av gemenskap mellan grannarna saknas.

En jämförelse med en undersökning av det år 1949-1950 relativt nybyggda förortsområdet Hägerstensåsen visar på betydande likheter i de positiva grannrelationerna. Möjligtvis är de ytliga positiva grannrelationerna t.o.m något mer omfattande i det här undersökta området. Samtidigt talar mycket för att de mer utvecklade umgängesrelationerna är något mindre vanliga.

Vissa störningar förekommer, även om det i allmänhet är lugnt och tyst i husen. Hälften säger sig aldrig vara störda av sina grannar. Mellan 10 och 20 % tycks dock uppleva olika typer av problem med störningar, konflikter och osämja. För dessa finns grannar som vållar problem. En av fyra har vid åtminstone något tillfälle talat med grannar om att försöka göra något åt en störande hyresgäst.

Nästan ingen uppfattar att situationen i dessa avseenden är värre i det egna än i andra hus i stadsdelen. Detta trots att det faktiska problemläget uppenbarligen varierar avsevärt mellan olika uppgångar.

Även om grannrelationerna i viss mån är koncentrerade till den egna uppgången har man också omfattande relationer till andra boende i stadsdelen. Många både hälsar på och stannar och pratar med dem som bor i andra uppgångar i närheten. Det förekommer också ett visst, inte helt obetydligt utbyte av småtjänster med dessa närboende. Detta medför att sammanlagt 65 % uppger sig ha något slags stödjande relation till människor i bostadens närmas-te omgivning, dvs i det egna och de intilliggande husen.

Många umgås också med dem som bor på andra håll i stadsdelen. Dessa umgängesrelationer är således utspridda över ett större område. Om dessa läggs samman med umgänget inom respektive uppgång visar det sig att sammanlagt 65 % säger sig ha åtminstone en familj i området som man brukar umgås med.

Räknat på detta sätt står dock 22 % helt utanför umgänge eller utbyte av småtjänster i stadsdelen. De låga husen ger på ett annat sätt än de höga goda förutsättningar för en fullständig överblick över vilka som hör till uppgången och var de bor. Man hälsar oftare, stannar oftare och pratar och känner oftare varandra till förnamnet i de låga husen.

Umgänge och utbyte av småtjänster med den egna uppgångens grannar har däremot inget samband med hustyp.

Känslan av sämja och gemenskap är mer framträdande i de låga än i de höga husen. Detta motsvaras av att man i de höga husen oftare känner sig störd och något oftare upplever problem med grannarna. I de höga husen menar så många som 37 % av de boende att stölder och inbrott är ett problem i den egna uppgången.

De låga husen tycks ge ett i viss mån mer utspritt mönster av grannrelationer. Tydligast är detta för utbytet av småtjänster.

Om bilden av grannrelationerna framstår som ljus ska detta i första hand ställas i relation till kritikens schablonbild av dominerande inslag av främlingskap och isolering. Uppenbarligen finns det mycket som talar mot bilden av förorten som "den passiva människans iskalla boning" (Franzén, Sandstedt 1981: 24).

Man kan emellertid välja andra referenspunkter när man diskuterar dessa grannrelationer. En sådan är att relatera dessa till vad som kan anses vara mänskliga behov av trygghet, samhörighet, social uppskattning och självförverkligande. Teorier om mänskliga behov, t ex Maslows behovshierarki, skulle då bilda utgångspunkten för en diskussion om det rimliga i att ett stort antal människor är efter år vistas i en miljö där man trots allt inte har närmare relationer till någon utanför hemmets väggar. Ett sådant perspektiv skulle lyfta fram inslag av social isolering, otrygghet och störningar, vilka trots sin begränsade omfattning på goda grunder kan betraktas som oönskade fenomen. Någon systematisk diskussion av detta slag kommer dock inte att föras.

Ytterligare en möjlighet ligger i att, på ett sätt som liknar Daun (1974), jämföra undersökta förhållanden med vad som står att finna i geografiskt, socialt, arkitektoniskt eller historiskt väsentligen annorlunda bosättningsområden. En väl genomförd jämförelse med förhållanden i äldre tiders trångbodda stadskvarter skulle på detta sätt kunna ge relief åt beskrivningen.

KAPITEL 13. GRANNRELATIONER I PROBLEMHUSHÅLLENS UPPGÅNGAR

I detta kapitel beskrivs grannrelationer i olika lokala livsmiljöer i området, dvs främst vad som skiljer grannrelationer hos dem som bor bland problemhushåll från de grannrelationer som andra har.

Redogörelsen ska ses som ett första steg i en analys av vilken betydelse förekomst eller ansamling av problemhushåll i den extrema närmiljön har för vilka grannrelationer som utvecklas.

I kapitlet jämförs de 115 intervjuade hushåll som bor bland problemhushåll med övriga 118 intervjuade hushåll. Dessutom görs en uppdelning i låga respektive höga hus.

Eventuella skillnader mellan hushåll boende i uppgångar med och utan problemhushåll kan ha sin förklaring såväl i förekomsten av problemhushåll som andra förhållanden. Tidigare har ju framgått att problemhushållens uppgångar sällan består av bostadsrättslägenheter och att barnfamiljerna är speciellt många där. Problemhushållens grannar har en något sämre resurssituation än andra. De som bor bland problemhushåll är också mycket mindre nöjda med sin boendesituation. När det i detta kapitel görs jämförelser efter förekomst av problemhushåll och hustyp ska detta därför tolkas mot bakgrund av att orsakssammanhangen kan vara mer komplicerade. I de efterföljande kapitlen redovisas närmare analyser av vilken betydelse olika egenskaper hos närmiljö och hushåll har för hur dessa grannrelationer gestaltar sig.

I detta kapitel behandlas beskrivning och analys på samma sätt som i de närmast föregående kapitlen. Också här finns utförligare sifferuppgifter i tabellbilagan. Redovisningen innehåller med nödvändighet vissa upprepningar av resultat från föregående kapitel.

13.1 POSITIVA GRANNRELATIONER

De flesta hushåll har god överblick över vilka som är deras grannar. Ungefär 75 % vet var alla eller de flesta grannar bor. Överblicken är bättre i de låga än i de höga husen. Ingen sådan olikhet finns mellan uppgångar med respektive utan problemhushåll.

Över 80 % säger att de brukar hälsa på alla eller de flesta grannar de möter. Skillnaden mellan låga och höga hus är tydlig. Man hälsar oftare i låga hus. Här finns också vissa (ej signifikanta) skillnader efter förekomst av problemhushåll. De som bor bland problemhushåll hälsar mindre ofta på sina grannar. Speciellt sällan hälsar man på alla grannar i de höga hus där det bor problemhushåll (25 %).

90 % brukar stanna och prata med åtminstone några av sina grannar. Det sker oftare i låga hus än i höga hus. Nästan samma (signifikanta) skillnad finns också mellan uppgångar utan respektive

med problemhushåll. De som bor bland problemhushåll stannar mindre ofta och pratar med sina grannar. Denna olikhet är något mer framträdande mellan olika uppgångar i låga hus.

Uppenbarligen är således kännedomsrelationerna något mindre utvecklade i lokala livsmiljöer med problemhushåll.

Många av de intervjuade känner åtminstone någon vuxen granne till förnamnet. Vissa små skillnader finns mellan låga och höga hus. Skillnaderna mellan uppgångar med och utan problemhushåll är också mycket små. Samtidigt kan man notera att det faktiskt är något lite vanligare att de som bor i höga hus bland problemhushåll åtminstone känner en granne till förnamnet.

Umgänget med grannar i samma uppgång är i det närmaste helt oberoende av såväl hushöjd som förekomst av problemhushåll. I samtliga fall säger ungefär en av fem att de brukar umgås med åtminstone någon granne.

Ungefär varannan intervjuad har något slags utbytesrelation till grannar. Också här är skillnaderna små.

De som bor i problemhushållens uppgångar är således inte annorlunda än övriga när det gäller umgängesrelationer.

Även om de allra flesta mer eller mindre fullständigt instämmer i påståendet om att grannsamman i huset är god finns vissa skillnader. Tidigare framgick att det är något sämre ställt med de höga husen. I problemhushållens uppgångar, både i låga hus och i höga hus, visar man också något oftare (ej signifikant) viss tveksamhet inför grannarna. Detsamma gäller känslan av gemenskap grannar emellan. Gemenskapskänslan är mindre vanlig i höga hus respektive hos dem som bor bland problemhushåll. Speciellt ofta saknas den i de höga hus där det bor problemhushåll (39 % helt eller delvis).

13.2 NEGATIVA GRANNRELATIONER

De som bor bland problemhushåll känner sig oftare (signifikant) än andra störda av sina grannar. Skillnaden är något större än den mellan låga och höga hus. 62 % av dem som bor i låga hus utan problemhushåll säger sig aldrig vara störda. Motsvarande siffror för höga hus med problemhushåll är 40 %. Hushöjd och förekomst av problemhushåll tycks samverka för att ge detta resultat. Alla typer av störningar är vanligare i problemhushållens uppgångar. Speciellt tydligt är skillnaden för bråk, fylleri och slagsmål.

Ungefär 10 % tycker sig ha problem med bråk och oväsen från andra lägenheter i uppgången. Detta är något vanligare (ej signifikant) i problemhushållens uppgångar. Tydligast är här skillnaden mellan olika uppgångar i de höga husen. I de höga husens uppgångar utan problemhushåll har ingen redovisat sådana problem.

22 % av dem som bor bland problemhushåll tycker att det vore bättre om åtminstone någon av grannarna försvann. I uppgångar utan problemhushåll är detta inte alls lika vanligt (7 %). Svartmönstret blir nästan likadant på ett påstående om att det i uppgången finns människor som vållar problem för den egna familjen. Båda dessa samband är signifikanta.

I uppgångar med problemhushåll är det också vanligare (signifikant) att man tidigare blivit störd av sina grannar, framför allt att det hänt vid upprepade tillfällen. På samma sätt finns tydliga skillnader i förekomst av konflikter och osämja mellan grannar. De som bor bland problemhushåll känner oftare av detta. De har också oftare än andra försökt få ändring till stånd. En av tre har talat med sina grannar om att försöka göra något åt en störande hyresgäst. Minst vanligt var detta i de höga husen utan problemhushåll.

Dessa störningar och problem tycks hänga samman med en känsla av otrygghet. I uppgångar med problemhushåll tycker sig 10 % helt eller delvis sakna en känsla av trygghet. I övriga uppgångar är det 4 %.

Problemen med skadegörelse, stöld och inbrott är också (signifikant) större i problemhushållens uppgångar. Denna skillnad förklaras dock helt av den stora skillnaden mellan olika uppgångar i de höga husen. 48 % av dem som i de höga husen bor bland problemhushåll menar att stöld och inbrott är ett problem.

Uppenbarligen bekräftar denna genomgång det ursprungliga antagandet om att det skulle vara vanligare med negativa grannrelationer bland dem som bor med problemhushåll till grannar. Senare analyser får utvisa i vilken utsträckning dessa olikheter kan förklaras av att andra omständigheter skiljer sig åt mellan dessa olika miljöer.

I vilken utsträckning har då de som bor bland problemhushåll andra föreställningar om sitt hus och sina grannar? Som väntat tror de genomgående att huset de bor i är något mer utsatt för skadegörelse (ej signifikant) och att inslaget av människor med "socialhjälp" är något större där än i stadsdelen i övrigt (signifikant). Något förvånande är att de som bor bland problemhushåll något oftare (ej signifikant) tror att det är mindre bråk mellan grannar i det egna huset.

Som tidigare framgått har man uppenbarligen haft problem att besvara dessa frågor. Resultatet bör därför tolkas med försiktighet. Kanske är den rimligaste slutsatsen att även om det finns vissa olikheter i hur problembelastat man upplever sitt hus så är dessa skillnader inte alldeles entydiga eller systematiska. De som bor bland problemhushåll tycks bara något mer än andra uppfatta sitt hus som problembelastat.

13.3 UTSPRIDDA GRANNRELATIONER

Det är vanligast att man hälsar på och stannar och pratar med grannar som bor i samma uppgång. Övriga närboende innefattas inte lika ofta i denna typ av relationer.

Låga och höga hus ger ungefär samma mönster i detta avseende. Skillnaderna mellan uppgångar utan respektive med problemhushåll är också genomgående små (ej signifikanta). De som bor i höga hus bland problemhushåll har dock något lite mer (ej signifikant) av sådana relationer till dem som bor i andra uppgångar.

Tidigare har framgått att det är något vanligare i låga hus än i höga hus att man utbyter tjänster med dem som bor i intilliggande

uppgångar. Också här visar det sig att de som bor bland problemhushåll, både de som bor i låga och de som bor i höga hus, något lite oftare (ej signifikant) än andra har utbytesrelationer till sådana närboende.

Det närmare umgänget tycks något lite mer utspritt (ej signifikant) för dem som bor bland problemhushåll. Här är det också något vanligare att man överhuvudtaget umgås med någon familj i stadsdelen. Det är främst en skillnad mellan olika uppgångar i de höga husen. 52 % av dem som bor i höga hus utan problemhushåll saknar helt umgängesrelationer i stadsdelen, mot ca 30 % för övriga höga hus.

Vilken slutsats kan då dras av dessa resultat? För det första kan man konstatera att skillnaden mellan dem som bor bland problemhushåll och andra är mycket små när det gäller omfattningen av de utspridda grannrelationerna. Men man kan också se att de små olikheterna går i riktning mot att det skulle vara vanligare med denna typ av relationer hos dem som bor bland problemhushåll. En rimlig slutsats blir då att dessa resultat knappast utgör stöd för att grannrelationer med positiva förtecken är mindre utvecklade i problemhushållens närhet.

13.4 SAMMANFATTNING

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det när det gäller positiva grannrelationer finns både likheter och olikheter mellan uppgångar med och utan problemhushåll. De mest utvecklade formerna av positiva grannrelationer, dvs umgänge och utbyte av småtjänster, är lika vanligt förekommande oberoende av om det finns problemhushåll bland grannarna eller ej. Detsamma gäller i vilken utsträckning man känner sina grannar till förnamnet. Dessa resultat motsäger således den ursprungliga hypotesen om sämre grannrelation i problemhushållens närhet. Inte heller skiljer sig den ytliga överblicken över vilka ens grannar är åt mellan dessa olika miljöer. Däremot finns faktiskt vissa skillnader i de lite mer utvecklade kännedomsrelationerna: de som bor bland problemhushåll hälsar inte och stannar inte och pratar lika ofta med sina grannar som andra. Känslan av gemenskap är också något mindre i dessa uppgångar.

När det gäller förekomst av negativa grannrelationer kan man säga att ursprungshypotesen om att detta skulle vara vanligare i problemhushållens närhet bekräftas av beskrivningen i detta kapitel. Det är betydligt vanligare med olika slags mer eller mindre allvarliga störningar i dessa miljöer. Skillnaderna är systematiska och entydiga. Man kan här notera att denna större förekomst av konflikter, osämja, bråk, oväsen, skadegörelse, otrygghet etc ligger väl i linje med den tidigare konstaterade större otillfredsställelsen med boendesituationerna i dessa uppgångar. Det förefaller rimligt att allt detta kan ses som olika indikatorer på att den sociala boendemiljön är sämre i de uppgångar där det bor problemhushåll. En närmare analys av i vilken utsträckning dessa och andra olikheter kan förklaras av andra förhållanden kommer dock att genomföras i kommande kapitel.

Något oväntat är att skillnaderna i upplevelsen av problembelastning inte är mer markanta mellan dessa olika typer av uppgångar.

När det gäller de utspridda grannrelationerna har det framgått att skillnaderna mellan olika slags uppgångar är små. De skillnader som finns går dessutom i den riktningen att allt här talar för att ursprungshypotesen om mindre utvecklade positiva grannrelationer i problemhushållens närmiljöer inte får stöd.

KAPITEL 14. OMGIVNING, HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH POSITIVA GRANN-RELATIONER

Huvudfrågan för undersökningen är problemhushållens betydelse för grannrelationerna.

I föregående kapitel beskrevs vad som skiljer grannrelationer i problemhushållens uppgångar från grannrelationer på andra håll. Beror dessa skillnader på olikheter i inslaget av problemhushåll i närmiljön eller kan de snarare förklaras av andra olikheter? Vi har ju visat att såväl systematiska som slumpmässiga skillnader förekommer mellan uppgångar med respektive utan problemhushåll. Är det istället så att andra omständigheter har större betydelse för hur grannrelationerna kommer att gestalta sig? Vilka är de viktigaste omgivnings- och hushållsegenskaperna?

En fullständig belysning av undersökningens huvudfråga förutsätter att dessa frågor besvaras.

I detta kapitel redovisas en analys av hur olika egenskaper hos hushåll och uppgångar har samband med positiva grannrelationer. Analysen syftar till att konstruera och pröva sammanfattande modeller. Som huvudsaklig analysmetod används MCA-teknik (34).

Inledningsvis redovisas de indikatorer på positiva grannrelationer respektive omgivnings- och hushållsegenskaper som används i analysen.

14.1 INDIKATORER PÅ POSITIVA GRANNRELATIONER

I föregående kapitel beskrevs de olika aspekterna av positiva grannrelationer relativt detaljerat med hjälp av svaren på flera olika frågor. För den kommande analysen behövs mer sammanfattande indikatorer. Som indikator på känslor av gemenskap används en enkel fråga. För igenkännande respektive umgänge konstruerades sammanfattande index. Igenkännande avser förekomst av ytliga relationer och överblick över situationen bland grannarna. Umgänge avser förekomst av närmare eller mer tydligt definierade positiva relationer till grannarna (35).

Indexen har konstruerats genom en summering av svaren på två eller tre frågor eller påståenden. Före summeringen kodades variablerna om så att höga värden svarar mot mer utvecklade relationer etc. För vissa frågor fanns i enstaka fall bortfall. Detta ersattes med medelvärdet för respektive variabel. Vid olikheter i variationsvidd standardiserades svaren före summeringen.

Summeringen av svar på olika frågor eller påståenden ska ses som ett försök att fånga in en underliggande dimension, t ex upplevelsen av igenkännande i förhållande till grannarna. Tanken bakom indexkonstruktionen är att de ingående variablerna mäter delvis olika saker men att den gemensamma delen är betydande. Vidare antas att de är behäftade med olika slags mätfel. De i respektive index ingående variablerna förutsättes vara åtminstone i någon

mån positivt korrelerade. Vid beräkningar av sådana samband erhöles värden på produktmomentkoefficienten på mellan .44 och .58. Samtliga är signifikanta på 5-procentnivån.

De olika variablerna har vid summeringen givits lika vikt. Det innebär att de bedömts som lika viktiga för den underliggande dimension som indexet avses mäta.

Dessa index ska främst ses som hjälpmedel att fastställa det relativa läget för olika grupper av boende när det gäller grannrelationer. Även om lägsta och högsta poäng kan tolkas är innebörden av mellanliggande nivåer knappast möjlig att begreppsligt föreställa sig.

Tabell 14:1. Indikatorer på positiva grannrelationer: frågor och indexkonstruktion.

GEMENSKAP		Medelv	Min	Max	Std
Det finns ingen känsla av gemenskap mellan människor som bor i den här uppgången		3.58	1	5	1.23
IGENKÄNNANDE		Medelv	Min	Max	Std
1	Vet Du vem som bor var här i trappuppgången?	3.24	1	4	.86
2	Brukar Du hälsa på dem som bor här i trappuppgången när Du möter dem?	3.39	1	4	.77
3	Brukar Du stanna och prata med dem som bor här i trappuppgången?	2.45	1	4	.85
Index		9.09	3	12	2.03
UMGÄNGE		Medelv	Min	Max	Std
1	Hur många vuxna personer i den här trappuppgången känner Du till förnamnet?	3.04	0	12	2.90
2	Skulle Du säga att någon eller några i den här trappuppgången tillhör Ditt umgänge?	.28	0	7	.70
3	Finns det någon i den här trappuppgången som Du själv brukar utbyta småtjänster med, t ex barnpassning eller lån av småsaker?	.80	0	7	1.10
Index		9.00	6.82	25.08	2.45
KORRELATIONER					
Igenkännande			Umgänge		
.51	.58		.50	.55	
	.44			.45	

14.2 INDIKATORER PÅ OMGIVNINGS- OCH HUSHÅLLSEGENSKAPER

Utifrån de överväganden som presenterats i den teoretiska referensramen konstruerades ett antal variabler som skulle utgöra indikatorer på olika omgivnings- och hushållsegenskaper med förväntad betydelse för hur grannrelationer gestaltar sig.

Indikatorerna har grupperats under fyra olika rubriker. En av dessa variabeluppsättningar avser omgivningsegenskaper och de tre övriga avser hushållets egenskaper.

De variabler som används som indikatorer har, när det varit teoretiskt lämpligt, kodats om för att ge rimligt stora svarskategorier inför kommande analyser.

14.2.1 OMGIVNINGSEGENSKAPER

Problemhushåll i uppgången: som indikator används en variabel som kombinerar uppgifter om förekomst respektive ansamling av problemhushåll i uppgången.

I referensramen diskuterades den betydelse ansamling av skilda hushållskategorier har för vilka grannrelationer som utvecklas i ett område. En utgångspunkt var därvid att många hushåll av en viss sort inom ett begränsat område ökar förutsättningarna för kontakter inom denna grupp. En annan utgångspunkt var att en ansamling, beroende av den speciella hushållskategoriens egenskaper, kan medföra såväl en förbättring som en försämring av de allmänna förutsättningarna för grannrelationer i området. En ansamling av kontaktbenägna barnfamiljer kan förväntas ge en generell ökning av intensiteten i det lokala sociala livet. En ansamling av hushåll med störda relationer till sin omgivning kan förväntas skapa känslor av misstämning och avståndstagande också hos andra boende.

Vad ska då avses med ansamling i den enskilda trappuppgången? Är det antalet hushåll av en viss kategori som är avgörande? Eller är det snarare andelen av en viss kategori?

Man kan argumentera för att en viss andel barnfamiljer är nödvändig för att sätta sin prägel på förhållandena i trappuppgången. Dessa hushålls egenskap att ha större kontaktytor skulle då få sin effekt på det sociala samspelet i trappuppgången som helhet först när de utgör en tillräckligt stor andel av de boende.

Om man istället betonar likhetens betydelse för uppkomsten av kontakt mellan närboende hushåll blir kanske snarare antalet avgörande. En förutsättning för att ensamstående mödrar skulle ha fördel av sin speciella situation som grund för samverkan med grannar blir då att fler, dvs ett visst antal, finns i samma uppgång. Denna konsekvens skulle då i första hand röra den direkt berörda gruppen. På motsvarande sätt kan just en antalsmässig ansamling av en kategori hushåll med synlig avvikande livsföring ge allmänt sämre betingelser för sociala kontakter bland övriga boende.

Mot bakgrund av den förda diskussionen definieras ansamling på följande sätt:

För uppgångarna i de låga husen, vilka oftast innehåller sammanlagt sex eller sju hushåll, föreligger ansamling om två eller fler hushåll ur en viss kategori finns i uppgången. För de höga husens uppgångar gäller motsvarande definition fyra eller fler av den studerade hushållskategorin.

Denna definition bygger på ett antagande om att den betydelse gruppens storlek har som betingelse för sociala kontakter delvis avhänger av storleken på hela gruppen grannar. Två hushåll av samma slag är naturligtvis en undre gräns, men trots sin begränsade storlek sannolikt rimlig för de låga husens uppgångar. Omräknat till de höga husens uppgångar ger detta en undre gräns på fyra hushåll av samma slag. Denna gräns hade möjligtvis kunnat sättas något lägre.

Det på detta sätt definierade ansamlingsbegreppet används också för problemhushåll. Detta är en specificering av vad som tidigare diskuterats. "Förekomst av problemhushåll" innebär bara att det finns minst ett problemhushåll i uppgången. "Ansamling av problemhushåll" innebär i den empiriska studien att det i de låga husens uppgångar finns minst två problemhushåll och i de höga minst fyra.

Tabell 14:2. Intervjuade hushåll efter förekomst respektive ansamling av problemhushåll i uppgången.

Problemhushåll i uppgången	n
Nej	118
Enstaka problemhushåll	93
Ansamling av problemhushåll	22

Hushöjd: som tidigare framgått bor 124 av de intervjuade i låga hus och 109 i höga hus. Uppgångar i låga hus innehåller normalt 6 eller 7 lägenheter mot 12 till 14 i de höga husen.

Upplåtelseform, ansamling och likhet: bland omgivningsegenskaper beskrivs lägenhetens upplåtelseform och ansamling av olika hushållskategorier i den egna uppgången (36).

Under denna rubrik inkluderas dessutom två variabler som beskriver en situation där hushållet självt tillhör en till uppgången ansamlad kategori. En variabel beskriver situationen att bo som barnfamilj bland andra (minst två respektive fyra) barnfamiljer. Den andra variabeln avgränsar denna situation till ensamförälder bland andra ensamförälderhushåll. Här finns flera tydliga samband mellan några indikatorer. I bostadsrätts-husen är det mindre vanligt med ansamling av barnfamiljer. De starka sambanden mellan ansamling och likhet för barnfamiljer respektive enförälderhushåll påverkas av variabelernas konstruktion.

När man ser på de enkla sambanden har hushöjden klart samband med

boendetid och möjligtvis med ansamling av invandrare. Boende i höga hus har oftare bott längre i sin lägenhet. I de höga husen är det vanligare med ansamling av invändrarhushåll.

Inslaget av problemhushåll i uppgången har samband med upplåtelseform och ansamling av barnfamiljer. Hyresrättsboende är oftare förknippat med att bo bland problemhushåll. Ansamling av barnfamiljer är vanligare i uppgångar med problemhushåll.

Mellan hushöjd och inslag av problemhushåll finns ett svagt samband.

14.2.2 HUSHÅLLETS DEMOGRAFISKA, SOCIOEKONOMISKA OCH ETNISKA SAMMANSÄTTNING

Hushållets demografiska egenskaper beskrivs med variablerna kvinnans ålder, antal barn i åldern 0 till 18 år, förekomst av förskolebarn (0-6 år) och hushållsstruktur. I den sistnämnda kombineras uppgifter om antal vuxna och antal barn (0-18 år) i hushållet.

Socioekonomiska förhållanden beskrivs med kvinnans utbildning och hushållets socioekonomiska status (37). De ej klassade hushållen består av kategorierna studerande (4), hemmafru (2), pensionerad (3), långvarigt sjukskriven (3), arbetslös (1) och förvärvsarbete deltid (1).

Som invandrare definieras vuxen person, som är född utomlands, och/eller har utländskt medborgarskap.

I vissa fall finns tydliga samband mellan indikatorerna. Av tabellen framgår det definitionsmissiga sambandet mellan hushållsstruktur och de två variabler som beskriver förekomst av barn i hushållet. Som väntat har äldre kvinnor mer sällan hemmavarande barn. Deras utbildningsnivå är också lägre. Förskolebarn finns oftare hos kvinnor med högre utbildning.

14.2.3 TID FÖR KONTAKTER, SITUATION VID INFLYTTNING OCH FLYTTNINGSPLANER

Under denna rubrik har ett antal variabler samlats vilka avses utgöra indikatorer på vissa andra förhållanden som kan påverka sannolikheten för att grannar ska komma i kontakt med varandra. Dessa frågor avses belysa bundenhet vid bostad och område. Således ingår här både beteendemässiga (rumsliga) och attitydmässiga förutsättningar för grannrelationer.

I den sysselsättningskategori som benämnts "i hemmet" ingår de som uppgivit att de sköter hemmet, är pensionerade, långvarigt sjukskrivna, arbetslösa eller graviditetslediga. Studerande har förts till kategorin heltidsarbetande.

För en beskrivning av avståndet till närmast föregående bostad gjordes en indelning av de två stadsdelarna i mindre delområden omfattande vardera 1-3 kvarter.

Inflyttningsituationen beskrivs med avseende på om man inför flyttningen hade ett önskemål om att komma till just den husgrupp

man nu bor i, om man i förväg kände eller hade kontakt med någon där och om man från början såg på den nya bostaden som stadigvarande, dvs för mer än ett par år.

För dem med flyttningsplaner anges också om de enbart önskar en annan bostad, antingen i samma delområde eller i stadsdelen i övrigt, eller om de vill flytta någon annanstans.

I flertalet fall är korrelationen mellan indikatorerna låga eller obefintliga. Visst samband finns dock mellan föregående bostadsläge och förhandskontakten. Den som vid inflyttningen såg nuvarande bostad som stadigvarande har som väntat också mindre ofta planer på att flytta.

14.2.4 ANNAT UMGÄNGE OCH ATTITYDER I BOENDET

Umgänget med andra människor boende utanför den egna stadsdelen (dock i "Stockholm", vilket inte definierades i intervjun) beskrivs med två variabler. Den ena innehåller en grov summering av antalet släktingfamiljer (kategoriserat: ingen - en - flera) och antalet "vänfamiljer" (kategoriserat: ingen - en - flera) man brukar umgås med. Den andra variabeln summerar antalet gånger man sammanträffat med sådana släktingar och/eller vänner de senaste två veckorna.

Trivseln mättes med en fråga om man "i stort sett trivs bra eller dåligt med att bo här" och barnmiljön med om "det här är ett i stort sett bra eller dåligt område för barn att växa upp i".

Attityder till grannkontakter mättes med en fråga om man är nöjd med de kontakter man har "med människor som bor här omkring". Känslan av likhet/olikhet avsåg "sättet att leva" och "de flesta andra här". Känslan av att vara påpassad gällde "så att Du inte kan leva riktigt som Du själv skulle vilja".

För dessa indikatorer finns påtagliga samband endast mellan tillfredsställelse med boendet och barnmiljön respektive mellan antal umgängesfamiljer och antal sammanträffanden med sådana familjer. Ett svagt samband finns mellan trivsel i boendet och känslan av att vara lik sina grannar.

14.2.5 KOMMENTARER

Den gruppering av indikatorer som gjorts kan naturligtvis diskuteras. Kategoriseringen bör ses som en allmänt hållen avgränsning av olika faktorer.

Det har vidare varit önskvärt med fler indikatorer på vissa områden. Ett exempel utgör det ganska styvmoderligt behandlade området "livsstil", där det hade varit intressant att mer direkt belysa konsekvenserna av familistisk kontra karriäristisk eller lokal kontra kosmopolitisk livsstil. Ett annat område rör frågan om likhet mellan grannar och homogenitet i olika miljöer. De använda måtten måste här betraktas som mycket enkla och ofullständiga.

I några fall finns klara samband mellan indikatorerna. Detta beaktas genom valet av MCA-teknik som analysmetod.

14.3 ANALYSENS GENOMFÖRANDE

I ett första steg genomförs analyser med samtliga presenterade hushålls- och omgivningsegenskaper som prediktorer.

Således prövas först, för var och en av de tre indikatorerna på positiva grannrelationer, en "fullständig" modell med 33 oberoende variabler.

Ur dessa analyser kan för det första utläsas de olika prediktorernas direkta samband med respektive indikator på grannrelationerna. Sambandens styrka och karaktär framgår av Eta-koefficienter och ojusterade medelvärden för respektive prediktorkategori. I tabell 14:4 redovisas detta för prediktorer med Eta-värden på minst .20.

Vidare framgår ur dessa analyser vilken kvarstående betydelse de olika prediktorerna har när hänsyn tagits till att de är korrelerade. Betydelsen framgår av Beta-koefficienter och justerade medelvärden.

Analyserna ger även en uppfattning om modellens samlade förklaringsvärde (R^2). Justering för frihetsgrader i modellen gör detta värde markant lägre.

Denna första analys tas därefter som utgångspunkt för en reduktion av de fullständiga modellerna. Syftet är att åstadkomma en mer "ekonomisk" beskrivning av hur de positiva grannrelationerna varierar. I de reducerade modellerna ingår enbart prediktorer med efter konstanthållning kvarstående betydelse (framgår av Beta-koefficienten). Modellerna reduceras genom att prediktorer med låga Beta-koefficienter successivt elimineras. Genom minskningen av antalet frihetsgrader i respektive modell ökar det justerade R^2 . När antalet prediktorer blir alltför litet minskar R^2 åter. Vid konstruktion av de reducerade modellerna vägdes en målsättning att få så stort förklaringsvärde som möjligt mot en målsättning att konstruera begränsade och tydliga modeller. Detta resulterade i att några av de slutgiltigt fastställda reducerade modellerna ger justerade förklaringsvärden som ligger upp till 2 procentenheter under det maximalt möjliga justerade värdet.

Analysen med hjälp av de fullständiga modellerna visar att åtminstone vissa av dessa har ett relativt begränsat förklaringsvärde. Detta gäller speciellt för känslan av gemenskap men också i viss mån för de närmare umgängesrelationerna. Trots det stora antalet prediktorer kan dessa modeller således inte ge uttömmande svar på frågor om vad det är som har samband med dessa typer av grannrelationer. Med ett R^2 på .36 för igenkännanderelationer är möjligheterna till sambandsbeskrivningar bättre. (Se tabell 14.5).

Här visar det sig att de reducerade modellerna, även efter justering för frihetsgrader, ger något bättre förklaringsvärden. Dessa reducerade modeller presenteras i tabellerna 14:6, 14:7 och 14:8.

Beskrivningen av vad som påverkar omfattning och karaktär på de positiva grannrelationerna ges i separata avsnitt för inslaget av problemhushåll, hushöjd och andra omgivningsegenskaper, hushållets demografiska sammansättning, boendeförhållanden, vanor och attityder.

Tabell 14.4. Ojusterade kategorimedelvärden och Eta för prediktorer med Eta =.20 för någon indikator på positiva grannrelationer.

Variabel	Variabelvärde	Gemenskap		Igenkänn.		Umgänge	
		m	Eta	m	Eta	m	Eta
Hushåll	1 vuxen	3.44	.27	8.06	.38	8.16	.30
	2 vuxna	3.19		8.50		8.33	
	1 vuxen med barn	3.93		9.29		9.40	
	2 vuxna med barn	3.90		10.03		9.85	
Kvinnans ålder	18 - 29	3.69	.18	9.02	.23	8.73	.14
	30 - 44	3.81		9.57		9.41	
	45 - 64	3.32		8.55		8.71	
Barn (0-18)	Nej	3.28	.26	8.35	.37	8.28	.34
	Ett	3.94		9.47		9.18	
	Två eller fler	3.86		10.18		10.41	
Förskolebarn	Nej	3.57	.06	8.83	.26	8.84	.14
	Ja	3.76		10.15		9.73	
Kvinnans utbildning	Folkskola	3.25	.20	8.85	.16	8.90	.04
	Realskola etc	3.80		9.36		9.10	
	Gymnasium o mer	3.58		8.48		8.96	
Boendetid	- 2.99	3.72	.18	8.55	.22	7.74	.29
	3 - 5.99	3.87		9.51		8.86	
	6 - 8.99	3.78		9.78		9.61	
	9 -	3.35		8.87		9.49	
Föregående bostads läge	Samma delområde	4.03	.17	10.45	.28	9.43	.18
	Övriga stadsdelen	3.83		8.79		7.92	
	Övrigt	3.49		8.88		9.13	
Avsikt:stadigvarande	Nej	3.52	.04	8.31	.21	8.69	.07
	Ja	3.64		9.33		9.12	
Trivsel	Tveksam, dåligt	3.11	.16	8.06	.29	8.29	.16
	Ganska bra	3.46		8.44		8.62	
	Mycket bra	3.75		9.57		9.32	
Området som barnmiljö	Tveksam, dåligt	3.41	.19	8.64	.21	9.05	.04
	Ganska bra	3.51		8.98		8.92	
	Mycket bra	3.98		9.77		9.16	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	3.08	.21	7.86	.31	8.14	.20
	Olik	3.60		8.93		8.81	
	Lik	3.80		9.66		9.50	
Barnfamilj bl. barnfamiljer	Nej	3.37	.21	8.48	.33	8.36	.29
	Ja	3.89		9.84		9.81	
Hushöjd	Låghus	3.84	.21	9.91	.43	8.83	.09
	Höghus	3.34		8.16		9.25	
Problemhushåll i uppgången	Nej	3.82	.18	9.37	.13	9.03	.01
	Enstaka	3.45		8.84		9.00	
	Ansamling	3.23		8.77		9.06	
Medelvärde (n: 228)		3.58		9.10		9.02	

Tabell 14:5. Sammanlagt förklaringsvärde för fullständiga och reducerade modeller för positiva grannrelationer, R^2 ojusterat och justerat för frihetsgrader.

Indikator	Fullst. modell		Reducerad modell		
	R^2_{ojust}	R^2_{just}	Ant pred	R^2_{ojust}	R^2_{just}
Gemenskap	.29	.08	7	.23	.18
Igenkännande	.51	.36	7	.42	.38
Umgänge	.36	.17	12	.29	.22

Tabell 14:6. MCA för gemenskap. Reducerad modell.

Variabel	Variabelvärde	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Hushåll	1 vuxen	3.41	.28	3.34	.40
	2 vuxna	3.15		2.98	
	1 vuxen med barn	3.93		4.03	
	2 vuxna med barn	3.90		4.04	
Förskolebarn	Nej	3.54	.07	3.68	.15
	Ja	3.76		3.20	
Boendetid	- 2.99	3.69	.18	3.79	.21
	3 - 5.99	3.87		3.96	
	6 - 8.99	3.73		3.55	
	9 -	3.32		3.31	
Bortrest senaste två veckor	Nej	3.50	.07	3.46	.14
	1 - 4 dagar	3.68		3.61	
	5 - dagar	3.68		3.91	
Flyttningsplaner	Nej	3.64	.08	3.62	.13
	Ja, inom stadsdelen	3.36		3.20	
	Ja, någon annan stans	3.58		3.69	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	3.03	.22	3.19	.23
	Olik	3.56		3.39	
	Lik	3.80		3.88	
Upplåtelseform för lgh	Hyresrätt	3.46	.16	3.42	.20
	Bostadsrätt	3.89		3.99	
Medelvärde: 3.58		R^2 : .23	R^2 justerat: .18	n: 232	

Tabell 14:7. MCA för igenkännande. Reducerad modell.

Variabel	Variabelvärde	Ojust. medel- värde	Eta	Just. medel- värde	Beta
Hushåll	1 vuxen	8.06	.37	8.30	.24
	2 vuxna	8.52		8.84	
	1 vuxen med barn	9.33		9.14	
	2 vuxna med barn	10.03		9.71	
Boendetid	- 2.99	8.58	.22	8.58	.14
	3 - 5.99	9.51		9.12	
	6 - 8.99	9.80		9.31	
	9 -	8.86		9.27	
Föregående bostads läge	Samma delområde	10.44	.27	9.92	.18
	Stadsdelen i övrigt	8.79		8.69	
	Övrigt	8.88		9.01	
Bortrest senaste två veckor	Nej	9.18	.04	9.09	.18
	1 - 4 dagar	9.03		8.82	
	5 - dagar	8.98		9.51	
Trivsel	Tveksam, dåligt	8.06	.29	8.69	.19
	Ganska bra	8.47		8.62	
	Mycket bra	9.58		9.42	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	8.00	.30	9.01	.19
	Olik	8.92		8.69	
	Lik	9.66		9.92	
Hushöjd	Låghus	9.92	.43	9.83	.38
	Höghus	8.17		8.27	
Medelvärde: 9.10		$R^2(\text{ojust.}): .42$		$R^2(\text{just}): .38$	N: 232

Tabell 14:8. MCA för umgänge. Reducerad modell.

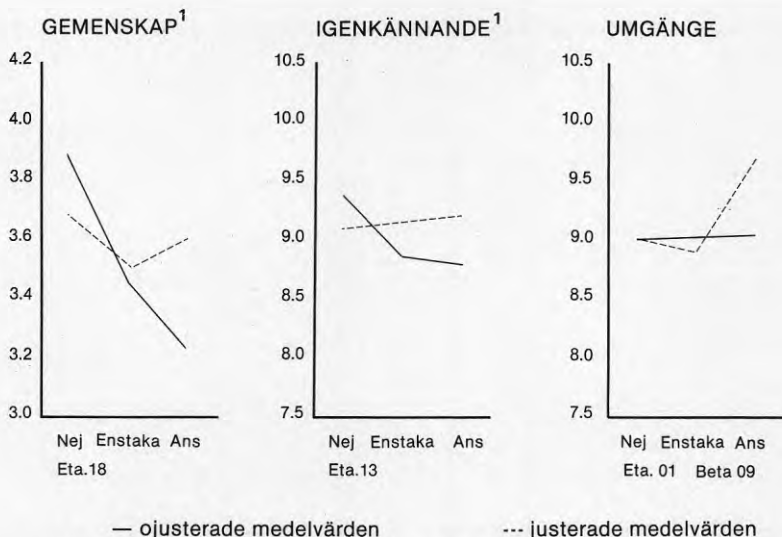
Variabel	Variabelvärde	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Hushåll	1 vuxen	8.21	.30	8.32	.27
	2 vuxna	8.29		8.29	
	1 vuxen med barn	9.39		9.62	
	2 vuxna med barn	9.85		9.66	
Barn 0-18 år	Nej	8.26	.34	9.19	.12
	Ett barn	9.18		8.57	
	Två eller fler barn	10.38		9.19	
Boendetid	- 2.99 år	7.73	.28	8.07	.23
	3 - 5.99 år	8.86		8.68	
	6 - 8.99 år	9.56		9.39	
	9 - år	9.46		9.45	
Föregående bostads läge	Samma delområde	9.36	.17	8.86	.15
	Stadsdelen i övrigt	7.92		8.07	
	Övrigt	9.11		9.19	
Förhandskontakt/önskemål	Nej	8.75	.16	8.76	.16
	Ja	9.62		9.60	
Umgängesfam. i övr Stockholm	Högst 1 släkt + 1 vän	9.11	.08	9.40	.10
	En + flera	9.40		9.12	
	Flera släkt + flera vän.	8.86		8.82	
Sammanträff. m umgängesfam. senaste 2 v.	Nej	8.48	.12	8.59	.09
	1 - 4 ggr	9.27		8.97	
	5 - ggr	8.88		9.26	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	8.09	.21	8.27	.18
	Olik	8.81		8.82	
	Lik	9.50		9.42	
Ansamling av barnfamiljer	Nej	8.72	.06	9.76	.16
	Ja	9.08		8.79	
Ansamling av invandrarhush.	Nej	8.64	.15	8.64	.15
	Ja	9.38		9.38	
Barnfam. bland barnfamiljer	Nej	8.34	.30	8.64	.16
	Ja	9.80		9.44	
Problemhushåll i uppgången	Nej	8.99	.01	8.97	.09
	Enstaka	9.00		8.88	
	Ansamling	9.06		9.70	
Medelvärde: 9.00		$R^2(\text{ojust.}): .29$	$R^2(\text{just.}): .22$	N: 233	

14.4 INSLAG AV PROBLEMHUSHÅLL, HUSHÖJD OCH ANDRA OMGIVNINGSEGENSKAPER

I tidigare kapitel har framgått att det i vissa avseenden finns stora likheter i positiva grannrelationer mellan uppgångar med och utan problemhushåll. Det rör främst umgängesrelationer, dvs utbyte av småtjänster och annat umgänge, men också åtminstone den mer ytliga överblicken över vilka som är ens grannar. Samtidigt finns vissa olikheter mellan hushåll boende i dessa olika miljöer. De som bor bland problemhushåll har mindre av utvecklade kännedomsrelationer till sina grannar. Det visar sig främst i att färre stannar och pratar med sina grannar. Känslan av gemenskap är också något mindre i dessa uppgångar.

Figur 14:1. Gemenskap, igenkännande och umgänge efter inslag av problemhushåll i uppgången. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerade modeller.

1. Prediktorn ingår ej i reducerad modell. Justerade medelvärden från fullständig modell.

Dessa resultat bekräftas i stora drag av den här genomförda analysen. Vid en jämförelse med övriga hushåll visar det sig att de som bor i uppgångar med enstaka problemhushåll i mindre utsträckning tycker sig uppleva en känsla av gemenskap med sina grannar. Det är än mindre vanligt i uppgångar med en ansamling av problemhushåll.

Motsvarande samband finns om än något svagare för igenkännandereationer. Även här får man något lägre värden vid en ansamling av problemhushåll i uppgången.

Omfattningen av umgängesrelationer med grannarna visar sig också här vara helt utan samband med förekomst av problemhushåll. Inte heller de som bor i uppgångar med en ansamling av problemhushåll har andra umgängesrelationer än övriga boende.

När det gäller ovan konstaterade olikheter i igenkännanderelationer och känslor av gemenskap i förhållande till grannarna visar de genomförda analyserna att dessa skillnader knappast kan förklaras av inslaget av problemhushåll. Detta framgår inte minst av att prediktorn "problemhushåll i uppgången" inte kommit med i den reducerade modellen för någon av dessa indikatorer på positiva grannrelationer. De konstaterade olikheterna måste därför kunna förklaras av andra bakomliggande förhållanden. Den fortsatta redovisningen kommer att visa vilka av de undersökta förhållandena som har störst betydelse här.

När det sedan gäller omfattningen av umgängesrelationerna visar den genomförda analysen att man, allt övrigt lika, borde förvänta sig mer omfattande sådana relationer just i de uppgångar som innehåller en ansamling av problemhushåll. Sambandet är svagt men tendensen tydlig. Detta resultat är oväntat och innebär ytterligare belägg för att ursprungshypotesen om att de positiva grannrelationerna är mindre utvecklade i problemhushållens närhet måste modifieras.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att förekomst eller ansamling av problemhushåll i närmiljön i sig knappast medför att de positiva grannrelationerna blir mindre omfattande.

De jämförelser som tidigare redovisats visade att de som bor i låga hus har en klart bättre kännedom om sina grannar än de som bor i höga hus. Det är också sämre beställt med samsjämja och gemenskap i de höga husen. Däremot är olika slags umgängesrelationer lika vanliga oberoende av hushöjd. Dessa resultat bekräftas här. I de låga husen är såväl känslan av gemenskap ($\text{Eta} = .21$) som igenkännandet ($\text{Eta} = .43$) mer utbrett. För umgängesrelationer finns inte denna skillnad.

I den reducerade modellen för umgängesrelationer kommer inte "hushöjd" med. Och den gör det inte heller när det gäller känslan av gemenskap. De skillnader som tidigare konstaterats i detta avseende mellan låga och höga hus kan således inte förklaras av detta. Den fortsatta redogörelsen kommer att visa vilka de mer betydelsefulla bakomliggande förhållandena är i detta fall.

Däremot visar analysen klart att igenkännanderelationerna är betydligt vanligare i de låga än i de höga husen och att detta i stor utsträckning beror just på husens storlek ($\text{Beta} = .38$) (eller andra, icke undersökta, förhållanden förknippade med husens storlek). I själva verket visar det sig att hushöjd är den enskilda egenskap som i sig har störst betydelse för överblick och andra aspekter av de mer ytliga igenkännanderelationer de boende har till sina grannar.

Den följande beskrivningen av vilken betydelse olika andra förhållanden, som t ex upplåtelseform för lägenheten och hushållets sammansättning, har för vilka relationer man har till sina grannar ska främst ses som ett försök att sätta in tidigare konstaterade samband i ett sammanhang. Detta är sannolikt nödvändigt för att skapa en rättvisande bild av vad det i dessa avseenden innebär att ha problemhushåll till grannar.

Det visar sig t ex att människor som bor i bostadsrättslägenheter något oftare än de som bor i hyreslägenheter känner gemenskap med sina grannar ($\text{Eta} = .16$). Upplåtelseformen har dessutom uppen-

barligen en självständig betydelse som inte låter sig förklaras av andra förhållanden ($\beta = .20$). Den har dock inte alls samma betydelse för andra slag av positiva grannrelationer. Det finns visserligen en liknande tendens även när det gäller igenkännande och umgänge. Dessa samband är dock mycket svaga.

Situationen att som barnfamilj bo i en uppgång med en ansamling av barnfamiljer innebär att man ofta har väl utvecklade grannrelationer av olika slag. Denna prediktor har naturligtvis genom sin konstruktion starkt samband med den variabel som beskriver hushållets sammansättning. När det gäller gemenskap respektive igenkännande visar det sig också att denna prediktor knappast har någon självständig betydelse. Däremot har prediktorn kvarstående betydelse för umgänget grannar emellan även sedan hushållets sammansättning kontrollerats ($\beta = .16$).

I den reducerade modellen för umgänge framträder vidare ansamling av barnfamiljer ($\beta = .16$) respektive ansamling av invandrarhushåll ($\beta = .15$) med delvis självständig betydelse. De justerade medelvärdena visar att umgängesrelationer är något vanligare i uppgångar med en ansamling invandrarhushåll och att det är något mindre vanligt med sådana relationer i uppgångar med en ansamling av barnfamiljer. Dessa samband är inte speciellt starka, men går inte desto mindre i motsatt riktning mot vad som var väntat.

Man bör här inte fästa alltför stor vikt vid enskilda oväntade resultat. Dessa kan snarast ses som preliminära i avvaktan på planmässigt upplagda provningar. Det finns dessutom anledning att här påpeka att det kan finnas kvar skillnader mellan grupper i avseenden som inte undersökts här och att dessa "dolda" bakomliggande förhållanden kan inverka på resultatet. De konstaterade sambanden gäller ju endast inom ramen för undersökta förhållanden och vald undersökningsmetod.

14.5 HUSHÅLLETS DEMOGRAFISKA SAMMANSÄTTNING

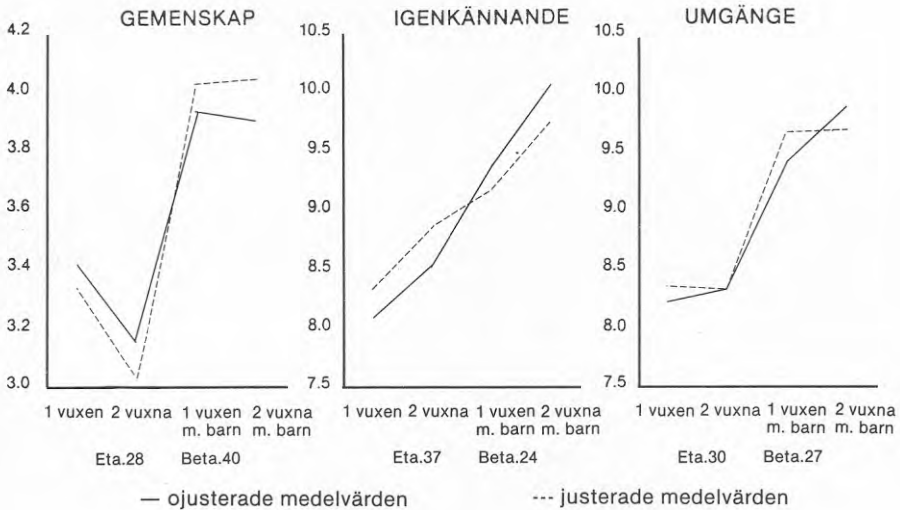
Omfattningen av de positiva grannrelationerna är i stor utsträckning avhängigt hushållets demografiska egenskaper.

Familjer med barn upplever mer av gemenskap med sina grannar än de barnlösa hushållen. Bland barnfamiljer är det också vanligare att man har mer av såväl ytliga igenkännanderelationer som mer utvecklade umgängesrelationer. Omfattningen av dessa relationer tycks också öka med antalet barn i familjen ($\eta = .26 - .37$).

Inom gruppen barnlösa hushåll finns vissa mindre skillnader. Enpersonshushållen har något mindre omfattande igenkännanderelationer till sina grannar än de barnlösa tvåpersonshushållen. På motsvarande sätt tycks de ensamstående föräldrarna i viss mån ha mindre omfattande relationer till grannarna än familjer med två föräldrar. En sannolikt bidragande orsak är att endast 28 % av de ensamstående föräldrarna har mer än ett hemmavarande barn mot 50 % bland övriga föräldrar. Grannrelationerna varierar också efter den intervjuade kvinnans ålder. Gruppen i åldern 30 till 44 år har mer omfattande grannrelationer i jämförelse med såväl yngre som äldre kvinnor. Speciellt tydligt är detta för de lite mer ytliga igenkännanderelationerna ($\eta = .23$). Även här är sannolikt en viktig bidragande orsak olikheter i förekomst av hemmaboende

barn. 82 % av kvinnorna i åldern 30 till 44 år har barn mot 48 % för de yngre och 18 % för de äldre. Mellangruppen innehåller dessutom en större andel med två eller fler barn.

Figur 14:2. Gemenskap, igenkännande och umgänge efter hushållets sammansättning. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerade modeller.

Hushållets sammansättning med avseende på antalet vuxna respektive antalet barn visar sig ha kvarstående betydelse även efter kontroll av övriga prediktorers inverkan. Inom den begränsning som ges av innebörden i de studerade variablerna kan vi alltså betrakta det som ett orsakssamband. I diagrammet nedan jämförs justerade medelvärden hämtade ur respektive reducerad modell med ojusterade kategorimedelvärden.

Olikheterna mellan barnfamiljer och barnlösa hushåll är tydlig och genomgående. Barnfamiljer upplever mer av gemenskap med sina grannar. De är oftare än andra i den situationen att de känner igen, hälsar på och stannar och pratar med sina grannar. De har också oftare än andra mer utvecklade relationer till grannarna så att man känner dem till förnamnet, utbyter småtjänster med varandra eller umgås.

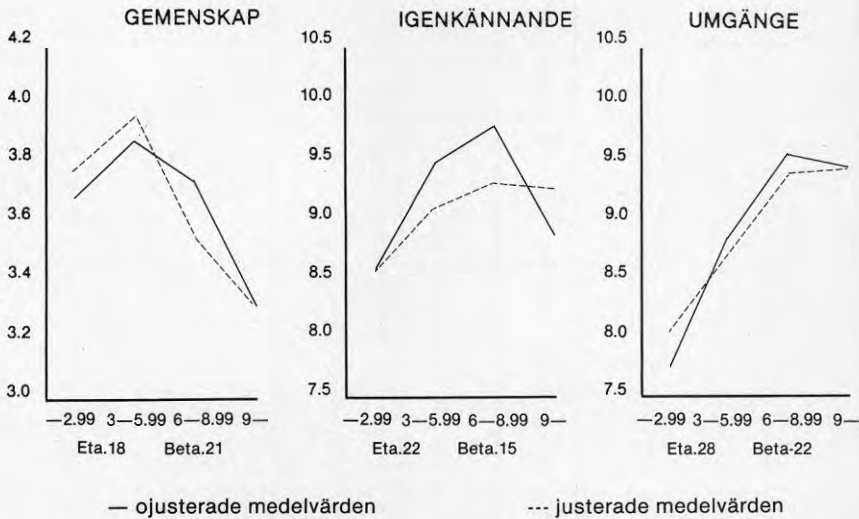
När det gäller de lite ytligare igenkännanderelationerna tycks dessutom antalet vuxna i hushållet ha viss självständig betydelse. Enpersonshushållen respektive de ensamstående föräldrarna tycks oftare än övriga inom respektive kategori stå utanför detta slags relationer.

14.6. BOENDEFÖRHÅLLANDEN

Man kan förvänta sig att ju längre tid en person bott i en viss bostad desto mer omfattande är hans relationer till sina grannar.

Detta visar sig dock främst gälla mer intima relationer. Umgänget med grannar tycks öka med ökande boendetid, dock med den begränsningen att ökningar utöver 6 års boendetid knappast ger något tillskott i umgänget. De lite mer ytliga igenkännanderelationerna ökar också med tilltagande boendetid men här finns ett brott i trenden för gruppen som bott längst tid i sin nuvarande bostad. Dessa har oväntat lite av igenkännande inför sina grannar. Motsvarande men än starkare tendenser kan konstateras när det gäller känslan av gemenskap med grannarna. De som bott 9 år eller mer upplever minst av alla, dvs även i jämförelse med dem som bott bara en mycket kort tid, en känsla av gemenskap med övriga boende.

Figur 14:3. Gemenskap, igenkännande och umgänge efter boendetid. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerade modeller.

Det väntade sambandet mellan boendetid och positiva grannrelationer gäller således främst mer utvecklade relationer och en begränsad period. Känslan av gemenskap, vilken kan definieras som en ytlig aspekt av grannrelationerna, tycks, mycket oväntat, snarast avta med tilltagande boendetid.

Nu visar sig hushåll med längre boendetid ha delvis andra egenskaper än de korttidsboende. Så bor 65 % av dem med en boendetid på mer än 9 år i höga hus mot endast 34 % av dem med kortare boendetid. 57 % har problemhushåll till grannar mot 44 % för övriga. Som väntat är de också genomsnittligt äldre än andra. Till sin sammansättning är den långtidsboende mycket lika den grupp som bott mindre än tre år i sin lägenhet. Lång- och korttidsboende är oftare än mellangruppen barnlösa. Vissa av dessa förhållanden har visat sig ha samband med grannrelationernas karaktär och omfattning.

Nu visar den reducerade modellen att dessa speciella egenskaper

bara har begränsad betydelse. Sambanden för gemenskap och umgänge är i det stora hela desamma även efter vidtagna kontroller. De som har bott längre tid umgås mer med sina grannar samtidigt som man i denna grupp känner minst av gemenskap. När det gäller igenkännandet visar analysen emellertid att även omfattningen av dessa relationer borde öka med tilltagande boendetid, men att detta uppenbarligen motverkas av gruppens i övrigt speciella egenskaper.

De som även innan de flyttade in i sin nuvarande lägenhet bodde i samma eller intilliggande kvarter har, som väntat, något oftare än andra goda relationer till sina grannar. Speciellt gäller detta mer ytliga relationer som att känna igen, hälsa eller stanna och prata ($\text{Eta} = .28$). Anmärkningsvärt är dock att de som tidigare bodde längre bort men ändå i samma stadsdel har mindre av grannrelationer än de som flyttat in från andra platser. Efter kontroller försvagas sambandet något för igenkännande ($\text{Beta} = .18$). Det försvinner i det närmaste helt för gemenskap men kvarstår i viss mån för umgänge.

De som vid inflyttning inte såg på sin nya bostad som stadigvarande har mindre av positiva grannrelationer. Speciellt gäller det igenkännande ($\text{Eta} = .21$). Detta samband förklaras dock i huvudsak av andra bakomliggande förhållanden. Variabeln blir inte kvar i de reducerade modellerna.

Däremot visar sig frågan om man före inflyttningen kände någon i huset eller husgruppen eller att man av andra skäl ville just dit ha viss kvarstående självständig betydelse. I den reducerade modellen för umgänge med grannar får förhandskontakt/önskemål ett Beta-värde på .16.

14.7 VANOR

En fråga i intervjun rörde om man hade varit bortrest någon period under de senaste två veckorna före intervjun. Här förväntades ett visst negativt samband så att ju mer man är borta från sitt hem desto mindre har man med sina grannar att göra. De direkta sambanden med de olika indikatorerna på grannrelationer är dock mycket svaga och osystematiska. Möjligtvis har de som inte alls varit bortresta något mer av igenkännande- och umgängesrelationer till sina grannar.

När man kontrollerar för övriga variablers inflytande visar det sig dock att denna prediktor har ett visst självständigt inflytande såväl på gemenskap som igenkännande. Däremot inte på umgänge. Detta inflytande går emellertid i motsatt riktning mot det förväntade. De som varit bortresta under längst tid skulle, om det inte dolts av andra förhållanden, ha haft mer än övriga av såväl gemenskap som igenkännande. Resultaten är knappast möjliga att tolka utifrån denna studies förutsättningar.

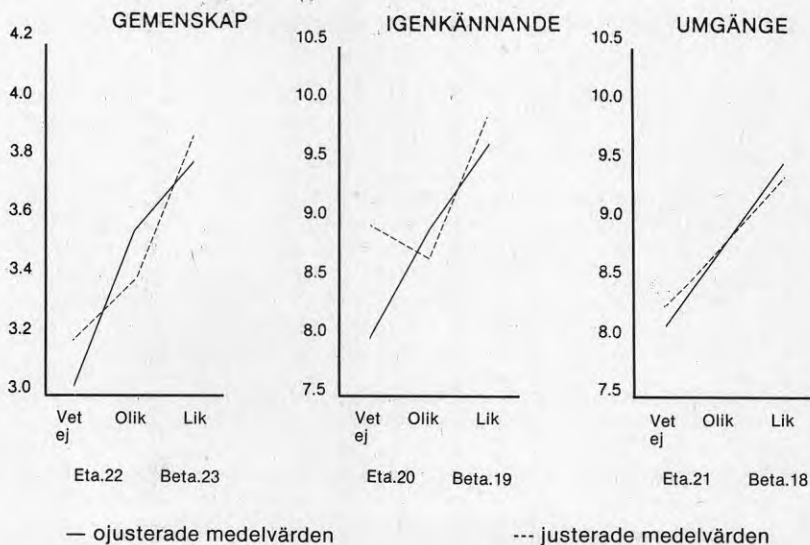
En persons eller ett hushålls sammanlagda umgänge kan bestå av såväl grannrelationer som annat umgänge. Intressant är därvid om grannrelationer kan ersätta eller komplettera andra relationer. I intervjun ställdes mot denna bakgrund frågor om umgänget med släktingar och vänner på andra håll, dvs Stockholm i övrigt. Såväl antalet sådana umgängesfamiljer som antal sammanträffanden visar i sig ha endast svaga och osystematiska samband med grann-

relationsindikatorerna. De lämnar visserligen bidrag till de reducerade modellernas sammanlagda förklaringsvärde men även här är sambanden svaga och svårtolkbara. Således framkommer här ingenting som kan tolkas som att annat umgänge vare sig kompletterar eller ersätter grannrelationer.

14.8 ATTITYDER

Känslan av att trivas är förknippad med omfattningen av olika slags positiva grannrelationer. Ju mer av trivsel desto mer av gemenskap (Eta = .16), igenkännande (Eta = .29) respektive umgänge (Eta = .16). Även de som uttrycker störst tillfredsställelse med området som barnmiljö rapporterar mer av gemenskap (Eta = .19) och igenkännande (Eta = .21). Dessa samband förklaras i huvudsak av att de två prediktorerna är korrelerade. I den reducerade modellen för igenkännande får dock trivsel ett Beta på .19.

Figur 14:4. Gemenskap, igenkännande och umgänge efter känslan av likhet i förhållande till grannarna. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerade modeller.

Känslan av att vara lik eller olik sina grannar har ett klart systematiskt samband med såväl gemenskap som igenkännande och umgänge. Den som tycker sig likna sina grannar har också de mest utvecklade relationerna till dem. De som tycker sig vara olika sina grannar har mindre omfattande positiva grannrelationer. Samtidigt kan man notera att de som inte tyckt sig ha någon uppfattning om sin eventuella likhet med grannarna har allra minst av detta slags grannrelationer. Kanske har dessa så lite kontakt med grannarna att de därigenom faktiskt inte har någon bild av vilka de är? Sambanden kvarstår i huvudsak oförändrade även efter kontroll av andra oberoende variabler.

14.9 SAMMANFATTNING

Undersökningen har visat på vissa tydliga olikheter i omfattningen av de positiva grannrelationerna: de som bor bland problemhushåll har mindre av olika slags ytligare grannrelationer. De olika beskrivningsmetoderna ger lite olika resultat men sammanfattningsvis kan man konstatera att de som bor bland problemhushåll har mindre av igenkännanderelationer till och känner mindre av gemenskap med sina grannar än de som inte bor så. Samtidigt visar den närmare analysen av dessa samband att olikheterna knappast har sin förklaring i inslaget av problemhushåll. Det är istället andra bakomliggande faktorer som förklarar dessa samband. Detta kan också uttryckas som att de som bor bland problemhushåll lever under sådana omständigheter att de av andra skäl har klart mindre av dessa ytliga positiva grannrelationer.

Omfattningen av de närmare umgängesrelationerna skiljer sig överhuvudtaget åt mellan hushåll boende i dessa olika miljöer. Förhållandena är därvid inte heller speciella i uppgångar som innehåller en ansamling av problemhushåll.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att företeelsen problemhushåll i närmiljön, som den definierats i denna studie, i sig inte har några som helst hämmande effekter på omfattningen av de positiva grannrelationerna. Den närmare innebörden av dessa diskuteras i det avslutande kapitlet.

Vad är det då som kan förklara att de positiva grannrelationerna varierar? I det följande ges en sammanfattning av vad denna studie visat i detta avseende.

Inledningsvis bör det dock påpekas att de modeller som konstruerats som svar på frågan delvis har ett relativt begränsat förklaringsvärde. Speciellt gäller detta gemenskap ($R^2 = .18$) och umgänge ($R^2 = .22$). Modellen för igenkännande har högre förklaringsvärde ($R^2 = .38$). Man bör därför hålla i minnet att när olika faktorer pekas ut som betydelsefulla så görs det inom ramen för respektive reducerad modells förklaringskapacitet.

Hushållets demografiska egenskaper har genomgående stor betydelse för omfattningen av de positiva grannrelationerna. Barnfamiljer har betydligt mer än andra av goda relationer till sina grannar. Olikheterna är tydliga och berör såväl gemenskap som igenkännande och umgänge. Förekomst respektive avsaknad av barn i hushållet är den enskilda faktor som har störst inflytande på vilka positiva grannrelationer hushållet utvecklar.

Men även andra omständigheter spelar in även om ingen av dessa har samma genomgående betydelse.

Med ökande boendetid utvecklar man allt mer av umgängesrelationer till sina grannar. Något oväntat känner de som bott längst minst av gemenskap. När det gäller igenkännandet har boendetiden mindre betydelse.

Känslan av att vara lik sina grannar respektive att vara olik dem är nära förknippad med omfattningen av de positiva grannrelationerna. Sambandet gäller såväl gemenskap som igenkännande och umgänge och kvarstår med självständig betydelse efter gjorda kontroller. Analysen visar att den som har en känsla av likhet i

förhållande till grannarna också har omfattande positiva relationer. Omfattande positiva grannrelationer av olika slag är också vanligare såväl hos dem som har en känsla av trivsel med sitt boende som hos dem som uppfattar att detta är ett bra område för barn att växa upp i. Sambandet är tydligast för igenkännande, där det också har en kvarstående betydelse. Den kausala relationer i detta kan tolkas på flera sätt.

Det finns stora skillnader mellan låga och höga hus i gemenskap och igenkännande. I de låga husen finns mer av detta. När det gäller känslan av gemenskap tycks dock denna skillnad i huvudsak förklaras av andra faktorer. De höga husens mer överskådliga gransituation tycks dock ha självständig och tydlig betydelse för de ytligare igenkännanderelationerna. I de höga husen har man mycket sämre kännedom om sina grannar. Det närmare umgänget har dock inget samband med hustyp.

De som bor i bostadsrättslägenheter upplever oftare än andra gemenskap. Upplåtelseformen har dock inget påtagligt samband med varken igenkännande eller umgänge.

Den genomförda analysen har inte kunnat visa att vissa förhållanden med förväntad betydelse för grannrelationerna påverkar dessa.

Förväntade skillnader mellan kvinnor med olika utbildningsnivå visar sig inte. De samband som finns är svaga och osystematiska. Detsamma gäller hushållets socioekonomiska status, där det dock inte fanns entydiga förväntningar. Den lilla gruppen av hushåll med åtminstone en vuxen invandrare skiljer sig inte heller på något entydigt sätt från övriga hushåll. De olikheter av etniskt-kulturellt slag som man kunnat vänta sig har sålunda inte visat sig.

Man kunde ha väntat sig att kvinnor som inte förvärvsarbetar utanför hemmet skulle ha mer omfattande grannrelationer än övriga. Detta har inte kunnat påvisas. Inte heller den grupp som säger sig ha planer på att flytta skiljer sig stort från andra.

Ungefär 20 % av de intervjuade uppger sig vilja ha mer med sina grannar att göra. Skillnaderna är små ($Beta = .07 - .11$) men innebär att dessa faktiskt har mindre än andra att göra med sina grannar. Hundägare har faktiskt, allt övrigt lika, något lite mer av positiva relationer till sina grannar ($Beta = .08 - .11$).

Omflyttning bland grannar har förväntats hämma grannrelationerna. Här visar det sig dock att uppgångar med en ansamling av korttidsboende knappast skiljer sig från övriga uppgångar. De ansamlings- och likhetsvariabler som konstruerats i undersökningen visar sig över lag ha svaga, osystematiska och oväntade samband med de positiva grannrelationerna. Detta är intressant med tanke på de förhoppningar som i segregationsdebatten ställts på de positiva effekterna på det lokala sociala livet av likhet och boendestabilitet. Man bör dock tillägga att likheten här rör sig inom en relativt snäv ram vad det gäller t ex socioekonomiska omständigheter och livsstil.

Man kan notera att det i undersökningen inte framkommer något som kan tolkas som att annat umgänge med vänner eller släktingar varken kompletterar eller ersätter positiva grannrelationer.

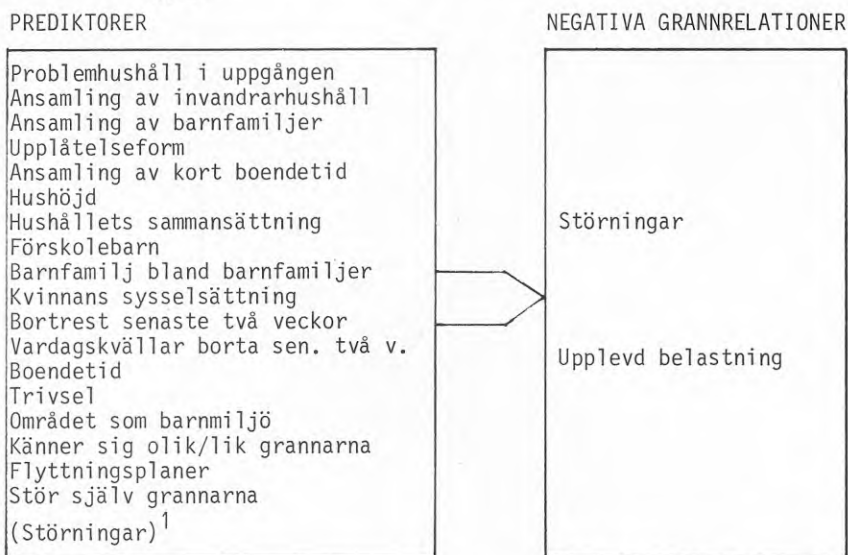
KAPITEL 15. OMGIVNING, HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH NEGATIVA GRANNRELATIONER

I detta kapitel redovisas en analys av vilka förhållanden som påverkar omfattningen av de negativa grannrelationerna.

De negativa grannrelationerna beskrivs med hjälp av två sammanfattande index. Ett index för störningar sammanfattar förekomst av problem med störande grannar, skadegörelse, inbrott och otrygghet. Ett index för upplevd belastning belyser i vilken utsträckning de boende föreställer sig att det egna huset är speciellt problembelastat. Här summeras frågor om man tycker inslaget av skadegörelse, bråk mellan grannar, människor med "allvarliga problem" respektive med "socialhjälp" är större i det egna huset än i stadsdelen i övrigt. Tidigare har framgått att nästan ingen tycker att förhållandena i det egna huset är annorlunda än vad man föreställer sig finns på andra håll. Indexet kan därför snarare anses mäta i vilken utsträckning man rapporterar sitt hus som speciellt problemfritt. Indexen har sammanställts på samma sätt som motsvarande index för positiva grannrelationer.

Utifrån överväganden i referensramen konstruerades en modell för MCA av negativa grannrelationer. Modellen innehåller 18 pre-

Figur 15:1. Fullständig modell för MCA av negativa grannrelationer.

1. Prediktorn användes vid analysen av upplevd belastning

Tabell 15:1. Indikatorer på negativa grannrelationer: frågor och indexkonstruktion.

STÖRNINGAR		Medelv	Min	Max	Std					
1	Skadegörelse är ett stort problem i den här trappan	1.84	1	5	1.35					
2	Det finns människor här i uppgången som vållar mig och min familj problem	1.54	1	5	1.12					
3	I ett sånt här hus kan man aldrig känna någon riktig trygghet	1.49	1	5	.94					
4	Stölder och inbrott är ett problem i den här uppgången	2.03	1	5	1.47					
5	Bråk och oväsen från andra lägenheter är ett stort problem i den här trappan	1.56	1	5	1.10					
6	Har Du en känsla av att det brukar förekomma konflikter eller osämja mellan människor som bor i den här trappuppgången, dvs mellan människor i olika lägenheter?	1.37	1	4	.80					
7	Förekommer det att ni i Din familj blir störda av grannar i lägenheterna omkring?	1.85	1	4	1.06					
8	Har det tidigare varit så att ni i Din familj varit störda av andra här i uppgången?	1.78	1	3	.89					
9	Skulle Du tycka att det vore bättre att bo i den här lägenheten om vissa av dem som bor i uppgången inte bodde här?	1.14	1	2	.35					
Index		27.00	21.60	46.69	5.52					
UPPLEVD BELASTNING		Medelv	Min	Max	Std					
1	Tycker Du att skadegörelsen verkar vara större eller mindre i det här huset än i övriga delar av stadsdelen?	1.94	1	5	.96					
2	Tycker Du att det verkar förekomma mer eller mindre bråk mellan grannar i det huset än i övriga delar av stadsdelen?	2.28	1	5	.90					
3	Tycker Du att det verkar som om det i det här huset bor fler eller färre människor med olika typer av allvarliga problem än i övriga delar av stadsdelen?	2.16	1	5	.91					
4	Tror Du att det i det här huset bor fler eller färre människor med socialhjälp än i stadsdelen i övrigt?	2.12	1	5	.92					
Index		8.51	4	14	2.74					
KORRELATIONER										
Störningar								Upplevd belastning		
.27	.36	.45	.28	.13	.23	.24	.28	.29	.36	.38
	.36	.24	.64	.37	.53	.26	.55		.42	.35
		.28	.25	.14	.27	.17	.22			.61
			.17	.14	.24	.20	.17			
				.38	.58	.18	.50			
					.25	.19	.34			
						.30	.42			
							.17			

diktorer. 17 hämtas från den fullständiga modellen för positiva grannrelationer. Dessutom används svaren på frågan "Har Du en känsla av att era grannar någon gång kan känna sig störda av Dig eller Din familj?".

Analysen av de negativa grannrelationerna inleddes med att de fullständiga modellerna prövades. Därefter genomfördes en reduktion av var och en av dessa i enlighet med de resonemang som presenterades i föregående kapitel.

Tabell 15:2. Sammanlagt förklaringsvärde för fullständiga och reducerade modeller för negativa grannrelationer. R^2 ojusterat och justerat för frihetsgrader.

Indikator	Fullst. modell		Reducerad modell		
	R^2 ojust	R^2 just	Ant pred	R^2 ojust	R^2 just
Störningar	.32	.21	10	.30	.23
Upplevd belastning	.21	.07	6	.18	.13

Här framgår att de prövade modellerna har ett relativt begränsat förklaringsvärde. När det gäller störningar fungerar den fullständiga respektive reducerade modellen på ungefär samma sätt som motsvarande modeller för "umgänge". Detta får anses acceptabelt. När det däremot gäller upplevd belastning är förklaringsvärdet så litet att det knappast kan anses motiverat att ägna denna reducerade modell samma intresse.

MCA för de reducerade modellerna ges i tabell 15:3 och 15:4. Analysen utföll så att samtliga prediktorer med tydliga nollsamband (Eta minst .20) utom hushöjd kom med i de reducerade modellerna. I de höga husen är störningarna (Eta = .21) och den upplevda belastningen (Eta = .14) större än i de låga husen.

15.1 STÖRNINGAR

Man kan förvänta sig att problemen med störande grannar, skadegörelse m m är större i uppgångar med problemhushåll och i uppgångar med många barnfamiljer. Problemen bör vara mindre i bostadsrättshus och i låga hus. Barnfamiljer upplever sannolikt mindre än andra av dessa problem. Störningarna kan vidare förväntas ha stor betydelse för den allmänna tillfredsställelsen med boendesituationen.

15.1.1 INSLAG AV PROBLEMHUSHÅLL, HUSHÖJD OCH ANDRA OMGIVNINGSEGENSKAPER

Beskrivningarna i tidigare kapitel har visat att det är betydligt vanligare med olika slags mer eller mindre allvarliga störningar i problemhushållens närhet. Denna större förekomst av konflikter, osämja, bråk, oväsen, skadegörelse, otrygghet etc bekräftas till stora delar av den här genomförda analysen.

Tabell 15:3. MCA för störningar. Reducerad modell.

Variabel	Variabelvärde	Qjust. medel-värde	Eta	Just. medel-värde	Beta
Problemhushåll i uppgången	Nej	25.19	.36	26.11	.18
	Enstaka	28.14		27.49	
	Ansamling	31.27		29.23	
Upplåtelseform	Hyresrätt	28.03	.31	27.65	.20
	Bostadsrätt	24.19		25.19	
Hushåll	1 vuxen	28.78	.15	29.24	.27
	2 vuxna	27.07		28.08	
	1 vuxen med barn	26.44		25.69	
	2 vuxna med barn	26.32		25.58	
Förskolebarn	Nej	26.97	.00	26.57	.15
	Ja	26.95		28.57	
Bortrest senaste två veckor	Nej	27.80	.23	27.81	.18
	1 - 4 dagar	24.84		25.42	
	5 - dagar	27.34		26.56	
Boendetid	- 2.99 år	25.86	.15	25.64	.15
	3 - 5.99 år	26.46		26.60	
	6 - 8.99 år	26.59		27.15	
	9 - år	27.94		27.74	
Trivsel	Tveksam, dåligt	31.00	.23	30.03	.18
	Ganska bra	27.16		27.35	
	Mycket bra	26.35		26.37	
Området som barnmiljö	Tveksam, dåligt	28.99	.23	27.83	.17
	Ganska bra	26.02		25.94	
	Mycket bra	26.45		27.81	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	27.56	.09	26.47	.11
	Olik	27.40		27.72	
	Lik	26.42		26.55	
Flyttningsplaner	Nej	26.90	.02	27.41	.11
	Ja, inom stadsdelen	26.94		27.32	
	Ja, någon annan stans	27.10		26.08	
Medelvärde: 29.97		R^2 : .30	R^2 justerat: .23	n: 228	

Tabell 15:4. MCA för upplevd belastning. Reducerad modell.

Variabel	Variabelvärde	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Problemhushåll i uppgången	Nej	8.02	.23	8.36	.10
	Enstaka	8.75		8.49	
	Ansamling	10.09		9.33	
Upplåtelseform för lgh	Hysesrätt	8.99	.29	8.88	.22
	Bostadsrätt	7.23		7.51	
Hushåll	1 Vuxen	8.78	.12	8.69	.16
	2 vuxna	8.87		8.97	
	1 vuxen med barn	8.00		7.75	
	2 vuxna med barn	8.31		8.39	
Vardagkvällar borta senaste två veckor	Nej	8.63	.11	8.60	.10
	1 - 4 kvällar	8.72		8.70	
	5 - kvällar	8.04		8.09	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	9.26	.13	9.11	.11
	Olik	8.49		8.57	
	Lik	8.25		8.23	
Störningar	1	7.45	.27	7.76	.18
	2	8.25		8.42	
	3	8.98		8.94	
	4	9.36		8.91	
Medelvärde: 8.51		R^2 : .18	R^2 justerat: .13	n: 233	

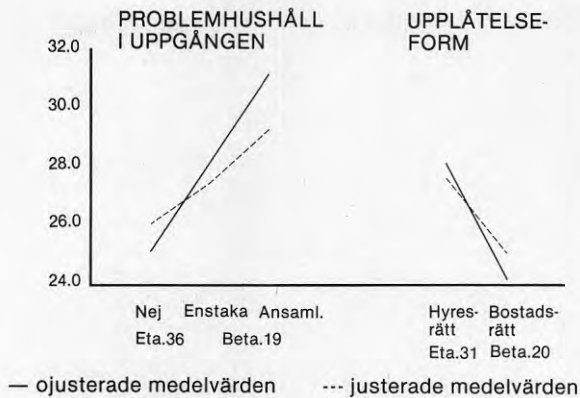
Inslaget av problemhushåll bland de boende i trappuppgången har ett mycket klart samband med hur ofta det förekommer störningar. Det är betydligt vanligare att man känner sig störd på olika sätt i de uppgångar där det också bor problemhushåll. Det är också så att omfattningen av dessa störningar tilltar ju fler problemhushållen blir.

Dessa skillnader kan dock inte enbart förklaras med inslaget av problemhushåll. Uppgångar med problemhushåll har samtidigt andra egenskaper med självständig betydelse för förekomst av störningar. När man kontrollerar för övriga prediktorer i den reducerade modellen sjunker sambandet från .36 (Eta) till .18 (Beta). Inslaget av problemhushåll visar sig således ha en kvarstående självständig men relativt liten betydelse för hur omfattande störningarna blir.

Inslaget av problemhushåll är långt ifrån den enda omständighet som medför att störningarna blir fler. Som kommer att framgå är också andra förhållanden betydelsefulla och delvis mer betydelsefulla.

Vid de tidigare redovisade jämförelserna mellan låga och höga hus framkom att det finns vissa olikheter när det gäller störningar. I de höga husen är det genomgående något vanligare att man känner sig störd, att det förekommer bråk, osämja, konflikter osv. De låga husen tycks lugnare.

Figur 15:2. Störningar efter förekomst av problemhushåll i uppgången och upplåtelseform. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerad modell.

Detta resultat bekräftas av den här genomförda analysen. Störningar är vanligare i höga än i låga hus (Eta = .21). Denna prediktor kommer dock inte med i den reducerade modellen vilket tyder på att hushöjd i sig knappast har någon betydelse för i vilken utsträckning det förekommer störningar. Förklaringen till det erhållna sambandet är istället att de som bor i höga hus har speciella egenskaper eller att de höga husen har andra störningsframkallande egenskaper.

Vilka förhållanden är det då, vid sidan av inslaget av problemhushåll, som har betydelse för hur omfattande störningarna är?

Ett sådant betydelsefullt förhållande är lägenheternas upplåtelseform. De som bor i bostadsrättslägenheter känner sig mindre störda än de som bor i hyreslägenheter. Skillnaden är tydlig. Även om den i viss mån låter sig förklaras av att situationen att bo i bostadsrätt även på andra sätt skiljer sig från hyreshusboende är det ingen tvekan om att olikheterna mellan de två upplåtelseformerna i sig är stora. Som tidigare berörts kan förklaringen till detta ligga både i en selektion efter egenskaper som inte studeras här, som allmänt välordnat levnadssätt, och i situationsolikheter, sammanhängande med att de boende i bostadsrätter själva äger sina lägenheter och att de därigenom är organiserade i föreningar som förvaltar bostäderna.

Här kan man till sist notera att ansamling av invandrare, av barnfamiljer och av korttidsboende inte kommit med i den reducerade modellen och dessa förhållanden, som de blivit mätta här, knappast har någon betydelse för hur omfattande störningarna är.

15.1.2 HUSHÅLLSEGENSKAPER

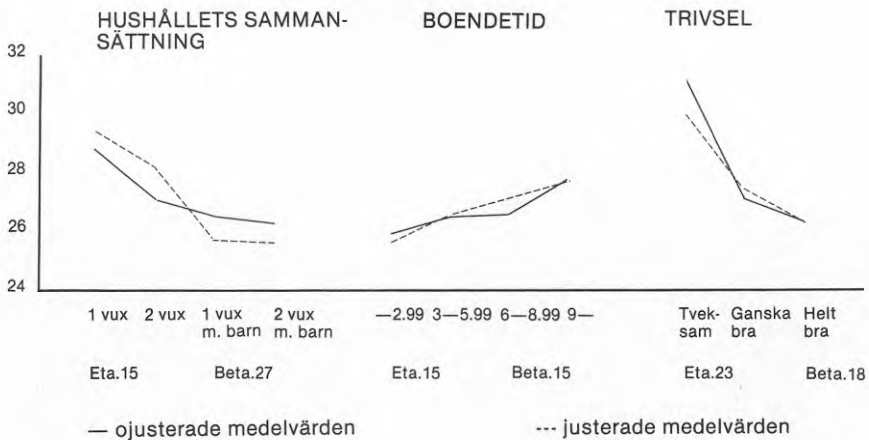
Förekomst av barn i hushållet visar sig som väntat ha samband med i vilken utsträckning man känner sig störd av olika förhållanden

i huset. I hushåll utan barn, och speciellt så bland enpersonshushållen, känner man sig något oftare störd. I barnfamiljerna känner man sig inte lika ofta störd.

Denna olikhet kan inte förklaras av att de barnlösa hushållen, t ex enpersonshushållen, har en i övrigt speciell situation. Efter de i analysen genomförda kontrollerna framstår tvärtom sambandet som än tydligare. De olikheter som fanns medverkade således till att skillnaderna inte blir större än de är.

Figur 15:3. Störningar efter hushållets sammansättning, boendetid och trivsel. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerad modell.

I den reducerade modellen är hushållets sammansättning den enskilda egenskap som har störst självständig betydelse för i vilken utsträckning man känner sig störd av grannar, skadegörelse, inbrott och otrygghet. Olikheten mellan barnfamiljer och övriga har således större självständig betydelse än såväl inslaget av problemhushåll som upplåtelseform. Sambandet var det väntade men att det visar sig ha denna centrala betydelse måste betecknas som oväntat.

Tidigare har framhållits att man kan vänta sig att föräldrar med små barn mindre än andra ska känna sig störda. Analysen visar att det inte finns några skillnader mellan familjer med förskolebarn och övriga hushåll. Båda grupper upplever genomsnittliga störningar. Samtidigt visar analysen att man, om man tar hänsyn till övriga olikheter mellan dessa grupper, borde ha väntat sig att förskolebarnens föräldrar något lite oftare än andra kände sig störda. Den särskilda effekten av att ha små barn skulle således vara motsatt den väntade. Antagandet om att barnfamiljer skulle vara mer toleranta än andra för störningar skulle således inte gälla dem med förskolebarn.

Vidare finns ett svagt men bestående samband mellan boendetidens längd och omfattningen av störningarna. Ju längre tid man bott desto oftare känner man sig störd. Sambandet är inte starkt men

måste inte desto mindre betraktas som anmärkningsvärt. Kan det vara så att de som bor kvar har fastnat i en situation där de tvingas acceptera en störningsgrad som ligger över genomsnittet? Detta resultat motsäger i så fall ett allmänt vedertaget samband mellan kvarboende och trivsel.

Störningarna har som väntat samband med i vilken utsträckning man trivs. En rimlig utgångspunkt är därvid att det är störningarna som i hög grad bidrar till att forma den allmänna tillfredsställelsen med boendet. Det visar sig också att de som på olika sätt markerat att de åtminstone delvis tvekar att säga att de trivs oftare än andra känner sig störda. De som säger sig trivas mycket bra upplever minst av störningar.

I övrigt finns bara svaga, osystematiska och därigenom svårtolkade samband mellan de i modellen ingående prediktorerna och förekomst av störningar. Detta innebär att varken flyttplaner eller känslan av att själv störa sina grannar hänger ihop med känslan av att vara störd. Sambandet med om man varit bortrest någonting under de två senaste veckorna före intervjun kan knappast ges en rimlig tolkning.

15.2 UPPLEVD BELASTNING

Här är avsikten att närmare analysera vad som får de boende i ett visst hus att uppleva förhållandena där som annorlunda i jämförelse med övriga hus i samma stadsdel. I de enkätfrågor som ligger till grund för indexet upplevd belastning gavs namnet på den aktuella stadsdelen och de intervjuade ombuds således göra jämförelsen inom ett geografiskt väl avgränsat område. Man kan här vänta sig tydliga samband med omfattningen av upplevda störningar. Mot denna bakgrund inkluderas störningar som prediktor i den fullständiga modellen för MCA av upplevd belastning. För detta görs en uppdelning av indexet störning i fyra kategorier, vilka var och en innehåller 55 till 59 intervjupersoner.

Den reducerade modellen får här ett mycket lågt förklaringsvärde (R^2 justerat = .13), dvs de i modellen ingående prediktorerna kan tillsammans bara förklara en mycket liten andel av den totala variationen i upplevd belastning. Detta innebär i sin tur att de inom modellen konstaterade sambanden knappast kan betraktas som särskilt viktiga i en förklaring av hur mycket de boende upplever av belastning. Mot denna bakgrund ges endast några kortfattade kommentarer.

Tidigare har framkommit att de som bor bland problemhushåll bara något mer än andra uppfattar sitt hus som problembelastat. Resultatet bekräftas i denna analys: de som bor med problemhushåll som grannar får högre värden på upplevd belastning än övriga ($\text{Eta} = .23$). I den reducerade modellen får dock inslaget av problemhushåll en mycket begränsad betydelse ($\text{Beta} = .10$). Det sammanfattande resultatet blir således att problemhushållens grannar möjligtvis något mer än andra uppfattar det som att de bor i ett problembelastat hus men att det är svårt att förklara hur detta varierar och att inslaget av problemhushåll i sig knappast har någon betydelse.

När det gäller det lilla förklaringsvärde som den reducerade modellen trots allt har är det främst upplåtelseformen och

omfattningen av de störningar man upplever som bidrar till detta.

Som väntat uppfattar de som bor i hyreshus oftare än de bostadsrättsboende sitt hus som problembelastat. Detta ligger väl i linje med att de som bor i bostadsrätt oftare än andra känner gemenskap med sina grannar.

Väntat är också att ju mer man upplever av störningar desto mer uppfattar man sitt hus som problembelastat. Detta är dock långt ifrån hela förklaringen till i vilken utsträckning man har denna uppfattning om sitt hus.

15.3 SAMMANFATTNING

Vid direkta jämförelser mellan hushåll i olika slags uppgångar har det framkommit att det finns tydliga skillnader i hur ofta man känner sig störd. De som bor bland problemhushåll talar oftare än andra om konflikter, osämja, bråk, oväsen, skadegörelse etc. I uppgångar med en ansamling av problemhushåll är allt detta än vanligare.

När inslaget av problemhushåll i uppgången relateras till andra omständigheter med förväntad betydelse för dessa förhållanden framgår dock att inslaget av problemhushåll inte ensamt kan göras ansvarigt för störningarnas omfattning. Inslaget av problemhushåll har en ganska måttlig självständig betydelse för störningarna och flera andra omständigheter har en likartad eller större betydelse.

Man kan således konstatera att den ursprungliga hypotesen om att det skulle vara vanligare med negativa grannrelationer i problemhushållens närhet behöver specificeras: de som bor i närmiljöer med problemhushåll är visserligen oftare än andra störda av sina grannar. Speciellt gäller detta vid en ansamling av problemhushåll. Inslaget av problemhushåll har dock långt ifrån något ensamt avgörande inflytande på detta. Även andra omständigheter har motsvarande eller större betydelse.

Denna slutsats bör också ses mot bakgrund av att den modell som konstruerats för störningar ger ett relativt begränsat förklaringsvärde.

Inom ramen för denna modell visar det sig att skillnaden mellan att ha barn och att inte ha barn i familjen är det enskilda förhållande som har den största självständiga betydelsen för hur ofta man känner sig störd. Barnfamiljer framstår här som betydligt mer toleranta än andra för olika slags störningar i sin omgivning.

Skillnaden mellan hyresrätt och bostadsrätt är också tydlig. Det är betydligt vanligare med störningar i hyreshusen. På motsvarande sätt finns ett tydligt samband mellan trivsel och omfattningen av störningarna. Dessa två omständigheter har således ungefär samma sorts samband som inslaget av problemhushåll.

Oväntat är att de som bott längre tid i sin bostad i något lite större omfattning än andra känner sig störda av sina grannar.

Det är vanligare att man känner sig störd när man bor i höga hus

än när man bor i låga hus. Förklaringen till detta tycks dock inte ligga i husens storlek utan snarare bero på andra speciella omständigheter.

När det gäller den andra aspekten av de negativa grannrelationerna, dvs upplevd belastning, visar den genomförda analysen att denna uppfattning är något mer utbredd bland dem som bor bland problemhushåll. Också här får uppgångar med en ansamling av problemhushåll speciellt höga värden. Analysen visar dock att den lancerade modellen knappast ger något påtagligt bidrag till en förklaring av hur denna uppfattning varierar och att inslaget av problemhushåll inte ens inom denna ram framstår som betydelsefullt. Med tanke på de uppenbara svårigheter de intervjuade haft med dessa frågor förefaller det rimligast att tolka dessa resultat med stor försiktighet.

KAPITEL 16. OMGIVNING, HUSHÅLLSEGENSKAPER OCH UTSPRIDDA GRANNRELATIONER

I de närmast föregående kapitlen gavs beskrivningar av hur såväl positiva som negativa relationer till grannarna, dvs till människor boende i samma uppgång varierar. Detta kapitel ägnas en närmare analys av vad som kallats utspridda grannrelationer. Dessa omfattar både de som bor i andra trappuppgångar i bostadens omedelbara närhet (närmiljö) och de som bor i mer avlägset liggande delar av respektive stadsdel.

En utgångspunkt är att trappuppgångens egenskaper kan förväntas ha mindre betydelse för denna typ av relationer än för relationer till grannar i samma uppgång. Vidare bör tidigare bosättning i samma stadsdel och deltagande i lokalt organiserad föreningsverksamhet betyda mer för detta slags relationer. Sannolikt är hushållets demografiska sammansättning också här av avgörande betydelse. Barnfamiljer kan förväntas ha mer än övriga också av utspridda grannrelationer.

För analysen har två sammanfattande index konstruerats. Lokalt igenkännande beskriver förekomst av ytliga positiva relationer till grannar som, utan att bo i samma uppgång, bor i den närmaste omgivningen. I detta index summeras två frågor om man brukar hälsa på respektive stanna och prata med grannar som bor i andra uppgångar i samma eller intilliggande hus. Stadsdelsumgänge sammanfattar förekomst av mer utvecklade relationer, dvs utbyte av småtjänster respektive umgänge, till andra än den egna uppgångens grannar. Indexens konstruktion framgår av separat tabell. Utbyte av småtjänster inskränker sig till i vilken utsträckning sådant förekommer i samma eller intilliggande hus. Frågan om det närmare umgänget med grannar utanför den egna uppgången ställdes så att den omfattar hela stadsdelen, dvs även de mindre småhusområden som ligger i direkt anslutning till flerfamiljshusen.

För var och en av dessa indikatorer på utspridda grannrelationer prövas i ett första steg en fullständig modell med 33 oberoende variabler. Prediktorer och analysmetod är desamma som användes för positiva relationer inom uppgången (se kap. 14). Reducerade modeller redovisas i tabell 16:2 och 16:3. Övriga tydliga noll samband redovisas i texten.

De reducerade modellernas förklaringsvärden ligger här på i stort sett samma nivå som motsvarande modeller för positiva grannrelationer. Här blir värdet för stadsdelsumgänge något högre än för lokalt igenkännande. Bland indikatorerna på positiva grannrelationer fick igenkännande högst värde.

16.1 LOKALT IGENKÄNNANDE

När det gäller utspridda grannrelationer motsvarar lokalt igenkännande till sitt innehåll i stort sett det som för grannrelationer inom de enskilda uppgångarna kallats "igenkännande". Den

Tabell 16:1. Indikatorer på utspridda grannrelationer: frågor och indexkonstruktion.

LOKALT IGENKÄNNANDE		Medelv	Min	Max	Std
1	Brukar Du hälsa på människor som bor i andra trappuppgångar i det här eller intilliggande hus?	2.45	1	3	.80
2	Brukar Du stanna och prata med människor som bor i andra trappuppgångar i det här eller intilliggande hus?	2.11	1	3	.87
Index		4.56	2	6	1.52
STADSELSUMGÄNGE		Medelv	Min	Max	Std
1	Finns det någon i andra trappuppgångar i det här eller intilliggande hus som Du själv brukar utbyta småtjänster med?	.32	0	1	.47
2	Umgås Du med någon eller några andra som bor här i (stadsdelens namn)?	1.36	0	9	1.62
Index		6.00	4.47	10.31	1.65
KORRELATIONER					
<u>Lokalt igenkännande</u>		<u>Stadsdelsumgänge</u>			
.65		.36			

tidigare analysen visade att omfattningen av detta igenkännande främst beror av husets storlek. Vidare framgick att barnfamiljer hade mer än andra även av dessa ytliga relationer och att en känsla av trivsel respektive likhet i förhållande till grannar, längre boendetid och att ha haft sin tidigare bostad i samma delområde hänger samman med mer utvecklat igenkännande. Däremot visade sig inslaget av problemhushåll i uppgången inte ha någon självständig betydelse. Mönstret för lokalt igenkännande bör bli ungefär detsamma, möjligtvis med den skillnaden att husets egenskaper bör ha något mindre betydelse.

Tabell 16:2. Sammanlagt förklaringsvärde för fullständiga och reducerade modeller för utspridda grannrelationer. R^2 ojusterat och justerat för frihetsgrader.

Indikator	Fullst. modell		Reducerad modell	
	R^2_{ojust}	R^2_{just}	Ant pred	R^2_{just}
Lokalt igenkännande	.39	.21	12	.33
Stadsdels- umgänge	.46	.30	11	.41

Tabell 16:3. MCA för lokalt igenkännande. Reducerad modell.

Variabel	Variabelvärde	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Hushåll	1 vuxen	3.72	.44	3.79	.38
	2 vuxna	3.97		4.06	
	1 vuxen med barn	5.07		5.11	
	2 vuxna med barn	5.27		5.13	
Hushållets status	Ej klassat	4.31	.15	4.39	.11
	Arbetare	4.94		4.82	
	Tjänsteman(lägre-mellan)	4.48		4.52	
	Högre tjm, företagare etc	4.25		4.34	
Kvinnans utbildning	Högst folkskola	4.46	.05	4.55	.12
	Grundskola, realskola	4.61		4.48	
	Gymnasium el. högre	4.68		5.03	
Boendetid	- 2.99	4.17	.15	4.27	.12
	3 - 5.99	4.66		4.55	
	6 - 8.99	4.83		4.55	
	9 -	4.63		4.74	
Föregående bostads läge	Samma delområde	5.12	.17	5.07	.17
	Stadsdelen i övrigt	4.17		4.09	
	Övrigt	4.53		4.56	
Bortrest senaste två veckor	Nej	4.84	.20	4.72	.16
	1 - 4 dagar	4.15		4.16	
	5 - dagar	4.36		4.70	
Umgängesfam. i övr Stockholm	Högst 1 släkt och 1 vän	4.34	.09	4.41	.10
	En + flera	4.56		4.32	
	Flera släkt + flera vän	4.66		4.70	
Hundägare	Nej	4.53	.07	4.52	.09
	Ja	4.88		4.98	
Trivsel	Tveksam, dåligt	4.28	.20	4.41	.13
	Ganska bra	4.19		4.32	
	Mycket bra	4.82		4.73	
Känner sig olik/lik grannarna	Vet ej	4.00	.20	4.28	.15
	Olik	4.51		4.40	
	Lik	4.84		4.82	
Upplåtelseform	Hysesrätt	4.58	.00	4.42	.16
	Bostadsrätt	4.56		4.97	
Problemhushåll i uppgången	Nej	4.47	.15	4.33	.16
	Enstaka	4.81		4.84	
	Ansamling	4.09		4.72	
Medelvärde: 4.57		R ² : .33	R ² justerat: .25	n: 232	

16.1.1 INSLAG AV PROBLEMHUSHÅLL, HUSHÖJD OCH ANDRA OMGIVNINGSEGENSKAPER

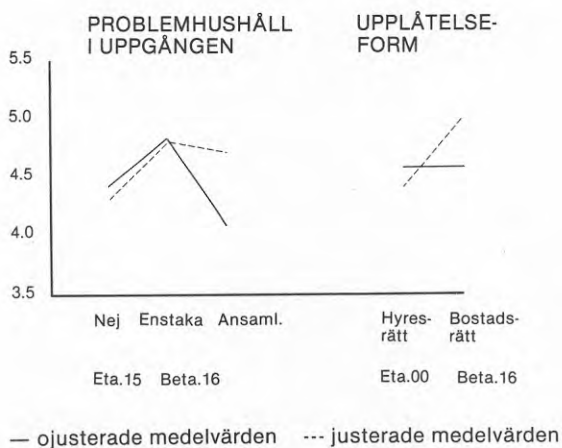
I den tidigare redovisningen av det lokala igenkännandet framgick att skillnaderna i detta avseende mellan boende i uppgångar med och utan problemhushåll var små. Ingenting framkom därvid som stöd för en hypotes om att denna form av grannrelation med positivt innehåll skulle vara mindre utvecklad i problemhushållens närhet.

Tabell 16:4. MCA för stadsdelsumgänge. Reducerad modell.

Variabel	Variabelvärde	Ojust. medelvärde	Eta	Just. medelvärde	Beta
Hushåll	1 vuxen	5.58	.41	5.58	.30
	2 vuxna	5.20		5.45	
	1 vuxen med barn	6.49		6.32	
	2 vuxna med barn	6.70		6.56	
Kvinnans ålder	18 - 29	6.43	.37	6.34	.12
	30 - 44	6.47		6.04	
	45 - 64	5.21		5.78	
Hushållets status	Ej klassat	6.34	.23	6.57	.19
	Arbetare	6.58		6.42	
	Tjänstem.(lägre-mellan)	5.80		5.81	
	Högre tjm,företag. etc	5.47		5.70	
Kvinnans sysselsättning	Heltidsarbete	6.08	.11	6.12	.13
	Deltidsarbete	5.50		5.52	
	I hemmet	5.99		5.77	
Föregående bostads läge	Samma delområde	7.02	.27	6.73	.21
	Stadsdelen i övrigt	6.25		6.36	
	Övrigt	5.76		5.80	
Föreningsaktiv etc sen. 2 v.	Nej	5.87	.18	5.90	.14
	Ja	6.65		6.52	
Vardagkvällar borta sen 2 v	Nej	5.64	.12	5.63	.12
	1 - 4 kvällar	6.15		6.11	
	5 - kvällar	6.03		6.10	
Trivsel	Tveksam, dåligt	5.26	.28	5.26	.21
	Ganska bra	5.48		5.70	
	Mycket bra	6.39		6.27	
Upplåtelseform för lgh	Hyresrätt	6.17	.16	6.18	.17
	Bostadsrätt	5.57		5.54	
Ansamling av invandrarhush.	Nej	6.27	.17	6.26	.16
	Ja	5.72		5.74	
Enförelälderhus-håll bl. enförel.	Nej	5.95	.11	6.06	.11
	Ja	6.62		5.37	
Medelvärde: 6.00		R^2 : .41	R^2 justerat: .35	n: 232	

Den här genomförda analysen stödjer detta resultat. Vid en jämförelse mellan de studerade hushållen i olika slags uppgångar framkommer att förekomst respektive ansamling av problemhushåll inte har något systematiskt samband med omfattningen av det lokala igenkännandet. I den reducerade modellen kommer dock inslaget av problemhushåll med som prediktor eftersom den visar sig ha ett svagt självständigt samband med lokalt igenkännande. Riktningen på detta samband är sådan att hypotesen om att omfattningen av grannrelationer med positivt innehåll minskar i problemhushållens närhet inte heller här får stöd. Det här funna omvända sambandet kan ses som en intressant utgångspunkt för vidare studier.

Figur 16:1. Lokalt igenkännande efter förekomst av problemhushåll i uppgången och upplåtelseform. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerad modell.

Tidigare har framgått att husens höjd har stor betydelse för i vilken utsträckning grannar inom samma uppgång känner igen, hälsar på och stannar och pratar med varandra. Motsvarande samband finns inte när det gäller det lokala igenkännandet. Detta är i huvudsak oberoende av hustyp.

Det lokala igenkännandet skiljer sig inte heller åt mellan hus med olika upplåtelseform. Det har tidigare framgått att upplåtelseformen har betydelse för känslan av gemenskap men knappast alls för igenkännande eller umgänge. Analysen här visar dock att det finns ett visst självständigt samband när det gäller lokalt igenkännande, så att detta är högre vid bostadsrättsboende (Beta = .16).

16.1.2 HUSHÅLLSEGENSKAPER

Som väntat har barnfamiljer betydligt mer än andra av dessa hälsnings- och stanna-och-prata-relationer i närmiljön runt den egna uppgången. Ju fler barn man har desto mer har man av dessa relationer. Familjer med förskolebarn har mer än andra. Om man jämför kvinnor i olika åldrar med varandra visar det sig att mellan-

gruppen (30-44 år) har mest av sådana igenkännanderelationer. Alla dessa samband är tydliga (Eta mellan .25 och .43).

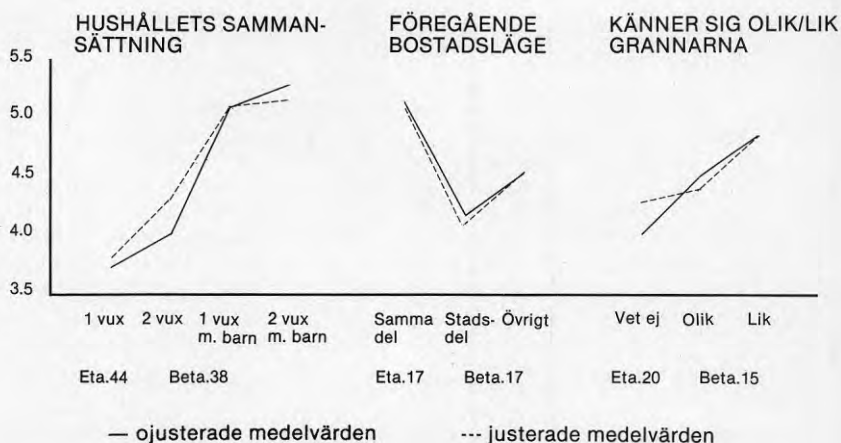
I tidigare analyser har flera gånger det inre sambandet mellan dessa prediktorer påvisats. Detta framkommer också i denna analys och medför att endast "hushållets sammansättning" har kvarstående självständig betydelse. Skillnaden mellan barnlösa hushåll och barnfamiljer är tydlig och lämnar i den reducerade modellen det största enskilda bidraget till en förklaring av hur det lokala igenkännandet varierar (Beta = .38). Det blir ytterligare ett bevis för familjesituationens systematiska och genomgående betydelse för grannrelationer och därmed för den lokala sociala förankringen överhuvudtaget.

Som väntat har också den föregående bostadens läge viss betydelse för det lokala igenkännandet. Den lilla grupp hushåll (ca 14 %) vars senaste flyttning ägt rum inom ett närområde av ett eller ett par kvarter har mer än andra av lokalt igenkännande. Något motsägelsefullt är dock att de som tidigare bodde utanför stadsdelen knappast har minst av lokalt igenkännande. Motsvarande resultat erhöles även för de positiva grannrelationerna inom uppgången.

De som säger sig trivas mycket bra i bostaden och de som säger sig i viss mån likna sina grannar tycks oftare än andra ha del i detta lokala igenkännande. Detta förklaras visserligen delvis av andra förhållanden men ett visst samband kvarstår även efter kontroller.

I övrigt framstår sambanden som mycket svaga eller svårtolkade. Så finns t ex en mycket svag tendens till att det lokala igenkännandet ökar med tilltagande boendetid. Sambandet är det vänta-

Figur 16:2. Lokalt igenkännande efter hushållets sammansättning, föregående bostads läge och känslan av likhet i förhållande till grannarna. Ojusterade och justerade medelvärden ur reducerad modell.

de men samtidigt betydligt svagare än väntat. Det lokala igenkännandets samband med hushållets socioekonomiska status respektive med kvinnans utbildning är svagt och dessutom osystematiskt. Sambandet med om man varit bortrest den sista tiden kan inte heller här ges någon rimlig tolkning.

16.2 STADSDELSUMGÄNGE

Indexet stadsdelsumgänge har till sin konstruktion likheter med det index som konstruerats som indikator på förekomst av umgänge mellan grannar i en och samma trappuppgång.

Barnfamiljer visade sig som väntat ha betydligt mer än övriga av umgänge med uppgångens grannar. När andra förhållanden hölls under kontroll framstod boendetiden som det som vid sidan av hushållets sammansättning har störst självständig betydelse för grannumgängets omfattning. Känslan av likhet i förhållande till grannarna visade sig förknippat med mycket umgänge. Ett antagande om att umgänget grannar emellan skulle vara mindre omfattande i problemhushållens uppgångar än på andra håll kunde däremot inte bekräftas.

Sambanden för stadsdelsumgänge kan förväntas påminna om dem som gäller för umgänge med uppgångens grannar.

16.2.1 INSLAG AV PROBLEMHUSHÅLL, HUSHÖJD OCH ANDRA OMGIVNINGSEGENSKAPER

Den tidigare beskrivningen av stadsdelsumgängets omfattning visade att detta faktiskt var något lite vanligare bland dem av de studerade hushållen som bor i problemhushållens närhet. Utgångsantagandet om att grannrelationer med positivt innehåll skulle vara mindre vanliga i problemhushållens uppgångar fick således inget stöd.

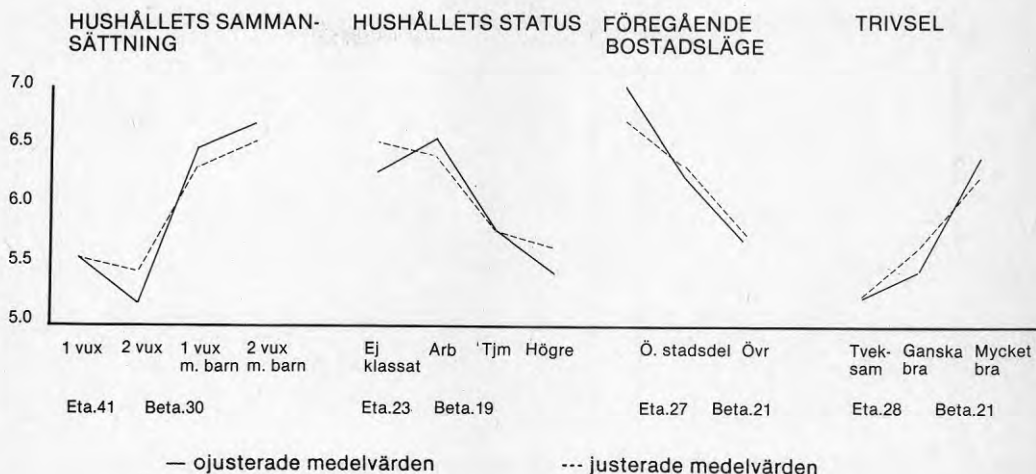
Den närmare analysen ger i stort sett samma resultat. Inslaget av problemhushåll i den egna uppgången gör knappast någon skillnad för i vilken utsträckning man umgås med människor på andra håll i stadsdelen. Varken förekomst eller ansamling av problemhushåll verkar hämmande på detta.

Även andra omgivningsegenskaper har på sin höjd svaga samband med stadsdelsumgänge. Husens höjd har inget tydligt samband. När det gäller upplåtelseform finns ett visst oväntat samband. De intervjuade hushåll som bor i hyreshus talar oftare än de bostadsrättsboende om sitt stadsdelsumgänge. Detta resultat motsäger de antaganden som tidigare presenterats om att bostadsrättsboende skulle ge bättre förutsättningar för väl utvecklade grannrelationer. Frågan om de hyresrättsboende verkligen har mer av stadsdelsumgänge bör prövas i annat sammanhang.

16.2.2 HUSHÅLLSEGENSKAPER

Också här framgår de demografiska egenskapernas avgörande betydelse för grannrelationerna. Barnfamiljer har betydligt oftare än barnlösa sådana relationer till andra boende i stadsdelen att man kan tala om umgänge. Detta samband kvarstår också med i stort

Figur 16:3. Stadsdelsumgänge efter hushållets sammansättning, status, föregående bostads läge och trivsel. Ojusterade och justerade kategorimedelvärden ur reducerad modell.

sett oförändrad styrka även när övriga förhållanden hålls under kontroll.

I referensramen diskuterades den relativt omfattande forskning som säger sig visa att det finns tydliga skillnader i umgänges-mönster mellan olika klasser eller sociala skikt. Hittills genomförda analyser av grannrelationer har emellertid på sin höjd visat på mycket svaga eller osystematiska samband med hushållets socioekonomiska status. När det gäller stadsdelsumgänge blir resultatet ett annat. Här finns ett påtagligt samband. Arbetar-hushåll har mer av sådana utspridda grannrelationer och tjänstemän på olika nivå har mindre.

Dessutom visar sig läget på den föregående bostaden ha betydelse. Ju kortare avstånd man flyttat, desto mer har man av utvecklade relationer i stadsdelen. Detta beroende av var man bodde tidigare var också väntat. Sambandet låter sig inte heller förklaras av att de som flyttat långt eller kort skulle vara speciella på något annat sätt. Den nära till hands liggande förklaringen är naturligtvis den att de som tidigare bott någon annanstans i samma stadsdel även efter flyttningen kan behålla tidigare etablerade grannrelationer. Dessa kommer då att falla inom kategorin "stadsdelsumgänge". Möjligtvis kan det dessutom vara så att personer som tidigare bodde i samma lägenhet genom någon persons utflyttning förvandlas till "grannar". Studien har visat att detta förekommer både vid flyttning från föräldrahemmet och vid separation.

I undersökningen finns uppgifter på hur länge man bott i sin nuvarande bostad. Kanske hade det, speciellt när det gäller utspridda relationer i form av stadsdelsumgänge, varit bättre med sammanlagd boendetid i stadsdelen. Sannolikt hade detta kunnat ge ungefär samma förklaring som tidigare bostads läge.

Också för stadsdelsumgänget gäller att de som trivs, speciellt då de som trivs mycket bra, har mycket mer av detta än andra. Även denna sorts mer utvecklade utspridda relationer hänger således nära ihop med känslan av trivsel. Trivseln hör därigenom till de förhållanden som tydligast samvarierar med omfattningen av stadsdelsumgänget.

I den reducerade modellen ingår dessutom ett antal prediktorer vilka var för sig visar sig ha bara ganska svaga samband med hur omfattande stadsdelsumgänge man har. Det finns t ex skillnader mellan kvinnor i olika åldrar.

Tidigare har vi konstaterat att kvinnor i åldern 30 till 44 år har mer än övriga av positiva grannrelationer, främst igenkännande. Detta förklarades huvudsakligen av att det var vanligare med barn i denna grupp. Här framträder en liknande tendens dock med den skillnaden att de yngsta kvinnorna (18-29 år) faktiskt har lika omfattande stadsdelsumgänge som mellangruppen. Den äldsta gruppen (45-64 år) ligger på en lägre nivå. Den närmare analysen visar dock att åldern inte har denna självständiga betydelse. Ökande ålder i sig har bara ett mycket svagt samband med minskat stadsdelsumgänge.

Sambandet med kvinnans sysselsättningsituation är svagt och delvis svårtolkat. Inget tyder dock på att den bundenhet till området som hemarbete, pensionärstillvaro etc innebär, medför mer av utvecklade relationer till stadsdelens grannar.

En rimlig hypotes är att stadsdelsumgänget ökar med tilltagande längd på boendet. Detta visar sig knappast vara fallet. Sambandet är svagt och i vart fall inte entydigt varken med eller utan konstanthållning.

16.3 SAMMANFATTNING

Begreppet grannar har i denna studie avgränsats till att gälla dem som bor i samma trappuppgång. Det något oegentliga begreppet utspridda grannrelationer avser förhållandet till andra människor boende i samma stadsdel. Här inkluderas att hälsa på, stanna och prata med, utbyta småtjänster och umgås. Innehållet är således till stora delar detsamma som i de positiva grannrelationerna.

Med utgångspunkt från hypotesen om mindre omfattande positiva grannrelationer i problemhushållens närhet förefaller det rimligt att vänta sig att de utspridda grannrelationerna skulle vara mindre utvecklade i dessa miljöer. Den genomförda analysen visar dock ingenting som tyder på detta. Förekomst av problemhushåll i uppgången tycks inte medföra att dessa utspridda grannrelationer, dvs varken lokalt igenkännande eller stadsdelsumgänge, blir mindre omfattande. Inte heller en ansamling av problemhushåll i uppgången har någon effekt i detta avseende. Här framkommer således inget ens indirekt stöd för utgångshypotesen om att grannrelationer med positivt innehåll skulle vara mindre utvecklade i närmiljöer med problemhushåll än i andra miljöer.

Vilka förhållanden är det då som påverkar omfattningen av dessa utspridda grannrelationer? De prövade modellernas förklaringsvärde visar att dessa, trots det stora antalet prediktorer, inte ger uttömmande svar på denna fråga.

Inom ramen för dessa modeller framstår dock hushållets sammansättning som den enskilda omständighet som har allra störst betydelse för vilka utspridda grannrelationer man har. Barnfamiljer har mycket mer än andra av såväl lokalt igenkännande som stadsdelsomgång. Resultat ligger väl i linje med vad som framkom om de positiva grannrelationerna och visar klart vilken övergripande betydelse förekomst av barn i hushållet har för olika slags positiva grannrelationer.

I övrigt framgår som väntat att de som hade sin närmaste föregående bostad högst ett eller ett par kvarter iväg har mer än andra av utspridda grannrelationer. Mer utvecklade sådana relationer tycks också gå hand i hand med olika aspekter av trivsel med boendesituationen.

Dessutom visar analysen på följande lite mer speciella resultat: bostadsrättsboende tycks ge något mer av lokalt igenkännande än hyresrättsboende. Motsvarande samband finns dock inte för stadsdelsomgång. Däremot visar det sig finnas en tydlig olikhet mellan socialklasser när det gäller stadsdelsomgång. Arbetarfamiljer har mer än tjänstemän på olika nivåer av detta. Detta är det enda resultat som stöder de i tidigare forskning ofta påtalade olikheterna i detta avseende.

KAPITEL 17. PROBLEMHUSHÅLLENS SITUATION

Hittills genomförda analyser har sökt kartlägga i vilken utsträckning förekomst respektive ansamling av problemhushåll i de olika trappuppgångarna har betydelse för övriga hushålls relationer till sin omgivning. I detta kapitel förändras perspektivet till att i stället röra problemhushållens egen situation. Speciellt intressant är därvid frågan om problemhushållens relationer till sina grannar och i vilken utsträckning dessa oftare än andra karaktäriseras av störningar.

För att belysa dessa frågor genomfördes inom ramen för studien en serie intervjuer med en kategori problemhushåll boende i de 130 undersökta trappuppgångarna. I detta kapitel redovisas tillvägagångssätt och resultat från denna intervjuundersökning.

17.1 INTERVJUER MED PROBLEMHUSHÅLL

I de undersökta trappuppgångarna finns sammanlagt 120 problemhushåll. För att möjliggöra jämförelser med andra grupper relationer till sina grannar avgränsas denna intervjuundersökning till hushåll med svenskfödd kvinna född 1918 till 1964 tillhörande den hushållsbärande generationen. Av problemhushållen tillhör sammanlagt 53 denna kategori. Samtliga dessa tillhör urvalet för intervjuundersökningen. Detta innebär att vissa kategorier av problemhushåll, främst de som består av ensamstående män och hushåll där kvinnan har invandrarbakgrund, inte ingår i intervjuundersökningen. Av dessa kategorier kan speciellt de ensamstående männen antas ha särskilda problem i förhållande till sin omgivning.

Intervjuer med dessa problemhushåll genomfördes på samma sätt och med samma intervjuformulär som den tidigare redovisade intervjuundersökningen (38). Sammanlagt intervjuades 45 kvinnor i problemhushåll, vilket ger en svarsfrekvens på 84.9 %. Bortfallet är här således något högre än för den tidigare undersökningen.

De intervjuade problemhushållen finns i 36 olika trappuppgångar. I sex fall finns två och i ett fall fyra i samma uppgång.

I bortfallet är 5 (62.5 %) hushåll utan barn mot 13 (28.9 %) bland de intervjuade. Ingen av barnfamiljerna i bortfallet består av två vuxna mot sammanlagt en tredjedel bland de intervjuade. Inget hushåll i bortfallet innehåller invandrare mot 8 (17.8 %) av de intervjuade. I övrigt tycks skillnaderna begränsade. Bortfallets begränsade storlek innebär att dess skevhet får mindre betydelse.

Den begränsade storleken på gruppen intervjuade medför svårigheter att dra slutsatser för andra än de intervjuade. Om den population ur vilken urvalet tänkes vara gjort avgränsas till problemhushåll med svenskfödd vuxen kvinna boende i denna typ av förortsområden förefaller det dock inte helt orimligt att anta att intervjuerna speglar en reellt existerande gruppssituation.

17.2 DE INTERVJUADE PROBLEMHUSHÅLLENS LIVSSITUATION

Beskrivningen inriktas på lokala förhållanden och speciellt innehållet i de relationer dessa hushåll har till sin omgivning. Inledningsvis beskrivs hushållens sammansättning. Det centrala temat för beskrivningen är i vilken utsträckning dessa intervjuade problemhushåll, med sina omfattande socialvårdskontakter, är annorlunda jämfört med de intervjuade vanliga hushållen, dvs hushåll med högst mycket begränsade socialvårdskontakter (39).

Tidigare har det framkommit att hela gruppen problemhushåll innehåller speciellt många barnfamiljer. Som väntat gäller detta också för de intervjuade problemhushållen.

Tabell 17:1. Hushållens sammansättning för intervjuade vanliga hushåll och intervjuade problemhushåll.

Hushålls-kategori	En vuxen	Två vuxna	En vuxen m barn	Två vuxna m barn	n
Vanliga	15.9	32.2	18.5	33.5	233
Problem	8.9	22.2	28.9	40.0	45

Speciellt överrepresenterade är de ensamstående föräldrarna. De intervjuade problemhushållen har dessutom oftare än andra många barn. Oftare än övriga har de förskolebarn eller yngre skolbarn. Sammanhängande med detta visar det sig att de intervjuade problemhushållen är överrepresenterade i åldersgruppen 30 till 44 år.

Tidigare framgick att många av problemhushållen har invandrabakgrund. De intervjuade problemhushållskvinnorna sammanbor oftare (signifikant) än motsvarande kvinnor i vanliga hushåll med en man med utländsk bakgrund (18 mot 6 %). På detta sätt finns ett speciellt stort invandrarinslag även i denna kategori svenska problemhushåll.

När det gäller resurssituation finns vissa väntade olikheter mellan problemhushållen och övriga. Det framgår t ex av att så många som ett av fyra problemhushåll inte kunnat klassificeras socioekonomiskt eftersom yrkesuppgift saknats. I dessa hushåll har kvinnan uppgett följande sysselsättning: studerar (1), sköter hemmet (2), pensionerad (2), sjukskriven (2), arbetslös (3) och ej svar (1).

Bland de klassificerade problemhushållen är det också (signifikant) vanligare att man tillhör någon arbetarkategori, (56 % mot 29 %) och mer ovanligt att man tillhör kategorin tjänsteman på mellannivå eller högre (15 mot 27 %). En liknande (ej signifikant) olikhet finns när det gäller utbildningsnivå. 27 % av problemhushållens kvinnor har utbildning utöver grundskola eller motsvarande (9 % studentexamen eller högre) mot 47 % av de vanliga hushållens kvinnor.

Tidigare konstaterades att endast 15 % av de vanliga hushållen bor trångt i bemärkelsen mer än en person per rum (samtliga rum exklusive kök). Som väntat mot bakgrund av att problemhushållen

oftare har barn är siffran för denna kategori (signifikant) högre (29 %).

Det finns således systematiska olikheter i dessa avseenden. Resultaten kan ses som en bekräftelse på den allmänna utgångspunkten att de hushåll som har omfattande och återkommande kontakter med socialvården ofta har en sämre resurssituation. Skillnaden bör dock inte överdrivas. Den intervjuade gruppen problemhushåll är långtifrån sådan att den helt står utanför arbetsmarknaden. Den består inte heller uteslutande av lägre sociala skikt. Definitionen av problemhushåll inkluderar ju inte bara resursbrister utan även avvikande levnadssätt, vilket speciellt när det gäller barnvårdsärenden, i inte obetydlig omfattning är beroende av hushållets sociala status.

Mot bakgrund av deras sämre resurser, den större förekomsten av barn m m kan problemhushållen antas uppvisa en större bundenhet till bostaden och bostadsområdet än andra hushåll. Till detta bidrar möjligtvis att de vuxna i dessa hushåll förvärvsarbetar i betydligt mindre utsträckning (signifikant) än de vuxna i vanliga hushåll. Av problemhushållens kvinnor arbetar 57 % heltid och 7 % deltid. Motsvarande siffror för de vanliga hushållen är 75 respektive 11 %. En dryg tredjedel befinner sig således till vardags av en eller annan anledning i hemmet. I 23 % av problemhushållen är samtliga vuxna hemma mot endast 3 % bland de vanliga hushållen.

Vidare framgår att den flyttning som ledde fram till den nuvarande bostaden för de intervjuade problemhushållens del något oftare skett över ett mindre avstånd. Oftare än de vanliga hushållen bodde de även tidigare i samma stadsdel och något oftare även i samma del av stadsdelen. Problemhushållen betraktade vid inflyttningen oftare än andra hushåll (signifikant) sin nya bostad som permanent.

I övrigt kan man konstatera att skillnaderna mellan problemhushåll och vanliga hushåll är små när det gäller sådant som i vilken utsträckning man är bortrest, deltar i organiserad verksamhet på kvällar, är hemma på vardagskvällar etc.

En slutsats av detta blir att problemhushållen tycks ha vissa större förutsättningar för bundenhet till bostaden t ex genom att de förvärvsarbetar i mindre omfattning än andra. Dessa speciella förutsättningar tycks dock inte vara sådana att de får speciellt stor betydelse för hur mycket man vistas hemma respektive borta. Problemhushållens situation tycks således i dessa avseenden bara vara delvis speciell.

Utifrån antagandet om problemhushållens förmodat sämre relationer till sin omgivning skulle man kunna förutsätta att de trivs sämre än andra med sin boendesituation. I denna studie framkommer dock ingenting som stöd för detta antagande. Det visar sig att när problemhushållen får frågor om hur de trivs med sitt boende och hur de ser på sitt bostadsområde som miljö för barn att växa upp i så svarar de på i stort sett samma sätt som de vanliga hushållen.

Problemhushållen har också i något lite mindre utsträckning än vanliga hushåll planer på att flytta. I jämförelse med övriga, och då främst sina grannar, har de något oftare önskemål om att

även efter en flyttning bo kvar i samma del av den nuvarande stadsdelen.

40 % av problemhushållen uppger att de, när det gäller "sättet att leva", uppfattar sig som lika sina grannar. Siffran är precis densamma för de vanliga hushåll som bor bland problemhushåll. En viss skillnad finns möjligtvis när det gäller en uttalad känsla av att vara olik sina grannar. Så upplever 24 % av problemhushållen situationen mot 17 % av deras vanliga grannar.

När det till sist gäller sammanträffanden med släkt och vänner på andra håll i Stockholm uppger problemhushållen att de har nästan exakt lika omfattande sådant umgänge. Här finns således inget som tyder på att de intervjuade problemhushållen skulle avvika från andra boende i social förankring. Resultaten tyder på att det bland problemhushållen inte heller finns något mer utbrett missnöje med boendesituationen.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att problemhushållen oftare har barn och då speciellt ofta många barn. Som väntat har de en sämre resurssituation än övriga hushåll i det undersökta området. Genom deras mindre omfattande förvärvsarbete och den större förekomsten av barn tycks de vara i viss mån mer bundna till lägenhet och bostadsområde. Denna bundenhet visar sig dock inte i att de markant oftare vistas hemma. Problemhushållen tycks på det hela taget trivas och vara socialt förankrade i sitt bostadsområde på i stort sett samma sätt som de vanliga hushållen.

17.3 PROBLEMHUSHÅLLENS GRANNRELATIONER

Beskrivningen av problemhushållens grannrelationer gäller främst på vilket sätt dessa avviker från de vanliga hushållens relationer. Speciellt uppmärksammas i vilken utsträckning problemhushållens relationer till sina grannar kan sägas vara karaktäriserade av störningar. I texten ges vissa sifferuppgifter. Utförligare uppgifter finns i tabellbilagan.

Av intervjuerna framgår att de undersökta problemhushållens grannrelationer på många sätt liknar de vanliga hushållens grannrelationer. Så uppger t ex 71 % av problemhushållen mot 76 % av de vanliga hushållen att de känner till sina grannar så väl att de vet i vilken lägenhet alla eller de flesta bor. På liknande sätt säger 76 % av problemhushållen mot 83 % av de vanliga att de brukar hälsa på alla eller de flesta grannar när de möter dem. Motsvarande siffror för att stanna och prata är 31 respektive 42 %.

Dessa siffror visar samtidigt att grannrelationerna inte riktigt är på samma nivå för de två kategorierna av hushåll. Problemhushållen tycks således ha något mindre omfattande kännedomrelationer till sina grannar. Trots att t ex 22 % av problemhushållen mot 10 % av de övriga inte brukar stanna och prata med någon av grannarna i uppgången är dock samtliga dessa skillnader så små att de inte framstår som statistiskt signifikanta i genomförda test.

Också när det gäller det närmare umgänget med grannar finns vissa skillnader. Dessa går dock bara delvis i förväntad riktning. I enlighet med utgångshypotesen visar det sig att endast 16 % av

problemhushållen mot 22 % av de vanliga hushållen (ej signifikant) umgås med minst en grannfamilj i samma uppgång. Samtidigt framgår att så många som 80 % av problemhushållen har åtminstone en familj i stadsdelen som de brukar umgås med. Motsvarande siffror för de vanliga hushållen är 65 %. Problemhushållen tycks ha praktisk hjälp av sina grannar i ungefär samma utsträckning som de vanliga hushållen. Men också här är de utspridda relationerna mer omfattande bland problemhushållen. Problemhushållen har således något mindre än andra av vad som kallats umgänge med sina närmaste grannar. Den mindre omfattningen av detta kompenseras dock av mer omfattande stadsdelsumgänge.

Bland problemhushållen är känslan av gemenskap med grannarna något mindre än bland övriga hushåll. Så instämmer t ex 84 % av problemhushållen helt eller delvis i ett påstående om att grannsämjan i huset är god. Motsvarande siffra för de vanliga hushållen är 92 %.

När det gäller olika slag av negativa grannrelationer, främst störningar, finns vissa förväntade skillnader. Så uppger tex 38 % av problemhushållen mot 28 % av de vanliga hushållen att det ofta eller ibland händer att man störs av sina grannar. Den närmare innebörden av att störas av sina grannar kan, som framgått, variera. Möjligtvis har det konsekvenser för tryggheten. 18 % av problemhushållen instämmer helt eller delvis i ett påstående om att man aldrig kan känna någon riktig trygghet i ett sådant här hus. Bara 7 % av de vanliga hushållen upplever situationen på det sättet. Samtidigt inser 49 % av problemhushållen mot 30 % av de vanliga hushållen (signifikant) att de egna grannarna åtminstone ibland kan känna sig störda av den egna familjen.

Det finns också vissa andra förväntade skillnader avseende upplevelsen av olika slags störningar. Det kan t ex gälla i vilken utsträckning man tycker att det är problem med skadegörelse i den egna uppgången. Av problemhushållen instämmer 22 % helt eller delvis i ett sådant påstående mot 17 % bland de vanliga hushållen. Således en viss mindre skillnad. Intressant är att 28 % av de vanliga hushåll som har problemhushåll bland sina grannar instämmer. Detta innebär att problemhushållen visserligen något oftare än samtliga vanliga hushåll ser problem med skadegörelse, samtidigt som problemhushållens grannar i sin tur tycks se något allvarigare på detta.

För att närmare granska problemhushållens grannrelationer i förhållande till de vanliga hushållens grannrelationer genomfördes en serie analyser med MCA-teknik. I dessa analyser användes de tidigare beskrivna sammanfattande indikatorerna på positiva, negativa respektive utspridda grannrelationer. Samma modeller och prediktorer som tidigare användes. Analyserna genomfördes för samtliga 278 intervjuade, dvs vanliga hushåll och problemhushåll sammanlagda. För var och en av indikatorerna gemenskap, igenkännande, umgänge, störningar, upplevd belastning, lokalt igenkännande respektive stadsdelsumgänge genomfördes med MCA-teknik en analys av respektive fullständiga modell (se tidigare kapitel) med tillägg av en prediktor hushållskategori som skiljer problemhushåll från vanliga hushåll. Dessa analyser gav i huvudsak samma utfall som motsvarande analyser av de 233 vanliga hushållen. Modellernas förklaringsvärde förändrades endast marginellt.

Eftersom intresset här rör likheter och skillnader mellan prob-

lemhushåll och vanliga hushåll ges endast utfallet för denna prediktor. I tabell 17:2 redovisas ojusterade och justerade medelvärden och Eta och Beta för de olika indikatorerna på grannrelationer som de i respektive analys föll ut för prediktorn hushållskategori.

Tabell 17:2. Gemenskap, igenkännande, umgänge, störningar, upplevd belastning, lokalt igenkännande och stadsdels- umgänge efter hushållskategori. Ojusterade och justerade medelvärden, Eta och Beta. Ur 7 separata analyser med fullständig modell.

Grann- relation	Hushålls- kategori	ojust. medel- värde	Eta	Just. medel- värde	Beta
Gemenskap	Problemhushåll	3.35	.08	3.54	.01
	Vanliga hushåll	3.61		3.57	
Igenkännande	Problemhushåll	8.48	.11	8.63	.08
	Vanliga hushåll	9.10		9.07	
Umgänge	Problemhushåll	8.77	.05	8.47	.10
	Vanliga hushåll	9.07		9.13	
Störningar	Problemhushåll	28.51	.12	26.74	.02
	Vanliga hushåll	26.67		27.01	
Upplevd be- lastning	Problemhushåll	8.67	.03	8.53	.06
	Vanliga hushåll	8.27		8.37	
Lokalt igen- kännande	Problemhushåll	4.45	.03	4.29	.08
	Vanliga hushåll	4.58		4.61	
Stadsdels- umgänge	Problemhushåll	6.43	.11	5.89	.03
	Vanliga hushåll	5.94		6.04	

Resultatet av dessa analyser bekräftar att det finns förväntade skillnader mellan de vanliga hushållen och problemhushållen när det gäller omfattningen av olika slags grannrelationer. Problemhushållen har något mindre av positiva relationer till sina grannar. Den undersökta kategorin känner något mindre gemenskap och har något mindre av igenkännanderelationer respektive umgänge än de vanliga hushållen i samma bostadsområde. Däremot framkommer ingenting som tyder på att dessa problemhushåll har mindre än de vanliga hushållen av utspridda grannrelationer. Detta gäller såväl lokalt igenkännande som stadsdelsumgänge.

Dessa problemhushåll har också något mer av negativa grannrelationer, dvs störningar, än andra boende. De lever således i en situation där de något oftare än andra upplever konflikter, osämja, bråk, oväsen m.m.

Även om samtliga dessa skillnader går i förväntad riktning är de dock små. Det går inte heller att påvisa olikheter i samtliga förväntade avseenden. Resultaten kan därmed bara anses ge mycket begränsat stöd för utgångshypotesen om problemhushållen sämre grannrelationer.

Man kan här utgå ifrån att den större förekomsten av barn bland dessa hushåll medverkar till att de får mer av positiva och mindre av negativa grannrelationer. Dessa samband har tidigare visat sig gälla för de intervjuade vanliga hushållen. Frågan av då om dessa, och eventuella andra speciella omständigheter, kan dölja den självständiga negativa betydelsen av att vara problemhushåll.

Analysen visar dock att den provade prediktorn hushållskategori, dvs skillnaden mellan att tillhöra vanligt hushåll och problemhushåll, bara ger högst ett mycket litet självständigt bidrag till en förklaring av hur de olika typerna av grannrelationer varierar. Inte i något fall är dess betydelse sådan att prediktorn hade kommit med i en reducerad modell om sådana konstruerats utifrån dessa utvidgade fullständiga modeller. Dess inflytande är således klart mindre än samtliga hittills kommenterade möjliga källor till att grannrelationerna varierar.

Med detta som utgångspunkt kan man konstatera att egenskapen att vara problemhushåll i jämförelse med de vanliga hushållen faktiskt tycks ha en liten självständig hämmande effekt på såväl igenkännanderelationer (Beta = .08) som umgänge (Beta = .10). Här finns således ett visst svagt samband i enlighet med antagandet om problemhushållens mindre omfattande positiva relationer till sin omgivning. Motsvarande samband finns också för lokalt igenkännande (Beta = .08). Dessa samband är dock svaga. Att leva i problemhushåll innebär således att de positiva grannrelationerna i stora drag blir desamma som för andra.

Denna slutsats kan i än högre grad dras när det gäller de negativa grannrelationerna. Den genomförda analysen visar därvid att egenskapen att vara problemhushåll i jämförelse med de vanliga hushållen inte alls har någon självständig betydelse för hur mycket man känner sig störd av sina grannar.

Som en sammanfattning kan man konstatera att det finns vissa små förväntade skillnader mellan de intervjuade problemhushållen och andra undersökta hushåll när det gäller relationerna till grannarna. Problemhushållen har lite mer av negativa relationer och lite mindre av åtminstone ytliga positiva grannrelationer. Den självständiga betydelsen av att vara problemhushåll är dock så liten att den enda rimliga slutsatsen blir att dessa knappast kan sägas karaktäriserade av annorlunda grannrelationer än andra hushåll.

Vi kan här således konstatera att utgångshypotesen om problemhushållens sämre grannrelationer knappast bekräftas för den kategori som ingår i intervjuundersökningen. Möjligtvis är hypotesen giltig för andra kategorier av problemhushåll t ex ensamstående män. Ett visst belägg för att det skulle kunna förhålla sig så finns i de tidigare redovisade slutsatserna om den betydelse förekomst av problemhushåll (av alla kategorier) i den egna trappuppgången har för omfattningen av de vanliga hushållens negativa grannrelationer. Det återstår dock att visa att det verkligen förhåller sig på detta sätt.

KAPITEL 18. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Problemhushåll har beskrivits som hushåll som av ett eller annat skäl har svårare än andra att klara sitt dagliga liv och som genom olika slags störningar i sitt sätt att fungera är besvärade för sin omgivning.

För denna studie definieras begreppet problemhushåll operationellt som hushåll med omfattande och upprepade kontakter med socialvården. Tidigare studiers resultat tyder på att denna grupp kan antas ha speciell betydelse för vilka grannrelationer som utvecklas i närmiljön.

En första utgångshypotes för denna studie är att de som har problemhushåll bland sina grannar har mindre än andra av positiva grannrelationer och mer av negativa grannrelationer. En andra utgångshypotes är att problemhushållen själva har mindre än andra av positiva och mer av negativa grannrelationer.

18.1 SEGREGATION BLAND SOCIALVÅRDENS KLIENTER

SOCIALVÅRDSKLIENTERNAS SÄRBOENDE HAR BARA GENOMGÅTT MINDRE FÖRÄNDRINGAR UNDER EFTERKRIGSTIDEN. OLIKA ÄRENDEKATEGORIER BOR ALLT MER LIKA. DE ÄR SPECIELLT MÅNGA I FÖRORTSOMRÅDEN MED ALLMÄNNYTTIGT ÄGDA BOSTÄDER.

De socialvårdsklienter som bor i Stockholm uppvisar ett segregerat bosättningsmönster. 1980 skulle ca 20 % av socialhjälpstagarna behöva byta församling för att fördela sig som resten av befolkningen. Beräknat för de betydligt mindre Fob-områdena höjs siffran till 30 %. Segregationen är således tydlig även om den på dessa geografiska nivåer knappast kan anses kraftig.

Förändringarna i segregationens omfattning har under efterkrigstiden varit relativt små. Möjligtvis har ansamlingen av personer med socialhjälp tilltagit något under senare delen av 1970-talet. Socialhjälpssärenden, barnvårdsärenden och nykterhetsvårdsärenden har dock kommit att få allt mer likartade geografiska bosättningsmönster. Detta avspeglar sannolikt en utveckling där även nykterhetsvårdsärendena, från att ha varit koncentrerade till vissa innerstadsområden, ansamlats till förortsområden.

Samtliga områden med höga inslag av socialvårdsklienter ligger i förorter. Nästan samtliga dessa är byggda under 1960-talet som en del av det s k miljonprogrammet. En sambandsanalys visar att inslaget av hjälpfall i de olika Fob-områdena främst går parallellt med förekomst av allmännyttigt ägda bostäder och inslag av ensamstående föräldrar bland hushållen. Speciellt gäller detta socialhjälp och barnavård. Inslaget av nykterhetsvårdsfall tycks också främst samvariera med frekvensen allmännyttiga bostäder, men här spelar även andra faktorer som t ex inslaget av enpersonshushåll en framträdande roll.

18.2 PROBLEMHUSHÅLL OCH LOKAL LIVSMILJÖ

DE UNDERSÖKTA PROBLEMHUSHÅLLEN KARAKTÄRISERAS AV BRISTANDE RESURSER OCH AVVIKANDE BETENDE. DESSA PROBLEMHUSHÅLL HAR OFTA BARN OCH ÄR OFTA INVANDRARE.

Av samtliga 1.221 undersökta hushåll i studerade bostadsområden definieras 9.8 % som problemhushåll. Socialvårdskontakterna avser oftast socialhjälp (80.8 %) följt av barnavård (55.8 %) och nykterhetsvård (31.7 %). Många har haft kontakt enligt flera lagområden.

Den använda operationella definitionen identifierar således hushåll som lever i en sådan situation att det finns anledning misstänka att de utgör ett negativt miljöinslag för sina grannar. En svaghet i definitionen ligger dock i att inte samtliga kan antas ha problem i relation till sin omgivning. Studiens syfte kan sägas vara att belysa i vilken utsträckning dessa problemhushåll faktiskt har speciell betydelse för vilka grannrelationer som utvecklas i närmiljön.

Vid en jämförelse med övriga boende i undersökningsområdet visar det sig att bland de undersökta problemhushållen är barnfamiljer och då speciellt ensamstående mödrar och familjer med många barn överrepresenterade. Inslaget av invandrare är också stort, nästan 50 %. Bara ett fåtal är pensionärer. Problemhushållen har en genomsnittligt något kortare boendetid än övriga hushåll.

PROBLEMHUSHÅLLEN BOR SÄLLAN I BOSTADSRÄTT. DERAS GRANNAR HAR OFTA BARN. DET FINNS EN TYDLIG SEGREGATION ÄVEN INOM OMRÅDET.

Den lokala livsmiljö som de undersökta trappuppgångarna erbjuder varierar. De uppgångar där det bor problemhushåll har delvis andra miljöegenskaper än trappuppgångar utan problemhushåll. En mycket liten del av de trappuppgångar där det bor problemhushåll består av bostadsrättslägenheter. Problemhushållens uppgångar innehåller fler barnfamiljer, speciellt i de låga husen. Dessa uppgångar innehåller vidare få enpersonshushåll. Problemhushållens uppgångar innehåller definitionsmässigt fler hushåll med omfattande socialvårdskontakter. I de låga husen tycks problemhushållen själva svara för det mesta av denna överrepresentation. I de höga däremot är det vanligt att även problemhushållens grannar haft vissa mer begränsade kontakter med socialvården. Trappuppgångar utan problemhushåll i de höga husen innehåller speciellt många par utan barn.

De undersökta trappuppgångarna utgör huvuddelen av bebyggelsen i 21 kvarter. Dessa har delvis olikartad befolkning, dvs även inom undersökningsområdet finns tydliga segregationsmönster. Framförallt uppvisar hushåll med mer eller mindre omfattande socialvårdskontakter en ojämn spridning över området. Men det gäller även enpersonshushåll och pensionärer, vilka dock är ansamlade till andra kvarter än problemhushållen.

18.3 ANVÄNDNING AV UTEMILJÖN

UTOMHUSMILJÖN ÄR UNDERUTNYTTJAD. BARN ÄR SPECIELLT ÖVERREPRESENTERADE. DE ÄLDRE UTGÖR EN "OSYNLIG" KATEGORI.

Inledningsvis kan man här, som i andra studier, konstatera att utomhusmiljön måste anses underutnyttjad i förhållande till dess kapacitet och befolkningens fritid. Under 25 dagars vandringar genom området under perioden maj till juni observerades sammanlagt 2.135 personer i olika åldrar på de 53 gårdarna. Genomsnittet per gård och observationstillfälle blir således 1.6 personer. I 55 % av fallen var gårdarna helt tomma.

Olika åldersgrupper utnyttjar utemiljön i mycket olika omfattning. Som väntat är barn, speciellt förskolebarn överrepresenterade i förhållande till sin andel bland de boende. De äldsta, pensionärerna, är starkt underrepresenterade och utgör därmed en speciellt osynlig kategori i en miljö som kritiserats för dess ensidigt unga befolkning.

Ungefär hälften av de observerade är vuxna, kvinnorna bara betydligt fler än männen. 40 % av de vuxna tycktes dock enbart använda utemiljön som passage. 10 % ger intryck av att uppehålla sig där "i tjänsten". Av de vuxna var 38 % tillsammans med någon annan vuxen och 29 % med minst ett barn. Trots det stora inslaget av problemhushåll ger bara ett litet fåtal av dem som vistas ute ett "synligt problematiskt" intryck.

Antalet människor utomhus varierar som väntat starkt med antalet lägenheter vid gården. Samtidigt visar det sig att utomhusaktiviteten större på gårdar vid låga hus än vid höga hus.

Vid tolkning av dessa resultat måste dock en reservation göras för att uppgifter om antalet boende vid olika typer av gårdar saknas i analysen.

UTOMHUSAKTIVITETERNAS OMFATTNING OCH KARAKTÄR GER INGET BELÄGG FÖR ANTAGANDET OM SÄMRE RELATIONER I PROBLEMHUSHÅLLENS GRANNSKAP.

På gårdar där det bor problemhushåll är utomhusaktiviteten något mer omfattande än på andra håll. Detta är knappast oväntat bl a med tanke på att problemhushållen så ofta är barnfamiljer. Detta bekräftas också av att just små barn och deras mödrar något oftare observeras på problemhushållens gårdar. Det är här också något vanligare än på andra håll att man befinner sig i något slags grupsituation utomhus.

Även om det inte varit möjligt att närmare studera det emotionella innehållet i de kontakter som utspelas i utemiljön tycks den större omfattningen av olika slags grupsituationer på problemhushållens gårdar snarast tyda på något mer utvecklade positiva grannrelationer.

En utgångspunkt för studien är en hypotes om att problemhushållen och deras grannar har mindre av positiva och mer av negativa grannrelationer än andra. I observationsundersökningen framkommer således ingenting som kan tolkas som ett stöd för denna hypotes.

18.4 LIVSSITUATION BLAND PROBLEMHUSHÅLLENS GRANNAR

DET FINNS STORA LIKHETER I LIVSSITUATION MELLAN BOENDE I TRAPP-UPPGÅNGAR MED OCH UTAN PROBLEMHUSHÅLL, MEN DE SOM BOR BLAND PROBLEMHUSHÅLL HAR NÅGOT SÄMRE RESURSER OCH TRIVS MINDRE BRA.

Vid en beskrivning av vanliga hushålls livssituation i uppgångar med och utan problemhushåll framkommer att det finns många likheter. Såväl vad gäller demografiska och etniska egenskaper som sysselsättningssituation, bortavaro från bostaden, deltagande i lokalt organiserad verksamhet, umgänge med släkt och vänner på andra håll i Stockholm, flyttningsavstånd och önskemål i samband med inflyttningen är skillnaderna genomgående små.

Men samtidigt dokumenteras vissa väntade olikheter. De som bor bland problemhushåll har i flera avseenden något sämre resurssituation än övriga. Man kan alltså konstatera att problemhushållen, med sina resursproblem, bor i lokala livsmiljöer där även övriga boende har en något sämre resurssituation. Problemhushållens grannar är inte heller lika nöjda som andra med sin boendesituation. Detta gäller speciellt dem som bor i höga hus. Resultatet kan möjligtvis utgöra ett visst indirekt stöd för utgångshypotesen om sämre grannrelationer i problemhushållens närhet.

18.5 GRANNRELATIONER I UNDERSÖKNINGSOMRÅDET

KÄNNEDOMSRELATIONERNA ÄR VÄL UTVECKLADE. MÅNGA UMGÅS MED GRANNAR ELLER ANDRA NÄRBOENDE. MELLAN 10 OCH 25 % ÄR NÄSTAN UTAN POSITIVA GRANNRELATIONER.

Nästan ingen lever helt utan relation till sina grannar. De allra flesta känner uppenbarligen igen och hälsar på en majoritet av grannarna i uppgången. 90 % brukar stanna och prata med åtminstone några, ofta de flesta av grannarna. Samtidigt finns en inte helt obetydlig klart isolerad minoritet. 10 % stannar aldrig och pratar och 25 % känner inte någon enda av uppgångens vuxna till förnamnet.

Mer utvecklade positiva relationer till uppgångens grannar har hälften av de boende. Man har åtminstone någon man utbyter småtjänster med, känner några till förnamnet eller brukar stanna och prata med de flesta. En av fem betraktar åtminstone en annan familj i uppgången som hörande till det egna umgänget. Omfattningen av dessa positiva grannrelationer uppvisar stora likheter med vad man fann i en undersökning av ett annat nybyggt förortsområde i Stockholm för 30 år sedan.

Även om grannrelationerna i viss mån är koncentrerade till den egna uppgången har man också omfattande relationer till andra boende. Många både hälsar på och pratar med grannar som bor i andra uppgångar i närheten.

Man kan också säga att stadsdelsumgänget är omfattande. Det förekommer ett visst utbyte av småtjänster med boende i andra uppgångar. Sammanlagt uppger sig två tredjedelar ha något slags stödjande relation till människor i bostadens närmaste omgivning, dvs i det egna och de intilliggande husen. Många umgås också med dem som bor på andra håll i stadsdelen. Sammanlagt 65 % säger sig ha åtminstone en familj i området som man brukar umgås med.

Samtidigt står lite drygt en femtedel helt utanför umgänge eller utbyte av småtjänster i stadsdelen.

GRANNSÄMJAN ÄR OFTAST GOD. MELLAN 10 OCH 20 % HAR DOCK PROBLEM MED GRANNAR I FORM AV STÖRNINGAR, KONFLIKTER OCH OSÄMJA.

Grannsämjan är i allmänhet god. En av fyra uppfattar dock situationen så att en känsla av gemenskap mellan grannarna saknas. Vissa störningar förekommer även om det i allmänhet är lugnt och tyst i husen. Hälften säger sig aldrig vara störda av sina grannar. Mellan 10 och 20 % tycks dock uppleva olika typer av problem med störningar, konflikter och osämja. En av fyra har vid åtminstone något tillfälle talat med grannar om att försöka göra något åt en störande hyresgäst.

Nästan ingen uppfattar att inslaget av problem är större i det egna än i andra hus i stadsdelen. Detta trots att det faktiska probleminslaget varierar avsevärt mellan olika uppgångar.

18.6 PROBLEMHUSHÅLLENS BETYDELSE FÖR GRANNRELATIONERNA

PROBLEMHUSHÅLLENS GRANNAR HAR MINDRE AV YTLIGA POSITIVA GRANNRELATIONER, MEN DET BEROR INTE PÅ INSLAGET AV PROBLEMHUSHÅLL. NÄR DET GÄLLER UMGÄNGE FINNS INGA SÅDANA SKILLNADER.

Undersökningen har visat att det finns vissa tydliga olikheter i omfattningen av de positiva grannrelationerna mellan olika uppgångar. De som bor bland problemhushåll har mindre av igenkännanderelationer till och känner mindre gemenskap med sina grannar än de som inte bor så. Samtidigt visar den genomförda analysen att dessa olikheter inte kan förklaras av inslaget av problemhushåll. Det är således andra omständigheter som medför att dessa hushåll faktiskt har mindre av dessa ytliga positiva grannrelationer.

När det gäller de mer utvecklade positiva grannrelationerna, dvs umgänge, visar det sig att det överhuvudtaget inte finns några skillnader mellan de boende i uppgångar med och utan problemhushåll. Inte heller de som bor i uppgångar med en ansamling av problemhushåll är därvid annorlunda. Innebörden av detta är att förekomst eller ansamling av människor med omfattande socialvårdskontakter i närmiljön i sig inte tycks medföra att de andras positiva relationer till sina grannar blir mindre.

Med utspridda grannrelationer avses att de boende hälsar på, stannar och pratar, utbyter småtjänster och umgås med dem som utan att vara grannar i snäv bemärkelse ändå bor i samma stadsdel. Innehållet i dessa geografiskt mer utspridda relationer är således till stora delar detsamma som i de positiva grannrelationerna. Analysen visar här att omfattningen av detta slags relationer inte alls påverkas negativt av inslaget av problemhushåll. Varken förekomst eller ansamling av problemhushåll i uppgången verkar hämmande på denna typ av relationer.

Slutsatsen blir således att det visserligen finns faktiska skillnader i förväntad riktning i några avseenden men att det sammanlagda intrycket är att inslaget av problemhushåll (som begreppet definierats här) i sig inte påverkar omfattningen av de olika slagen av positiva grannrelationer.

DET ÄR VANLIGARE MED NEGATIVA GRANNRELATIONER NÄR MAN BOR BLAND PROBLEMHUSHÅLL, MEN DETTA BEROR BARA DELVIS PÅ INSLAGET AV PROBLEMHUSHÅLL.

Vid en direkt jämförelse mellan hushåll i olika slags uppgångar visar det sig att det finns tydliga skillnader i hur ofta man känner sig störd. De som bor bland problemhushåll besväras oftare än andra av oväsen, bråk, osämja, konflikter, skadegörelse etc. I uppgångar med en ansamling av problemhushåll är allt detta än vanligare.

När inslaget av problemhushåll i uppgång ställs i relation till andra möjliga orsaker till dessa mer omfattande negativa grannrelationer visar det sig dock att detta inte ensamt kan göras ansvarigt för störningarnas omfattning. Förekomst och ansamling av problemhushåll har visserligen ett visst självständigt inflytande på störningarna. Detta inflytande måste dock betraktas som måttligt och flera andra omständigheter har en likartad eller större betydelse. Vilka dessa omständigheter är behandlas senare.

18.7 ANDRA FAKTORERS BETYDELSE FÖR GRANNRELATIONERNA

FÖREKOMST AV BARN I HUSHÅLLET HAR STÖRST BETYDELSE FÖR SÄVÄL POSITIVA SOM NEGATIVA OCH UTSPRIDDA GRANNRELATIONER.

Hushållets demografiska egenskaper har genomgående stor betydelse för omfattningen av de positiva grannrelationerna. Som väntat har barnfamiljer, oberoende av om det finns en eller flera vuxna i hushållet, betydligt mer än andra av goda relationer till sina grannar. Man umgås, känner igen och känner gemenskap på ett helt annat sätt än de barnlösa.

Detsamma gäller de utspridda grannrelationerna. Också här framstår hushållets sammansättning som det enskilda förhållande som har störst betydelse för hur omfattande dessa relationer är. Barnfamiljer har mycket mer än andra av såväl lokalt igenkännande som stadsdelsumgänge.

En förklaring är här naturligtvis de direkt kontaktskapande konsekvenser som själva förekomsten av i hög grad avståndsberoende barn har. Men en rimlig diskussion av dessa resultat bör också ta fasta på de speciella kontaktskapande livsstilsdrag som t ex hemcentrering och ansvarskänsla för miljön, som ofta sammanhänger just med förekomst av barn.

Något mindre väntat var att hushållets sammansättning också framstår som den enskilda omständighet med störst betydelse för omfattningen av de negativa grannrelationerna. Barnfamiljer känner sig betydligt mindre ofta än andra störda av sina grannar och kommer därigenom att framstå som mer toleranta än andra. Detta är ett tecken på att de störningar man utsätts för från sina grannar är av mycket olika slag och att man i barnfamiljer är mer toleranta för just den typ av störningar som barn orsakar. Rimligtvis förhåller det sig inte på detta sätt när det gäller allvarliga och upprepade störningar orsakade av missbruk etc hos grannarna.

TRIVSELN SAMVARIERAR MED SÅVÄL POSITIVA SOM NEGATIVA OCH UTSPRIDDA GRANNRELATIONER.

Trivsel kan användas som en sammanfattande beteckning på olika aspekter av de boendes känsla för sin situation. Det innefattar då hur nöjd man är med sin boendesituation och om man känner sig lik sina grannar.

Analysen visar att dessa förhållanden genomgående hänger ihop med hur omfattande grannrelationer man har. Den som trivs har mer än andra av såväl positiva som utspridda grannrelationer. Omfattande negativa grannrelationer hänger ihop med bristande trivsel.

Denna väntade samvariation är dock inte lätt att ge en entydig kausal tolkning. Det kan lika gärna vara så att de som trivs skaffar sig mer av positiva grannrelationer som att utvecklade sådana relationer gör att man trivs. Eventuellt finns dessutom gemensamma bakomliggande orsaker.

HUSENS HÖJD HAR BARA BETYDELSE FÖR IGENKÄNNANDE.

Flerfamiljshusens storlek, dvs antal våningsplan och därigenom antal lägenheter i respektive trappuppgång, bestämmer i huvudsak hur många grannar man har. Det har antagits att ett ökande antal grannar minskar förutsättningarna för positiva grannrelationer och ökar dem för negativa grannrelationer.

Vid en direkt jämförelse mellan hushåll boende i olika hustyper framkommer också vissa förväntade skillnader. De som bor i höga hus känner mindre gemenskap än andra med sina grannar. Samtidigt känner de igen en mindre del av sina grannar och har oftare än andra negativa grannrelationer.

Dessa resultat är tydliga och tycks således bekräfta det ursprungliga antagandet. Den närmare analysen visar dock att de flesta av dessa skillnader inte alls låter sig förklaras av olikheter i hushöjd. Det tycks i stället vara andra samvarierande omständigheter som förklarar de mindre omfattande positiva och de mer utvecklade negativa grannrelationerna i de höga husen. Detta gäller dock med ett viktigt undantag: Husets storlek visar sig vara den enskilda omständighet som har allra störst betydelse för igenkännanderelationerna. De höga husens mer oöverskådliga grannsituation tycks medföra att man i betydligt mindre omfattning än i de låga husen känner igen, hälsar på och stannar och pratar med sina grannar.

BOENDETID OCH UPPLÅTELSEFORM HAR VISS BETYDELSE FÖR GRANNRELATIONERNA.

Ju längre tid man bor kvar i en och samma bostad desto mer utvecklade grannrelationer kan man förväntas få. Detta antagande är en viktig bakgrund till den allmänna föreställningen om att kvarboende bidrar till social stabilitet i området.

Studien visar också att med ökande boendetid utvecklas allt mer av umgängesrelationer, dvs de mer djupgående positiva grannrelationerna tycks bli fler. Även de något ytligare igenkännanderelationerna har en viss tendens att öka ju längre tid man bor kvar.

Däremot visar det sig oväntat att känslan av gemenskap med grannarna faktiskt minskar och att omfattningen av de negativa grannrelationerna tilltar något lite ju längre tid man bor kvar.

Man brukar vidare anta att de som bor i bostadsrätt, vilket ju innebär en organiserad kontaktform mellan grannar, har mer än andra av positiva och mindre av negativa grannrelationer. De som bor i bostadsrätt visar sig också i högre utsträckning än andra ha en känsla av gemenskap med sina grannar och mer utvecklat lokalt igenkännande. Det är även mindre vanligt med störningar. När det gäller mer utvecklade positiva grannrelationer är dock skillnaderna små. Bostadsrättsboende tycks således innebära mer av gemenskap och ordning men knappast mycket mer av umgänge.

FLYTTNING INOM STADSDELEN GER FLER UTSPRIDDA GRANNRELATIONER.

När det gäller de utspridda grannrelationerna, dvs relationerna till andra boende i stadsdelen vid sidan av de egentliga grannarna, visar det sig som väntat att de som även tidigare bodde i samma stadsdel och bara flyttat högst tre kvarter har något mer än andra av denna sorts relationer.

SOCIAL STATUS HAR SAMBAND MED STADSDELSUMGÄNGE.

I forskning om grannrelationer har ofta hypotesen om att socialklasskillnader har betydelse lanserats och även delvis bekräftats. Tanken är då att människor som tillhör arbetarklassen, p g a sina allmänt sämre resurser, i större utsträckning skulle ha sina relationer till andra koncentrerade till det egna bostadsområdet. I denna studie framstår sambanden mellan social status och grannrelationerna som genomgående mycket svaga eller osystematiska. Möjligtvis kan en förklaring vara att det här rör sig om mer homogena sociala förhållanden än dessa antaganden avser. I ett avseende bekräftar dock denna studie antagandet om att social status har betydelse: De intervjuade arbetarfamiljerna har genomgående mer utvecklat stadsdelsumgänge än tjänstemännen.

SYSSELSÄTTNING, UTBILDNING, ANNAT UMGÄNGE M M HAR INGEN BETYDELSE FÖR GRANNRELATIONERNA.

Studien har också visat att en rad förhållanden inte har förväntad betydelse för hur grannrelationer gestaltar sig. Man kan t ex förvänta sig av de variationer i bundenhet till området och bostaden som följer av olikheter i sysselsättningssituationen skulle ha betydelse för omfattningen av de positiva grannrelationerna. Detta visade sig inte vara fallet. Förväntade skillnader mellan kvinnor med olika utbildning visade sig inte heller. Det framkom i undersökningen inte heller något som kan tolkas som att umgänge med vänner eller släktingar varken kompletterar eller ersätter positiva grannrelationer.

18.8 PROBLEMHUSHÅLLENS SITUATION

DE INTERVJUADE PROBLEMHUSHÅLLEN HAR SÄMRE RESURSER ÄN MOTSVARANDE VANLIGA HUSHÅLL. MÅNGA I PROBLEMHUSHÅLLEN FÖRVÄRVSARBETAR INTE. DESSA PROBLEMHUSHÅLL TRIVS OCH UMGÅS MED SLÄKT OCH VÄNNER SOM ANDRA.

För att möjliggöra jämförelser med de vanliga hushållens situation avgränsades intervjuundersökningen till problemhushåll med svenskfödd kvinna tillhörande den hushållsbärande generationen. Detta innebär att vissa kategorier av problemhushåll, främst ensamstående män och invandrarhushåll, inte ingår. Sannolikt uppvisar dessa speciellt ofta störningar i sina relationer till omgivningen. De kan därigenom få särskild betydelse för vilka grannrelationer som utvecklas i närmiljön.

Vid en jämförelse med de intervjuade vanliga hushållen visar det sig som väntat att de intervjuade problemhushållen oftare har barn. Speciellt ofta har de många barn. Nästan 30 % av de intervjuade problemhushållen är ensamstående mödrar mot knappt 20 % bland de vanliga hushållen.

Som väntat har den kategori av problemhushåll som intervjuats en sämre resurssituation än de intervjuade vanliga hushållen. Den intervjuade gruppen problemhushåll är dock långt ifrån sådan att den står helt utanför arbetsmarkanden. Den består inte heller uteslutande av lägre sociala skikt.

Medlemmarna i dessa problemhushåll förvärvsarbetar som väntat i mindre omfattning än medlemmarna i motsvarande vanliga hushåll. I 23 % av problemhushållen är samtliga vuxna "hemma" mot endast 3 % bland de vanliga hushållen. Möjligtvis innebär detta i kombination med att de oftare har barn, att dessa intervjuade problemhushåll är relativt bundna till bostaden och bostadsområdet.

Utifrån antagandet om att problemhushållen har sämre relationer till sin omgivning skulle man kunna förutsätta att de trivs sämre än andra med sin boendesituation. Här framkommer dock ingenting som stöd för detta. När problemhushållen får frågor om hur de trivs med sitt boende och om hur de ser på sitt bostadsområde som miljö för barn att växa upp i svarar de på i stort sett samma sätt som övriga intervjuade hushåll.

Problemhushållens mindre omfattande förvärvsarbete kan sägas utgöra en indikator på sämre social förankring. Samtidigt framgår att deras umgänge med släkt och vänner är sådant att deras sociala förankring i dessa avseenden knappast alls skiljer sig från de övriga intervjuade hushållens.

DE INTERVJUADE PROBLEMHUSHÅLLEN HAR NÄSTAN LIKADANA GRANNRELATIONER SOM DE VANLIGA HUSHÅLLEN.

En utgångshypotes för denna studie är att problemhushåll i jämförelse med andra har mindre av positiva och mer av negativa grannrelationer. Deras utspridda grannrelationer har också antagits vara mindre omfattande.

Den empiriska undersökningen visar också att det finns vissa skillnader i förväntad riktning mellan de intervjuade problemhus-

hållen och övriga intervjuade hushåll. Den undersökta kategorin av problemhushåll känner något mindre gemenskap och har något mindre av igenkännanderelationer respektive umgängesrelationer till sina grannar än övriga. Problemhushållen har vidare något mer av negativa grannrelationer. Det gäller främst störningar.

Även om samtliga dessa skillnader går åt förväntat håll är de dock så små att de knappast kan anses utgöra mer än ett mycket begränsat stöd för utgångshypotesen. Till detta ska också läggas att ingenting tyder på att dessa problemhushåll skulle ha mindre än de vanliga hushållen av utspridda grannrelationer.

Här kan man fråga sig om inte den större förekomsten av barn hos de intervjuade problemhushållen, och möjligtvis även andra omständigheter, kan dölja den självständiga negativa betydelsen av att vara problemhushåll. De genomförda analyserna ger dock vid handen att detta knappast är fallet. De bestående skillnaderna mellan intervjuade problemhushåll och övriga intervjuade hushåll är så små att dess betydelse är klart mindre än samtliga hittills kommenterade möjliga källor till att grannrelationerna varierar.

Egenskapen att vara problemhushåll i jämförelse med att vara ett vanligt hushåll har dock en liten självständig hämmande betydelse för såväl igenkännanderelationer som umgänge och lokalt igenkännande. Gemenskap, störningar respektive stadsdelsumgänge påverkas inte alls.

Slutsatsen av detta blir att den undersökta kategorin av problemhushåll knappast i någon väsentlig mening kan sägas karakteriseras av andra relationer till sina grannar än de vanliga hushållen.

Samtidigt har tidigare framgått att inslaget av hela gruppen problemhushåll i närmiljön har betydelse för de vanliga hushållens negativa grannrelationer. Det förefaller därför rimligt att anta att de kategorier av problemhushåll som inte innefattas i denna intervjuundersökning, främst de ensamstående männen, oftare än andra problemhushåll uppvisar störningar i förhållande till sin omgivning. Några bestämda slutsatser i den riktningen kan dock inte dras av denna studie.

NOTER

1. Simmel (1981).
2. Milgram (1973) diskuterar utifrån psykologiska utgångspunkter detta fenomen som att invånare i den moderna storstaden ofta re än andra upplever överbelastning (overload) eftersom omgivningen förser honom med fler intryck än han kan hantera (a.a. 2).
3. Se Wirth (1971).
4. Se t ex Gans (1968).
5. Som Gans påpekar har städerna förändrats på många sätt sedan Wirth skrev sin artikel; "notably the exodus of white residents to low- and medium-priced houses in the suburbs and the decentralization of industry" (Gans 1968: 96). "By the inner city, I mean the transient residential areas, the Gold Costs and the Slums that generally surround the central business district. The Outer City includes the stable residential areas that house the working- and middle-class tenant and owner. The suburbs I conceive as the latest and most modern ring of the outer city, distinguished from it only by yet lower densities, and by the often irrelevant fact of the ring's location outside of city limits" (a.a. 98, not 2).
6. "By neighborhoods or residential districts I mean areas demarcated from others by distinctive physical boundaries or by social characteristics, some of which may be perceived only by the residents. However, these areas are not necessarily socially self-sufficient or culturally distinctive" (Gans 1968: 103, not 9).
7. En utförlig redogörelse för Perrys arbete finns i Franzén & Sandstedt 1981:148-164.
8. Se t ex Dennis 1968 eller Bell, Westius 1972. Det svenska begreppet "grannskap" motsvaras i engelskan främst av "neighborhood", men också i viss mån av "community" ("lokalsamhälle").
9. Urval av intervjupersoner beskrivs i kap 10 och genomförda analyser redovisas i kap 14, 15 och 16.
10. Begreppet problemhushåll diskuteras utförligare i kap 6.
11. Resultatet bör dock tolkas med viss försiktighet eftersom de flesta av dessa studier avser "public housing" vars egenskaper mycket avviker från vad som gäller för de flesta moderna svenska förorter. Se Michelson 1976:188-189.
12. Avser förhållandena vid undersökningens genomförande. Fr o m 1 januari 1981 gäller ny lagstiftning på området.
13. "Socialdistriktens noteringar om anmälningar av 'störande grannar' perioden 1-28 februari 1985". Bilaga 6 i "Störande grannar - ett handlingsprogram mot störningar i boendet". Stockholms kommun. Fastighetskontoret 850520.

14. Undersökningen omfattar sammanlagt 1 221 hushåll boende i flerfamiljshus i två Stockholmsförorter. Undersökningsområde, befolkning m m beskrivs i kap 8.
15. Se kap 8.
16. Enbart personer med beslut enligt någon av vårdlagarna noterades. Så noterades t ex inte personer med enbart familjerättsligt ärende.
17. Förekomst av s k allmänt bidrag noterades, även om det i några fall skulle betalas igen senare med t ex sjukpenning. Annat utbetalt stöd, som t ex bostadsbidrag till handikappade, noterades inte.
18. Vid datainsamlingen noterades i vissa fall t ex separata beslut för syskon i anledning av en viss händelse som enbart ett barnavårdsbeslut inom hushållet.
19. Se t ex Familjer i socialvårdsstatistiken 1980. Stockholm: Stockholms Kommun, Utrednings- och statistikkontoret, Rapport nr S 1980:17.
20. Under sjuttioalet har genomsnittet legat på knappt 4 månader. Se t ex Puide 1981:34.
21. Undersökningen avser den mantalsskrivna befolkningen i Stockholms kommun åren 1950-1980. Data är hämtade från den officiella statistik som producerats av Stockholms kommuns utrednings- och statistikkontor. Vissa uppgifter har hämtats från Stockholms stads barnavårdsnämnds och nykterhetsnämnds årsberättelser.

Socialhjälpstagare avser samtliga familjemedlemmar, oavsett om hela familjen eller någon av dess medlemmar mottagit hjälp, åtminstone någon gång under året. Barn som fyllt 16 år redovisas dock som särskilt hjälpfall. Baspopulationen är alla mantalsskrivna personer.

Nykterhetsvårdsärende avser samtliga ärenden aktualiserade under året. Detta gäller för åren 1960, 1965 och 1970. Uppgifter för åren 1975 och 1980 avser personer aktuella för åtgärder enligt NVL, dvs dels personer som aktualiserats under året, dels personer i ärenden som kvarstår från föregående år. För åren 1960 och 1965 är baspopulationen alla personer 21 år och äldre. 1970-1980 är baspopulationen alla personer 20 år och äldre.

Barnavårdsärende avser samtliga ärenden, både anmälningsärenden, dvs ärende som aktualiserats genom anmälan/ansökan från myndighet, tjänsteman eller enskild och remissärenden, dvs ärende som aktualiserats genom remiss från olika myndigheter. För åren 1961, 1965 och 1970 ingår i remissärenden endast kriminalitetsremissärenden. För 1961 och 1965 är baspopulationen alla personer 0-21 år och för de övriga åren 0-19 år.

1950 bestod Stockholms stad av 21 församlingar. 1980 var antalet 30. Barnavårdsärendenas segregation har beräknats för 6 stadsområden: Norrmalm och Vasastaden, Kungsholmen, Östermalm, Södermalm, Söderort respektive Västerort. För nykterhetsvårdsärendena används samma områdesindelning utom att

Söderort är indelat i följande mindre områden: Brännkyrka, Enskede, Farsta och Skarpnäck, Hägersten och Skärholmen respektive Vantör.

22. De 278 inkluderade Fob-områdena innehöll sammanlagt 338 254 hushåll. De 66 Fob-områden som uteslöts p g a att de hade en befolkning på mindre än 50 hushåll innehöll sammanlagt 549 hushåll.

Tabell: Antalet hushåll med socialvårdskontakt enligt olika lagområden som bortfallit (dvs ej lokaliserats till Fob-område) resp. uteslutits (dvs finns i Fob-område med mindre än 50 hushåll).

Hjälppform	Bortfall	Uteslutna	S:a hjälpfall
enbart socialhjälp	4 374	34	17 569
enbart barnavård	348	3	2 309
enbart nykterhetsvård	563	11	3 860
soc + bvn	58	0	325
soc + nvn	645	2	3 211
soc + bvn + nvn	1	0	4
bvn + nvn	0	0	3
totalt	5 989	50	27 281

23. Enpersonshushåll: hushåll som utgörs av en individ.
Barnfamilj: hushåll där minst en av de boende är under 16 år.
Enförälderhushåll: barnfamiljer där en vårdnadshavare (ej gift eller sammanboende) står som ansvarig. Gift ej sammanboende förälder räknas hit.
Pensionärshushåll: hushåll där samtliga boende är minst 65 år.
Ungdomshushåll: hushåll där samtliga boende är i åldern 16-24 år.
Invandrarhushåll: hushåll med minst en utländsk medborgare.
Medianinkomst: beräknad efter hushållens sammanräknade bruttoinkomst 1980. Eftersom dessa uppgifter i ett flertal fall erhöles för större områden än Fob-områden har därvid samma värde använts för 2-4 Fob-områden. Detta innebär således att variationen i denna variabel underskattas.
Allmännyttigt ägda bostäder: för Fob-områden i Stockholms ytterstad ingår även bostäder ägda av kommunen.
24. Ursprungligen planerades en undersökning av grannrelationer inom några olika delområden med olika inslag av problemhushåll inom de två stadsdelarna. Vissa preliminära iakttagelser tycktes bekräfta att det var möjligt att urskilja sådana delområden.
 En genomgång av ett års barna- och nykterhetsvårdsärenden (i vissa fall erhöles uppgifter om "tunga ärenden") bekräftade inte de preliminära iakttagelserna. Någon systematisk variation mellan delområden inom stadsdelarna kunde inte konstateras på detta sätt. Tillvägagångssättet innebär dock så stor osäkerhet att man på grundval av detta inte heller säkert kan säga att en sådan systematisk variation inte existerar.

25. Att enbart använda dessa uppgifter (se not ovan) för att bedöma inslaget av problemhushåll i respektive trappuppgång föreföll vanskligt. Uppgifterna omfattar bara en mindre del av den problematik socialförvaltningen arbetar med och avser dessutom en mycket begränsad tidsperiod. Däremot föreföll det rimligt att med dessa uppgifter som grund göra en första indelning av de 254 uppgångarna i urvalsramen.

Tabell. Trappuppgångar i urvalsramen efter antal lägenheter och förekomst av vissa slags socialvårdsärenden 1981.

Socialvårds- ärende 1981	Låga hus		Höga hus		Antal	%
	Antal	%	Antal	%		
Ja	23	15.6	69	64.5	92	36.3
Nej	124	84.4	38	35.5	162	63.7
Summa	147	100	107	100	254	100

26. För denna procedur erfordrades speciellt tillstånd utfärdat 1981-11-05 av Stockholms sociala centralnämnds socialdelegerade (311:11/81).
27. Utifrån uppgifterna i folkregistret är det i vissa fall inte möjligt att avgöra vilka som hör till samma hushåll. Det gäller framförallt samboende icke gifta vuxna utan gemensamma barn vilka i folkbokföringen kommer att registreras som separata familjer. För att möjliggöra en fullständig hushållsindelning antecknades därför på en speciell lista de namn som återfanns på de olika ytterdörrarna i respektive trappuppgång. På grundval av uppgifter i folk- respektive socialregister och denna lista kunde samtliga boende på ett ganska tillförlitligt sätt grupperas i hushåll i enlighet med den ovan givna definitionen.
28. För att åstadkomma överblickbara observationsenheter delades gårdarna i de flesta fall in i mindre observationsområden (141 st). Dessa organiserades i 6 rundor om 10 till 47 observationsområden. Observationsdagarna delades in i 6 entimmespass med start kl 10, 11, 13, 14, 15.30 respektive 16.30. Observationerna varierades systematiskt mellan olika tidpunkter. Varje observationsområde observerades 25 gånger, sammanlagt mellan 3 och 5 gånger för respektive entimmespass. Rundorna följdes hälften av gångerna åt ena hållet och hälften åt andra hållet. Observatören var instruerad att vid ankomsten till respektive observationsområde se sig omkring och exakt vid nästa hel minut läsa av situationen. Start för respektive observationsrunda fick ske med högst 10 minuters förskjutning i förhållande till det uppgjorda schemat.

För undersökningen anställdes en observatör som själv genomförde samtliga observationer. Träningen bestod i att några rundor genomfördes tillsammans med undersökningsledaren varvid tolkning av situationer och kodningsprinciper diskuterades. I övrigt kontrollerades observatörens arbete vid några tillfällen genom att undersökningsledaren gick med på observationsrundor och i efterhand granskade observatörens anteckningar.

29. Analysmetoden ger ett mått (Eta) på resp prediktors direkta samband med den beroende variabeln, ett mått (R^2) på den sammanlagda förklaringsstyrkan hos en uppsättning prediktorer, ett medelvärde på den beroende variabeln för de olika prediktorkategorierna baserat både på rådata (ojusterade medelvärden) och när övriga prediktorer i modellen har kontrollerats (justerade medelvärden) samt för var och en av prediktorerna ett mått (Beta) på dess självständiga bidrag till hela modellens förklaringsvärde. MCA-tekniken utgår från ett antagande om additivitet. En serie variansanalyser med tillägg av olika interaktionstermer visar dock att några avgörande interaktionseffekter knappast föreligger. Se vidare bilaga.
30. "Med hushållsbärande generation menar jag den vars medlemmar har det huvudsakliga ansvaret för hushållets ekonomi och som står för dess bostad" (Erikson 1981:13). Här avses t ex en gift vuxen kvinna med barn eller en gift man med sina gamla föräldrar boende i lägenheten. Som hushållsbärande definieras den som är gift före den som är ogift, den med barn före den utan barn och den med längre boendetid före den med kortare. I populationen för intervjuundersökningen ingår endast hushåll där det varit möjligt att identifiera en kvinna tillhörande den hushållsbärande generationen. Avgränsningen till svenskfödda kvinnor avsågs minska den kulturella variationen i populationen. Mot denna bakgrund undantogs även tre zigenarfamiljer som annars kommit med i populationen.
31. Som intervjuare anställdes fyra studerande. Projektledaren upprättade listor över intervjupersoner vartefter urvalet av dessa blev klart. På listorna fanns inga anteckningar om vilken kategori intervjupersonen tillhörde. Ett gemensamt introduktionsbrev sändes ut. Intervjuaren tog sedan kontakt, om möjligt per telefon annars genom besök i bostaden. I de fall där ip trots övertalningsförsök inte ville ställa upp för intervju lämnades kontakten över till projektledaren. Till var och en av dessa vägrare skickades ett individuellt utskrivet brev, med vissa individuella formuleringar. Dessa personer utlovade också en ersättning på 95 kronor om de ställde upp. Sådan ersättning kom att betalas i 15 fall. De ip som inte bodde kvar söktes om möjligt på sin nya adress.
32. Signifikansprövningarna sker med hjälp av chi-två. Som signifikansgräns används genomgående femprocentsnivån. Signifikansprövningarna genomförs således trots att urvalet inte är slumpmässigt draget (se kap 10). Signifikansprövningen kan också ses som ett sätt att skilja mindre skillnader från större i bakgrundsbeskrivningen av de faktiskt undersökta grupperna.
33. Indelningen har skett enligt den socioekonomiska indelning (SEI) som fastställts av Statistiska Centralbyrån 1982. Se Meddelanden i samordningsfrågor 1982:4. Dominansordningen bygger på det förhållandet att om två makar har olika yrken finns det en systematisk tendens till att vissa yrken i högre utsträckning än andra bestämmer livsmönstret (konsumtion, levnadsmönster, beteenden, attityder, ideologi m m) inom familjen. Lite förenklat kan man säga att "högre" yrkeskate-

gori visat sig dominera "lägre". Undantaget är paret facklärare arbetare - lägre tjänsteman, där de facklärda arbetarna i högst utsträckning visat sig påverka förhållanden i hushållen. För en utförligare beskrivning se Erikson 1981. Genom ett förbiseende vid formulärkonstruktionen saknas uppgifter om tidigare yrke för dem som vid intervjutillfället inte förvärvsarbetade. Därav en grupp ej klassificerade hushåll (6 %).

34. Se not 29.

35. De sammanfattande mått som använts har konstruerats främst utifrån de teoretiska överväganden som presenteras i referensramen. Dessa kompletterades med en serie korrelationsberäkningar och faktoranalyser. Nedan presenteras resultatet av en faktoranalys med syftet att gruppera variabler som beskriver olika slag av positiva relationer till andra boende i området (4-faktorlösning varimax).

Tabell. Faktoranalys av frågor rörande positiva grannrelationer och utspridda grannrelationer: faktormönster.

Index	Fråga	Faktor			
		I	II	III	IV
Igenkännande	1	.80	.21	.21	.04
	2	.82	.01	.09	.15
	3	.69	.16	.17	.02
Umgänge	1	.25	.77	.18	.01
	2	.12	.78	.02	.08
	3	.08	.80	.11	.02
Lokalt igenkännande	1	.29	.12	.83	.11
	2	.10	.16	.87	.22
Stadsdelsumgänge	1	.13	-.04	.32	.75
	2	.05	.13	.03	.89

36. Se avsnittet "Problemhushåll i uppgången".

37. Se not 33.

38. De två intervjuundersökningarna genomfördes i praktiken som en omgång intervjuer. Ett viktigt skäl till detta var att intervjuaren vid intervjutillfället inte skulle veta något om att intervjupersonen tillhörde en speciell kategori.

39. Jämförelser behandlas här på samma sätt som tidigare. Se t ex kap 11.

SEGREGATIONSINDEX OCH DISSIMILARITETSINDEX

Boendesegregation föreligger inom ett område, t ex en stad, när olika hushållstypers bostäder fördelar sig på skilda sätt över stadens delområden. En hushållstyp, t ex barnfamiljer, sägs uppvisa ett segregerat boendemönster när dess bostäder fördelar sig över stadsytan på annat sätt än övriga befolkningens. Barnfamiljerna kommer därigenom att vara överrepresenterade i vissa områden och underrepresenterade i andra.

Boendesegregationens styrka kan mätas på olika sätt (se t ex Allison 1978). I denna studie används ett vanligt förekommande mått, dissimilaritetsindex, som anger hur stor del av en befolkningsskattori som skulle behöva flytta till ett annat delområde för att fördelningen skulle bli densamma för skattorin som för den övriga befolkningen.

$$d = \frac{\sum |p_i^1 - p_i^2|}{2}$$

p_i^1 : andel av samtliga i en viss befolkningsskattori, t ex barnfamiljer, som bor i område i

p_i^2 : andel av samtliga övriga hushåll som bor i område i

Måttet kan också användas för att jämföra två skattorier med varandra. När fördelningen för t ex barnfamiljer jämförs med pensionärshushåll, används andelen av skattorin "pensionärshushåll" som bor i område i istället för "övriga hushåll". I föreliggande arbete används beteckningen dissimilaritetsindex för denna typ av jämförelser mellan skattorier.

Vid beräkning av dissimilaritetsindex mellan en viss befolkningsskattori och övriga befolkningen används i denna studie beteckningen segregationsindex. Detta kan möjligtvis betraktas som något oegentligt eftersom (f f a tidigare) en annan formel också används för att beräkna vad som kallas segregationsindex. Beräkningarna görs då på uppgifter om hela befolkningen, dvs inklusive den studerade skattorin. Mot denna bakgrund kompletteras formeln (som i övrigt är likadan som den ovan) med en korrigeringsfaktor i nämnaren.

MULTIPLE CLASSIFICATION ANALYSIS

Ett sätt att analysera en modell för flera oberoende variabelers (prediktorers) effekt på en beroende variabel erbjuder MCA-tekniken. "Multiple Classification Analysis (MCA) is a technique for examining the interrelationships between several predictor variables and a dependent variable within the context of an additive model. Unlike simpler forms of other multivariate methods, the technique can handle predictors with no better than nominal measurement, and interrelationships of any form among the predictors or between a predictor and the dependent variable. The dependent variable, however, should be an intervally scaled (or numerical) variable without extreme skewness, or a dichotomous variable with two frequencies which are not extremely unequal" (Andrews, Morgan, Sonqvist & Klem 1973:1).

Analysmetoden ger:

1. för varje prediktor ett mått (Eta) på prediktorns direkta samband med den beroende variabeln. Eta är en icke linjär korrelationskoefficient och visar prediktorns förmåga att, tagen för sig, förklara variation i den beroende variabeln.
2. ett mått (R^2) på den sammanlagda förklaringsstyrkan hos en uppsättning prediktorer.
3. ett medelvärde på den beroende variabeln för de olika prediktorkategorierna baserat både på rådata (oanpassade medelvärden) och när övriga prediktorer i modellen har kontrollerats (anpassade medelvärden).
4. för var och en av prediktorerna ett mått (Beta) på dess självständiga bidrag till hela modellens förklaringsvärde. Beta baseras på de anpassade medelvärdena och kan inte tolkas i termer av förklarad varians.

De prediktorer som används i analysen är mätta på nominal nivå (hushållsstruktur, invandrare i hushållet, upplåtelseform m m) eller på ordinal nivå (kvinnans utbildning, antal umgängesfamiljer m m). MCA-tekniken ger lösningar utan antaganden om ordning mellan prediktorkategorierna. Den beroende variabelns oanpassade respektive anpassade medelvärden för olika prediktorkategorier kan dock visa på tendenser i sambanden mellan respektive prediktor och indikator på grannrelationer.

En speciell fördel med MCA-tekniken är att den inte, som regressionsanalysen, förutsätter linjära samband mellan prediktorer och beroende variabel. Tekniken kan därför med fördel användas när man på teoretiska grunder inte väntar sig linjära eller ens monotona samband. Flertalet hushållsegenskaper diskuterade i referensramen förutsätts ha ett monotont samband med grannrelationer. Mer av en viss egenskap t ex utbildning antas ge större förmåga att utveckla och upprätthålla omfattande relationer till grannarna. Samtidigt antas att en annan förutsättning för utvecklade grannrelationer är en ömsesidigt uppfattad likhet i levnadssätt och intressen. Utifrån detta kan man vänta sig att mindre grupper av hushåll, med allmänt sett mycket goda förutsättningar för utvecklade relationer till närboende, inte kan utnyttja denna förmåga då närmiljön inte erbjuder lämpliga, likasinnade samspelspartners. Det förefaller rimligt att i vissa fall förvänta sig u-formade samband.

R^2 anger den andel av den totala variansen i den beroende variabeln som förklaras av de i modellen ingående prediktorerna. Denna bör justeras för antalet frihetsgrader i materialet med hjälp av "an adjustment factor which corrects for capitalization on chance in fitting the model; the adjustment factor .... depends on the number of cases, categories, and predictors" (Andrews, Morgan, Sonqvist & Klem 1973:27). Flertalet analyser genomförs med 233 enheter, vilket i vissa fall (när antalet prediktorer och prediktorkategorier är stort) ger relativt lågt antal frihetsgrader. De justerade värdena kommer då att vara markant lägre än de ojusterade.

MCA-tekniken utgår från ett antagande om additivitet och fångar därmed inte upp eventuella viktiga interaktionseffekter. En serie variansanalyser av prövade modeller med tillägg av olika möjliga interaktionstermer visar dock att några avgörande interaktionseffekter knappast föreligger i de slutgiltigt fastställda modellerna.

För analyserna av grannrelationer (som omfattar 233 eller 278 enheter) har det endast varit möjligt att testa de reducerade modellerna med 7 till 12 prediktorer. Testet genomfördes som variansanalys av respektive modell med tillägg av interaktionstermer av första graden. För de största modellerna var det dock inte möjligt att samtidigt inkludera ens alla termer av första graden. Ett genomgående resultat är dock att interaktionstermerna inte lämnar signifikanta bidrag till respektive modells förklaringsvärde.

TABELLBILAGA

Variabel och kategorier		VANLIGA HUSHALL								PROBLEMHUSHALL			
		Låga hus	Höga hus	Utan p.h.	Med p.h.	Låga hus		Höga hus		S:a	S:a	Låga hus	Höga hus
						Utan p.h.	Med p.h.	Utan p.h.	Med p.h.				
Andel man känner igen så att man vet i vilken lägenhet de bor	Alla De flesta Några Ingen	75.8 10.5 12.1 1.6	21.1 43.1 33.9 1.8	53.4 22.9 21.2 2.5	47.0 28.7 23.5 .9	72.4 13.2 11.8 2.6	81.3 6.3 12.5 0	19.1 40.5 38.1 2.4	22.4 44.8 31.3 1.5	50.2 25.8 22.3 1.7	40.0 31.1 24.4 4.4	68.8 18.8 12.5 0	24.1 37.9 31.0 6.9
	V/Sign	.55/*		.10/*		.15/*		.08/*		.10/nej		.45/*	
Andel av grannarna man brukar hälsa på när man möter dem	Alla De flesta Några Ingen	76.6 15.3 7.3 .8	33.9 39.5 26.6 0	66.1 20.3 12.7 .9	47.0 33.0 20.0 0	76.3 13.2 9.2 1.3	77.1 18.8 4.2 0	47.6 33.3 19.1 0	25.4 43.3 31.3 0	56.7 26.6 16.3 .4	42.2 33.3 22.2 2.2	43.8 50.0 6.3 0	41.4 24.1 31.0 3.5
	V/Sign	.44/*		.21/*		.14/*		.23/nej		.13/*		.35/*	
Andel av grannarna man brukar stanna och prata med	Alla De flesta Några Ingen	22.6 31.5 33.1 12.9	2.8 25.7 65.1 6.4	17.8 31.4 39.0 11.9	8.7 26.1 57.4 7.8	25.0 31.4 26.3 13.2	18.8 25.0 43.8 12.5	4.8 23.8 61.9 9.5	1.5 26.9 67.2 4.5	13.3 28.8 48.1 9.9	8.9 22.2 46.7 22.2	18.8 25.0 37.5 18.8	3.5 20.7 51.7 24.1
	V/Sign	.38/ja		.20/ja		.19/nej		.14/*		.15/nej		.27/*	
Antal grannar man känner till förnamnet	0 1 - 3 4 - 6 7 -	27.4 32.3 29.0 11.3	24.8 40.4 20.2 14.7	27.1 33.9 28.0 11.0	25.2 38.3 21.7 14.8	25.0 32.9 32.9 9.2	31.3 31.3 22.9 14.6	31.0 35.7 19.1 14.3	20.9 43.3 20.9 14.9	26.2 36.1 24.9 12.9	22.2 35.6 35.6 6.7	25.0 25.0 50.0 0	20.7 41.4 27.6 10.3
	V/Sign	.12/nej		.09/nej		.13/nej		.12/nej		.11/nej		.30/*	
Andel som umgås med minst en grannfamilj i samma uppgång	V/Sign	21.0	22.0	21.2	21.7	22.4	18.8	19.1	23.9	21.5	15.6	6.3	20.7
	V/Sign	.04/nej		.01/nej		.04/nej		.06/nej		.05/nej		.19/*	
Antal grannfamiljer man brukar utbyta småtjänster med	0 1 2 -	56.5 28.3 15.3	45.9 32.1 22.0	52.5 31.4 16.1	50.4 28.7 20.9	54.0 32.9 13.2	60.4 20.8 18.8	50.0 28.6 21.4	43.3 34.3 22.4	51.5 30.0 18.5	46.7 42.2 11.1	56.3 31.3 12.5	41.4 48.3 10.3
	V/Sign	.11/nej		.06/nej		.14/nej		.07/nej		.11/nej		.17/*	
I det här huset är grannsämjan god	stämmer abs. stämmer i stort tveks./vet ej stämmer knappast stämmer abs. ej	50.0 44.4 4.0 1.6 -	36.7 52.3 10.1 .9 -	55.1 39.0 5.9 2.6 -	32.2 57.4 7.8 2.6 -	61.8 35.5 2.6 4.2 -	31.3 58.3 6.3 4.2 -	42.9 45.2 11.9 -	32.8 56.7 9.0 1.5 -	43.8 48.1 6.9 1.3 -	42.2 42.2 4.4 6.7 4.4	56.3 37.5 -	34.5 44.8 6.9 6.9 6.9
	V/Sign	.17/*		.24/*		.33/*		.14/*		.24/*		.28/*	
Det finns ingen känsla av gemenskap mellan människor som bor i den här uppgången	stämmer abs. stämmer i stort tveks./vet ej stämmer knappast stämmer abs. ej	1.6 16.1 15.3 33.1 33.9	9.2 22.0 18.4 28.4 22.0	2.5 14.4 19.5 32.2 31.4	7.8 23.5 13.9 29.6 25.2	2.6 13.2 15.8 30.3 38.2	- 20.8 14.6 37.5 27.1	2.4 16.7 26.2 35.7 19.1	13.4 25.4 13.4 23.9 23.9	5.2 18.9 16.7 30.9 28.3	11.4 18.2 18.2 29.6 22.7	12.5 12.5 18.8 25.0 31.3	10.7 21.4 17.9 32.1 17.9
	V/Sign	.22/ja		.18/nej		.18/nej		.27/nej		.10/nej		.18/*	
Förekommer det att Din familj störs av grannar i lägenheterna omkring?	Ofta Ibland Sällan Aldrig	9.7 13.7 17.7 58.9	11.9 21.1 20.2 46.8	6.8 12.7 20.3 60.2	14.8 21.7 17.4 46.1	6.6 10.5 21.1 61.8	14.6 18.8 12.5 54.2	7.1 16.7 19.1 57.1	14.9 23.9 20.9 40.3	10.7 17.2 18.9 53.2	17.8 20.0 11.1 51.1	6.3 12.5 25.0 56.3	24.1 24.1 3.5 48.3
	V/Sign	.12/nej		.19/ja		.20/nej		.18/nej		.11/nej		.39/*	
Typer av störning: barn, hund, buller, hög musik, högljudd fest, bråk, fylleri, slagsm.		13.7 21.7 11.3	12.8 35.8 14.7	10.2 23.7 7.6	16.5 33.0 18.3	11.8 19.7 6.6	16.7 25.0 18.8	7.2 31.0 9.5	16.4 38.8 17.9	13.3 28.3 12.9	11.1 26.7 22.2	18.8 31.3 12.5	6.9 24.1 27.6
Bråk och oväsen från andra lägenheter är ett stort problem i den här trappan	stämmer abs. stämmer i stort tveks./vet ej stämmer knappast stämmer abs. ej	5.6 6.5 1.6 10.5 75.8	4.6 3.7 1.9 23.2 66.7	2.5 4.2 1.7 13.6 78.0	7.9 6.1 1.8 19.3 64.9	4.0 6.6 1.3 6.6 81.6	8.3 6.3 2.1 16.7 66.7	- 6.1 2.4 26.2 71.4	7.6 6.1 1.5 21.2 63.6	5.2 5.2 1.7 16.4 71.6	4.4 8.9 -	6.3 6.3 -	24.1 10.3 -
	V/Sign	.18/nej		.16/nej		.20/*		.24/*		.10/*		.37/*	
Bättre om vissa grannar inte bodde här	V/Sign	12.1	16.5	6.8	21.7	5.3	22.9	9.5	20.9	14.2	22.2	18.8	24.1
	V/Sign	.06/nej		.21/ja		.26/ja		.15/nej		.08/nej		.06/*	

Signifikantest: Chi-två, 5%. * testet ej tillämpligt, för många celler med för låga förväntade värden. Sambandsmått: Cramers V, en standardisering av Chi-två.

Variabel och kategorier		VANLIGA HUSHÅLL										PROBLEMHUSHÅLL			
		Låga hus	Höga hus	Utan p.h.	Med p.h.	Låga hus		Höga hus		S:a	S:a	Låga hus	Höga hus		
						Utan p.h.	Med p.h.	Utan p.h.	Med p.h.						
Brukar det förekomma konflikter och osämja mellan grannfamiljer i uppgången?	Ofta	3.2	6.5	1.7	7.8	2.6	4.2	0	10.5	4.7	9.1	6.3	10.7		
	Ibland	4.8	7.4	2.6	9.6	0	12.5	7.3	7.5	6.0	15.9	18.8	14.3		
	Sällan	9.7	12.0	11.1	10.4	11.8	6.3	9.8	13.4	10.8	13.6	18.8	10.7		
	Aldrig	82.3	74.1	84.6	72.2	85.5	77.1	82.9	68.7	78.5	61.4	56.3	64.3		
	V/Sign	.11/nej	.21/ja	.30/*	.22/*	.17/*	.15/*								
Det finns människor här i uppgången som vållar mig och min familj problem	stämmer abs.	4.8	2.8	1.7	6.1	2.6	8.3	-	4.5	3.9	9.1	12.5	7.1		
	stämmer i stort tveks./vet ej	7.3	9.2	5.1	11.3	5.3	10.4	4.8	11.9	8.2	6.8	6.3	7.1		
	stämmer knappast	3.2	.9	2.5	1.7	4.0	2.1	-	1.5	2.2	9.1	6.3	10.7		
	stämmer abs. ej	5.6	13.8	8.5	10.4	6.6	4.2	11.9	14.9	9.4	9.1	6.3	10.7		
	V/Sign	.17/*	.18/*	.18/*	.22/*	.17/*	.14/*								
I ett sånt här hus kan man aldrig känna någon riktig trygghet	stämmer abs.	1.6	3.7	2.5	2.6	1.3	2.1	4.8	3.0	2.6	2.2	12.5	7.1		
	stämmer i stort tveks./vet ej	3.2	5.6	1.7	7.0	1.3	6.3	2.4	7.6	4.3	15.9	6.3	7.1		
	stämmer knappast	1.6	4.6	1.7	4.4	1.3	2.1	2.4	6.1	3.0	4.6	6.3	10.7		
	stämmer abs. ej	12.9	26.9	13.6	25.4	10.5	16.7	19.1	31.8	19.4	15.9	6.3	10.7		
	V/Sign	.24/*	.23/*	.18/*	.23/*	.18/*	.34/*								
Grannar kan känna sig störda av egna familjen.		30.7	28.4	32.2	27.0	34.2	25.0	28.6	28.4	29.6	48.9	56.3	44.8		
	V/Sign	.02/nej	.06/nej	.10/nej	.00/nej	.15/ja	.11/nej								
Har det tidigare varit så att Din familj störs av grannarna?	Flera ggr	27.4	33.9	22.0	39.1	22.4	35.4	21.4	41.8	30.5	31.8	25.0	35.7		
	Enstaka	15.3	19.3	17.0	17.4	15.8	14.6	19.1	19.4	17.2	20.5	18.8	21.4		
	Nej	57.3	46.8	61.0	43.5	61.8	50.0	59.5	38.8	52.4	47.7	56.3	42.9		
V/Sign	.11/nej	.20/ja	.14/nej	.23/nej	.04/nej	.13/nej									
Försökt göra något åt störande granne		22.8	27.5	17.0	33.3	19.7	27.7	11.9	37.3	25.0	22.2	18.8	24.1		
	V/Sign	.06/nej	.19/ja	.09/nej	.27/ja	.02/nej	.06/*								
Skadegörelse är ett stort problem i den här trappan	stämmer abs	4.0	17.6	5.1	15.8	1.3	8.3	11.9	21.2	10.3	8.9	-	13.8		
	stämmer i stort tveks./vet ej	4.8	9.3	1.7	12.3	1.3	10.4	2.4	13.6	6.9	13.3	25.0	6.9		
	stämmer knappast	1.6	2.8	3.4	.9	2.6	-	4.8	1.5	2.2	4.4	-	6.9		
	stämmer abs. ej	13.7	23.2	12.7	23.7	13.2	14.6	11.9	30.3	18.1	20.0	12.5	24.1		
	V/Sign	.31/ja	.36/ja	.30/*	.39/*	.11/*	.39/*								
Stölder och inbrott är ett problem i den här uppgången	stämmer abs.	4.0	21.1	6.8	17.4	4.0	4.2	11.9	26.9	12.0	9.3	-	14.8		
	stämmer i stort tveks./vet ej	4.8	15.6	6.8	13.0	6.6	2.1	7.1	20.9	9.9	20.9	12.5	25.9		
	stämmer knappast	3.2	7.3	5.9	4.4	4.0	2.1	9.5	6.0	5.2	7.0	12.5	3.7		
	stämmer abs. ej	14.5	14.7	15.3	13.9	13.2	16.7	19.1	11.9	14.6	11.6	6.3	14.8		
	V/Sign	.38/ja	.21/ja	.12/*	.29/nej	.13/*	.39/*								
Tycker Du att skadegörelsen mkt större verkar vara större eller mindre i det här huset än i övriga delar av stadsdelen?	ngt större	-	1.8	.9	.9	-	-	2.4	1.5	.9	-	-	-		
	samma/vet ej	.8	4.6	-	5.2	-	2.1	-	7.5	2.6	-	-	-		
	ngt mindre	23.4	37.6	23.7	36.5	23.7	22.9	23.8	46.3	30.0	36.4	31.3	39.3		
	mkt mindre	20.2	24.8	17.8	27.0	17.1	25.0	19.1	28.4	22.3	20.5	18.8	21.4		
	V/Sign	.28/*	.30/*	.15/*	.43/*	.09/*	.11/nej								
Tycker Du att det verkar förekomma mer eller mindre bråk mellan grannar i det här huset än i övriga delar av stadsdelen?	mkt mer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	ngt mer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.3	-	3.6		
	samma/vet ej	58.8	58.7	62.7	54.8	63.2	52.1	61.9	56.7	58.8	54.6	56.3	53.6		
	ngt mindre	8.1	13.8	5.9	15.7	6.6	10.4	4.8	19.4	10.7	6.8	12.5	3.6		
	mkt mindre	33.1	27.5	31.4	29.6	30.3	37.5	33.3	23.9	30.5	36.4	31.3	39.3		
V/Sign	.10/nej	.16/nej	.11/nej	.21/nej	.15/*	.21/*									
Tycker Du det verkar som om det i det här huset bor fler eller färre människor med olika typer av allvarliga problem än i övriga delar av stadsdelen?	mkt fler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	ngt fler	-	.9	-	.9	-	-	-	1.5	.4	4.6	-	7.1		
	samma/vet ej	51.6	47.7	49.2	50.4	51.3	52.1	45.2	49.3	49.8	50.0	43.8	53.6		
	ngt färre	14.5	16.5	12.7	18.3	13.2	16.7	11.9	19.4	15.5	20.5	18.8	21.4		
	mkt färre	33.9	34.9	38.1	30.4	35.5	31.3	42.9	29.9	34.3	25.0	37.5	17.9		
V/Sign	.08/*	.12/*	.06/nej	.16/*	.16/*	.26/*									
Tror Du att det i det här huset bor fler eller färre människor med socialhjälp än i stadsdelen i övrigt?	mkt fler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4.6	-	7.1		
	ngt fler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
	samma/vet ej	45.2	54.1	39.8	59.1	40.8	52.1	38.1	64.2	49.4	50.0	56.3	46.4		
	ngt färre	12.1	15.6	11.0	16.5	10.5	14.6	11.9	17.9	13.7	18.2	18.8	17.9		
	mkt färre	42.7	30.3	49.2	24.4	48.7	33.3	50.0	17.9	36.9	27.3	25.0	28.6		
V/Sign	.13/nej	.26/ja	.15/nej	.34/ja	.21/*	.18/*									

Variabel och kategorier	VANLIGA HUSHALL								PROBLEMHUSHALL				
	Låga hus	Höga hus	Utan p.h.	Med p.h.	Låga hus		Höga hus		S:a	S:a	Låga hus	Höga hus	
					Utan p.h.	Med p.h.	Utan p.h.	Med p.h.					
Antal grannar i intilliggande uppgångar man brukar hälsa på	Flera En el. två Ingen V/Sign	68.6 12.1 19.4 .10/nej	60.6 19.3 20.2 nej	61.9 16.1 22.0 .06/nej	67.8 14.8 17.4 nej	67.1 15.8 17.1 .15/nej	70.8 6.3 22.9 nej	52.4 16.7 31.0 .21/nej	65.7 20.9 13.4 nej	64.8 15.5 19.7 .06/nej	64.4 11.1 24.4 nej	75.0 0 25.0 -.27/*	58.6 17.2 24.1 nej
Antal grannar i intilliggande uppgångar man brukar stanna och prata med	Flera En el. två Ingen V/Sign	50.0 19.4 30.7 .13/nej	37.6 26.6 35.8 nej	42.4 20.3 37.3 .10/nej	46.1 25.2 28.7 nej	48.7 19.7 31.6 .03/nej	52.1 18.8 29.2 nej	31.0 21.4 47.6 .20/nej	41.8 29.9 28.4 nej	44.2 22.8 33.1 .05/nej	40.0 20.0 40.0 nej	50.0 18.8 31.3 .16/nej	34.5 20.7 44.8 nej
Umgås med grannar	Nej Enbart uppgången Både uppgång och annat Enbart annat	31.5 6.5 14.5 47.6	39.5 5.5 16.5 38.5	39.8 5.9 15.3 39.0	30.4 6.1 15.7 47.8	32.9 7.9 14.5 44.7	29.2 4.2 14.6 52.1	52.4 2.4 16.7 28.6	31.4 7.5 16.4 44.8	35.2 6.0 15.5 43.4	20.0 4.4 11.1 64.4	12.5 0 6.3 81.3	24.1 6.9 13.8 55.2
Utbyter småtjänst med grannar	Nej Enbart uppgången Både uppgång och annat Enbart annat	37.1 24.2 19.4 19.4	31.2 44.0 10.1 14.7	38.1 33.1 14.4 14.4	30.4 33.9 15.7 20.0	38.2 27.6 18.4 15.8	35.4 18.8 20.8 25.0	38.1 42.9 7.1 11.9	26.9 44.8 11.9 16.4	34.3 33.5 15.0 17.2	24.4 26.7 26.7 22.2	37.5 6.3 37.5 18.8	17.2 37.9 20.7 24.1

REFERENSLITTERATUR

- Allison, P.D. 1978. "Measures of inequality". American Sociological Review, 43:865-880.
- Andersson, N. 1971. "Grannskapsrelationer." (Original: Community and neighborhood: networks of acquaintance and friendship, publ. 1959). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.
- Andersson-Brolin, L. 1984. Etnisk bostadssegregation. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Andersson-Brolin, L. & Lindén, A. 1974. Var man känner sig hemma och vilka man kallar sina grannar. Rapport R 59:1974. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Andreasson, S., Lindberg, G., Palm, L & Persson, R. 1971. Lexikon i sociologi. Lund: Gleerup.
- Andrews, F.M., Morgan, J.N., Sonqvist, J.A. & Klem, L. 1973. Multiple Classification Analysis. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for social research.
- Arnell-Gustafsson, U. 1975. Om bostadssegregationens effekter. Uppsala: Uppsala Universitet, Sociologiska institutionen.
- Arnstberg, K.-O. & Ekenborn, L. 1979. Tio år efteråt. Skärholmen - anteckningar och fotografier. Stockholm: Liber Förlag.
- Axelsson, C. 1984. "Familj och social förankring." I Erikson, R. & Åberg, R. (red) Välfärd i förändring. Levnadsvillkor i Sverige 1968-1981. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Bell, R. & Westius, S. 1972. Några teorier om grannskap och grannrelationer. Rapport R 29:1972. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Bellin, S. & Kriesberg, L. 1965. "Informal social relations of fatherless families: a study of public housing and social mobility." Paper delivered to the 1965 annual meeting of the American Sociological Association, Chicago. (Refererat i Michelson 1976:189).
- Bengtzon, O., Delden, J. & Lundgren, J. 1970. Rapport Tensta. Stockholm: PAN/Norstedts.
- Berglind, H. (red) 1976. Ideal och verkligheter i svensk socialvård. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Björklid, P. 1982. Children's outdoor environment. A study of children's outdoor activities on two housing estates from the perspective of environmental and developmental psychology. Studies in Education and Psychology II. Stockholm: CWK Gleerup.
- Bohm, K. 1979. "Staden som struktur och praktik. En presentation av Den urbana frågan." Häftan för kritiska studier, 5:57-70.

- Caplow, T. & Forman, R. 1950. "Neighborhood interaction in a homogeneous community." American Sociological Review, 15:357-366.
- Carlsson, G. 1972. Samhällsmiljö och rumslig fördelning. I SOU 1972:76 Unga lagöverträdare II.
- Dahlström, E. 1951. Trivsel i Söderort. Sociologisk undersökning i Hägerstensåsen och Hökmossen 1949-1950. Monografier utgivna av Stockholms kommunalförvaltning. Stockholm: Esselte Aktiebolag.
- Dahlström, E. 1957. Barnfamiljer i höghus och trevånings låghus i Vällingby. Rapport 38. Stockholm: Statens nämnd för byggnadsforskning.
- Danermark, B. 1982. Klass, inkomst och boende. Om segregationen i några kommuner. Örebro Studies i Department of sociology. Stockholm: Liber förlag.
- Daun, Å. 1974. Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Davies, M. 1973. Suburban Folk. A study of Vårberg, Stockholm. Aberystwyth: University College of Wales, Department of Geography.
- Dennis, N. 1968. "The popularity of the neighbourhood idea". I Pahl, R.E. (red): Readings in urban sociology. Oxford: Pergamon Press.
- Eriksson, R. 1981. "Om socio-ekonomiska indelningar av hushåll. Överväganden och ett förslag." Statistisk Tidskrift. 1:11-23.
- Eskola, A. 1971. Socialpsykologi. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag.
- Festinger, L. Schachter, S. & Back, K. 1971. "Ekologiska determinanter av gruppstrukturer." (Original: Ecological determinants of group structure, publ. 1950). I Lindberg, G. (red): Urbana Processer. Lund: Gleerup.
- Festinger, L., Schachter, S. & Back, K. 1963. Social pressures in informal groups. London: Tavistock Publications.
- Fischer, C.S. 1972. "'Urbanism as a way of life': a review and an agenda." Sociological Methods & Research, 1:187-242.
- Fischer, C.S. 1976. The urban experience. New York etc: Harcourt Brace.
- Flemström, C. & Ronnby, A. 1972. Fallet Rosengård. En studie i svensk planerings- och bostadspolitik. Stockholm: Prisma.
- Franzén, M. & Sandstedt, E. 1981. Grannskap och stadsplanering. Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige. Acta Universitatis Upsaliensis. Studio Sociologica Upsaliensia 17. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Friberg, M. 1983. "Industrikris eller samhällskris?" I Friberg, M. & Galtung, J. (red): Krisen. Stockholm: Akademilitteratur.
- Gans, H.J. 1968. "Urbanism and suburbanism as ways of life." I Pahl, R.E. (red): Readings in urban sociology. Oxford: Pergamon Press.
- Gans, H.J. 1971a. "Planering och socialt liv: vänskapsförhållanden och grannrelationer i förortsområden". (Original: Planning and social life: friendship and neighbor relations in suburban communities, publ. 1961). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.
- Gans, H.J. 1971b. "Den balanserade komuniteten: homogenitet eller heterogenitet i bostadsområden?" (Original: The balanced community, homogeneity or heterogeneity in residential areas?, publ. 1961). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.
- Gordon, H. & Molin, P. (red) 1972. "Man bara anpassar sig helt enkelt". En forskningsrapport om människor i Skärholmen. Stockholm: PAN/Norstedts.
- Gullberg, A. & Lindström, B. 1981. "Problem i traditionell urban forskning." Sociologisk Forskning, 3:3-31.
- Gutman, R. 1971. "Stadsplanering och socialt beteende." (Original: Site planning and social behavior, publ. 1966). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.
- Hagos, S. & Nyssönen, A. 1983. Problemhushålls boendesegregation. En studie av boendemönstret bland personer i kontakt med socialvården i Stockholms kommun 1950-1980. Stencil (C-uppsats). Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Hedman, E. 1979. "David Harvey och 'den urbana processen'". Häften för kritiska studier, 5:40-56.
- Heinonen, E. & Olsson, S. 1985. Problemhushållssegregationen i Stockholm. En studie av socialvårdsklienternas särboende i Stockholms kommun 1980. Stencil (C-uppsats). Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Hellspong, M. & Löfgren, O. 1974. Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid. Lund: Liber Läromedel.
- Huckfeldt, R.R. 1983. "Social contexts, social networks, and urban neighborhoods: environmental constraints on friendship choice." American Journal of Sociology, 89:651-669.
- Hunter, A. 1975a. "The loss of community: an empirical test through replication." American Sociological Review, 40:537-552.
- Hunter, A. 1975b. "Reply to Luloff and Wilkinson-" American Sociological Review, 40:828-829.

- Irving, H.W. 1975. "Distance, intensity, kinship: key dimensions of social interaction." Sociology and Social Research, 60:77-86.
- Janson, C.-G. 1977. "Om segregation." Plan, 2-3:110-119.
- Jansson, S. 1984. Nya grannar. Om livet i pendlarsamhällen. Stockholm: Liber Förlag.
- Jungen, B. 1976. "Slum". I Byggnadsvård och ekonomi. Byggnadsvårdsåret 1975. Rapport nr 7. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst.
- Kasarda, J. D. & Janowitz, M. 1974. "Community attachment in mass society." American Sociological Review, 39:328-339.
- Keller, S. 1971. "Samhällsklass och fysisk planering." (Original: Social class in physical planning, publ. 1966). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.
- Kennedy, L.W. 1978. "Environmental opportunity and social contact. A true or spurious relationship." Pacific Sociological Review, 21:173-186.
- Kettnaker, V. 1981. Boendesegregation och sociala konflikter i bostadsområden. Arbetshandling A16:1981. Stockholm: KTH, Avdelningen för byggnadsfunktionslära.
- Kettnaker, V. 1984. Svårplacerade hushåll och bostadsanvisningslagen - effekter och konsekvenser på lokal nivå. Del 1: Teori. Arbetshandling A7:1984. Stockholm: KTH, Avdelningen för byggnadsfunktionslära.
- Korpi, W. 1971. Fattigdom i välfärden. Om människor med socialhjälp. Stockholm: Tidens Förlag.
- Kuper, L. 1953. "Blueprint for living together." I Kuper, L. (red): Living in towns. London: The Cresset Press.
- Lewis, O. 1965. "Further observations on the folk-urban continuum and urbanization with special reference to Mexico City." I Hauser, P.M. & Schnore, L.F. (red): The study of urbanization. New York: Wiley.
- Levnadsförhållanden. 1980. Ensamhet och gemenskap - perspektiv på social förankring 1976. Rapport nr 18. Sveriges Officiella Statistik. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Liedholm, M. 1984. Boinflytande. Förutsättningar och hinder i ett bostadsområde med etnisk särprägel. Rapport från forskargruppen Boende och bebyggelse. Lund: Lunds Universitet, Sociologiska institutionen.
- Lindberg, G. 1967. Social omgivning. En social-ekologisk undersökning av tjugo bostadsområden i Malmö. Lund: Lunds Universitet, Sociologiska institutionen.
- Lindberg, G. 1971. "Segregationsprocesser." I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.

- Lindberg, G. 1974. "Sociologiska synpunkter på byggd miljö." I Acking, C.-A. (red): Bygg mänskligt. Borås: Askild & Kärnekull Förlag AB.
- Litwak, E. & Szelenyi, I. 1971. "Primärgruppens struktur och funktioner: släkt, vänner, grannar." (Original: Primary group structures and their functions: kin, neighbors and friends, publ. 1969). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.
- Lopata, H.Z. 1973. "The effects of schooling on social contacts of urban women." American Journal of Sociology, 79:604-619.
- Luloff, A.E. & Wilkinson, K.P. 1975. "Is community alive and well in the inner city? (Comment on Hunter, ASR October, 1975)." American Sociological Review, 40:827-828.
- Lundmark, L.-E. 1981. "Hur växer gemenskapen. Från grannskap till samskap." I SOU 1981:100, Stadsförnyelsekommittén: Stadsförnyelse - kontinuitet, gemenskap, inflytande.
- Mann, P. 1954. "The concept of neighbourliness." American Journal of Sociology, 2:
- Martens, P.L. 1981. Socioeconomic status, family structure and socialization of early adolescent children. Project Metropolitan research report no 16. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Matza, D. 1969. Becoming deviant. New Jersey: Prentice-Hall.
- Merton, R.K. 1948. "The social psychology of housing." I Current trends in social psychology. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Michelson, W. 1976. Man and his urban environment. A sociological approach. With revisions. London etc: Addison-Wesley.
- Milgram, S. 1973. "The experience of living in cities." I Helmer, J. & Eddington, N.A. (red): Urban man. The psychology of urban survival. New York: Free press.
- Modig, A. 1985. Dissimilaritetsindex - ett sätt att mäta segregationens styrka. Stencil. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Paulsson, T. 1969. Stad för alla - eller ingen? Stockholm: Natur och Kultur.
- Pettersson, U. 1978. Kontroll och mediainflytande inom socialvården. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Popenoe, D. 1977. The suburban environment. Sweden and the United States. Chicago: University of Chicago Press.
- Puide, A. 1981. Klienterna och socialvården. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.

- Puide, A. & Kempe, P. 1975. Klienterna och socialvården. Stencil. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Reiss, A.J. 1954. A review and evaluation of research on community. (Citerad i Dennis 1968:77).
- Rex, J. 1969. Key problems of sociological theory. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rudvall, G & Swedner, H. 1975. Boendeproblem. En promemoria utarbetad på uppdrag av boendestyrningen 1975. Stockholm: Departementstryck.
- Sennet, R. 1969. "An introduction." I Sennet, R. (red): Classic essays on the culture of cities. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Simmel, G. 1981. "Storstäderna och det andliga livet." (Original: Die Grosstädte und das Geistesleben, publ. 1903). I Simmel, G. Hur är samhället möjligt? - och andra essäer. Göteborg: Korpen.
- Short, J.F. 1971. "Introduction." I Short, J.F. (red): The social fabric of the metropolis. Contributions of the Chicago school of urban sociology. Chicago: University of Chicago Press.
- SOU 1984:36 Bostadskommitténs delbetänkande. Del 2.
- Thelander, A.-L. 1984. Befolkningsförändringar i bostadsområden med sociala problem. Rapport från forskargruppen Boende och bebyggelse. Lund: Lunds Universitet, Sociologiska institutionen.
- Timms, D.W.G. 1971. The urban mosaic. Towards a theory of residential segregation. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomah, A.K. 1964. "Informal group participation and residential patterns." American Journal of Sociology, 70:28-35.
- Turner, B. 1979. Sociala merkostnader. Sambandet mellan hyresgäststruktur och bostadsföretagens drifts- och underhållskostnader. Stencil. Lund: Lunds Universitet, Nationalekonomiska institutionen.
- Walldén, M. 1984. Prestige and residential segregation. Draft version. Stencil. Stockholm: Stockholms Universitet, Sociologiska institutionen.
- Walldén, M. 1981. Bostadssegregation - socioekonomi - arbetsplatsläge. En studie av ett antal yrkesgruppers bostadslägen i Stockholm. Rapport R 111:1981. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Walldén, M. & Modig, A. 1981. Boendesegregation - underlag för diskussion om framtida forskning. G 18:1981. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.

- Van Vliet, W. 1983. "Families in apartment buildings. Sad storeys for children?" Environment and Behavior, 15:211-234.
- Weiss, R.S. 1969. "The fund of sociability." Transaction, July-August. (Citerad i Popenoe 1977:207-211).
- Whyte, W.H. 1956. The organization man. New York: Anchor Books.
- Wiktorin, M. 1980. Bostad åt alla? Om svaga grupper på bostadsmarknaden. Stockholm: Liber Förlag.
- Wirth, L. 1971. "Urbanismen som livsform." (Original: Urbanism as a way of life, publ. 1938). I Lindberg, G. (red): Urbana processer. Lund: Gleerup.

SUMMARY

This is a study of neighbour relations in suburban areas where many problem households are situated. Neighbours are here defined as persons who use the same main entrance into their apartment building (trappuppgång -- the Swedish concept indicates the staircase onto which all apartments open). The individual household's relationship to its surroundings can be described in terms of positive and negative neighbour relations. The designation positive denotes feelings of communality, familiarity, and association. Negative reflects disturbances and a conception that one's neighbours have various types of difficulties, that is, perceived problems. Also covered are studies of the positive relationships to other residents in the area (dispersed neighbour relations).

Problem households have been described as households that for some reason have more difficulty than others in managing their daily lives, and that due to various inadequacies in their manner of functioning disturb for their surroundings. Our basic hypothesis is that persons with problem households among their neighbours have negative neighbour relations more frequently than others do, and less frequently positive ones. Another hypothesis is that problem households experience negative neighbour relations more often and positive ones less often.

For the purposes of this study, the concept of problem household is operationally defined by extensive and repeated contacts with the social services or welfare offices.

1. SEGREGATION AMONG WELFARE CLIENTS

In Stockholm, the residential pattern for welfare clients is one of segregation. For example, about 20 % of public assistance recipients in 1980 would need to move to other districts (parishes) to achieve a distribution similar to that of the rest of the population.

Throughout the post-war period, the level of this segregation has remained quite stable, with only minor fluctuations. It is possible that the level of segregation of public assistance recipients increased somewhat during the late 1970s. At the same time, public assistance cases, child welfare cases, and temperance board cases have taken on an increasingly similar residential pattern.

A mapping shows that all areas with high proportions of welfare clients are located in the suburbs, almost all of which were built during the 1960s. A regression analysis shows that the proportion of welfare recipients in the various Fob (census) areas, to a large extent can be explained by the existence of public utility-owned dwellings and by the percentage of one-parent families.

2. PROBLEM HOUSEHOLDS AND LOCAL ENVIRONMENT

The empirical study of neighbour relations was conducted in a suburb near Stockholm. There are several problem households in this area.

On December 12, 1982, the study area contained a total population of 11,919 persons. 130 apartment building entrances were chosen for a study of the residents' neighbour relations. The population using the entrances studied consisted of 2,991 persons divided into 1,221 households at the time of data collection. Of these, 9.8 % (120) were defined as problem households. Their contacts with the social authorities most often involved public assistance (80.8 %), followed by child welfare cases (55.8 %), and temperance board cases (31.7 %). Characteristic of these households are thus deficient resources as well as deviant behaviour. The weakness in this definition lies in the fact that not all of these persons can be assumed to have problems with their surroundings, and that non-problem households may have such difficulties.

In comparison with other residents, families with children, and, in particular, one-parent families and families with many children, are over-represented among the problem households studied. The proportion of households with foreign-born inhabitants is also large. Only a few households are consists of pensioners.

In the study, there are 66 entrances where one or more problem households reside, and 64 entrances with none. The local environment varies among these entrances. A very small share of the problem households live in tenant-owned apartments. The entrances with problem-households contain many families with children and only few one-person households. In addition, these entrances by definition contain more households with extensive contacts with welfare authorities.

There are also distinct segregation patterns within the area. This is primarily true for households in contact with the social services, but also applies to one-person households and pensioners, which are, however, concentrated in different quarters than the problem households.

3. USE OF THE OUTDOOR ENVIRONMENT

As a first step in describing neighbour relations, an observation study was made in the area of the use people make of the outdoor environment.

Twenty-five days of observations led to a total of 2,135 persons of different ages observed on the 55 common yards. The average number per observed yard was thus 1.6 persons. In 53 % of the cases, the yards were completely empty. Thus, the outdoor environment must be viewed as under-utilized.

As could be expected, children, especially pre-school children, are overrepresented in relation to their proportion in the population. The oldest, the group of pensioners, were particularly underrepresented and thereby constitute a largely invisible category in a kind of environment which has been generally criticized for its predominantly young population.

Approximately half of the observed persons were adults, with slightly more adult women than men. Thirty-eight percent of the adults were seen with another adult, and 29 % with at least one child. Very few gave a "visibly problematic" impression.

The number of persons outdoors varies, as was expected, with the number of apartments bordering the yard. On the yards surrounded by lower houses, outdoor activity was greater than on those ringed by high buildings.

On yards with problem households, outdoor activities were somewhat more lively than in other places. This is not unexpected, especially in view of the fact that the problem households so often are families with children. This was also confirmed by the fact that it is small children and their mothers who are observed somewhat more often on the yards with problem households. It is also somewhat more common here than elsewhere that group situations arise outdoors.

Nothing is found to indicate that neighbour relations are less developed in the proximity of problem households.

4. LIVING SITUATION IN THE AREA

Data on neighbour relations have been collected mainly by means of interviews with residents in the 130 entrances studied. Altogether, 233 Swedish-born women were interviewed. Some of these may have received minor public assistance at some time (that is, problem households are not included). These are referred to as regular households.

The living situation of regular households in the entrances with problem households are in many respects similar to those in entrances where there are no problem households. Demographic and ethnic characteristics as well as employment, absences from the residence, participation in local activities, contact with relatives and friends in other parts of Stockholm, moving distances, and reasons for migrating into the area all show small differences.

But at the same time, some expected differences are found. Persons who live among problem households have somewhat more deficient resources than others. In addition, the neighbours of problem households are not as satisfied as others. The results lend a certain degree of indirect support to the hypothesis that neighbour relations are poorer in the proximity of problem households. Another conclusion is that problem households live in local environments where other residents as well have somewhat diminished resources.

5. NEIGHBOUR RELATIONS IN THE AREA

Almost no one entirely lacks positive relations to their neighbours. Most persons recognize and greet a majority of their neighbours in the same entrance. At the same time there are clear tendencies towards isolation. Ten percent never stop and talk and 25 % do not know the first name of any adult in their entrance.

On the other hand, half of the residents have more developed positive relations to their entrance neighbours. They have at least one person with whom they exchange small services, know a few by first name, or usually stop and talk with most of the inhabitants. One out of five considers at least one other family in the entrance as part of their social circle.

The extent of these positive neighbour relations are very similar to the findings concerning another newly-built suburban area near Stockholm 30 years ago.

Even if to some degree neighbour relations are concentrated to one's own entrance, people also have extensive relations to other residents. Many persons greet as well as speak with neighbours who live in other entrances in the area. Altogether, 65 % claim to have some type of supportive relation to people in their closest surroundings, that is, in their own and adjacent buildings. Many socialize as well with persons living elsewhere in the area. A total of two-thirds claim that there is at least one family in the area with whom they regularly associate.

At the same time, slightly more than one-fifth of the persons in this area never socialize or exchange small services.

The sense of neighbourhood harmony is generally high. One out of four persons, however, senses that a feeling of communality is lacking. There are some disturbances even if it is usually calm and quiet in the houses. Half of them state that they are never disturbed by their neighbours. Between 10 and 20 % though experience different types of problems such as noise, conflicts, and disharmony.

Almost no one felt that the neighbours in their own building more often than in others in the area have various types of difficulties, despite the fact that the actual proportion of problems apparently varies greatly among different entrances.

6. SIGNIFICANCE OF PROBLEM HOUSEHOLDS FOR NEIGHBOUR RELATIONS

Regular households who live near problem households have fewer relations of familiarity and feel less communality with their neighbours than those who do not. At the same time, the analysis here shows that these dissimilarities cannot be explained by the presence of problem households. It is thus other circumstances that result in these regular households having fewer such superficial positive neighbour relations.

As for the more advanced positive neighbour relations, of socializing, there are no overall differences between the residents in entrances with and those without problem households. The content of the geographically more dispersed relations is largely the same as that of the positive neighbour relations. The analysis shows that the scope of this type of relation is not negatively influenced by the existence of problem households.

The hypothesis about neighbour relations among those with problem households nearby should be modified against this background: those who live among problem households do in fact have fewer

superficial positive neighbour relations than others do. Nothing, however, indicates that the proportion of problem households in itself has an inhibiting effect on any type of positive neighbour relation.

In a direct comparison of regular households located in different types of entrances, there are obvious differences in how often people feel disturbed. Those living among problem households are troubled more often than others by noise, arguments, disharmony, conflicts, property damage, etc. These phenomena are even more common in entrances with many problem households.

When the proportion of problem households in entrances is placed in relation to other possible causes of these more extensive negative neighbour relations, it however becomes clear that this factor alone cannot be responsible for the extent of the disturbances. Several other circumstances have equivalent or greater significance.

7. SIGNIFICANCE OF OTHER FACTORS FOR NEIGHBOUR RELATIONS

As expected, families with children, regardless of whether there are one or more adults in the household, have significantly more frequent good relations to their neighbours than others do. They socialize with, recognize, and feel communality with their neighbours in an entirely different manner from those without children. In addition, these persons more often have dispersed neighbour relations.

Somewhat less expected was that the household's demographic composition also seems to be the single factor with the greatest significance for the scope of negative neighbour relations. Families with children feel disturbed by their neighbours significantly less often than others, and therefore stand out as more tolerant. This indicates that there are different types of disturbances from neighbours, and that families with children are more tolerant of children-disturbances.

"Satisfaction" is used here to designate various aspects of a resident's feeling about his/her situation. The analysis shows that this is linked to how extensive one's neighbour relations are. For example, the satisfied person has positive neighbour relations more frequently than others. This expected covariation nevertheless cannot be given an unambiguous causal interpretation.

The size of multi-family buildings is the primary determinant of the number of one's neighbours. It has been assumed that a higher number of neighbours is less conducive to positive neighbour relations and promotes negative neighbour relations. Persons living in high-rise buildings, as expected, feel less communality with their neighbours, have less relations of familiarity, and more negative neighbour relations. But the analysis shows that most of these differences are not at all explained by differences in the height of the buildings. The size of the house, however, is the single most significant factor in relations of familiarity. The less manageable neighbour situation accompanying the high-rise houses seems to result in much less familiarity, greeting,

and chatting among the neighbours, than is found in the low houses.

As expected the study shows that a longer period of residence implies increasing relations of association, that is, that deeper positive neighbour relations seem to develop. Even the somewhat more superficial relations of familiarity have a certain tendency to rise. On the other hand, it is, unexpectedly, shown that as the length of residence increased, the feeling of communality with neighbours in fact drops, and the scope of negative neighbour relations somewhat increases.

In a similar fashion, it is usually assumed that persons living in tenant-owned dwellings more often have positive and less often negative neighbour relations than others. In this study tenant-ownership seems to be more linked with both a feeling of communality with neighbours and with more developed local familiarity. There are significantly fewer disturbances. Close association, however, is not more frequent. Therefore, the assumption about the significance of form of tenure may need modification.

Dispersed neighbour relations, that is relations with others in the area besides one's immediate neighbours, are somewhat more frequent among persons who had previously lived in the same area and had moved three blocks at the most.

In this study, the correlation between social status and neighbour relations appears to be consistently very weak or unsystematic. One possible explanation for this is the relative homogeneity of the residents. In one regard, however, the study supports the assumption that social status is significant; the working-class families interviewed socialize more extensively in the area than the salaried employees.

Furthermore, it could be expected that variations in the time spent in one's area and dwelling as a result of differences in employment circumstances is significant for the extent of positive neighbour relations. This was shown not to be the case. Nor did the expected differences among women with different educations appear. No results of the study can be interpreted as indicating that socializing with friends or relations either complements or replaces positive neighbour relations.

8. THE SITUATION OF THE PROBLEM HOUSEHOLDS

Data on the situation of the problem households was collected through 45 interviews. In order to make comparisons with the regular households possible, this part of the interview study was limited to problem households with a Swedish-born woman. This means that certain categories of problem households, primarily single men and households consisting of foreign-born, are excluded. It is most likely that these groups in particular often experience disturbances in their relations to their surroundings. For this reason, they may become especially significant for the neighbour relations emerging in the immediate area.

Compared with the regular households interviewed, the problem households interviewed more often have children. Further, they have many children. Almost 30 % of the interviewed problem house-

holds are one-parent families, compared with 20 % among the regular households.

Again as expected, this category of problem households have diminished resources compared to those of the regular households. The problem households, however, do not by any means consist only of persons outside the labour market. Nor are their members exclusively from the lower social classes.

The members of the problem households are gainfully employed to a lesser extent than members of the corresponding regular households. In 23 % of the former, all adults are "at home" compared to only 3 % among the latter. This, in combination with the fact that the problem households more often have children, possibly implies that the members of these households are more confined to their dwellings and residential area.

From the assumption that problem households have more impaired relations with their surroundings, one may presume that they are also less satisfied than others with their situation. However, no evidence is found here to support this. When the problem households are asked about satisfaction with their residential situation, and if their residential area is a good environment for bringing up children, they largely respond like the other interviewed households do.

The lower level of gainful employment among problem household members may indicate less successful social integration. At the same time, the level of their social involvement with relatives and friends is such that their social integration in these respects actually differs little from that of the other households.

One hypothesis of this study is that problem households have fewer positive and more frequent negative neighbour relations compared with other households. Dispersed neighbour relations here are also assumed to be less extensive.

The empirical study reveals some differences in the expected direction between problem households and regular households. Members of the problem households studied perceive less communality and experience fewer relations of familiarity and relations of associations with their neighbours. Furthermore, problem households have somewhat more frequent negative relations with neighbours. This is primarily true for disturbances.

Even if all these differences go in the expected direction, they are too small to be viewed as more than very limited support for the basic hypothesis. In addition, nothing indicates that these problem households have fewer dispersed neighbour relations than regular households.

At this point, it can be asked whether the high number of children among the problem households, and perhaps other circumstances as well, possibly conceal the independent negative significance of being problem households. The analysis conducted, however, show that this is hardly the case. The existing differences among problem households and others are so small that their significance is clearly less than that of all the other possible sources mentioned until now for variations among neighbour relations.

The property of being a problem household compared to being a regular household nevertheless has a slight independent inhibiting significance for relations of familiarity as well as for socializing and local familiarity. Communality, disturbances, and socializing within the city district are not influenced at all.

The conclusion here is that the category of problem households studied is not essentially characterized by neighbour relations different from those of regular households.

At the same time, it was shown above that the proportion of the total group of problem households in the immediate surroundings plays an important role for the negative neighbour relations of the regular households. It is therefore reasonable to assume that the categories of problem households not covered by this interview study, especially those of single men, probably display disturbances in relations to their surroundings more often than other problem households. No definitive conclusions in that direction, however, can be reached from this study.

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 800648-9
från Statens råd för byggnadsforskning till Sociologiska
institutionen, Stockholms Universitet, Stockholm.

R147: 1985

ISBN 91-540-4493-6

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6705147

Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering

Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm

Cirka pris: 55 kr exkl moms